TELANGANA HISTORY CONGRESS

Sixth Annual Session Proceedings

28th-29th March, 2023
Telangana University,
Dichpally, Nizamabad, Telangana.

Telangana History Congress
10-4-A/567, East Maredpally, Secunderabad 500 026.

Release of Fifth Annual Proceedings of THC, Nizamabad

TELANGANA HISTORY CONGRESS

Sixth Annual Session
Proceedings

28th & 29th March, 2023

Telangana University
Dichpally, Nizamabad
Telangana State.

Telangana History Congress
Hyderabad
Telangana
2024

Telangana History Congress
(Reg.No. 958 of 2007)
Sixth Annual Session Proceedings
held at Telangana University
28th & 29th March, 2023

January 2024

Copies : 300

© *Published on behalf of Telangana History Congress by*:
M. Veerender
General Secretary
Telangana History Congress
Hyderabad, Telangana State.

PERMANENT OFFICE:
10-4-A/567, East Maredpally,
Secunderabad - 500 026.

Title & Book Design
T. Sreekanth
Creative Links
Ph : 9848506964.

Printed at:
Bharathi Art Printers
Chikkadpally,
Hyderabad.

TELANGANA HISTORY CONGRESS

Patron-in Chief

Prof. D. Ravinder

Vice-Chancellor, Telangana University

Patron

Prof. B. Vidyavardhini
Registrar, Telangana University

Chief Advisor

Prof. Ch. Arathi
Principal, Main Campus, Telangana University

Co-ordinator

Prof. G. Bala Srinivasa Murthy
Director, Competitive Exams Cell, TU

Organising Committee

Prof. Ch. Anjaneyulu, Dept.of Business Administration, TU.

Dr. K. Ravinder Reddy, Dept. of Economics, TU.

Prof. B. Sailu, Dept of Chemistry, TU.

Dr. Md. Abdul Quavi, Dept. of Urdu, TU.

Dr. K. Ramesh, Dept. of History, TU.

Local Secretaries

Sri K. Naresh Kumar
Sri K. Anand

TELANGANA HISTORY CONGRESS

Executive Committee - 2023

President:

Prof. G. VENKATRAJAM

Vice-President:

Dr. V. SADANANDAM

Prof. AYUB ALI

General Secretary:

M. VEERENDER

Joint Secretaries:

Prof. SWARUPA RANI

Dr. P. SADANANDAM

Treasurer:

Ms. S. Saraswathi

Members:

Prof. K. ARJUN RAO

Prof. P. PRASANGI

Dr. S. JAIKISHAN

Dr. DANISH MOIN

Mr. K. NARESH KUMAR

Sri K. JITENDRA BABU

Dr. V. SRINIVAS

Dr. NASREEN BEGUM

Advisory Committee:

Prof. Y. VAIKUNTHAM

Dr. H. RAJENDRA PRASAD

Prof. Y. SUDERSHAN RAO

Contents

SECTION - 1- PRESIDENTIAL ADDRESSES

1. The Nizam State Railways : An Insight into the Hyderabad- British Relations — 11
   Prof. K.S.S. Seshan - General President's Address

2. తెలంగాణా శాసనాలు – ఆసక్తికర విషయాలు — 32
   డా. దామరాజు సూర్యకుమార్ - Ancient History Session

3. The Glory of Telangana And The Glorious Kakatiyas : The Forts And Fortifications in Telangana — 50
   Prof. Ravindra Kumar Sharma - Medieval History Session

4. Contribution of Adivasi Heros in Telangana - Special Reference of Soyam Gangulu (1919- 1951) — 74
   Prof. Arjun Rao Kuthadi - Modern History Session

5. Nizamabad District Iron, Wootz Steel and Trading Centres in Telangana State — 97
   Dr. S. Jaikishan - Local History Session

SECTION - 2- RESEARCH PAPERS

6. Rock Art at Ontigundu in Nallamudi Forest in Telangana — 113
   Dr. B. Muralidhar Reddy, et. al.

7. Megalithic Age Cultured – Rakasi Gullu Discovery In Educherlapalli Guttalu, Mulugu District, Telangana — 132
   Kondaveeti Gopi Vara Prasada Rao

8. Ancient Temples on the Northern mouth of River Krishna in Nalgonda District: A Glance from Inscriptional Sources — 140
   Prof. N. Kanakarathnam & Dr. A. Subash

9. Evolution of Dolls Culture — 148
   Ramesh Ramanathan

10. Fairs And Festivals In Telangana 156
Dr. D. Jayasree

11. Lives of The Tribal Women in Tandas of
Telangana: An Analysis 166
Prof. Bennabhaktula Lavanya

12. History and Development of
the Education System in India 185
M. Bhoopathi

13. అశ్మక రాజ్య ఉనికి – ఆధారాలు 202
కందకుర్తి యాదవ్‌రావు

14. కాకతీయుల పరిపాలన – మహిళల పాత్ర – శాసనాధారాలు 206
డా. భిన్నూరి మనోహరి

15. ఆధ్యాత్మిక సంస్కృతి – అచలం 221
డా॥ వి.త్రివేణి

16. సాహిత్య పత్రికల విశ్లేషణ - జయంతి పత్రిక చరిత్ర 234
డాక్టర్ మండలోజు నర్సింహస్వామి

17. ధనుర్విద్యా విలాసం – కొండవీడు చారిత్రక విశేషాలు 241
డా. కల్యాడపు రమేశ్

18. బాసర చరిత్ర – క్షేత్ర పరిశోధన 253
బలగం రామ్ మోహన్

The views expressed in the articles by the respective authors are their own.

Therefore the editorial board is not responsible for their views.

FOREWORD

Telangana History Congress was founded in the year 2007. The congress aims to set to unearth hitherto unknown facets and new trends in Ancient, Medieval and Modern History and to enhance the scope of Heritage and Culture of Telangana State. The Formation of a new organization was welcomed by the learned Academia and history lovers of the Telangana State. The response from scholars has been very good. It has strengthened steadily and successfully completed six sessions so far. The present seventh session is being organized by Department of History Moulana Azad National Urdu University.

The simplest definition of history, as you aware, is the study of the past events with authentic sources in a chronological order. However, William MacNeill, an American historian, opines "Historical knowledge is no more and no less than carefully and critically constructed collective memory." One needs to study the past to understand the present for a better future. More precisely the past creates the present and our very existence is based on the events that happened long before. By understanding those events we can know how we are here and where to go next. Hence, Francis Bacon opines that history makes men wise. Historians are often questioned what is the use/ relevance of studying History. The answer is that history is inescapable as it studies the legacies of the past in the present. Far from being a 'dead' subject, it connects things through time and space and encourages its students to take a long view of such connections. So understanding the linkages between past and present is absolutely necessary. It must be noted that in contemporary times, history as a field of knowledge encompasses not only past events but also their consequences. Hence, study of history is not just useful but essential.

From the last two decades of twentieth century, the world is moving fast towards Globalisation and Privatisation. India is no exception to the changes. There was a mad rush to reap the fruits of the changing economic scenario. There arose enormous popularity and demand for professional and employment oriented disciplines

such as engineering, medicine and other science subjects. Some South Indian governments openly encouraged such a trend in education and gave permissions to institutions offering such courses. There was a spurt of colleges offering such courses. Even incentives and fees reimbursements were offered to the students pursuing those courses. Pathetically, the former chief ministers of Tamilnadu and united Andhra Pradesh went to the extent of dividing the academic disciplines into 'Utility' and 'Non Utility' subjects. They categorized all the social science subjects as 'Non Utility' subjects and discouraged by their words and deeds the social sciences and encouraged the students to join into the courses of the so-called 'Utility' subjects. The social sciences which carry a normative responsibility to create and widen the popular base for human values like freedom, trust, mutual respect, respect for diversity etc. lagged behind in the race. History, the king of humanities, is no exception to the trend. Presently, while the cream among the students are opting the so called 'Utility' disciplines, pathetically, history became a shelter zone to the residue. We need to look into the avenues to restore the past glory by widening the scope, making the subject employment oriented and effective means and tools to make the subject interesting.

Keeping all these things aside, we the historians, researchers should strive hard to bring the real history of the regions as to the country's history comprehensive. It is very unfortunate to note that the researchers are depending on the age old sources, references / publications published long ago and applying the same methodology in their works which need to be corrected. It is my humble request to the scholarly world from this prestigious platform to make use of the new sources and theories proposed by the scholars basing on primary sources and bring out the new information so as to correct the old dated ideologies and distortions for the benefit of the present generation. In fact, it is our primary duty to divulge the various facets of our rich History, culture and traditions.

18-01-2024 **Organisers**

Hyderabad **Telangana History Congress**

SECTION - 1

PRESIDENTIAL ADDRESSES

The Nizam State Railways : An Insight into the Hyderabad - British Relations

Prof. K.S.S. Seshan*

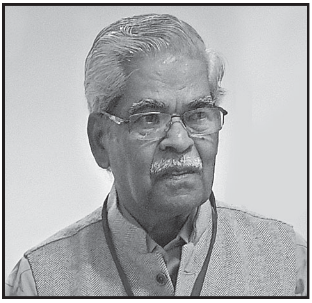

Esteemed members the Telangana History Congress, Sectional Presidents, fellow delegates and friends:

At the outset, I express my deep sense of gratitude to the Executive committee of the THC for having elected me as the General President for this Session. However, I am far too conscious of my own limitations for this honor.

1.1 Introduction:

The topic I have chosen for this occasion is " The advent of Railways in Nizam's State : An Insight into the Hyderabad- British Relations". I have a couple of reasons to have chosen the subject of Railways. For any analysis of the economic critique of British Colonial rule, the role of the Railways looms large. There is no exaggeration in the oft repeated statement that British Colonialism did not enter the pores of Indian body politic profoundly until the advent of Railways. What is true of the Indian Railways at the national level was true in the case of Hyderabad as well though the state was under the *Indirect Rule* of the British. Introduction of Railways in Hyderabad also marks the changed phase of Nizam-British relations particularly during Salar Jung's administration.

---

* Former Professor, Department of History, University of Hyderabad, Hyderabad.

The first ever Railway line in England was opened in September, 1825 between Stockton and Darlington in the coal-rich Durham region in Eastern England. Here horses were used to haul the coal laden carriages particularly from the mines to the plains. However, the rail-line with a locomotive, named "Rocket" developed by a school dropout, Stepherson was opened between Liverpool and Manchester for passengers in 1830. But within a short period of two decades, the British envisaged a firm Railway expansion plan for India and in 1848, there were Rail projects working in our country resulting in the first Railway line becoming operative between Boribandar and Thane in 1853.

But then why was this break neck speed in the introduction of Railways in India by the British colonial masters ?. The reasons are well found in the famous minutes of Dalhousie, the Governor General, when he spelt out the mind of the British . In his famous and celebrated minute written in 1853 he pointed out the important role that India could play as a market for British manufacturers and a supplier of agricultural raw materials once its means of communication were developed; the potentialities as a field of investment for British capital and the great use of Railways for rapid mobilization of troops.

The Nizam's State Railway (NSR), was unique in more than one way. It encompassed within itself, the Railways, Road transport and even Nizam Airways. However, for the present exercise, we will limit only to the Railway network in the State of Hyderabad.

1.2 Reasons for Railways in Hyderabad:

In the case of the advent of Railways in Hyderabad State, the government policies at the national level were extended to the State of Hyderabad as the Nizam was a "faithful ally" and where the "Indirect Rule of the British"

pervaded. As Hyderabad State was strategically located in the center of the country, no British Railway network can connect both North and South, even east and west without passing through Hyderabad State. The genesis, execution and expansion of Railways in Hyderabad State are thus intimately connected to the political and economic exigencies of the British colonial needs.

The British as a part of their expansion policy of Railway network in India approached the Nizam as early as 1850 to lure him to accept the laying of Railway lines in Hyderabad State. But the Nizam flatly refused at that period of time giving his own reasons. However, after the death of Afzal -Ud- Daulah in 1869, things have drastically changed on the political horizon in Hyderabad State. The State was now run by Sir Salar Jung as the Diwan or Prime Minister (1853- 1883) for, the new Nizam, Mir Mahboob Ali Khan was a mere infant. Salar Jung was a great votary of British rule in India and thus all the doors and windows for furthering British interests in Hyderabad were opened in the name of modernity, economic development and ease of transport .

The saga of the Nizam - British relations reached its crescendo with the signing of the treaty of Subsidiary alliance on 1 September, 1798 between the British East India Company and Nizam Ali Khan Asaf Jah II, thus making Hyderabad the first princely state to officially become a British protectorate. As a result a subsidiary force consisting of 5,000 infantry and 2,000 Cavalry with four field battalions of Artillery was stationed at Secunderabad, the Company administered Cantonment. The subsidiary troops were clothed, trained and disciplined by the British but ironically the payment for the troops was to be made by the Hyderabad State. The European military officers euphemistically called the situation: " Poor Nizzy pays for all".

The military expenditure had disastrous effects on the coffers of the Nizam's State. Debts for the upkeep of the Hyderabad contingent mounted up to Rs. 50 lakhs and the Nizam was forced to sign a disastrous treaty in 1853 with the British East India Company assigning Berar and the adjoining areas to the Company inorder to provide regular payment to the troops. Berar, the region around Akola and Amravati in the Vidarbha region of the present Maharashtra was fertile black cotton soil territory and a potential source of good quality raw cotton for the Mills of Lancashire, Liverpool, Manchester and Glasgow in Britain. Berar thus was the richest part of the Nizam's State. With the acquisition of Berar, the die was cast and now it became easy for the British to push through the Railways into Hyderabad dominions.

1.3. The Beginnings:

Hyderabad, besides having the presence of the Subsidiary army, proved to be a potential market and also had within its bounds a rich cotton growing Berar. Therefore the British were anxious to push through the rail network even to the interiors of the State. However, the lines connecting the three major Provincial cities of Calcutta, Bombay and Madras bypassed Hyderabad as the Nizam was not trusted by the British in the first place and the Nizam on his part also looked at the British and their rule with great suspicion.

Having known the importance of Hyderabad for primarily the troop movement and for the economic gains, it was the determination of the colonial masters to have Railway extension to Hyderabad State. To achieve their objective, the British resorted to every arm twisting method against Hyderabad. However, there was no unanimity among the British officials in matters of the route of the Railway line to Hyderabad from the then existing British Railway network.

2.1 Divergent views:

Sir Bartle Frere, the Governor of Bombay (1862-1867) had suggested to Charles Wood, the Secretary of State for India in London, to have the Railway line from Bombay to Madras running through Hyderabad State. But this was vehemently opposed by the Governor of Madras, William Danison (1861-1866) who believed that the Nizam was hostile to the British interests and that he may not cooperate with the British in running the Railway lines.

Thus the originally planned Bombay- Madras Railway line did not touch Hyderaabd dominions. In 1871 the line up to Raichur was completed by the Great Indian Peninsular Railway (GIP). This was an extension from Poona and Sholapur. At Raichur, it met the Madras line that came from Gooty. In 1908, the Madras Railway was renamed as " Madras South Maratta Railway (MSM Railway.)

2.2 Nizam's Apprehensions:

The Nizam on his part, initially did not favor the very idea of having Railways in his dominions. He was not concerned with the financial implications of the scheme but more with the political and social consequences. The Nizam felt that Railways would upset all orthodox notions and incur the displeasure of his religious minded subjects. He also felt that Railways may increase the British influence in Hyderabad. Adding to it, the Nizam believed that Railways may help his subjects move away from his dominions into the adjoining British administered regions. He was so apprehensive that he even demanded that in case any members of his family or his servants or their dependents left his territory without his permission using Railways, such absconders should at once be sent back on his request.

The Nizam's demand though was favorably recommended by the Resident, the government of India

decided that they cannot surrender any of the Nizam's subjects unless such subjects were charged with some crime or any political offense. However, the Nizam was assured of his complete jurisdiction over the Railways in Hyderabad and therefore could stop any of his courtiers from leaving the frontiers by a Telegraphic message. It was further assured that the Resident would in such cases extend the needed assistance and therefore such a contingency as feared by the Nizam would never arise. The Nizam finally accepted the assurance of the British government by which the Resident would continue to support his authority over his own relatives, nobles and other subjects in Hyderabad.

3.1 Salar Jung favored Railways:

Sir Salar Jung (1829-1883) who at an young age of 24 became the Diwan in May, 1853 during the reign of Nasir-ud-daulah, (1829- 1857) continued as Diwan to Asaf-ud-Daulah (1857 -1869) and Mir Mahboob Ali Pasha (1869-1911) till his death in 1883. When Mir Mahaboob Ali Khan, an infant of 3 years succeeded to the throne in 1869, the administration of the State was entrusted to Salar Jung who acted as the Regent during the minority of the young Nizam. Salar Jung thus became the de facto ruler of Hyderabad State during the early phase of Mir Mahaboob Ali Khan's period. The period 1869 to 1883 can rightfully be called the 'Age of Salar Jung' in the administrative history of Hyderabad State. His period of Diwanship in Hyderabad was also synonymous with a period of great economic changes all over India.

It was during the period of Salar Jung's administration that the British succeeded in pushing through the Railways in Hyderabad. They approached the Nizam's government with a proposal to build Railway line to Hyderabad by the Great Indian Peninsular (GIP) Railway company. It was also stipulated that Hyderabad State was to pay a guaranteed interest to the GIP. Further arm twisting by the Governor- General Lord Mayo led

to an agreement signed between the British on one side and the Nizam's government on the other, in May 1870.

The main provisions of the agreement envisaged that the new Railway in Hyderabad would be called as the Nizam's State Railway (NSR) and would be the property of the Nizam's Government. The Nizam was to provide all the land needed for the new Railway line. All the money required for the construction, maintenance and working of the Railway line would be provided by the Nizam. The Government of India will take the responsibility of construction and maintenance of the Railway Line through the Resident at Hyderabad. The agreement also specified that the Railway Line would carry the troops of both Hyderabad as well as the British in India without hindrance. The construction of the Telegraph would be done in accordance with the British government's decision. The employment of Europeans by the Nizam was subject to the ' knowledge and consent' of the British government under the treaty of 1798. This clause became a contentious issue when Salar Jung decided to appoint Seymour Keay, a financial expert, to raise needed money for the Hyderabad Railway project.

3.2 Seymour Keay Episode:

The introduction of Railway lines in Hyderabad also offers interesting insight into the British- Hyderabad relations and the consequent political ramifications. One major problem Salar Jung faced with regard to introduction of the Railway line was making funds available for the Railways as the Nizam's government had to meet all the expenses for construction, maintenance and working of the Railways in the State. To raise such money needed, Salar Jung felt the need to appoint a financial expert who would help in procuring funds from within and from outside India. His choice fell on one British financial expert Seymour Keay, but interestingly it became a controversial issue as there were hurdles in appointing a Britisher by the

Hyderabad State. The proposed appointment of Seymour and the opposition of the British government for such an appointment gave rise to several unpleasant developments in the British- Hyderabad relations casting a shadow on the norms of the Indirect rule of the British in the Native State of Hyderabad.

As per the treaty of 1798 the Nizam was prohibited from employing any Europeans in his dominions without the prior permission of the British government. This provision was intended primarily to keep the French adventurers away from being employed by the native ruler. However this provision was ignored for many years and Salar Jung himself had appointed many Europeans in his service which the government never objected to.

In 1870 Salar Jung expressed his intention to the Resident Saunders of appointing Seymour Keay to assist him in raising money for funding the Railway lines. Saunders, who was not averse to the idea, informed him that a formal permission of the government of India was needed for such an appointment. But the foreign Secretary Aitchson who was opposed to the scheme, in a note made it clear that if Salar Jung had any intention of employing Seymour Keay as a confidential financial agent for raising funds for the Railways, 'the intention should be discouraged'.

As the opinion of the government was made clear through the note of Aitchson, it became an embarrassing situation for both Saunders, the Resident as well as Salar Jung. Saunders had formally agreed on the proposal of Salar Jung for the appointment of Seymour Keay and Salar Jung on his part had committed to Keay. To make things worse, Seymour Keay had already resigned his job at the Bank of Bengal and was heading to Hyderabad. Salar Jung was disappointed because earlier, the government of India always supported him in reorganizing different departments on a better and more

efficient system by appointing able officials both from within and from abroad. With the turning down of his proposal in the case of Seymour Keay, Salar Jung felt distressed as he never imagined that the government of India would use their authority to prevent him in making use of the services of such men of merit who in turn would benefit both the governments.

Even Saunders, the Resident, wrote to Aitcheson the foreign secretary urging to reconsider the decision and Keay's appointment be sanctioned. But the Governor General in council brought to the notice of Saunders provisions of the Act of 1798 which prevented the British subjects being employed by the native rulers and declined to approve the employment of Keay for the purpose of raising loans. Salar Jung still persisted with dogged determination to have his say and made no secret of his displeasure at the decision of the British government. In the meantime, Seymour Keay did arrive in Hyderabad in September,1872.

The main reason for the government to object to the appointment of Seymour Keay by the Hyderabad State was that he was an incorrigible intriguer who may put even the government in great difficulties. Keay's issue became so significant that the Resident at Hyderabad, Saunders, known to be favorable for the appointment, was replaced with Col.Lamsden. However, the silver lining in the entire episode was that the Viceroy never found fault with Salar Jung and on the other hand, he even regretted his inability to meet Salar Jung's demands.

After arriving in Hyderabad, as the doors for employment with Nizam's government were shut, Seymour Keay accepted the post of the Manager of a local Mercantile Agency, Messrs. W. Nicole & Co as the British government cannot object to a private Agency in hiring his services. Seymour Keay continued to stay in Hyderabad as the Agent of the said private Company and Salar Jung had no problem in having his

consuls on important issues. Salar Jung used to consult him on many informal matters and there were occasions when Seymour Keay even acted in England as confidential Finance Agent for the Diwan and for the government of Hyderabad. Therefore the Viceroy's decision that Keay could not be employed was agreed to by Salar Jung in theory but violated in practice. The entire Seymour Keay's appointment episode proved to be "*much ado about nothing*".

4.1 First Railway Line to Secunderabad:

As the main purpose of the Railway line in Hyderabad was for the movement of troops and for the goods, only broad gauge was preferred as it would run uninterrupted from Bombay to Madras, while the Meter gauge line would have broken this facility. It is to be noted that Lord Mayo himself was a votary for the construction of Meter gauge lines due to cost considerations, but when the bills were met by the Nizam, such economic considerations took a back seat.

Though Gulbarga was a major town with thriving trade, it was ignored and Wadi station on the Great Indian Peninsular Railway line was chosen from where Nizam State Railway took off for Hyderabad. In fact the line did not pass through any of the towns where brisk trade took place but through Tandur-Vikarabad, the rocky stretch and forest tracts. It was evident that the primary purpose of the British in laying the line was for military purposes.

The British Resident at Hyderabad, George Yule as early as 1863 prepared a detailed note assessing the relative merits of two alternative routes which could be taken up for connecting Madras and Bombay. He favored a route via Gulbarga and Hyderabad in preference to a shorter route via Mudgal and Bellary. There was also an intermediary route which passed from Gulbarga to Raichur meeting the original line at Gooty. This route was finally accepted and a branch line was later built from Gulbarga to Hyderabad.

4.2 Reasons for Railway Line:

Interestingly, George Yule cited several reasons to bring Hyderabad onto the Railway map in India. He felt that the Railway Line through Hyderabad would make the troops at Secunderabad available at a short notice for both Madras as well as Bombay, whereas a direct line bypassing Hyderabad would deprive not only these two places but even their Contonements like Bangalore and Poona. Another derogative reason he gave in favor of Railways in Hyderabad was that Hyderabad according to him was a "corpse", and went on to describe that the Nizam and his nobles, with the exception of Salar Jung the Prime Minister, "had no life in them." He felt that Railways would give the much needed money, energy and hope to the lower classes. The rise of such lower classes from their debased condition may result in some ideas of an enlightened policy which the government may be forced to follow.

There were also commercial advantages George Yule could foresee through the introduction of Railways. Hyderabad imported goods worth 40 - 50 lakhs of rupees annually from various parts of British territories. Transport between Bombay and Madras alone would not be much as otherwise, sea routes also could be used between the two ports, which would be much cheaper. A railway line connecting Hyderabad with Madras through the east coast would be useful for transporting salt and grain, he felt.

4.3 The Survey begins:

The survey of the Wadi- Secunderabad section had begun in late 1869 and the construction started by March 1871 under the supervision of Major Meade, who earlier served the Bengal staff Corps. The Wadi- Secunderabad section, the very first Railway Line in Hyderabad dominions with a total length of 192 KM.was opened with great fanfare on 8 October, 1874.

The Diwan Salar Jung I, members of the Royal family and select officers were present at the inaugural function of the first Railway line in Hyderabad. Two days later, the Resident personally met and obtained the formal acceptance from the 9 year old boy- Nizam, Mir Mahboob Ali Khan. The Wadi - Secunderabad line branched off at Begumpet, a few km short of Hyderabad in two directions, one going to Secunderabad and the other to Hyderabad (Nampalle). The next line to be taken up was the Secunderabad- Warangal section with a length of 140 km and was opened on April 8, 1886.

Survey for the extension of Railway Lines towards Warangal and Singareni was commenced in May 1884. Though the line from Secunderabad to Warangal was opened in April 1886, its extension to Singareni was opened in January, 1888.

Meter Gauge lines were also laid from Manmad to Secunderabad connecting Aurangabad, Jalna, Nanded and Nizamabad between 1889 and 1900.

TABLE I: Railway expansion in Hyderabad, 1870- 1900

A. Broad Gauge

Section	Date of opening	Km. in length
Wadi- Secunderabad	October 9, 1874	192
Secunderabad- Warangal	April 8, 1886	140.57
Warangal-Dornakal	January 1, 1888	84.42
Dornakal- Bonakalu	August 5, 1888	51.28
Bonakalu- Vijayawada	February 10, 1889	73.90
Dornakal - Singareni Collieries	January 1, 1888	25.83

- An additional 2.36 km was laid from Begumpet to Hyderabad to complete the line.

B. Meter Gauge

Station	Date of Opening	Km. in length
Manmad - Jalna	October 21, 1899	175.86
Jalna - Sailu	December 7, 1899	72.22
Sailu - Parbhani	April 25, 1900	42.36
Parbhani- Nanded	October 9, 1900	58.94
Nanded - Shivangaon	August 23, 1900	28.35
Shivangaon - Secunderabad	April 25, 1900	242.92

• Source: *History of Indian Railways : Constructed and in Progress*, (Ministry of Railways), 1974.

5.1 Funds For Railway Lines:

Allocation of funds needed for the Railway Lines was a major problem faced by the Diwan, Sir Salar Jung as the Nizam's Government, as per the earlier agreement, had to provide all the money for the construction, maintenance and working of the Railways. It was felt convenient to carry on negotiations for raising funds through a company rather than directly by the State. Thus a company with the name "Nizam State Railway" was established in 1873 by an edict of the Nizam's government to raise capital for the construction of Railways and purchasing all the rights and liabilities of the Nizam's government under the previous agreement signed in May, 1870.

The company had an outlay of one crore of rupees and was empowered to issue 20,000 shares at Rs.250 each share for a total of Rs. 50 lakhs on which the State was to pay a dividend of 6% per annum. In October 1874 the company and the Nizam's government signed an agreement by which the company agreed to undertake the Nizam's liabilities. Thus

the Railways in Hyderabad virtually became the property of the Company.

The shares listed by the Nizam State Railways proved disastrous as they were not sold well. Therefore the Nizam's government had to spend more money for the construction of the Railway line. To get back the money advanced and to raise fresh funds for the ongoing Railway project, special efforts were needed. It was to get over these hurdles that Salar Jung wanted to employ Seymour Keay, as his advisor which the British government vetoed. Salar Jung's attempt to raise a loan of Rs.50 lakhs through W.Nicole & Co was also not successful.

5.2 Loan From London Money Market:

Because of the deteriorating financial situation, Salar Jung decided to seek funds from the London money market. In October, 1872 he wrote to the Oriental Bank Corporation in London regarding the terms of a proposed loan to the Hyderabad State to the tune of 10 million pounds. However the money market in London at that time showed poor prospects for such a loan. The deteriorating financial situation of the Nizam's government made Salar Jung enter into negotiations with a London firm, Smith Flemcy & Co for raising funds in the London money market. In March 1874 the company wrote to the Secretary of State for India for advancing capital for a Railway line covering 204 miles from Hyderabad to Warangal and from there to Singareni and from there further to river Godavari close to Bhadrtachalam.

The object of this Railway line was 1. to carry coal from Singareni to the GIP system via Hyderabad and Gulbarga. 2. to give free access to the heart of Deccan to foreign imports as well as rice from the coastal districts and 3. to stimulate production of exportable articles in the districts through which the Railway lines ran. Salar Jung's efforts to raise money for the Nizam's State were for two reasons. Firstly, he wanted funds

to lighten the financial burden of the State by bringing in funds for the exclusive use of Railways. Secondly, he also wanted to create a lobby in London by making contacts with influential people with a view to obtain the restoration of Berar which hitherto was ceded to the British. After an inordinate delay, in June 1875, Seymour Keay was successful in floating off the loan from London Stock Exchange.

The Nizam State Railway in the first half of 1875 worked at a loss of Rs. 65,887. The expenses per train -mile was pegged at little more than Rs. 4. as against Rs.2. on the GIP Railway. The total expenditure on the line up to 1877-78 was Halli Sicca 1 crore and 90 lakhs and the receipts amounted to Halli Sicca 26 Lakhs. Thus there was a net liability of 1 crore and 74 lakh Halli Sicca. A large part of this amounting to 1 crore and 10 lakhs was obtained from the issue of shares. But an assured dividend had to be given on the shares irrespective of profit or loss.

5.3 Nizam's Guaranteed State Railway:

In January, 1883, Abdul Haq an enterprising official in the service of Salar Jung prepared a scheme to sell the Nizam's State Railway for a sum of 12 lakh pounds sterling to a private Company the Morton Rose & Co. which was a Joint Stock company in London. The proposal found favor with the State and after obtaining due permission from the government an agreement was signed in December the same year. As per the agreement, the Nizam's government was to hand over all its Railway lines to the new Company and was also to pay annuity for 20 years. Thus ended the saga of Nizam State Railway that was taken over by a British Company which renamed it as Nizam Guaranteed State Railway (NGSR). Incidentally Salar Jung died (8 Feb. 1883) a few months before such an agreement took place and thus did not live to see the popular agitation in Hyderabad State against this take over and the proposed new Railway line to Chanda.

5.4. Agitation against Chanda Rail line, 1883:

The proposal of the Nizam's Guaranteed State Railway to lay a Railway line up to Chanda evoked intense political agitation, the first of its kind in the history of Hyderabad. The proposed line was desirable to the British administration due to the possibility of acquiring connectivity for hauling coal. Huge amounts of money were invested into this venture. However the details of the Chanda Project were kept under wraps and were not made public.

In an unprecedented act of political organization, a committee of intellectuals in Hyderabad was formed to study the question whether the Rail project was a desirable one given the financial condition prevailing at that time. Aghornath Chattopadhyay (father of Sarojini Naidu), Mullah Abdul Qayum and Ramachandra Pillai were some of the individual leaders who spearheaded this agitation. They demanded the State to share the information regarding the Chanda Railway project. This in itself was an unprecedented act and a significant development in the Nizam's State. Those leaders incurred the wrath of the State government and were expelled from the positions they held. Aghornath Chattopadhyay was even deported from Hyderabad for a while.

Though the agitation did not stop the Chanda Railway project, the fact that it took place at all in Hyderabad state marks an important shift in the political dynamics of the time. Coming as it did two years before the founding of the Indian National Congress in 1885, this agitation against the Chanda Railway line marks the beginning of political activity in the State of Hyderabad.

5.5 An Enigmatic Managing Director:

Any account of Nizam State Railway would never be full and complete without making a reference to the role of Cyril Walter Jones (1881-1981) the Managing Director. He

was one of the persons who had a very long association with the Nizam's Railways. Cyril Jones joined Nizam's State Railways (NSR) in 1904 as an Assistant Engineer and was associated with it for more than three decades. Living often in tents with wife Kethleen during the survey of new lines, he traveled the entire length and breadth of the State on works connected with the Railways. Cyril Jones worked in various capacities including as Chief Engineer. He was not even 40 when he became the Agent in 1919 with a princely salary of Rs. 4,000 pm. In 1925 he was chosen to preside over the Indian Railway Association Conference in Shimla. While in England after returning from Hyderabad, he was invited by the American Railways for his expertise and advice.

Cyril Jones immortalized himself by writing a very interesting Memoirs in his retirement. Having worked as a railway engineer, his memoirs naturally give us a detailed account of the development and growth of Railways in the erstwhile Hyderabad State and contribute substantially to the sparse historical material on the subject. Jones however does not restrict himself to a mere narration of his official domain. He throws a good deal of light on the social life, customs and manners of people and the nobility of Hyderabad during the period of his stay here. His book, titled " Memoirs of Cyril Jones: People, Society and Railways in Hyderabad " edited by a Massachusetts based Hyderabadi, Omar Khalidi, was published in 1991. In fact, my tryst with Nizam's Railways began after reading this wonderful book on Cyril Walter Loyd Jones.

5.6 Hyderabad- Godavari Valley Railway:

The Hyderabad- Godavari Valley Railway (HGVR) Line was taken up in 1896 connecting Hyderabad with Manmad, a stretch of 629 km. The line was completed at a cost of 2.1 crore of Rupees and was opened in October, 1900. Not to ignore the advantages on the economic front, the opening of

this line led to the growth of the cotton industry particularly in the areas of Nizamabad, Nanded, Parbhani and Aurangabad, now named as Chhatrapati Sambhaji Nagar. This line was also made use to transport the heavy machinery needed to open ginning and pressing factories. By 1901, in Jalna alone, there were nine cotton ginning factories and five cotton presses. Buyers from Bombay used to descend in good numbers during the cotton season which lasted from October to December. More land was converted to growing cotton. Machines replaced the hand operated gins. As a result, grains and pulses became more expensive with much of the lands coming under cotton farming.

The Rail borne imports in Hyderabad were mainly from Bombay and to a certain extent from Madras. The main exports from Hyderabad were linseed, chillies, castor seed and raw cotton, while the imports were grain, Kerosene, cotton yarn, salt and tobacco.

6.1 Epilogue:

The Nizam's Guaranteed State Railway company continued to run all the broad gauge and meter gauge lines up to March 1930. But after that the Railways were reverted back to the Hyderabad State. Sir Akbar Hydari became the President and Sir Reginald Glancy the Chairman. However, the headquarters of the Nizam Railway remained in London. After World War II broke out, it became difficult to manage communications from London and therefore in November 1941, the H H Nizam Railway Board was shifted from London to Hyderabad. On 5 November, 1951, the Great Indian Peninsular Railway (GIP) and the Nizam State Railway along with few others like Scindia State Railway and Dholpur Railway etc. merged to form the Central Railway. At the time of such merger, the Nizam's State Railway system, with 2351 km in length, was the largest system run by any Indian Princely State. On October 2, 1966, the South Central Railway with

Kachiguda as its headquarters, was carved out of Central Railway and the erstwhile Nizam Guaranteed State Railway regions came under its jurisdiction. This is where it stands today.

As stated earlier at the opening part, the Nizam State Railways comprised the entire gamut of transport systems like rail, road and air services. However, a separate study is needed to dilate on the history and development of road and aviation systems in Nizam's Hyderabad State.

Before I conclude, I wish to place before you a few hypothetical questions pertaining to the Railways in Hyderabad State:

- To what extent Railways impacted agricultural practices in Hyderabad State and how Commercialisation of agriculture set in and with what consequences.
- What were the major shifts in matters of quantum and content of trade in the State due to Railways.
- How did Railways impact native conventional transport systems and with what consequences?
- Did Railways herald positive changes in the levels of education, employment, migration, urbanization and other social parameters in the Hyderabad dominions.
- To what extent Chanda Rail Project paved the way for the growth of public opinion and political consciousness in Hyderabad dominions.

These questions seek further research for a better understanding of the role the Railways played during the Indirect Rule of the British in Hyderabad State.

It is not only the Railways and other transport facilities, but there have been a number of other unchartered economic issues in Hyderabad dominions which warrant further research.

As we are aware, history is nothing but economics in action. Therefore, issues like land tenure structures, the way agriculture was made to go commercial, the dynamics of trade, Industrialisation, Irrigation, famines and famine relief policies, the tribal studies etc. are some of the fertile grounds in the history of Hyderabad dominions for further research. I earnestly call upon young research scholars here as well as at other Universities in Telangana to give thought to the above such topics for research so as to help achieve a comprehensive economic history of the erstwhile Hyderabad State.

Thank You.

Bibliography

- Bawa, V.K. *The Nizam Between Mughals and the British*, New Delhi, 1986.
- "Salar Jung and the Nizam State Railways, 1860-1883", *Indian Economic and Social History Review,* October, 1965.
- Campbell, A. Cloude. *Glimpses of the Nizam's dominions,* published by the H H Nizam's Government. Chandra, Bipan. *The Rise and Growth of Economic Nationalism in India*, New Delhi, rpt. 1977.
- *History of Indian Railways: Constructed and in Progress*, (Ministry of Railways) 1974. Prasad, H.Rajendra, The Asaf Jahis of Hyderabad: Their rise and Decline, Delhi, 1984.
- Ray, Bharathi. *Hyderabad and the British Paramountcy, 1858-1883,* Oxford University Press, 1988.
- Raj, Sheila *From Medievalism to Modernism: Socio-Economic and Cultural History of Hyderabad, 1869-1911,* Bombay, 1987.

- Rao, Subba, C.V. Hyderabad: *The Social Context of Industrialisation, 1875-1948*, Hyderabad, 2007. Kerr, Ian. *Building Railways of the Raj, 1850-1900,* Oxford University Press, 1995.
- Khan, Mirza Mehdy, *Hyderabad Gazetteers,* 2001
- Khalidi, Omar. (ed), *Memoirs of Cyril Jones: People, Society and Railways in Hyderabad*, rpt. Manohar, 1991.
- Khan, Reza Ali. *Hyderabad 400 Years,* (1591-1991) Hyderabad, 1990 Law, John. *Modern Hyderabad,* Thaker Sprink, Calcutta, 1914.
- Lynton, Harriet Ronken and Mohini Rajan, *The Days of the Beloved,* California, 1974.
- Mudiraj,K. Krishnaswamy, *Pictorial Hyderabad,* Vol.I and II, Chandrakanth press, Hyderabad, 1929. Rpt. 2007.
- Vaikuntham, Y. *State*, *Economy and Social Transformation: Hyderabad State, 91724-1948),* Delhi, 2002.

***

తెలంగాణా శాసనాలు - ఆసక్తికర విషయాలు

డా. దామరాజు సూర్యకుమార్ *

ముందుగా తెలంగాణా హిస్టరీ కాంగ్రెస్ 6వ వార్షిక సమావేశానికి విచ్చేసిన మిత్రులకు నమస్కారం. అట్లాగే ప్రాచీన చరిత్ర పురావస్తు విభాగ సదస్సులో నాకు అధ్యక్షోపన్యాసం యివ్వడానికి అవకాశం కల్పించిన సంఘ నాయకులకు, బాధ్యులకు ధన్యవాదాలు. ‘‘తెలంగాణా శాసనాలు - ఆసక్తికర విషయాలు” అన్న ఈ వ్యాసం ద్వారా తెలంగాణాలో శాసనాలు చదవడం ఎప్పుడు ఎవరు మొదలెట్టారు, శాసనాలలో రకాలు, తెలంగాణాలో శాసనాలలో విభాగాలు, జారీచేసిన రాజవంశాలు, కొన్ని తెలంగాణా శాసనాలు బయల్పడిన విధానము, వాటిపై విమర్శలు, పరిష్కరించిన ప్రముఖులు మనం చేయాల్సిన కార్యక్రమాల గురించి వివరించే ప్రయత్నమే.

“శాసనాలు చరిత్ర రచనకు శ్వాసనాళాలు”. చరిత్ర రచనకి సాహిత్య తదితర ఆధారాలు వున్నప్పటికీ శాసనాలు అత్యంత ప్రముఖమైనవి. ప్రామాణికమైనవి. ఈ శాసనం అన్న పదం “శాస్” అన్న ధాతువు నుండి వచ్చింది. దీని అర్థం ‘శాసించు’, ‘ఆజ్ఞాపించు’ అని. శాసనాల అధ్యయనాన్ని యింగ్లీషులో “ఎపిగ్రఫీ” అంటాము. ‘ఎపి’ అంటే మీద అని, గ్రఫీ (గ్రాఫ్) అంటే గీత, రాత అని అర్థం. శాశ్వతంగా వుండే పదార్థాలైన లోహాలు; రాయి (శిలలు) వంటి వాటిపై చెక్కిన అక్షరాలను శాసనాలు అంటారు. శాసనాలు చెక్కడానికి వాడిన పదార్థాలను బట్టి లోహ శాసనాలు (సాధారణంగా రాగిరేకులు), శిలా శాసనాలు అని రెండు రకాలుగా విభజిస్తున్నాయి. తెలుగు నేలపై మొట్టమొదట శిలా

---

* Former Head, Department of History, Vasavi Niketan College, Nakirekal, Nalgonda Dist.

శాసనాలు, ఆ తర్వాత రాగిరేకులు, ఆ తదుపరి తిరిగి శిలాశాసనాలు లభించాయని; వాటిని 'తొలిశిలా శాసనయుగమని; తొలి లోహ శాసనయుగమని; రెండవ శిలాశాసన యుగమని మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు వర్గీకరించారు. కానీ, మనకు తెలంగాణాలో మొదటగా శాతవాహనుల కన్నా ముందునాటివి అక్షరాలున్న లోహ నాణెములు ఉమ్మడి కరీంనగర్ జిల్లా కోటిలింగాలలో లభించాయి. ఆ తర్వాత శిలా శాసనాలు; తిరిగి లోహశాసనాలు; మరలా శిలాశాసనాలు .. యిలా రెండు లోహశాసన యుగాలు; రెండు శిలాశాసన యుగాలు కనిపిస్తాయి. [ఈ నాణెములపై అక్షరాలను శాసనం అనరాదని కొందరి అభిప్రాయం]. ఇక శాసనాలలో వున్న విషయాన్ని బట్టి దాన శాసనాలని; క్రయశాసనాలని, అభయశాసనాలని, దశబంధ శాసనాలని వివిధ రకాలుగా వర్గీకరిస్తారు. మనకు లభించే శాసనాలు అధికంగా దాన శాసనాలే. రాజులు, రాణులు, సామంతులు, అధికారులు, వర్తక వాణిజ్య సంఘాలు, కులమత సంఘాలు, ప్రాంతీయ పాలకుల నుండి సామాన్యుల వరకు ఆలయాల వంటి మతసంస్థలకు, బ్రాహ్మణులు, పండితులు, ప్రముఖులకు పుణ్యకాలాల్లో, పర్వదినాల్లో యిచ్చే భూదానము, ధన దానము యిత్యాదులని ఆ చంద్రతారార్కంగా వుండేట్టు రాగి రేకుల మీదనో, రాళ్ళ పైననో చెక్కించి యిస్తారు.

ఈ దానము తమకు, తమ వంశస్థులకు పుణ్యం కల్గిస్తుందని, తమ వంశప్రతిష్టని భావితరాలు గుర్తుంచుకునేలా చేస్తాయని దాతల నమ్మకం. ఈ విషయం హుజూర్నగర్ నారాయణ పురంలో లభించిన శాసనంలో చెప్పబడ్డది. అట్లాగే సప్త సంతానాలుగా భావించబడే తటాక (చెరువు), ఆలయ, అగ్రహార నిర్మాణాలు చేసినపుడు కూడా శాసనాలు జారీ చేస్తారు. ఈ సప్త సంతానాల వివరణ మనకు కరీంనగర్ శాసనంలో లభిస్తుంది. అట్లే పన్నుల మార్పుల గురించి రాజులు, అధికారులు, వర్తక సంఘాలు శాసనాలు చెక్కించి వర్తక కేంద్రాలలో పెట్టించే వారు.

ఇక శాసనాలలో ప్రముఖంగా మూడు భాగాలుంటాయి.

అవి: 1. ప్రస్తావన; 2. ప్రకటణ; 3. ఉప సంహారం.

ప్రస్తావనలో మంగళవాచకం, శాసనం జారీ చేస్తున్న స్థలం; శాసన

కాలం దాత వివరాలు వుంటాయి. మంగళ వాచకం సాధారణంగా స్వస్తి వాచకంతో మొదలౌతుంది. అట్లే "నమో బుద్ధాయ", "జితం భగవతో" అంటూ వారివారి విశ్వాసాలతో ఆరంభమౌతాయి. శివలింగం; ఆవుదూడ; నంది; చిన్నకత్తి (పిడిబాకు); పూర్ణకుంభం (కళశం); స్వస్తిక్ వంటి చిహ్నాలు; రాజలాంఛనాలు, సూర్య చంద్రుల చిహ్నాలు శాసనాలపై ఆరంభంలోనే చెక్కబడతాయి. శాసనం జారీ చేసిన స్థలాన్ని, రాజధాని, స్కంధావారము, ఆలయ, నదీతీరము పేర్కొంటారు. ఇక శాసనం జారీ చేసిన కాలం తిథి, వారం, నెల, సంవత్సరాలను, పుణ్యకాలాన్ని వివరిస్తారు. ఈ సంవత్సరాన్ని శక సంవత్సరాలలోనో, రాజ్యాభిషేక సంవత్సరాలలోనో, విక్రమ శకంలోనో, కలియుగారంభం నుండి అనో, హిజరి, ఫసలీలలోనో చెప్తారు. కొన్ని శాసనాలలో శక సంవత్సరాన్ని చెప్పడానికి సంకేత పదాలనుపయోగిస్తారు. దీన్ని "క్రోనోగ్రామ్" (Chronogram) అంటాము. మామూలుగా కాలాన్ని చెప్పడానికి పైన పేర్కొన్న శకాలలో ఏ ఒక్కటో రెండో వుపయోగిస్తారు. కానీ, ఆసక్తికరంగా పానగల్లు (నల్లగొండ జిల్లా) లో లభించిన శాసనంలో శక సంవత్సరము; కలియుగారంభము; క్రీస్తుశకము; హిజరి; ఫసలీ మున్నగు ఐదు శకాలను తెలిపారు.

ఇక ప్రకటణలో దాన వివరాలు లేక శాసనం ముఖ్య ఉద్దేశ్యం ఆర్థిక విషయాలైతే సుంకాలు, కొలతలు తదితర విషయాలు దాన గ్రహీత పేరు, వంశము, ఘనత, దానమిచ్చిన భూమి, ధనము, పశువులు తదితర వివరాలుంటాయి.

ఉపసంహారంలో ఆశంసన, ఆశీస్సులు, అభ్యర్థన, అభిశంసన; శాపోక్తులు కన్పిస్తాయి. ఆశంసన అంటే శాసనాలలో చెప్పబడిన నియమ నిబంధనలు ఆచరించడం వల్ల కలిగే శుభాలు పుణ్యాలు తెలియచెప్పడం.

అభ్యర్ధన అంటే తామిచ్చే దానాన్ని రక్షించమని భావితరాలను కోరడం, ప్రార్థించడం.

"దీన్ని ఆచరించిన వారి పాద ధూళి మేము శిరస్సుపై ధరిస్తాము", దీన్ని ఆచరించిన వారి పాద ద్వయాన్ని మేము నెత్తిపై పెట్టుకుంటాము" వంటివి మనకు తెలంగాణా శాసనాల్లో కన్పిస్తాయి. ఇక శాపోక్తులలో శాసన నియమాలను,

దానాన్ని ఉల్లంఘించిన వారికి, విఘ్నము కల్గించిన వారికి కలిగే పాపాలు; దుష్ఫలితాలు చెప్పబడతాయి. సాధారణంగా "ఈ దానానికి విఘ్నం కల్గించిన వారికి పంచ మహాపాతకములు కల్గును" అని; "తను దానంగా యిచ్చిన లేక యితరులు దానమిచ్చిన భూమిని హరిస్తే అరవై వేల సంవత్సరాలు పేడలో (పెంటలో) పురుగై పుడతాడు" అన్న శాపోక్తి; దీన్ని విఘ్నముగావించినవాడు గంగ ఒడ్డున ఆవుదూడలు చంపిన పాపాన బోదురు; గంగ తీరంలో బ్రాహ్మణుని చంపి, పెద్దకుమారుని కపాలంలో తిన్న పాపాన బోదురు వంటివి కన్పిస్తాయి. ఇక్కడ తెలంగాణాలో కన్పించే మరొక ఆసక్తికర విషయం – శాపోక్తులలో యితర తెలుగు ప్రాంతాల్లో ముఖ్యంగా నెల్లూరు, కడప జిల్లాల్లో కన్పించినట్టు పచ్చిబూతులు, నిఝం బూతులు కన్పించవు. అట్లాగే కడప, ప్రకాశం తదితర ప్రాంతాల్లో శాసనం కింద శాపోక్తికి బదులుగా బూతుబొమ్మలు చెక్కారు. వీటిని 'గధేగల్లు'లంటారట. మాటలలో చెప్పలేని శాపోక్తులని గాడిదలతో బూతులుచెక్కారన్నమాట ముఖ్యంగా విజయనగరకాలంలో. ఇలాంటి గధేగాల్లులు మనకి తెలంగాణాలో చాలా అరుదుగా కన్పిస్తాయి.

ఇక తెలంగాణాలో లభించిన శాసనాల భాషల విషయానికి వస్తే మొదట ప్రాకృత శాసనాలు లభించాయి. ఆ తర్వాత సంస్కృతము, కన్నడము, తెలుగు, పార్శీ, ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు భాషలలో కన్పిస్తాయి. ఒక భాష నుండి మరొక భాషలోకి శాసనాలు జారీ అయిన పరిణామ క్రమ దశలు ఫణిగిరి వంటి ప్రాంతాలలో గమనించవచ్చు. యిప్పటిదాకా లభించిన శాసనాలలో తొలి ప్రాకృత శాసన శకలం "దేవానాం" అన్న మౌర్యుల నాటిది. ఇది మంజీరా పరీవాహ ప్రాంతంలో లభించినది. అట్లే తొలి సంస్కృత శాసనం అభీర వాసుదేవుడు వేయించిన నాగార్జున కొండ శాసనం. తొలి తెలుగు శాసనంబీ 4, 5 శతాబ్దాలుగా గుర్తించబడిన కీసర గుట్టలో లభించిన "తొలుచువాండ్రు" – మనకు రెండు భాగాల్లో యివ్వబడ్డ ద్విభాషా శాసనాలు, (సంస్కృత ప్రాకృతము, కన్నడం, సంస్కృతము, తెలుగు కన్నడము, తెలుగు పార్శీ, యిట్లా) తెలంగాణాలో లభిస్తున్నాయి.

ఇటీవలి కాలంలో ముఖ్యంగా గత 5, 6 సంవత్సరాల నుండి తెలంగాణాలో శాసన పరిశోధనలపై ఎక్కువ మక్కువ చూపుతున్న యువకులు,

పరిశోధక సంస్థలు కొత్త కొత్త శాసనాలని కనుక్కొని పరిష్కరిస్తున్నారు. వారిలో చెప్పుకోదగ్గవారు కొత్త తెలంగాణా చరిత్ర బృందం వారుబీ ప్రిహా సంస్థవారు. ఆసక్తి కరంగా ప్రిహా సంస్థ బాధ్యుడు డా. యం. ఎ. శ్రీనివాసన్ మంజీరా నదీ పరీవాహ ప్రాంతాన్ని తమ కార్యక్షేత్రంగా అనేక ప్రాకృత శాసన శకలాలు కనుగొన్నారు. వాటిలో ఓ నమోబుద్ధాయ, మాధవ చందా, ఓ జమ, ధమ్మ, దేవానాంబీ హిమ బుదియ ముఖ్యమైనవి. "దేవానాం శాసన శకలం యిక్కడ మౌర్య అశోకుని పాలనని గుర్తు చేస్తుంది. ఇంకా వెతికితే మంజీరా ప్రాంతంలో అశోకుని శాసనమే లభించవచ్చని వీరి నమ్మకం. అట్లాగే ఎపిగ్రఫీ డైరెక్టర్ డా. మునిరత్నం రెడ్డి గారు పరిష్కరించి ప్రకటించిన మక్కట్రావుపేట ప్రాకృత శాసనంలో అహిమక (అస్సక జనపదానికి రూపాంతరం) మహాజన ప్రస్తావన ఉన్నది. దక్షిణ భారత దేశంలోని ఏకైక మహాజన పదం ప్రస్తావన ఉన్న ఏకైక శాసనం మన తెలంగాణాలో లభించడం అత్యంత ఆసక్తికరమైన, గర్వ కారణమైన విషయం. మనకు తెలంగాణకి ఒకవైపు కర్ణాటక, మరొక వైపు మహరాష్ట్రలు సరిహద్దులుగా వున్నాయి. కర్ణాటక సరిహద్దు ప్రాంతాలలో కన్నడ, తెలుగు భాషలలో శాసనాలు లభిస్తున్నాయి గానీ, మహరాష్ట్ర సరిహద్దులలో మరాఠీ శాసనాలు లభించడంలేదు. ఇది పరిశీలించాల్సిన విషయం. శ్రీయుత కందకుర్తి యాదవరావుగారిచ్చిన సమాచారం ప్రకారం నిజామాబాద్లో రెండు మరాఠీ శాసనాలు లభించాయి. అందులో ఒకటి తొలి మరాఠీ శాసనం. అట్లే మరాఠీ భాష మధ్యయుగాల చివరి నుండి వృద్ధి చెందినది. అందుకనే దేవగిరి యాదవుల వంటి వారు మన తెలంగాణాకు వలస వచ్చి స్థిరపడ్డా, తెలుగులోనో, సంస్కృతంలోనో శాసనాలిచ్చారు కానీ మరఠీలో కాదు.

ఇక శాసనాలు వేయించిన రాజవంశాల విషయానికి వస్తే తెలంగాణాను పాలించిన రాజవంశాలన్నింటివి లభిస్తున్నాయి. పూర్వశాతవాహనులు, శాతవాహనులు, ఇక్ష్వాకులు, ఆభీరులు, విష్ణుకుండిలు, వాకాటకులు, బాదామి చాళుక్యులు, వేములవాడచాళుక్యులు, ముదిగొండచాళుక్యులు, వేంగిచాళుక్యులు, రాష్ట్రకూటులు, కళ్యాణీచాళుక్యులు, కాకతీయులు, వారి సామంతులైన విరియాల, మల్యాల, రేచర్లరెడ్డి, చెరకురెడ్డి, కందూరుచోడ, కాయస్థ, గోనరెడ్డి, పరమార, పొలవాస ప్రముఖులు, యాదవ వంశస్థులు, ఆ తర్వాత వచ్చిన పద్మనాయకులు,

గజపతులు, విజయనగర రాజులు, ముసునూరి వంశస్థులు, బహమనీలు, మొఘలులు, కుతుబ్షాలు, అసఫీజా వంశస్థుల శాసనాలు తెలంగాణాలో లభిస్తున్నాయి.

తెలుగు జాతి మొత్తాన్ని ఒకే రాజకీయ ఛత్రం కిందకి తెచ్చి పాలన చేసిన రాజవంశాలు 4. అవి 1. శాతవాహనులు, 2. విష్ణుకుండిలు (ఉత్తర తెలంగాణా మినహా), 3. కాకతీయులు, 4. కుతుబ్షాలు. ఆసక్తికరంగా 'ఈ నాలుగు రాజ వంశాల జన్మ స్థలాలు, విజృంభణ, విస్తరణ తెలంగాణా ప్రాంతంనుండే' అని తెలంగాణా శాసనాలని బట్టి చెప్పవచ్చు. కోటిలింగాల నాణెములు, మక్కట్రావుపేట శాసనాధారంగా శాతవాహనుల జన్మస్థలం కోటిలింగాల అని, అక్కడి నుండే వారు విస్తరించారని చెప్పవచ్చు. అట్లాగే విష్ణుకుండిల తామ్రశాసనాల ఆధారంగా వీరు ఉమ్మడి నల్లగొండ జిల్లాలోని రామన్నపేట వలిగొండల మధ్యగల తుమ్మలగూడెం అని పిలవబడుతున్న ఇంద్రపాల నగరం లేక ఇందుపురేల. వీరు ఇక్కడినుండే విస్తరించారు. అట్లే కాకతీయులు తొలుత రాష్ట్రకూటులకు, కళ్యాణీ చాళుక్యులకు తెలంగాణాలోని వివిధ ప్రాంతాలలో సామంతులుగా ఉండి, కామవసాని సాయంతో అనుమకొండ ప్రాంతాన్ని పొంది, అక్కడినుండి విజృంభించి విస్తరించారు. ఇక కుతుబ్షాలు తెలంగాణాలోని గోల్కొండ కేంద్రంగా విజృంభించి విస్తరించారు. వీరిలో విష్ణుకుండిల జన్మస్థలం గురించే గొప్ప వివాదాలు, సుదీర్ఘ చర్చలు నడిచాయి.

గతంలో విష్ణుకుండిల జన్మస్థలం ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని వినుకొండ, వేల్పూరు, అమరావతి, విజయవాడ,పెదవేగి ప్రాంతాలని భావించి, చరిత్ర రచన గావించారు. కానీ, బి.యన్. శాస్త్రిగారు 1965 జూన్ నెల భారతి మాస పత్రికలో "విష్ణుకుండిన గోవింద వర్మ ఇంద్రపాల నగర తామ్ర శాసనము"ని ఒక వ్యాసము, జులై నెల భారతిలో "విష్ణుకుండిన విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ ఇంద్రపాలనగర తామ్ర శాసనమని మరొక వ్యాసం రాసి, అందులో తాము సంపాదించి, పరిష్కరించిన రెండు కొత్త తామ్ర శాసనాలని ప్రకటిస్తూ విష్ణుకుండిల జన్మస్థలం తెలంగాణా ప్రాంతమని, అదికూడా ఉమ్మడి నల్లగొండ జిల్లాలోని రామన్నపేట, వలిగొండ ప్రాంతాల మధ్యనున్న తుమ్మలగూడెం అని, ఈ తుమ్మలగూడెం అసలు

పేరు ఇంద్రపాల నగరమని (ఇందుపురేల) నిరూపించారు. ఈ రాగిరేకులు దొరికిన విధానము, వీటిని ప్రకటించిన తర్వాత జరిగిన పరిణామాల గురించి శాస్త్రిగారు తమ ఆత్మకథ (అముద్రితం)లో రాసుకున్నారు. దాని ప్రకారం ఈ రాగిరేకులు నాగారం గ్రామవాస్తవ్యులైన శ్రీ తుమ్మళి ఆంజనేయులుగారు తమ పొలము పక్కనున్న పాడుబడ్డ బావిలో పూడిక తీయిస్తుండగా లభించాయి. (ఇది 1965 నాటి భారతిలో ప్రచురించబడ్డది). రేకులు పూర్తిగా చిలుముపట్టి, కొన్నిచోట్ల అక్షరాలు చెరిగిపోయి ఉన్నాయి. ఆంజనేయుల గారి నుండి అవి పి. రాజారావు గారి వద్దకు, వారి వద్దనుండి శ్రీ రామమనోహరరావుగారివద్దకు చేరాయి. ఈ రామమనోహర రావుగారు శాస్త్రిగారికి మంచి మిత్రులు. అప్పటి తెలంగాణా ఆంధ్ర మహాసభకి అధ్యక్షులు. బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారికి బావమరిది, మందుముల నరసింగరావు గారికి సోదరుడు. శాస్త్రిగారి వద్దకు రాగి రేకులు వచ్చాయి గానీ, వాటికి వుండే కడియం, రాజముద్రికలు ఎక్కడో పడిపోయాయి. వాటికోసం బావిలో మరొక గజంలోతు పూడిక తీయించారు కానీ దొరకలేదు. ఆ చుట్టు పక్కల ప్రాంతమంతా వెతికారు కానీ లభించలేదు. ఈ రాగి రేకులు శాస్త్రిగారి వద్దకు చేరాక, శ్రీమాన్ ఈ యున్న వెంకటవీరరాఘవాచారిగారు శాస్త్రిగారి వద్దకు వచ్చి, "మీరు తెలంగాణా వాళ్ళు కదా! మీకు శాసనాలు చదవడం అందులోనూ బ్రాహ్మీలిపి చదవడం రాదు కదా? ఈ తామ్రశాసనాలని డా. నేలటూరి వెంకట రమణయ్య గారికి యివ్వండి. పరిష్కరించి పెడతారు. అంత పెద్దమనిషి అడిగారు, యివ్వడం సమంజసం కదా"! అన్నారట. దానికి బి. యన్. శాస్త్రి నిరాకరించి, "నాకు శాసనాలు చదవడం వచ్చు. బ్రాహ్మీ లిపి రాకుంటే నేర్చుకొని వీటిని పరిష్కరిస్తాను గానీ, మీకు నేలటూరి వారికి యివ్వను" అన్నారట. ఆ తర్వాత పట్టుదలతో అనతి కాలంలో బ్రాహ్మీలిపిపై పట్టుసాధించి, తుమ్మల గూడెం శాసనాలని పరిష్కరించి 1965 మే నెలలో భారతి మాస పత్రికకు పంపారు. అవి వరుసగా జూన్, జులై నెలలలో ప్రచురించబడ్డాయి. దీంతో చరిత్ర కారుల దృష్టి శాస్త్రిగారి మీద, తుమ్మలగూడెం రాగి రేకుల మీద పడ్డది. అప్పుడే డా.మారేమండ రామారావు శాస్త్రి గారి వద్దకు వచ్చి, ఈ రాగిరేకుల ప్రతులు అచ్చులు తీసుకొని పోయి, "A New light on Vishnukundins" అన్న వ్యాసాన్ని జర్నల్ ఆఫ్ ఇండియన్ హిస్టరీలో ప్రచురించారు. వీరు శాస్త్రిగారి అభిప్రాయంతో కొంత విబేధించారు. దీనితో ఆంధ్రా

చరిత్రకారులు చాలామంది "తెలంగాణాలో విష్ణుకుండిల రాజ్యమేమిటి? వారి జన్మస్థలమేమిటి? రాజధాని ఏమిటి? విష్ణుకుండిల రాజధాని దెందులూరు. విజయవాడ వేల్పూరులు వీరి ఉపరాజధానులు కదా? విష్ణుకుండిల రాగి రేకులన్నీ ఆంధ్ర, తీరాంధ్ర ప్రాంతంలో కదా లభిస్తున్నది? ఈ తుమ్మలగూడెం రాగిరేకులేమిటి? ఇవి దొంగ శాసనాలు, కూటశాసనాలు. శాస్త్రిగారే వీటిని తయారు చేయించారు" అని ప్రచారం చేయడం మొదలెట్టారు. అప్పట్లో శాస్త్రిగారు ఈ విషయంలో అనేక అనుమానాలు, అవమానాలు ఎదుర్కొన్నారు. ఈ ప్రచారాలకి అడ్డుకట్టవేస్తూ శాస్త్రిగారు సుదీర్ఘ వ్యాసాలు రాసి, వుపన్యాసాలు యివ్వాల్సి వచ్చింది. ఈ వివాదాలు నాటి డైరెక్టర్ ఆఫ్ ఎపిగ్రఫీ, గవర్నమెంట్ ఇండియా. డా. ఘాయ్ గారి వద్దకు చేరాయి. ఒక రోజు ఘాయ్గారి నుండి శాస్త్రిగారికి ఒక ఉత్తరం వచ్చింది. దాని సారాంశం – ఘాయ్గారు త్వరలో హైదరాబాద్ వచ్చి ఈ రాగి రేకులు పరిశీలిస్తారని. అనుకున్న ప్రకారమే ఘాయ్గారు హైదరాబాద్ వచ్చి మూడు రోజులు బస చేసి, ప్రతిరోజూ శాస్త్రిగారింటికి వచ్చి, ఈ రాగి రేకులని పరిశీలించి, "ఇవి దొంగశాసనాలు కావు, కూట శాసనాలు కావు, ఒరిజినల్వే, విష్ణుకుండిలవే" అని నిర్ధారణ చేసి, విద్యానగర్లోగల కేంద్ర పురావస్తు శాఖవారిప్రాంతీయ కార్యాలయంలో వీటి ఫోటోలు తీసుకొని పోయారు. ఇంత జరిగినా, ఘాయ్ అంతటివాడు చెప్పినా, యింకా కొందరు చరిత్రకారులు ఈ శాసనాలు దొంగ శాసనాలన్నట్టుగానే రాస్తున్నారు. ఆ మధ్య ఏ.పి. హిస్టరీ కాంగ్రెస్ వారు ప్రచురించిన కాంప్రెహెన్సివ్ హిస్టరీ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్లో విష్ణుకుండిల అధ్యాయంలో రచయిత కృష్ణప్రసాద్ వీటిని కూట శాసనాలనే రాశారు. ఎవరేమన్నా పట్టించుకోక శాస్త్రిగారు విష్ణుకుండిల యితర శాసనాలను తుమ్మల గూడెం శాసనాలతో సరిపోల్చుతూ పరిశోధనలు చేసి విష్ణుకుండిల చరిత్ర రచన చేశారు. ఈ రోజున చాలామంది చరిత్ర కారులు విష్ణుకుండిల జన్మస్థలం తుమ్మల గూడెం అని రాయకుండా వుండలేని పరిస్థితి వచ్చింది.

అసలు తెలంగాణలో మొట్టమొదట శాసన పఠనం పరిష్కరణ ఎప్పుడు జరిగింది? ఎవరు చేశారు? అన్న విషయాలు ఆసక్తి కరంగా వుంటాయి. అలాగే ప్రముఖ శాసనాలు బయల్పడ్డ విధానం వాటి ప్రాముఖ్యతలు కూడా ఆసక్తిగానే వుంటాయి.

డా. పరబ్రహ్మ శాస్త్రిగారు తమ "కాకతీయాస్" అన్న గ్రంథంలో తెలంగాణాలో శాస్త్రీయమైన శాసన పరిశోధన 1882లో జె. యఫ్. ఫ్లీట్ హనుమకొండ వేయిస్తంభాల గుడిశాసనం చదివి పరిష్కరించడంతో ఆరంభమైనదని రాశారు. కానీ, దీనిపై యింకా లోతుగా పరిశోధన చేసిన డా. కొండ శ్రీనివాసులు (ఒంగోలు) గారి అభిప్రాయంలో వేయిస్తంభాల గుడిశాసనాన్ని 1882 కంటే ముందే ఫ్లీట్ కన్నా ముందే యితర పండితులు చదివి పరిష్కరించారు. పరబ్రహ్మశాస్త్రి గారు చెప్పినట్లు 1882లో ఫ్లీట్ వేయి స్తంభాల గుడిశాసనం చదవడం వెనక పాల్వంచ రాజావారు రాజా అశ్వారావు గారి పాత్ర వున్నదని చెబుతారు. పాల్వంచ రాజా ధర్మ వెంకట అశ్వారావుగారు తమ సంస్థాన విషయాల వివాదాల గురించి, యితర వ్యవహారాల కోసం ఎక్కువగా కలకత్తాలో అదీ ఆంగ్లేయులతో వుండేవారు. ఆ సమయంలో వారు హనుమకొండ వేయిస్తంభాలగుడి శాసనం గురించి ఆంగ్లేయులకి తెలుపగా జె. యఫ్. ఫ్లీట్ హైదరాబాద్ నిజాం నుండి ప్రత్యేక అనుమతులు పొంది శాసనశిల అచ్చుప్రతులు తీసుకొని, పరిష్కరించి ఇండియన్ యాంటిక్వేరీ వాల్యూం XI, జనవరి 1882లో ప్రకటించారు. వీరు తమకి శాసన ప్రతిబింబాలు తీయడంలో సహకరించిన నిజాం రాజ్య అధికారులకి ధన్యవాదాలు కూడా తెలిపారు. అసలు పాల్వంచ రాజావారు ఈ శాసనంలో తమ సంస్థానానికి చెందిన విషయాలేమైనా వుంటాయేమోనని దీన్ని చదివించారని మరొక గాథ ప్రచారంలో ఉన్నది. డా. కొండ శ్రీనివాసులు గారి అభిప్రాయంలో తెలంగాణాలో శాస్త్రీయంగా శాసన పరిష్కరణ వేయిస్తంభాల గుడి శాసనంతో అయినా అది మెకంజీ దగ్గర నుండి ఆరంభమైంది. ఈ శాసనాన్ని పదిమంది ప్రకటించారు. వీటిని సుమారు 11 మంది విభిన్న గ్రంథాలలో వినియోగించుకున్నారు.

1. కల్నల్ కాలిన్ మెకంజ - Vol XXXII

2. జేమ్స్ ప్రిన్సెప్ – Journal of Asiatic Society of Bengal, Oct 1838

3. సి. పి. బ్రౌన్ – లోకల్ రికార్డ్స్ Vol XLV; XLVI

4. బావుదాజీ – Transcript and Translation of king Rudradeva's Inscription at Anumakonda -The Journal of Bombay branch of Royal Asiatic Society Vol X 1875.

5. J.F ఫ్లీట్ - Indian Antiquery Vol. XI Jan 1882

6. శేషాద్రి రమణ కవులు – రుద్రదేవుని అనుమ కొండ శాసనము – భారతి – ఏప్రిల్ 1929

7. విద్వాన్ కంభంపాటి అప్పన్న శాస్త్రి –అచింతేంద్రవరవిరచితమైన వేయిస్తంభాల గుడిశాసనము – పూలతోట గ్రంధమాల, హన్మకొండ 1934.

8. తెలంగాణా శాసనములు; సంపుటి I – లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి హైదరాబాద్; దక్కన్ (1935) వేపా రామేశంగారి ప్రస్తావన

9. యన్. వి. రమణయ్య – No. - 36; Inscriptions of Andhra Pradesh, Warangal District, Hyderabad 1974

10. పి.వి. పరబ్రహ్మశాస్త్రి – Anumakonda Inscription of Kakati Rudradeva - A Review; Journal of the Andhra Historical Research Society Vol XXXVI Part I 1975

11. శివలెంక శ్రీ రామచంద్రమూర్తి – No.-16. Anumakonda Inscritpions -inscriptions of Kakatiyas of Warangal. I. C. H. R., Bangalore 2011.

ఇందులో తెలంగాణా శాసనాలు సంపుటి I లోది అంతకు ముందు ఫ్లీట్ పరిష్కరించినది. అట్లే శ్రీరామచంద్రమూర్తి గారు అంతకు ముందు నేలటూరి వారు పరిష్కరించినది తీసుకున్నారు.

మిగిలిన వారంతా ఎవరి పాఠాంతరం వారే చేశారు. ఇక్కడ మనం గ్రహించాల్సిన విషయం – మన తెలంగాణా శాసనాన్ని యింతమంది వేరువేరుగా గ్రంధస్తం చేయడం, దాన్ని గురించి చర్చించడం ఆసక్తికరమైనదే గాక, అరుదైనది కూడా.

[సహృదయంతో తమ పరిశోధక విషయాలనందించిన డా. కొండ శ్రీనివాసులుగారికి కృతజ్ఞతలు]

అట్లే కోటగిరి తామ్ర శాసనాలు వెలుగు చూసిన విధానం, వాటి ప్రాముఖ్యత ఆసక్తి కరమైనది. అజ్ఘర్ ఆలీఖాన్– నిజామాబాద్ డిస్ట్రిక్ట్ మేజిస్ట్రేట్

(కలెక్టర్) 3 రాగిరేకులు హైదరాబాద్ పంపారు. అవి బోధన్ తాలూకాలోని బిర్కూర్ అనే జాగీర్ గ్రామంలో గల చేపలచెరువులో చేపలు పడుతున్న బాలూగా అనే బోయవానికి వలలో అనుకోకుండా దొరికాయి. అవి ప్రాంతీయ పోలీస్ అధికారికి అందచేయపడ్డాయి. అ పోలీస్ అధికారి వాటిని నిజామాబాద్ జిల్లా అధికారికి పంపారు. వారు వాటిని హైదరావాద్ పురావస్తుశాఖకి పంపారు. అప్పటి పురావస్తు శాఖ డైరెక్టర్ గులాం యాజ్దానీ ఐరోపా టూర్లో వున్నందున అవి ఇన్చార్జిగా వున్న బిగ్రామీకి అందచేయబడ్డాయి. వారు ఆ రాగిరేకులను బార్నెట్కి పంపగా, వారు వాటిని పరిష్కరించమని నిజాం కళాశాల అధ్యాపకులు ప్రొఫెసర్ యస్. హనుమంతరావుకి పంపారు. ప్రొఫెసర్ హనుమంతరావు ఛాదర్ఘాట్ హైస్కూల్లో పనిచేస్తున్న పండిట్ లక్ష్మీకాంతశాస్త్రిగారి సాయంతో పరిష్కరించి ఒక లఘు గ్రంధాన్ని (మోనోగ్రాఫ్) తయారు చేశారు. ఈ లోపల ఐరోపా యాత్ర నుండి గులాం యాజ్దానీ తిరిగొచ్చారు. వారికి ఈ రాగిరేకులు పరిష్కరించబడ్డ పాఠము అందచేయబడ్డాయి. యాజ్దానీ వాటిని భారత ప్రభుత్వ శాసన పరిశోధకులు, తెలంగాణా శాసనాలపై మక్కువ ఎక్కువ చూపే హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారికి పునః పరిశీలనకై పంపారు. వాటిని పరిశీలించిన కృష్ణశాస్త్రిగారు "ఇవి అత్యంత ప్రముఖమైన రాగిరేకులని, వీటిద్వారా కాకతీయ రుద్రమదేవి గణపతిదేవుని భార్యకాదు కుమార్తె అన్న విషయం' రూఢి అవుతున్నదని, అలాగే ఈ తామ్రశాసనాల వల్ల కాకతీయులకు "విరియాల" వంశమనే బలమైన సామంత వంశముండేదని తొలిసారిగా తెలుస్తున్నదని చెప్పారు. అట్లే కృష్ణశాస్త్రిగారు యాజ్దానీని 'ఈ రాగిరేకులపై లఘు గ్రంధాన్ని ప్రచురించమని చెబుతూ పరిష్కరించిన ప్రొఫెసర్ సిరిగురి హనుమంతరావును, పండిట్ లక్ష్మీకాంతశాస్త్రిని బాగుగా పరిష్కరించారని అభినందించారు. పై విషయాలన్నీ కోటగిరి కాపర్ ప్లేట్స్ అన్న లఘు గ్రంథంలో రికార్డయ్యాయి. ఇక్కడ గమనించాల్సిన విషయం – బిర్కూర్లో దొరికిన రాగిరేకులను "బిర్కూర్ కాపర్ప్లేట్స్" అనకుండా కోటగిరి కాపర్ ప్లేట్స్ అని ఎందుకంటారని? దానికి కారణం ఈ తామ్రశాసనంలో "కోటగిరిలో నివశిస్తున్న కాకతీయ గణపతిదేవుని సామంతుడు 'విర్యాల సూర' కోటగిరిలోని పురుషోత్తమ వైష్ణవాలయానికి, 16 మంది బ్రాహ్మణులకు వెజ్జలాపురంలో భూములు దానం చేసినట్లుగా చెప్పబడ్డది. ఈ విరియాల సామంత సూర కోటగిరినుండి

దానమిచ్చినందున వీటిని “కోటగిరి కాపర్ ప్లేట్స్” అంటాము. ఈ కోటగిరి బోధన్ దగ్గరగల ‘కోడ్గిర్’గా చరిత్రకారులు గుర్తించారు. ఇవి 1925లో నిజాం రాష్ట్ర పురావస్తుశాఖ వారిచే ప్రచురించ బడ్డాయి.

ఇక్కడ గమనించాల్సిన మరొక ఆసక్తికర విషయం. హెచ్. కృష్ణశాస్త్రి ఈ రాగిరేకులు కాకతీయ రుద్రమదేవి గణపతి దేవుని కుమార్తె అని “రూఢి” పరుస్తున్నాయన్నారు. అంటే రాగిరేకులు పరిష్కరింపబడటానికి ముందే రుద్రమదేవి గణపతిదేవుని కుమార్తె అన్న ఆధారం లభ్యమై వుండాలి. అది మల్కాపూర్ శాసనం. 1917లో ఆర్కియలాజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా వారిచే కనుగొనపడ్డది. అందులో రుద్రమ గణపతిదేవుని కుమార్తె అని రాయబడ్డది. 1917 నాటి ఎ.ఆర్. [వార్షిక నివేదిక]లో ఈ విషయం పేర్కొనబడ్డది. అందుకనే కృష్ణశాస్త్రి 1917 కనుగొనబడ్డ మల్కాపురం శాసనంలోని విషయాన్ని మన కోటగిరి తామ్రపత్రాలు రూఢి పరుస్తున్నాయన్నారు. ఈ మల్కాపురం శాసనం 1927లో ప్రకటించబడ్డది. అట్లే కృష్ణశాస్త్రిగారు ప్రొ. హనుమంతరావుని, పండిట్ లక్ష్మీకాంతశాస్త్రిని ప్రత్యేకంగా అభినందించారు. బహుశ పండిట్ లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి హైస్కూలు అధ్యాపకుడు కాగా ప్రొ. హనుమంతరావు నిజాం కళాశాల అధ్యాపకులు. శాసన పరిశోధనలో, పరిష్కరణలో వారి హెూదాలు, ‘అహోలు’ పక్కన పెట్టారు. ఇది మిక్కిలి ఆదర్శప్రాయము. ముఖ్యంగా నేటితరానికి – అలాగే ఈ శాసనం ద్వారా మొదటిసారిగా బయల్పడిన మరో విషయం విరియాల వంశము. అసలు కాకతీయులు అంత గొప్పవారు కావడానికి ఒకానొక కారణం వారికున్న పరాక్రమవంతులైన సామంతులు . అలాంటి వారిలో ప్రముఖులు ఈ విరియాల వంశస్థులు. ఈ విర్యాల వంశానికి చెందినదే కామసాని లేక కామవసాని. ఈమె కాకతీయులకు హనుమకొండ విషయాన్ని యిప్పించడంలో మిక్కిలి సాయపట్టదని గూడూరు శాసనం ద్వారా తెలుస్తున్నది. ఈ విర్యాల వంశమే లేకుంటే, కామవసానియే లేకుంటే కాకతీయులకి హనుమకొండ దక్కేదే కాదని చెప్పవచ్చు.

ముదిగొండచాళుక్య వంశము :– 10వ శతాబ్దిలో నేటి ఖమ్మం జిల్లాలోని ముదిగొండని రాజధానిగా పరిపాలన చేసిన రాజవంశం ఈ ముదిగొండ చాళుక్యవంశం. తొలుత వీరు వేంగి చాళుక్యులకు సామంతులుగా వుండి తర్వాత

కళ్యాణిచాళుక్యుల కింద సామంతులుగా, కొంతకాలం స్వతంత్రులుగా కొరివి ప్రాంతాన్ని పరిపాలించారు. అసలు ముదిగొండ చాళుక్య వంశం అన్న వంశం వున్నదన్న విషయం బయల్పడటమే ఆసక్తికరమైనది.

1899 మార్చిలో నిజాం ట్రజరీ ఉద్యోగికి మిత్రుడైన సి. బెండాల్ అనే కేంబ్రిడ్జ్ విశ్వ విద్యాలయంలో సంస్కృత ప్రొఫెసర్ నిజాం ట్రజరీలో తనకు కాపర్ ప్లేట్స్ కన్పించినట్లు, వాటిని ఆ అధికారుల సమ్మతితో ప్రతిబింబాలు (ఎస్టాంపేజిలు) తీసుకొని, తిరిగి యిచ్చేసి, పరిష్కరించినట్లు చెప్పుకున్నారు. ఈ తామ్ర శాసనాన్ని 1903 జులై నాటి ఇండియన్ యాంటిక్వేరిలో "గ్రాంట్ ఆఫ్ కుసుమాదిత్య IV అన్న పేరుతో ప్రకటించారు. దీని ద్వారానే ముదిగొండ చాళుక్యవంశం పేరు తొలిసారిగా బయల్పడ్డది.

అట్లే కాకతీయ రుద్రమదేవి మరణ ప్రస్తావన వున్న చందుపట్ల శాసనం వెలుగు చూసిన విధం కూడా ఆసక్తికరమైనదే. గతంలో రుద్రమదేవి క్రీ.శ. 1295 వరకు రాజ్యం చేసినట్లుగా సాహిత్య ఆధారాలతో భావించారు. కానీ, నల్లగొండ జిల్లా నకిరేకల్ మండలంలోని చందుపట్లలో లభించిన శాసనంలో మొదటిసారిగా రుద్రమదేవి మరణప్రస్తావన కన్పిస్తుంది. చందుపట్ల వాస్తవ్యులైన ప్రొ. లక్ష్మణమూర్తి, వారి సోదరుడు శ్రీరంగాచారిగారు 1966 సెప్టెంబర్ నెల భారతికి లేఖ రాస్తూ, తమ గ్రామంలో గల ముత్యాలమ్మగుడి దగ్గరున్న రాయిపై ఏవో అక్షరాలున్నాయని, దాన్ని చదవడానికి తాము విఫలయత్నం చేశామని, అది తమ గ్రామ చరిత్రకు ముఖ్య ఆధారం కావచ్చునని, రాష్ట్ర భూగర్భ విభాగం, పురావస్తు విభాగం వారు దానిని పరిశీలించి, పరిష్కరించి తమ గ్రామ చరిత్ర రచనకు తోడ్పడగలరని రాశారు. తర్వాత రంగాచారిగారు హైదరాబాద్లోని పురావస్తుశాఖ వెంటబడి, తమ ఊరిలో గల శాసనాన్ని పరిష్కరింప చేయడంలో సఫలీకృతులైనారు. సుమారు ఎనిమిదేండ్ల తర్వాత 1974 మే నెల భారతిలో ప్రముఖ శాసన పరిశోధకులు, అప్పటి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర పురావస్తుశాఖలోని ఎపిగ్రఫీ అధికారి డా. పి.వి.పి. శాస్త్రిగారు "రుద్రమదేవి రణభూమిలో వీర స్వర్గమలంకరించెనా?" అంటూ చక్కటి వాసాన్ని రాస్తూ, చందుపట్ల శాసన పాఠాన్నిస్తూ, దాని ప్రాధాన్యతని తెలిపారు. అంతకుముందు రుద్రమదేవి క్రీ.శ.

1295 వరకు పాలించినదని భావించారు. కానీ ఈ చందుపట్ల శాసనం ద్వారా కాకతీయ రుద్రమదేవి క్రీ.శ. 1289లోనే మరణించినట్లు నిర్ధారణ జరిగింది. శాసనంలో రుద్రమదేవి, ఆమె సైన్యాధికారి మల్లికార్జున నాయుడు శివ సాయుజ్యం పొందగా, వారికోసం 'బంటు పువ్వులముమ్మడి చందుపట్లసోమనాథ దేవరకు భూదానము చేసినట్లుగా చెప్పబడ్డది. రాణి, సేనానాయకుడు ఒకేసారి మరణించడం యుద్ధరంగంలోనో, యుద్ధ సన్నాహ కార్యక్రమాలలోనో లేక శత్రువుల కుట్రలోనో సాధ్యము. కనుక చందుపట్ల శాసనాధారంగా రుద్రమ యుద్ధంలోనో, యుద్ధసన్నాహ కార్యక్రమాల్లోనో మరణించిందని చెప్పవచ్చు. ఈ శాసనంలో రుద్రమ మరణ ప్రస్తావన వున్నదే గానీ, ఎట్లా మరణించింది, ఎక్కడ మరణించింది మున్నగు విషయాలు లేవు. శాసనకాలము 1289 నవంబర్ 27 కావున రుద్రమ 1295 వరకు రాజ్యం చేయలేదని, ఈమె 1289 లోనే మరణించినదని చెప్పవచ్చు. అప్పుడు కాకతీయ రుద్రమ పరిపాలనా కాలము క్రీ.శ. 1262 నుండి 1289 వరకే. ఈ శాసనాన్ని చరిత్ర ప్రియులు శాసన ప్రియులు, మనోహర్ ప్రసాద్, ముక్తేశ్వరరావు, పురుషోత్తమ రెడ్డి వంటి నల్లగొండజిల్లా కలక్టర్లు, శివనాగిరెడ్డి, చెన్నారెడ్డి వంటి పురావస్తుశాఖ సిబ్బంది, చందుపట్ల వివేకానంద యువజన సంఘ సభ్యులు, కోటగిరి దైవాధీనం వంటి పత్రికా ప్రతినిధులు అక్కడే, అది లభించిన ప్రదేశంలోనే ఎత్తైన వేదికను గ్రనైట్ రాళ్ళతో నిర్మించి, దానిపై భద్రపరిచారు. బహుశ మన తెలుగు రాష్ట్రాలలో ఒక చారిత్రక శాసన శిలను, ఒరిజినల్ దాన్ని, లభించిన చోటే భద్రపరచడం ఇదే ప్రథమం. దీని తర్వాత తెలంగాణా ప్రస్తావన తొలిసారిగా కనిపించే తెల్లాపూర్ శాసనాన్ని గూడూరు శాసనాలని కూడా వేదికలు కట్టి చక్కగా భద్రపరచారు. ఇక్కడ మరో ఆసక్తికరమైన విషయం మన రాష్ట్ర గవర్నర్ తమిళిసైగారు కూడా ప్రత్యేకంగా "చందుపట్ల శాసనాన్ని సందర్శించి, పూలమాలలు సమర్పించడం". ఈ చందుపట్ల శాసనం గురించి మరొక ఆసక్తికర విషయం – చాలా ఏండ్ల తర్వాత ఎం. ఎ. తెలుగు వారికి దీన్ని పాఠ్యాంశంగా (దూర విద్య విద్యార్థులకు) పెట్టారు. ఇక్కడ బాధాకరమైన విషయం ఏమంటే ఈ చందుపట్ల శాసనం నిజమైనది కాదని, శాసన పాఠానికి చెప్పిన అర్థాలు తప్పని, నాలుగైదేళ్ళక్రితం ముప్పాళ్ళ హనుమంతరావు అనే విశ్రాంత చరిత్రోపన్యాసకులు గుంటూరు నించి ఆంధ్రజ్యోతికి వరుసగా నాలుగైదు వ్యాసాలు రాశారు. కానీ,

దాన్ని అనేక మంది పరిశోధకులు, పండితులు ఖండించి, ముప్పాళ్ళ వారి వాదాన్ని తోసిరాజన్నారు. బహుశ ముప్పాళ్ళవారు ప్రాంతీయ భావాలతో ఈ వాదాలు చేసుంటారనిపిస్తోంది. అన్నట్లు ఈ మధ్యనే మరో రెండు శాసనాలు,రుద్రమమరణం గురించినవి బయల్పడ్డాయి.

తెలంగాణా శాసనాలలో మరొక ఆసక్తికర విషయం శాసన సాహిత్యం. తెలంగాణా శాసనాల్లో చక్కటి తెలుగు, సంస్కృత సాహిత్యం కన్పిస్తుంది. అసలు తెలుగులో మొట్టమొదటి కందపద్యాలు కనిపించేదే తెలంగాణా శాసనాలలో. ఉమ్మడి కరీంనగర్ జిల్లాలోని బొమ్మలమ్మ గుట్టలోని కుర్క్యాల శాసనంలో మనకి మొదటిసారిగా కందపద్యాలు కనిపిస్తాయి. జినవల్లభుని ఈ శాసనం క్రీ.శ. 945 నాటిది. ఆ తర్వాత కరీంనగర్, పరడ, పానగల్లు, అడవిదేవులపల్లి మున్నగు అనేక శాసనాలలో అద్భుతమైన ఛ్ఛందోసాహిత్యం కనిపిస్తుంది. ఉమ్మడి మహబూబ్నగర్ జిల్లాలోని బూధ్పూర్, వర్ధమానపురం శాసనాలలో చక్రబంధాలు వేసిన పద్యాలు కనిపిస్తాయి. కాకతీయుల నాటి శాసనాలలో అద్భుత సాహిత్యం కనిపిస్తుంది. వరంగల్లోని ఉర్సు గుట్టలో రాతిపై సంస్కృత కావ్యాలు చెక్కబడ్డాయి. వీటిని రచించినవాడు నరసింహ ఋషిగా గుర్తించారు. ఈ కావ్యాలలో ఒక దాన్ని సిద్ధోద్వాహం పేర పరబ్రహ్మశాస్త్రిగారు తెలుగులోకి అనువదించారు. ఈ శాసనాల్లోని సాహిత్యం కాళిదాసు కావ్యాలకి ఏ మాత్రం తీసిపోవని పండితుల అభిప్రాయం. రెండు కావ్యాలను గోడలపై చెక్కడం మనకు తెలంగాణాలోనే కన్పిస్తుంది.

* * *

ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమ ఫలితంగా తెలంగాణా ప్రజలు, ముఖ్యంగా యువకులు తమ తమ మూలాలను వెతుక్కునే క్రమంలో చారిత్రక విషయాలను పరిశోధించడం మొదలెట్టారు. దానివల్ల ఒక గొప్పఫలితం వచ్చింది. అదే శాసనాల అన్వేషణ, పరిష్కరణ. దాదాపు ప్రతి గ్రామంలోని యువకులు తమ గ్రామ చరిత్రను, తద్వారా తెలంగాణా చరిత్ర, ఔన్నత్యాలను వెలికి తీసే ప్రయత్నాలు మొదలెట్టారు. దాని ఫలితంగా అనేక నూతన చారిత్రక ప్రదేశాలు, శాసనాలు బయల్పడటం మొదలయ్యింది. పదుల సంఖ్యలో యువకులు, మేధావులు ఈ నూతన

ఆవిష్కరణలలో తలమునకలవుతున్నారు. అలాగే పాత ఆవిష్కరణలకి నూతన అర్థాలు, ప్రతిపాదనలు చెయ్యనారంభించారు. ఇది చాలా గొప్ప శుభపరిణామము. కానీ, ఇక్కడే మరొక సమస్య ఆరంభమౌతోంది. ఒక చారిత్రక స్థలాన్ని, శాసనాన్ని ఎవరికి వారే తామే ముందు చూశామంటే, తామే ముందు కనుగొన్నామని అనవసరమైన తప్పుధోరణులకి తావిచ్చి తెలంగాణా చరిత్ర రచనకి కొంత అడ్డంకులను, సమస్యలను తెచ్చిపెడుతున్నారు. అట్లుగాక, ఎవరు ఏ నూతన అంశాన్ని కనుక్కున్నా, గమనించినా దాన్ని తక్షణమే ప్రాచుర్యంలో వున్న పత్రికలలో ముద్రింప చేస్కుంటే అవసరమైన గొడవలకు తావివ్వని వారమౌతాము. అట్లాగే, ఒకసారి బయల్పడిన శాసనము గానీ, యితర చారిత్రక ఆధారము గానీ, సమాజంలో అందరికీ చెందుతుంది కానీ, ఏ ఒక్కరికీ ప్రత్యేకంగా చెందదు. ఏ ఒక్కరికీ దానిపై ప్రత్యేక హక్కులుండవు. దాని విశ్లేషణపై ఎవరి అభిప్రాయాలు వారివి. పరిష్కరణలో, పాఠ్యపఠనంలో (Reading) బేధాలెక్కువగా వుంటే చక్కగా సామరస్యంగా పరిష్కరించుకుంటే సందేహాలు, సమస్యలు లేని 'తెలంగాణా సమగ్ర చరిత్ర' రచనకి దోహదపడ్డ వాళ్ళమౌతాము. ఉదాహరణకు మెకంజీ మొదటిసారిగా పరిష్కరించి ప్రకటించిన వేయిస్తంభాల గుడి శాసనాన్ని పది మంది వారి వారి పంథాలో పరిష్కరించి, ప్రచురించారు. చిన్న చిన్న బేధాలతో అందరి పరిష్కరణ ఒకే తీరుగా వుండి, ఒకే రకమైన ముగింపుకి వచ్చారు. ఇది ఆరోగ్యకరమైన స్పర్థ, చరిత్ర రచనకి దోహద పడుతుంది.

కల్నల్ మెకంజీ నుండి నేటి వరకు సుమారు 40 మంది శాసన పరిశోధకులు తెలంగాణా శాసనాలను పరిష్కరించి, ప్రకటించారు. వారిలో ఫ్లీట్, మానవల్లి రామకృష్ణ కవి, గడియారం రామకృష్ణ శర్మ, శేషాద్రి రమణ కవులు, సిరిగురి హనుమంత రావు, ఆదిరాజు వీరభద్ర రావు, కంభంపాటి అప్పన్నశాస్త్రి, యింకా పురావస్తుశాఖలో శాసన పరిష్కర్తలుగా నేలటూరి వెంకట రమణయ్య, పి.వి.పి. శాస్త్రి, ముకుందరావు, యన్, రమేశన్, యన్. యస్. రామచంద్రమూర్తి, వెంకటరత్నం మున్నగువారు తెలంగాణా జిల్లాల శాసన సంపుటాలు వెలువరించారు. కానీ, శాసనాల శాస్త్రిగా పేరు పొందిన బి. యన్. శాస్త్రి గారిని వీరి కన్నా ప్రముఖంగా చెప్పాలి. కారణం–పైన పేర్కొనబడిన వారిలో చాలామంది తెలంగాణా ప్రాంతేతరులు, వృత్తిరీత్యా శాసన పరిష్కర్తలు. కానీ, బి. యన్. శాస్త్రి గారు

“తెలంగాణా శాసనాలు పరిష్కరించిన తొలి తెలంగాణా బిడ్డ, శాసన పరిశోధకులు”. వీరు విష్ణుకుండిల తుమ్మలగూడెం శాసనాలను పరిష్కరించడమే గాక తెలంగాణాలోని వందల శాసనాలను పరిష్కరించారు. ఒక్క శాసనాలపైననే 12 గ్రంథాలు వెలువరించారు. శాసన పరిష్కరణ వీరి వృత్తికాదు ప్రవృత్తి. ఆ ప్రవృత్తి కోసమే జీవితం అంకితం చేశాడు. శాసన సంపుటాలతో పాటు ఆంధ్రుల చరిత్రపై మూడు సంపుటాలు, భారత దేశ చరిత్రపై 22 సంపుటాలు, జిల్లా సర్వస్వాలు వెలువరించారు. కొన్ని విశ్వవిద్యాలయాలు, మరికొన్ని అకాడమీలు చేయాల్సిన పనిని శాస్త్రిగారొక్కరే ఒంటి చేత్తో నిర్వహించారు. వీరి తర్వాత మరలా ఈ మధ్య కాలంలో తెలంగాణాలో జన్మించిన ఔత్సాహికులు కొందరు శాసన పరిశోధన, పరిష్కరణ చేస్తున్నారు. వారిలో పేర్కొన వలసినవారు. ద్యావనపల్లి సత్యనారాయణ, శ్రీ రామోజు హరగోపాల్లు.

ప్రస్తుతం తెలంగాణా శాసన పరిశోధకులు చేయవల్సిన కార్యక్రమాలు :

1. ఉమ్మడి నల్లగొండ, మహబూబ్నగర్, మెదక్, వరంగల్, కరీంనగర్, నిజామాబాద్ మున్నగు ఆరుజిల్లాల శాసన సంపుటాలు వెలువడ్డాయి కానీ, ఉమ్మడి రంగారెడ్డి, ఖమ్మం, అదిలాబాద్, హైదరాబాద్ జిల్లాల శాసనాలు వెలువరించాలి. అదిలాబాద్ జిల్లా సర్వే చేయాలి, శాసనాలు సేకరించాలి.

2. తెలంగాణాలో లభించిన ప్రాకృత శాసనాలను ప్రత్యేకంగా ముద్రించాలి

3. ఇంటర్, డిగ్రీ స్థాయిలో ఎపిగ్రఫీని విద్యార్థులకు పరిచయం చేస్తూ సిలబస్ని రూపొందించాలి.

4. అట్లాగే లిపి శాస్త్రం మీద, శాసనాధ్యయనం మీద శిక్షణ తరగతులు నిర్వహించాలి.

ఏది ఏమైనా కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులు గారు ఒక శతాబ్ది క్రితం చెప్పినట్టు “చరిత్రకారులకి ముఖ్యంగా శాసన పరిశోధకులకు తెలంగాణా స్వర్గధామంలాంటిది”.

ఉపయుక్త ఆధారాలు :

1. South Indian Inscriptions,IV, V, VI, X, XVI Volumes
2. Inscriptions of Andhra Pradesh, Hyderabad (All Published)
3. Corpus of Telangana Inscriptions I, II, III -- P. Srinivachar, IV-Somasekhar Sarma
4. Indian Antiquary Volumes
5. బి.యన్. శాస్త్రిగారి అముద్రిత ఆత్మకథ
6. భారతి సంపుటాలు
7. యాన్యువల్ రిపోర్ట్స్ ఆన్ సౌతిండియన్ ఎపిగ్రఫీ.
8. జర్నల్ ఆఫ్ ఆంధ్ర హిస్టారికల్ రీసెర్చ్ సొసైటీ రాజమండ్రి
9. బి.యన్ శాస్త్రిగారి జీవితచరిత్ర – రాపాక ఏకాంబరాచారి
10. Hyderabad Archaeological Series No.6 -KOTAGIRI COPPER PLATES OF THE REIGN OF KAKATIYA QUEEN RUDRAMBA A.D.1273. (Published 1925).
11. మిత్రులతో వ్యక్తిగత సంభాషణలు.

***

THE GLORY OF TELANGANA AND THE GLORIOUS KAKATIYAS : THE FORTS AND FORTIFICATIONS IN TELANGANA

Prof. Ravindra Kumar Sharma

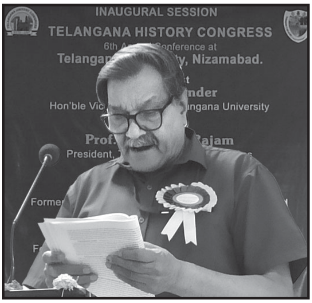

On the very outset I thank Respected Chairman, Telangana History Congress, Hon'ble Vice-Chancellor, O. U. Hyderabad and Telangana University, Nizamabad, Prof. Dr. D. Ravinder Ji, Secretary of the Telangana History Congress, Professor Dr .M .Veerender Ji, along with all the respected members of the Executive Council of the Telangana History Congress for entrusting me this prestigious academic task. Sir, I feel humbled and honoured for this act of kindness. I bow down with folded hands in front of this venerable academic fraternity of historians and historiographers comprising of illustrious gathering from the exquisite academic galaxy of the scholars of Telangana and beyond, attending this mega scholastic event in the historic 'Killa' City of 'Indrapuri' founded by Chieftain Inder Sain, earlier known as Induru now called as Nizamabad.

I take this opportunity to share my views about "The Glory of Telangana and The Glorious Kakatiyas" especially about their unique forts, fortifications, walled cities and other such similar defensive architectural monuments. Telangana remains famous among others for the glorious history of the

* Former Head, Department of History, Kurukshetra University, Haryana.

Mighty Kakatiya rulers who were known for their unique fortresses and magnificent public welfare schemes, patronage of arts, architecture, social welfare activities and above all in the military history of India for their astute military acumen. Kakatiyas were great initiators of military architecture and regularly maintained numerous strategically rewarding forts which were constructed, renovated and fortified in the different geographical areas of Telangana based on tactical advantages accruing from them in the complete gamut of regional hegemony. Kakatiyas continuously fortified their Rajkotas, walled cities for defence, peace, prosperity and well-being of the masses of Telangana in furtherance of their ultimate aim of prosperous, peaceful and yet a powerful empire. And thereby Kakatiya rulers succeeded in providing peaceful atmosphere, socio-religious welfare schemes and reforms, prosperity backed by unhindered military protections, for their subjects without any major interruptions continuously for more than two centuries, before they encountered invasions of the Khaljis and Tughluqs.

Bravest of the Brave : Kakatiyas

Emergence of the Kakatiyas as ruling elites was one of the significant events in the military history of India. During Kakatiya's rule Telangana was dominated by illustrious Kakatiya rulers one after the other and prominent among them were Beta Raja-l, Parola-l, Beta Raja-ll, Parola Raja-ll, Rudra Deva-I, Maha Deva, Ganapati-deva, Queen Rudramma Devi, Pratap Rudra Deva II. Amongst the early Kakatiya rulers Ganapati Deva was one of the most popular, powerful, military administrator who ruled over Telangana region for nearly 63 yrs. However Queen Rudramma Devi as the first Queen got worldwide recognition for her unparallel civil and military administration which was almost considered as the benchmark and she initiated many a reforms which were nearly unheard at that time. Another powerful Kakatiya rulers; Pratap Rudra

Deva II c.1289 to 1323A.D rose into prominence as a outstanding extraordinary genius and astute ruler. Pratap Rudra Deva II also known as Rudra Deva II, introduced innovative military mechanism in the construction of forts and fortifications, reformed public welfare setup and introduced remarkable schemes and made unique waters bodies in the different RajaKotas and fortified Warangal and other fortresses. Pratap Rudra deva, Il, initiated many agricultural welfare activities also and always followed the path of his illustrious predecessors and augmented the welfare of his people.

Pratap Rudra Deva II, was related to the famous clan of Motati Reddys and by virtue of his extraordinary military vision virtually controlled the maximum fortified areas of Eastern Deccan comprising of important forts and fortified areas of the present day Telangana; bordering important forts of Andhra Pradesh, Karanataka, Orrisa, Maharashtra and nearby Bastar regions. Pratap Rudra Deva II, strategically planned and renovated fortified royal city of Warangal which was at that time one of the best example of defensive architecture in the Indian sub-continent and had one of the longest protection fort wall with three layers of stone and unique mud layer interspersed with numbers of moats, attack Burjs, check-posts, secret tunnels, unique walled roads for quick military movements of his cavaliers, war elephants and Infantry alike. Underground shelters, water sheds, strong moat walls, temples, royal apartments with gardens and contiguous multi layered strong fort wall which was much bigger than any contemporary fort in the Indian sub-continent were the hallmarks of Warangal fort city. From military points of view the fort of Warangal had the longest fort walls and after Pratap Rudra Deva II, such extraordinary military vision could only be seen in the forts and fortifications developed by Maharana Kumbha of Mewar and in his architectural monuments. Maharana Kumbha followed similar military vision and

constructed various strategically located forts. Kumbhalgarh fort is one such shining example having longest fortified wall in the Indian sub-continent covering nearly 30 miles of strong stone fort wall which encircled the Kumbhalgarh administered areas and covered a number of recruiting villages, military watch towers, water bodies, temples and other commercial and administratively important establishments.

During Pratap Rudra Deva II, the wonderful Warangal fortress was known throughout the Indian sub-continent for its prosperity, jewellery, diamonds, pearls, rubies and others such collectables and commanded a position in the entire world which was never attained by any forts or ruling authorities in the Indian sub-continent until the coronation of Mughal Emperor Shah Jahan in the fort of Lal Qila when he was coronated and seated on the world famous Takhat-i-Ta'us better known as "The Peacok Throne" encrusted with the world famous Kohinoor Diamond which was once the prized possession of the Kakatiyas of Warangal. These events are extensively recorded in the Persian chronicles of the Khalji and Tughluq invaders of Delhi that their invaded army looted unaccountable enormous wealth in the war booties after the siege, capture and destruction of the magnificent Warangal fortress from the king, his coiffeurs and the masses as well and the rest is the history.

During the wars against foreign invaders initially Pratap Rudra Deva-II fought skillfully for the protection of his subjects and in the beginning succeeded tactfully and repulsed the early attacks of the invaders. Even in his final war Pratap Rudra Deva-II fought dexterously against the invaders who came in very large numbers of more than one lac soldiers and consequently the fort of Warangal fell to the superior strength, siege and craft techniques, Arrada, Gargach, Sabat, Nafta, Pasib and use of Atishi- powder based technology, war crimes and barbaric atrocities committed by invaders, whose sole motives

was to ruin and loot the prosperity, wealth, peace and military powers of the Kakatiyas. Militarily the main causes of the fall of Warangal fort was lack of awareness about the counter measures to abrogate and nullify siege craft techniques used by their opponents. The military establishment and garrison master of the fort of Warangal were not well equipped, prepared and trained to cope with the new war mechanism of their opponents particularly fort wall blowing techniques using Barudi powder, Arrada, Gargach, Sabat, Nafta, catapult machines and stone fire ball throwing machines which ultimately destroyed and blew up the strong fortified walls of Warangal. It was not in vogue in the army of Kakatiyas and unfortunately they never tried to acquire such technology and barbarianism while always believing in morally and ethically justified wars and techniques. Such techniques were never faced by Kakatiya army in their earlier encounters. Catapult techniques, fire ball machines and numerical upper hand in their battalion formations comprising more than one lac freebooters and willingness to use unimaginable barbarianism the invaders at last succeeded in creating havoc in the fortified Warangal fortress which resulted in the downfall of the Warangal fort. The rubbles, ruined structures of once prosperous fortified city are visible even today in the heritage fortress giving a glimpse to a glorious past goneby.

Kakatiyas : A military points of view

Though the invaders succeeded in their evil designs and ruined the fortified city of Warangal, but the people of Telangana have never forgotten the heroic achievements, fighting spirit and the sacrifices made by the bravest of the brave warriors of Telangana and au contraire the Kakatiyas are still revered for their matchless services, sacrifices, martial instincts and warriors who are always appreciated for public welfare activities and good deeds as their very own illustrious son of the soil. For the coming generations of Telangana, no

doubt that the fall of the fortresses of Warangal and untimely sad demise of Pratap Rudra Deva, II, was an un-healing agonizing injury to the heart. Militarily also it was a big blow to the Kakatiya sovereignty and a severe war tragedy for the military history of the sub-continent as well as it proved to be a major hindrance in the multipronged development of the people of Telangana. But if we study, analyse and understand it from military point of view in detail then we come to find that the debacle of Warangal fortress had similar outcomes like the world famous fierce battle of waterloo in which a General of the stature of Emperor Napoleon Bonaparte though lost the battle of Waterloo to the British General Wellington; but the honour, prestige, and valour of the French culture remained intact. In my opinion the same should be applicable to the sagacious end of Pratap Rudra Deva II, though Pratap Rudra Deva II lost to the opponents but the culture of Telangana not only remained intact but later developed with tenacity and even flourished. I can't help but draw a parallel that even in modern day France, every Frenchman, inspite of the defeat and tragic death of the Emperor Napoleon Bonaparte remained forever indebted to Emperor Napoleon Bonaparte for his civil and military achievements and always respectfully remembers his glorious gallant deeds and civil work which he achieved in his career and after visiting France and Telangana both I could say it with good authority that the same determination, gratitude and spirit is found in patriotic masses of Telangana for Pratap Rudra Deva II. The people of Telangana have always respected and honoured the gallant deeds of their worthy and prodigious ancestors by installing their statues in public places as well as on various important educational/government platforms in Telangana while also naming some important buildings, educational institutions, water schemes in the sacred and immortal memories of Kakatiyas.

Public welfare activities of the Kakatiyas

I would like to mention here that the government of Telangana in recognition of the meritorious activities rendered by Kakatiyas for the welfare of the people introduced many a schemes to immortalize Kakatiyas and adopted " Missan Kakatiya Flagship Programme" with the objective to enhance the development of agriculture based income for small and marginal farmers by restoring water bodies, ponds, wells, lakes and reservoirs for increasing the livelihood of the masses of Telangana in tune with the glorious Kakatiyas. Needless to say even in modern Telangana we have more than forty five thousands (45000) water ponds which can store enormous water from rains for drinking and agriculture or other utilities. Thanks are due to the Telangana government for the restoration and proper conservation of the history famous step-wells of Telangana with the help of Aga Khan Trust for culture which has done magnificent restoration work. The restorations work has been done so aesthetically that while retaining authenticity these step-wells also won a UNESCO award for conservation and restoration. It is relevant to note here that the government of Telangana as I already stated, has restored the 17th century Bansilalpet step-well to its old historic glory which also reflects in it the old Kakatiyan style and system of water storage. I am pleased to mention here on record that recently Dr. Naresh Garu in a newspaper highlighted the restoration work which is being done in the heritage step-well in the vicinity of the famous Indur Mandir of Nizamabad, which was uptill now filled with dirt. Some step-wells in Hyderabad as already mentioned by me were restored and have even been opened for public to visit .Though some entry fee is charged from visitors but such measures not only restore the culture and monument/artefacts but also result in enhanced revenues for the government department which are further channelized to continuously work on restoration of heritage architectural monuments of the

glorious Kakatiyas, Qutubshahis and Asaf Jahis for tourism as well large reservoirs, lakes, tanks, step-wells, dams for farmer's agricultural and other routine requirements and utilization by common masses.

The local sources of Telangana provides us ample information about Queen Rudramma Devi that how she was well nurtured, administratively and militarily similar to a boy and trained by her father and family for ruling with utmost care which was an idea much ahead of time. Undoubtedly Queen Rudramma Devi proved the judgement of her parents apt by becoming a successful queen. Queen Rudramma Devi was a "warrior queen" and some time back a movie also depicted her as a daring combatant queen. She and her successors continuously followed their family's civil and military traditions by maintaining adequate numbers of forts, fortified cities and adopted developmental activities. After her glorious regime, her successors continuously constructed different fortified sites on other strategically located hilltops and fortified them with strong walls around them, extension of Warangal and nearby Bhuvangiri forts are shining examples of the same. Pratap Rudra Deva II, applied de novo approach with new designs with beautiful and innovative architecture and successfully repulsed the early attacks of the invaders because Warangal fort was remodelled and constructed with architectural water bodies, wells, ponds and smaller lakes. Kakatiyas ensured best management for the drinking water facilities in and around the fort and fortified cities which was a rare phenomenon then. Interestingly I would like to quote an example from the pages of Mughal history on the importance of such architecture that during the time of the war of succession when the siege of the fort of Agra was in progress, Prince Aurangzeb cut off the water supply of the fort of Emperor Shah Jahan from river Yamuna and succeeded to force Emperor Shah Jahan to surrender. Later Prince Aurangzeb imprisoned Emperor Shah Jahan in the Musamman Burj of

the fort of Agra and assumed the power and proclaimed himself as the next Emperor of India. Rest is history. But no Kakatiya fort was ever surrendered for want of adequate water supply. In due course the water conservation system and public welfare activities of the Kakatiyas were also adopted by Qutubshahis and Asaf Jahis.

In addition to forts and fortifications the Kakatiyas also constructed beautiful temples, Dharma Sthanas with night shelters within the premises of their fortified cities for the devotees. This also enhanced state's revenue and provided good job opportunities to the skilled artisans, Sikligars, iconographers, masons and traders of that era where job opportunities were limited. Even during war like situations forts and fortified cities were better suited for the local artisans, farmers, traders and differently abled persons for their commercial activities. The officials of the Kakatiyas regularly visited grain markets, Mandis, tolls and watch towers within their fortresses and adjoining areas to effectively administer them. To safe guard the merchant caravans of the other states, business centres were established and adequate vigilance and security arrangements were made by the Kakatiyas. Before the siege and fall of Warangal; Kakatiya rulers provided sufficient overall security to their subjects by organising patrols, security posts etc near major population centres while the state highways were well managed too. During the life and times of Queen Rudramma Devi trade and commercial activities were at its zenith. It is well evident from the annals of Indian history that during the reign of the Kakatiyas the inhabitants of the Warangal fortress were known for its strong and robust economy, architectural marvels, precious jewellery, prosperity, military prowess and overall well-beings of all the natives.

Comprehensive Kakatiyas

As a student while studying ancient and medieval history of the Indian sub-continent we all have come across

numerous references of events of the political, socio- economic and cultural activities of the native rulers and their supporting bureaucracy particularly those who were with the Rashtrakutas, Chalukyas, Pallavas, Cholas, Parmaras, Yadavas, Rajayavardhanas, Chandelas, Kalchuries, Chahmanas, Guhilots, Hadas, Rathores, Kachhwahas, Satvahanas, Hoyasala and Pandyas. Similar activities were organised by Kakatiyas in Telangana; individually as well as collectively in their respective forts, fortified cities, villages and their adjoining areas. It goes without saying that much has been written about the ancient and medieval forts, fortifications of other parts of our country but scant attention has been paid to study the sagacious military contributions of Telangana; particularly of the glorious Kakatiya warriors, their civil and military institutions, unique architectural monuments, various distinct designs of the forts, fortifications, walled cities, hilltop fortresses, fortified villas, fortified temples and the changing patterns of their artistic and architectural impressions which were developed by local artisans and could be seen eventually in the various Raj Kotas scattered all over Telangana state. The Kakatiya rulers not only constructed, renovated, remodelled important forts but also installed many additional check posts in and around them by adding beautifully redesigned gates, marvellous arches, deep and wide moats, comparatively longer barracks, huge granaries, stronger city walls, innovative storage systems for their defensive requirements. Undoubtedly these forts and fortified monuments of Telangana are the prime tourist destination even in present day India revealing a glorious proud past.

The political successors of the Kakatiyas in their respective zones, especially Misunuri, Nayaks, Reddys, Qutubshahis, Asaf Jahis, Nizams and other dynasties also retained the same spirit in their respective eras. Glorious Kakatiyas will always be remembered and known as a "Path-Finder" architects of the forts, fortifications, administration,

agricultural and irrigational reforms, public welfare activities and impartial justice in Telangana.

Magnificent Forts of the Kakatiyas

Kakatiyas constructed numerous forts, fortifications and other architectural marvels with their noteworthy forts being : fort of Warangal, Khammam fort, Golconda fort of Bhagya Nagar now known as Hyderabad, Ramalya Induru fort now known as Nizamabad fort, Karim Nagar fort, Bhongir fort, Medak fort, Gadwal fort, Devarakonda fort, Elgandal fort, Mahboob Nagar fort, Kondaveedu fort. The heritage forts are being regularly maintained and looked after by the central and state government departments with the impetus on preserving them for future generations.

ORUGALLU FORT - Orugallu fort primarily known as the heritage fortress of Warangal was fortified by the Kakatiyas and Misunuri Nayaks renowned for offering stiff resistance to the Khalji and Tughluq invaders. Warangal fort once upon a time was the glorious fortified capital city of the Kakatiyas amongst the most prestigious, safe, prosperous fortified castle of India possessing the world famous "Kohinoor" diamond, tons of gold and silver jewellery, exquisite blue diamonds, flawless rubies, enormous wealth, gold utensils, silverware, gold and silver coins, selected quality horses, trained and decorated elephants, besides ivory goods, matchless royal costumes embroidered with real gold and silver threads, unique traditional jewellery with huge and costly gems, diamonds and other precious stones and metals. The coiffeurs of the Kakatiyas were always filled with enormous wealth, food and fodder. The Orugallu fort was heavily guarded by the brave warriors of Telangana. The fort was known for its three layers long wall, architectural design, peculiar moat design, heritage sites, unique temples, beautiful and useful water bodies, with a deep wide ditch defence mechanism with unique watering systems and a soggy muddy wall which encircled the

fortifications and was supported by two layers of thick stones walls. According to the local sources the fort was first militarily designed and garrisoned by the famous Kakatiya ruler Ganpati Deva and later renovated by Queen Rudramma Devi and further strengthened and fortified by Pratap Rudra Deva II and finally ruined by the Khalji and Tughluq invaders.

KHAMMAM FORT - Khammam fort is a very old architectural fortified site constructed and renovated many times during the regime of Kakatiyas and Misunuri Nayaks and followed by other rulers such as Bahmanis, Qutubshahis and Asaf Jahis etc. Presently Khammam fort is a very famous tourist destination which attracts numerous visitors every year. Khammam, was historically known as Stanbbhadri, Kambbhdri, Kambhan, Khammam Mettu and finally came to be known as Khammam fort. It is one of the finest example of defensive architecture which was once the stronghold of heroic Kakatiyas but was later on captured by Misunuri Nayaks. In due course of history the Khammam fort remained with Qutubshahis and Asaf Jahis of Hyderabad upto the independence of India.

NIZAMABAD FORT – Upto 5th century the fortifications of the area were known as Indra puri, Induru i.e Indrapur which derived its origin from the chieftain Indersain. According to epigraphical sources once this fortified Killa was a famous stronghold of the Rashtrakutas and was a well-known military station and was administered upto 9th/10th century by the successor of Indersain. The defence of Indra puri was subjugated by mighty Kakatiyas who then renovated the fort and converted the entire defensive architecture and posts of Induru into a mighty fortified station. Later Nizam of Hyderabad occupied it and ruled Nizamabad region till the unification of the Hyderabad state with independent India. Under Asaf Jahis it was known as Nizamabad fort. The Nizamabad fort is very near to the city centre and Gandhi

Chowk in the present day Nizamabad city. The star tourist attractions of the Nizamabad fort are Ramalayam temple, Jagannath temple, Raghunath Temple and displayed mounted canons and various other arts and artefacts.

BHUVANGIRI/YADDRI/BHONGIR FORT - Earliest known medieval inscription from Telangana's Bhuvangiri zone reveals that Bhuvangiri fort was first founded, constructed and administered by Chalukya rulers. Bhuvangiri got military prominence during the times of great Kakatiyas and was renovated by Queen Rudramma Devi. Recently while renovating old houses of the nearby villages many archaeological findings were unearthed which proved the historic importance of Bhuvangiri RajKota. Anyone can draw a conclusion that Bhuvangiri was once a stronghold of the Chalukyas and an important military post. The history of the fort of Bhongir revolves around legendary western Chalukya rulers Tribhuvanmalla and Mugla Mulugu Vikramaditya,VI who was known as founder of this well fortified Killa. It was first occupied by Chalukyas who constructed and nurtured this fortified site of Vikramgiri in between 6th to10th century and named it as Bhuvaneshvari now popularly known as Bhongir/ Yaddri. Recently an inquisitive scholar from Telangana Shri Hari Ji forwarded some photographs along with information about findings of a rare inscription about Kakatiya ruler Pratapa Rudra Deva II, which was accidentally unearthed while a villager renovated his parental house in the vicinity of Bhuvangiri fort, Yaddari, Taluka. According to Shiri Hari Ji I quote " Inscription of Pratapa Rudra Deva II along with some sculptures were found, during the course of house renovation work in the village Bhongir, Yadadri, Bhuvanagiri district, Telangana. It is written in Telugu language and characters and is dated Úaka 1240, Kâlayukta, Âshada,úu 15,Thursday corresponding to 1318 C.E. Records the gift of lands in the village Bhunâgiri to the god Úri Vîravadrçúvara, for burning a perpetual lamp in the temple by Âshtadasaprajas in the village,

for the merit of the King, Reddis, Karanas, officers and their own merit." Thank you respected Hari Ji for providing this very important information to the historians of the Telangana which also vindicated my opinion that scientific history cannot be written without consulting local sources and lot of archaeological scope still exists for the pursuit of history of Kakatiyas.

MEDAK FORT - Under the Kakatiya rulers Medak region was known for its various agricultural produce which was cultivated by the farmers and was renowned for its excellent quality rice. The fort of Medak and the adjoining area during Pratap Rudra Deva was known as "METHUKU DURGAM" known for prepared rice dishes. Kakatiya rulers strengthened the defensive architecture of the Medak fort during their regime. Later Misunuri Nayaks also renovated its ramparts and restored old moat design. The Qutubshahis also made certain defensive changes and constructed numerous barracks for their stationed soldiers, out posts, new civil structures, houses for nobility, granary stores and mounted guns on its ramparts to enhance the security of the Medak fort. Medak is also famous for Edupayalu Vana Durga Bhavani Temple which still is a popular pilgrimage destination in the present day Telangana. The Medak fort has great architectural value which is reflected from "Gandabherundam" a double headed mighty symbol from the times of Kakatiyas besides many temples, mosque, masonry works like Prathma Dwaram(first darwaja), Shimadwaram(lion darwaja), Gaja dwaram (elephants gate) and beautiful wood carving near horse stables.

GOLCONDA FORT – Initially known as Mankal, Golconda Fort bears witness to the Glorious history of Telangana and was strategically renovated and reconstructed numerous times with altered defensive architecture during medieval India for the safety of its inhabitants. It is known the

world over as a one of the finest specimen of the Kakatiyas and Qutubshahis architectural marvel for defence craft techniques and design which is unique in architectural design and differs from other Forts of India. In the beginning its hill ranges were first strengthened by Kakatiyas and later redeveloped by Qutubshahis for defensive purposes. Golconda fortress is also known for its unique clapping sounds system, fabulous fountains, beautiful gardens particularly Nagina Bagh, fort museum, classical armoury and properly stored small cannon balls and beautiful Khufiya gate. Its first entrance gate is covered by solid stone wall which is not visible to its visitors without reaching there. Unique architectural design of magnificent Golconda fort is rarely seen in other Forts of India. Its light and sounds show in the impressive voice of yesteryear's famous cine star Amitabh Bachhan is vociferously applauded by attending tourists and the massive tourist turnout in turn reflects its historical value.

Telangana has rich treasure troves of forts, fortification, architectural marvels in addition to the ones mentioned above like Elgandal fort, Gadwal fort, Nagnur fort etc. These fortified architectural sites comprising of various reservoirs, lakes, heritage temples, water bodies, Mahals, educational and religious monuments in and around these forts and heritage buildings are scattered all over Telangana.

Historians and Histiriography of the Kakatiyas

Glory and grandeur of Telangana under the Kakatiyas was second to none in the history of India. Kakatiyas rendered excellent meritorious public services in the chequered annals of the history of our mother land. But it is painful to see that there is no more than a passing reference in our children's school curriculum at the national level while we see the glorification of other dynasties. Therein emerges the question that inspite of such effulgent history why it was never highlighted, as it should have been in our NCERT BOOKS, NBT, NBC

BOOKS prepared under the aegis of government educational agencies with the previous management. I am sorry to say that even some eminent academicians for reasons best known to them deliberately skipped to incorporate such towering personalities in the NCERT's syllabus. Thanks are due to the present incumbents at UGC and other government educational agencies and few of our historian friends that it will soon be included in the syllabus and contributions of Telangana and the Glorious history of the Kakatiyas will be highlighted.

We always find that European scholars relied on their own local sources while researching and studying their history rather than on similar important sources of other countries. British historians occasionally recognized the Indian military records related to the first and Second World War's history particularly the contributions made by the people of numerous fortified cities of Indian princely states. Though British themselves extensively used the forts, fortifications and fortified cantonments of North and South India during the world wars, without recognizing the significant contributions and only appreciated the financial support of the princely states and preferred to avoid mentioning the contributions made by fortified Indian cantonments, towns, forts, fortified cities of India including Telangana. What to talk of others, even internationally acclaimed historian like late Prof. A.J.P. Taylor, F. Lee Bens, S. W. Fay, Mecknier and Lach and "What is history" author E. H. Carr who is often quoted by the Indian historians to make a point; in his celebrated book "The Twenty Years Crisis 1919-1939" avoided mentioning significant contributions made by the Indians. Though Carr himself opines that event is more important than the spot where it happened; after event the spot automatically becomes important for the historical study. Then why did he avoid consulting and mentioning the military records of India? which were easily available in European archives both in Paris and London.

European historians, scientists and other educational luminaries regularly usurped Indian manuscripts related to science, technological advancement, medicine, astronomy, geographic knowledge and other architectural subjects and yet again preferred to highlight their own scientists, scholars, historians and monuments without acknowledging the scientific, historical, architectural and other important contributions of people of the Indian sub-continent. Similarly the historians and historiographers of the Greek, Chinese, Arabs, Persian and the other east Orientalist historians did not acknowledge the Indian contributions as well.

The western historiographers, archivists, archaeologists and numismatics primarily relied and used their own local sources while recording their own history. Interestingly while writing about Indian history they always focused on their own records and archival sources, which were mostly written, maintained and created by their own predecessors, bureaucracy, court historians and agencies. Of course during the same period, Indian historians with earnest zeel and determination had written excellent history of India as well as of Telangana, which were based on authentic local historical sources and regional authorities.

Another irony of the military historiography of India is that many of the European, Arabs, Persian and other East Oriental scholars of ancient, medieval and modern India never even visited important forts and fortified cities of India or for that matter Telangana and yet are known as authentic authorities. Some of our historians from pre and post independent India frequently accepted their authenticity on Indian regional history. It is interesting to note that untill few years back Megasthenes the famous Greek historian and his book Indica was considered as an authentic account of the military history of the Indian sub-continent, undoubtedly it is for few events, but not for every military event and references

to Indian military history. In fact only three pages of Megasthenes's Indica related to India are available; restof the pages of Indica are lost in obscurity and not available to researchers, remember, I reiterate that only three pages of Indica are available in various world libraries related to Indian history and that too in the Latin language. Then it becomes imperative to use local sources which are not only authentic but also many a times firsthand experience.

The eminent Persian scholar and renowned historian late Prof. S. B. P. Nigam expressed the same opinion about medieval Indian history. While citing the example of famous geographer Suleman Soudagar and medieval historian Al Qalaksandi and his work Su'bhul Asa for the study of the Tughluqs, who invaded Telangana, Prof. S. B. P. Nigam further elaborated about such anomalies related to Deccan history. Well known medieval Persian historian Ferishta who never visited Chittorgarh fort but historians quote his narrative about the siege of Chittorgarh fort. So with the famous Indian historian Zia-ud-Din-Barani's Deccan and Mongol references which aren't complete and we have to rely on other Persian and non Persian sources. One of the best contemporary Indian historian Amir Khusrau Dehlvi, who visited Deccan during the sieges of various fortified cities of Deccan by the army of the Sultan of Delhi; though his account is one of the best and very relevant and authentic for the siege of Warangal and other fortresses but he too had wrongly recorded the name of the Kakatiya ruler Pratap Rudra Deva II ,as Ladder Deva and avoided mentioning the early successes of Pratap Rudra Deva and numerous other merits of the Kakatiya's civil and military administrative systems. Amir Khusrau Dehlvi instead of mentioning the strength and versatility of the social systems of Telangana under Kaktiyas preferred to focus on other aspects. While missing out on the good techniques and peculiarities of water resource managements that existed in

Telangana under Kakatiyas rulers, he preferred to mention the atrocities committed on the besiegers, war booties, looting and miserable debacle of the fortresses of Warangal and other adjoining fortresses. To quote one more; the Italian traveller Marco Polo though gave good account of the reign of Kakatiya Queen Rudramma Devi but skipped her glorious public deeds in war and peace in detail. Marco Polo gave very brief account about the public welfare activities of the Kakatiyas. Interestingly Marco Polo himself confessed just before his death that he recorded only half of what he fully saw in his life and tours. What to talk of medieval India even in British India a Scottish historian James Miline popularly known as James Mill is the best example of such anomaly. James Mill never visited India, yet he is frequently used as an authority on civil and military history of India. Our senior colleague and a renowned historian, Late Prof. S. C. Mittal Sahab brought into light this gross historiographical error to the academic galaxy and rectified it through his excellent historical commentary on James Mill.

Therefore, I suggest to avoid gaps in our regional military history and to know more about forts and fortifications of Telangana our study must be based on our own local sources i.e inscriptions, epigraphs, numismatics, coinage and metallurgy, archival and literary sources, chronicles, iconography, seals, sigillography, sculptures, fortified architectural monuments, heritage remains of the historical cities, towns,

Royal gardens, religious and educational mansions, defensive and fortified structures which are available in every parts of the country.

The way Ahead

Here I request you to keep up the momentum and work hard for highlighting the glorious history of Telangana. We

must remain consistent and make every effort both individually as well as collectively for the purpose as by and large up till now it has remained absent and neglected in the NCERT, NBT BOOKS. One can understand that before the independence it was neglected may be due to the lack of knowledge of local historical sources of Telangana and the dominance of European scholars who were accustomed to generally consult chronicles of the medieval court historians and historiographers of the contemporary and later contemporary sources while missing out on the local sources.

Therefore, I appeal to this Augustus body of the historians that the history must be studied in minute details and should always be based on genuine local sources and be made job oriented and interesting for the comings generations. Needless to say that simultaneously authentic European and Oriental sources must also be consulted, verified and incorporated in our regional history for a better scientific result oriented history of the Indian sub-continent which is all encompassing.

Conclusion

Kakatiyas played a vital role in the history of India as it reflects from the glorious history of The Telangana State. In my opinion Kakatiya rulers were in reality the "Jan Priya" rulers and will always be remembered as the men of the masses of Telangana . The Forts, fortifications, fortified cities, towns and villages all were nurtured effectively by them by good governance, administrative institutions and effective adaptation of valuable public welfare activities and procedures in and around the fort and fortresses for the upliftment of the people of Telangana which continues to strive even in present day Telangana and are the beautiful specimen of their matchless services rendered for the cause of our nation's history, mankind and for the glory of Telangana.

In the end before I conclude, in nutshell I would like to draw the attention of all the participants that we should study, research and generate public awareness about the forts and fortified heritage, architectural sites of Telangana and pay more attention and respect to the glorious deeds of our predecessors and public welfare social services rendered by them. We should devote more time and attention to highlight and utilise their value and job oriented utility in tourism sector in Telangana .The forts and fortified cities of Telangana be developed with focused job orientation. The government and archaeological department must protect their architectural and historical legacy, values and should provide adequate facilities to the visitors. The teachings from history should be made compulsory in our schools, colleges, universities and certain relevant aspects in allied technological institutions. All the history teachers of Telangana should join their hand for this noble cause and come forward with utmost commitment to their subject. This study of the forts and fortified cities, towns and villages of Telangana should be included in curriculum of text books for the purpose and should be thoroughly studied, researched and highlighting the importance of the subject continuously. Sir! Thank you all, for giving me a chance to express my views about "The Glory of Telangana and the Glorious Kakatiyas" and the forts and fortifications and walled cities of Telangana.

Selected Bibliography

Besides some personal visits to the forts, fortified cities and heritage buildings of the Kakatiyas for this purpose I also perused important inscriptions, coins, epigraphs, manuscripts, temples, water reservoirs, monuments constructed by the

glorious Kakatiyas including some researched works, journals and periodicals on this topic.

- Sharma, Ravindra Kumar, Forts and Fortifications in the Indian Sub-Continent (C.800-1800 A.D.) Major Project, University Grants Commission, Government of India, New Delhi, 1996.
- Sharma, Ravindra Kumar, First Line of Defence: The Forts and Fortifications in the North-West Frontier Province of India, Punjab, Haryana and Himachal Pradesh, Presidential Address, Punjab History Conference, Patiala Session, C.2000.
- Sharma, Ravindra Kumar, It Is One Chapter In A long Saga: The Forts and Fortifications In Rajasthan, Presidential Address, Rajasthan History Congress, Pali Session,2010.
- N. Ramesan, The Kâkatiyas of Warangal, Ph. D. Thesis Karnatak University, Dharwar, 1976, also, The Kâkatiyas and their times,Hyderabad,1978.
- Sharma, Pushpa, Military System of The Mongols: As Reflected from the Indian Persian Sources, Prof. Nihar Rajan Ray Felicitation Vol., New Delhi, 1978.
- Venkataramanayya, N., and Sarma, M. Somasekhara, The Kakatiyas of Warangal, Early History of the Deccan, ed. Yazdani, G., London, 1960.
- Sharma, Ravindra Kumar, Military System of The Mewar State, International Journal of History, Germany, 1986.
- Sharma, Ravindra Kumar, Kumbhalgarh: Fort, Cantonment and longest fortified walls in India. Special Invitee lecture, Organized by Indian Council of Historical Research, Kumbhalgarh- Venue Haldi Ghati Museum, 10-12, July 2019.

- Asher, Catherine B., Talbot, Cynthia, eds. ”The expansion of Turkic power, 1180–1350", India before Europe, Cambridge, 2006.
- Eaton, Richard M., A Social History of the Deccan: 1300–1761, Cambridge,2005.
- Rao, S. Nagabhushan, Cultural Heritage of the Kakatiyas: A Medieval Kingdom of South India.Warangal: District Council For Cultural Affairs,1993.
- Murthy, N.S.Ramchandra, Forts of Andhra Pradesh, From earliest time upto 16th c.A.D.,Delhi,1996.
- Rao, Velcheru Narayana , "Court, Temple, and Public", in Pollock, Sheldon Literary Cultures in History: Reconstructions from South Asia, California,2003.
- Rubiés, Joan-Pau, Travel and Ethnology in the Renaissance: South India through European Eyes, 1250–1625, Cambridge, 2000.
- Venkataramanayya, N., Sastry P.V.P, The Kâkatîyas, In Sharma, R.S. ed. A Comprehensive history of India: A.D. 985-1206. Vol. 4, Part,1, rep.ed, Indian History Congress, 1987.
- Talbot, Cynthia, Kâkatîya dynasty, In Fleet, Kate, Krämer, Gudrun, Encyclopaedia of Islam, India in Practice: Society, Region, and Identity in Medieval Andhra, Oxford., 2018.
- Ventakaramanayya, N., The Early Muslim Expansion in South India, University of Madras,1942.
- Venkataramanayya, N., Sarma, M. Somasekhara, The Kakatiyas of Warangal. In Yazdani, Ghulam ed. The Early History of the Deccan Parts VII - XI. Vol. VIII: Yâdavas of SeuGadeœa, Oxford, 1960.

- Prasad Ishwari, History of the Qaraunah Truks, Allahabad 1936.
- Husain, Agha Mehendi, Rise and Fall of Sultan Muhammad Bin Tughluq, Londan, 1935.
- Lal, K.S.," Warangal expedition "vividly discussed in his History of Khaljis Ph.D. Thesis, Allahabad, 1950. ed. rep., New Delhi, 1999.
- Sharma, Pushpa, Women as reflected from the Persian Works of Amir Khusrau, Saga of Womanhood, Prof. Pratima Asthana Felicitation Vol., New Delhi, 2009.
- Nigam, S.B.P., Malik Kafur; Gazi Tughluq and Khan-i-Jahan Maqbul cf.Nobility Under the Sultans of Delhi, 1206-1430 A.D. New Delhi, 1968.
- Sharma, Pushpa, Khalji Kalin Sainya Prabandha, Maru Bharti, BITS, University Research Journal, Pilani, 1984.
- Sharma, Pushpa, Tughluq Kalin Sainya Prabandha, Maru Bharati, BITS University Research Journal, 1985.
- Chattopadhyaya, B. D., Representing the Other? Sanskrit Sources and the Muslims, New Delhi, 1998.
- Eaton, Richard M., A Social History of the Deccan: 1300–1761, Cambridge, 2005.
- Rao, P. History and Culture of Andhra Pradesh, Delhi,1994.
- Taylor,A.J.P., The Origins of The Second World War, London, 1961.
- Taylor A.J.P., The Struggle For Mastery in Europe, Oxford 1954.
- Carr,E.H., TheTwenty years Crisis,1919-1939, first ed. DCL Library, 1939.
- Carr, E.H., What is History. Trinity,1961.

***

CONTRIBUTION OF ADIVASI HEROS IN TELANGANA-SPECIAL REFERENCE OF SOYAM GANGULU (1919- 1951)

Prof. Arjun Rao Kuthadi

There are 33 tribes in the united Andhra Pradesh while there are 30 indigenous tribes in the forest and tribes like Lambadi, Erukala and Yanadi in the plains. In the catchment area of Narmada, Krishna, Godavari and Penna rivers in the Satpura mountain range, and in the catchment area of the Mahanadi which originates in Chhattisgarh and flows into Odisha, between the catchment areas of the Brahmani and Vaitarini rivers which flow into Jharkhand and Orissa, and in the Vindhya mountains which are spread over the highest territory of eastern Uttar Pradesh and Madhya Pradesh, Kaimur in Bihar (Range) in the mountainous region and in Bengal, there are about 573 tribes living throughout the country. There are many more tribes to be identified. Muria, Koyathur (Burudu), Koygal (Batuga), Korga (Para Paral), Koiravati, Raj Gond Gond Lowar, Kothadwal, Koyyal, Kolam, Pradhan etc. mainly in Madhya Pradesh, Maharashtra and Chhattisgarh regions. Raj Gond, Koya, Gond, Pradhan, Kolam, Toti, Nayakapodu, Kondareddy, Kondadora, Bagatua, Savara, Jatapu, Kotwal, Kolia, Koyamali, Chenchu, Korwal, Korana, Kolaha etc. in Telangana, Andhra, Karnataka. Kol, Dharu, Kondi, Kondo, Dongria, Savara,

* Dean, Faculty of Social Sciences, Osmania University, Hyderabad.

Sabara, Komundal, Kheria, Kora, Kokya, Kalnal, Kotia, Kol, Bhil, Zhuang, Santal, Munda, Oran, Heu etc. in UP, Jharkhand, Bihar, Odisha. are important. The division of 'Saga' Ghattas among these tribes continues even today. In terms of population, the largest number of natives live in our country after the continent of Africa.

The Indus civilization developed to the level of agricultural-urban civilizations about 5 thousand years ago, before the arrival of the nomadic, pastoral, patriarchal, barbaric Aryans (Brahmins, Kshatriyas, Vaishya Varnas) to our country as part of the mass migration of primitive tribes for survival. The Gond community is a part of the Indus culture, researchers say, and the Aryans are mentioned in the stories of the Rigveda and the Mahabharata. According to SR Gadgil the kingdoms named Gondwana are historically very famous. Their language is Gondi darshan, Gondi traditions and Cultural affairs are well known.

It was the first land on Earth that is now known as the continent of Africa. After the emergence of the human race, our country is one of the many landmasses that split the landmass of Africa. It was once a Gondwana territory known as the Jambhu Peninsula. The territory of Australia was also once close to our Gondwana. Australia was formerly known as "Howland". A large number of natives of "Hu" tribe in Jharkhand and Odisha (belonging to the Munda language family) are still living today. A team of Sydney scientists concluded that many islands similar to present-day Gondwana land between India and Australia are submerged in the sea bed. The natives of this Gondwanaland are today known as adivasis. During the discussion to be called the people of the social group, first they were called as Adivasi (Sanskrit word meaning-from beginning/ origin) and after some research as original inhabitant and then in a specific area with a special economic way of life, language and culture and living from the beginning

(original). They were called as adivasis (Aboriginals)).But the British under the influence of Sanskrit scholars finally called them as Girijan (in the hills and mountain range) in English as tri (those who live in the trees). They were not clearly defined in the constitution. Anyway, we call them as aborigines. It was by this one can clearly differentiate between native and non-native adivasis .

The Muslim conquerors from Turkey and Afghanistan attacked the territory of medieval India from the west with the aim of plundering and over time, the Mughal dynasty formed an empire in the entire Indian subcontinent except for the Gondwana region. The Mughal Empire was the strongest and most extensive after the historically important Magadha Empire, which flourished from the 3rd century AD. But such a strong empire could not occupy the Gondwana region and establish a kingdom like the Magadha Empire. There are many reasons for this, but the main one is the dense forest with its unique cultural traditions, heroic and martial. The main reason was the autonomous kingdoms of many tribes with traditional Gondi dharma. Language is the most important basis along with the emergence of many local kingdoms which prove this fact.

Historical Background of Tribal Movements In India

The natives fought incessantly for the protection of their regional kingdoms against the Satavahanas of Andhra and Telangana regions and later the Kakatiya feudal autocratic kingdoms. Mainly against the Kakatiya Kingdom in today's Warangal- Karimnagar- Khammam areas of Godavari valley in the years 1200 to 1300 AD under the leadership of Pagidigidaraja, Sammakka, Sarakka and Jampanna, the history is famous. This was followed by several small and large native rebellions against the expansion of the Mughal Empire, notably the Bhilla Rebellion (1632) against the British Empire, the Gondal Rebellion (1643), the Pahadia (Mountains) Rebellion

in the Chanar Hills of 1778, the Rampa Pithuri Struggle in 1803, and the Munda Rebellion. (1816 - 1837) Kond Rebellion (1836), 1834 - 46 Asifabad was the center of Ranji Gond. Mutiny, Santal Mutiny of 1855, Mundal Mutiny led by Birsa Munda in 1885, Kol, Muraila Mutiny (1860), Juangu Mutiny (1861), Karukonda Subbareddy Struggle (1857) in today's West Godavari region, Gondula Mutiny in 1910 led by Gundadhar, Bhunkal Mutiny in present day Abujmad forest area of Chhattisgarh 1922-24 Gantandora||Alluri Sitaramaraja's Manyam Rebellion, 1928-40s Jodeghat struggle for "Jal, Jungle and Jamins" led by Komurambhim, today's Mayur Banj in Odisha, Santhal Pargana in Bengal led by Siddhukan Murmo are 200 mutinies known in the history of Mulavasi during the last thousand years. All these struggles in central India or the Gondwana region were armed rebellions by the natives for their "self-governance - forest protection - self-respect". All these revolts brought the problems of the natives to the attention of the world and achieved some results but were stopped by brutal repression. After the revisionists betrayed the armed struggle in Telangana between 1946-51, today it is the continuation of the peasant armed rebellions in the Godavariloya and Dandakaranya regions under the leadership of the communist revolutionaries (Naxalites and Maoists).

Today's native armed struggle is the great strength of the proletarian ideology of Marxism-Leninism-Maoism. This factor is the reason for the qualitative change in the native struggles. The conservative natives who took up this ideology took the armed struggle to newer heights. The strong seeds of India's new egalitarian state lay in the traditional armed struggle of those natives mentioned above. Realizing this, the colonial rulers, whose agents are the present-day Brahminical rulers, promote the struggle of the natives as the "greatest danger to internal security", depriving them of shelter and encouraging

them to migrate into the jungles to plunder their wealth. They are creating conflicts between natives and non-natives. In this background, the latest conflicts between the natives and the Lambada tribes have arisen. Although the participants in these conflicts have limited benefits, the rulers who provoke them have immediate and long-term goals.

During the partition of Hindustan (India)-Pakistan in 1947, when the power was transferred from the British to the exploitative ruling classes of our country, negotiations were held at Chotanagpur centre on November 9, 1947 between the Government of India under Nehru and the tribes of the natives for the protection of their territory. In these discussions, the natives demanded a separate country for themselves instead of being a part of India. The then Prime Minister Jawaharlal Nehru, who knew the struggles of the natives, rejected the demand for a separate country and imposed a decision that the natives could rule the native areas under the constitution as part of the Indian state. As a part of this, during the drafting of the Constitution of India, the natives created the 5th and 6th Schedules with the aim of establishing a system of self-governance over the forest areas and gave them the "authority" to govern their own areas. The fact that indigenous people have primary authority over democratic way of life, administration, culture protection, forest and areas must not be recognized.

In 1956, in the course of the formation of linguistic states on the basis of language, the Nehru government instead of forming the regions of Gondwana religious origin as separate Gondwana autonomous regions, the Gondwana region of Andhra Pradesh, Odisha, Chhattisgarh, Maharashtra and Madhya Pradesh states have been divided into pieces and the natives have been torn apart and their motherland has been torn apart by dogs. They created artificial constitutional and administrative divisions and undermined unity among them.

The indigenous territories were "developed" by the imperialist states. In the name of broker exploitative groups) they encouraged migration and colonial feudal system and looted the natural resources and labor power of the natives in the respective areas and turned them into kandishikas in their own motherland. Domestic and foreign corporate powers are competing for the mineral wealth required for the production of imperialist commodities and the chief labor in the forest. For many decades, for the benefit of Brahmin, Muslim, Maratha, Kamma, Velama, Reddy colonial landlords, today the natives are being sacrificed for the dominance of corporate companies. The aboriginal areas became the focus of migration from the plains to the jungles of the aborigines. They were driven into the lowlands. In the name of development, due to the many schemes undertaken by the central and state governments against the constitution, the migrants of the plains have been given a suitable land. By dividing the forest area in the name of reserve and non-reserve forest, by occupying the forest under the names of protected areas and parks, the government has become a big colonial landlord. This is their unique set of lifestyle and culture with democratic and moral values intertwined with the forest. In particular, their historical and psychological unity with the forest was disrupted and they became homeless. In short, every scheme undertaken in the guise of forest development has created havoc in the lives of the natives.

The British-Nizam government started efforts to bring the forest under its control from 1864 and for this purpose enacted the India Act in 1867 and the Forest Act in 1878. In 1894, under the guise of development, the Land Acquisition Act was brought. Another act was passed in 1927 as part of a scheme to extract revenue from the forest without investing a single penny. Due to these laws, the natives who had lived free until then were bound by the laws of the colonial

government. The natives, who were inextricably linked with the forest, were alienated from the forest. This was also later violated due to native rebellions against all these laws, which prevented non-natives from owning land in forest areas (the Prohibition Act of 1917). Jodeghat under the leadership of Komaram Bhim After the mutiny, the Nizam's government enacted the Tribal Area Regulation 1356 Fasli in 1949. According to this, Moolavasi villages have been identified as notified areas. In its place in 1963, the Andhra Pradesh Scheduled Areas Land Transfer Regulation (1959) Act was also applied to Telangana. The migration of landlords and moneylenders did not stop but intensified. While the collective life and symbiosis of indigenous people intertwined with the forest for generations has been battered by the influx of "civilized" immigrants for the past 50 years, the destruction of the forest in the name of development has left behind endless pollution, upsetting the ecological balance. In the area where they were born and brought up, they were turned into aliens, wage slaves and beggars, and the survival of the natives became questionable.

Conditions of Adivasis in Telangana:

Telangana People's armed struggle occurred when; India was ruled basically by two types of rulers: (a) the British administered provinces of India known as British India and (b) 'princely India' or those states governed by princes, maharajas, rajas and nawabs. Among them, Hyderabad was the largest one, which was under the Nizam prince, and Telangana is one out of three linguistic regions-Telugu, Marathwada and Kannada - of Hyderabad. The Telangana revolt began in the middle of 1946 and lasted for five years. It was an armed resistance of women and men to feudal oppression or against the princely state in Telangana. It was a struggle against the autocratic rule of Nizam and the Zamindari

system. There were three types of landholding systems-sarf-e-khas (the land controlled by Nizam and his family from where revenues collected were used for their personal expenses) and Jagirs (the land which has been given to Jagirdars) and government land were those who were loyal to the Nizam enjoying their own police, revenue, civil and criminal systems. They had received Jagirs and become revenue officers or generals in the army. They also had rights over forests and fisheries and exercised police and judicial functions. Having all the power they compelled people to forced labour. People's conditions of Jagir areas were oppressed and the jagirdars and their agents were free to collect a variety of illegal taxes from the actual cultivators. There was also the Vettii (free services to the proprietors) system. Every peasant was compelled to contribute Vetti to the zamindar. Only after completing operations on the landlord's agricultural fields and houses", peasants and labourers could work for themselves. A tenant and his family had a compulsion to leave food on their plate and go to the landlord whenever called.

Tribal struggles are unique in history. The neglect of the history of adivasi's self-government movements for land, food, and liberation from the oppressive forces of exploitation is a reminder of the plight of today's rulers and historians. Yet tribal sacrifices remain as the last resort in the pages of history. Among those who remain anonymous is the lineage of warriors such as Ramji Gond, Komaram Suru, Gundadar, Gantam Dora, Mallu Dora, Singanna, Padalu, Kupaar ling and Soyam Gangulu.

The armed struggle in Telangana from 1946 to 1951 for the radical change of feudal land relations, which had been going on since the Razakars, turned an ordinary man like Gangulu into an adventuring warrior. Gangulu, popularly known as Koya Bebbuli, was a great leader in the palvancha estate of the Nizam's kingdom.

As part of the Telangana armed struggle, Late Soyam Gangulu, a prominent figure who led a heroic movement for the protection of the tribals in the Palvancha region, against the Razakars, the Nizam's army and the Nizam's system. Soyam Gangulu's hometown is the barren village of Zamedaru in the Dammapeta Revenue Suburb, within the Palvancha forest area of Khammam district, bordering Telangana state under the Nizam government's tyrannical rule. He was the first child who was born to a pious couple named Sai Ramudu and Papamma in the year 1919. Koyagudam Jamedar Banjara is a village in the densely forested area about 15 km from Andhra Pradesh, inhabited by about 40 families like Soyam, Kanithi, Borra, Goram, Kaaram, Kunjaa, Tellam, Vooke, Korsaa, Kursam, Kaaka, Kooram etc,

Zamedaru Banjara Village and Family Background of Gangulu

In this village Nayamut khan was in charge of the administration of Dammapeta Mouza in connection with the Nizam's government. He lived mostly in the village of Banjara for ease of administration. He was referred to as Zamedar by the people of the surrounding areas. It is said that the village was officially recognized as a Zamedar barren before 1920 by his name.

The father of the Soyam Gangulu acted as a leader for the caste community in this village. He leads the village with tribal commitments, traditions, customs and culture on one palm. The Gangulu family had special honours in this village. As a leader of the caste group, Gangulu's father is also familiar with the surrounding villages. His family had relatives in many villages in West Godavari district, Jeelugumilli Mandal, Mulakalapalli, Aswaraopeta and Chudragonda mandal as well.

Soyam Gangulu As a child

From an early age, Gangulu was as intelligent as his father. He was well known for car driving, a brave and adventurous boy who used to hunt in the jungle. He learns everything very easily and quickly in a skilful manner. He spent most of his time in his relatives' grandfather's and villages in the border district border region of Godavari district Tigalapalli, Marri Gudem, Chandramma colony and Chaviti gudem. In those days there was fighting against the British in the West Godavari region. Gangs who observe them often ask questions and gather information. Having inherited leadership qualities from his father, Gangulu had a clear understanding of the injustices of the Nizam government.

Soyam Gangulu's role in the movement

Gangulu movement life had three stages. Balanandaswamy, who built an ashram at Perantalapally on the banks of the Godavari in the first phase, played a key role as the leader of the Ganges in the struggle against the Nizam led by Singaraju.

With the entry of the Communists in the second phase and he played a key role in turning Palwancha the forest into their main base.

In the third phase, in the wake of police action such as the Jallianwala Bagh tragedy, he revolted against the Nizam within five days, launching lightning strikes and threatening attacks on the Union Army, which had massacred communists for three years and massacred hundreds.

Early in his youth, Gangulu met Singanna Dora at Perantala Palli on the banks of the river Godavari when he heard that tribal leader like Puram Singanna Dora were being trained in various disciplines. Later he gradually mastered traditional arts such as archery, sword etc. Gangulu was about six feet tall and was sturdy, majestic, and terrifying to the enemy,

with large eyes as sharp as fire particles. He loves everyone and kind to all.

His qualities of heart, determination, fortitude, and eloquence made him an unwavering leader in the community. He had excellent combat tactics. His guider weighed about 14 kilograms. The zamindars, Patel's, and Patwari's were heartbroken if they look at him. Ordinary people would have had a lot of courage to hear his name.

In order to suppress the mass movement against the Nizam and military dictatorship in the Telangana region, the Razakars committed many atrocities and brutal acts and beheaded thousands of innocent people. At that time Soyam Gangulu built a strong movement to protect and for the lives of the people of Palwancha in the forest area and enchanted the Razakars.

Who are Razakars?

The Razakars were a military team set up by the Nizam's Lord in 1929 to preserve the special status of the Nizam's government territory that Muslims had long enjoyed and to prevent the Nizam's territory from being annexed to independent India in the future. The same organization was revived under the leadership of Qasim Razwi in 1946. Razakars in khaki uniforms, with 50 thousand well-trained volunteers in black hats, were the ones who created extremist anarchy and panic conditions throughout the Nizam Kingdom.

Soyam Gangulu began his participation in the movement at the age of 26, after the end of the second world war that is, in 1945. Gangulu first gained experience of the movement by participating with Puram Singanna Dora in the ongoing anti-British movements in the West Godavari region. He also collected ammunition such as guns from the area and, with the help of his first comrade Kanithi Bullaiah in the Dammapeta area, formed an advanced force with his villagers.

Being an active participant who makes wise decisions for himself. Gangulu roamed several tribal villages in the Palwancha forest area and organized strong village forces. He rose to become the Commander-in-Chief of the Palvancha Area, waging several struggles against the unjust taxes and feudal lords as well as against some of the local Velama aristocrats and landlords under the tyrannical rule of the Nizam government. Soon after Soyam Gangulu emerged as the undisputed Commander of the Palwancha Area Force in the ongoing Telangana armed struggle throughout the Nizam region under the Communist Party. Hundreds of demonic Razakars were deployed in the area at Patwarigudem, Annapureddipalli, Thirumalakunta, Mulakalapalli, Nagupalli and other camps to quell the forces led by the Soyam gangulu. Despite the Nizam's government infiltrating large numbers of Razakars in the forest area, the Gangulu in Manyam thwarted their tactics and threatened them.

But, Near Annapureddipally, when about 50 Gangulu troopers were undergoing weapons training, hundreds of Razakars surrounded them and opened fire. Fortunately, Gangulu escaped and four Dalam members, including One Razakar were killed in this Incident. The next day he immediately held a meeting at Gutta near Balaraju gudem and expressed his condolences to the four killed members in the Annapureddipally shootings. Now Gangulu decided to deploy strong troopers in all the villages, especially with well transport routes, to counter the Razakars.

He is credited with being the leader who played a key role in mobilizing the village guards and guerrilla forces. With this, he was heart fully welcomed by the people wherever he went in the tribal villages. Many tribal youths who were fascinated by him volunteered to work with him. Such as Kanithi Bullaiah and Goram Veeraswamy for the expansion

of the Communist Party, the formation of guerrilla tactics and the formation of defence forces in the villages.

Gangulu's companions and his followers:

Important followers who worked with him - The names of the associates by their villages are given below.

1. Kanithi Bullaiah (Dattu) - Jamedarubanjaru
2. Goram Veeraswamy (Bengu) - Jamedarubanjaru
3. Soyam Mutyalu (Jagapati) - Jamedarubanjaru
4. Borra Mallappu - Jamedarubanjaru
5. Sunnam Karrivadu (Panduraju) - Jamedarubanjaru
6. Sunnam Ramulu - Jamedarubanjaru
7. Siri Pothappa - Ankampalem
8. Baita Motanna - Ankampalem
9. Kuram Chinamutyalu - Arla Penta
10. Korsa Pothappa - Arla Penta
11. Keesari Ramayya - Mogaralla Guppa
12. Kondru Nagulu - Mogaralla Guppa
13. Kambhapati Apparao - Dammapeta
14. Kodime Pothappa - Arlapenta
15. Karan Kannayya - Duradapadu
16. Ravva Ramulu - Chavatigudem
17. Uke Ramulu - Nandipadu
18. Tati Surappa - Gadrala
19. Keesari Potappa - Gurvaayi Gudem
20. Soyam Rajulu - Jamedarubanjaru

21. Kambhampati Apparao - Dammapeta
22. Regalla Chennareddy - Achuthapuram
23. Wade Lakshmi - Lingalapalli
24. Ravva Ramudu - Ringureddipalli
25. Korsa Mahalaxmi - Lingalapalli
26. Kunja Errappa - Jamedarubanjaru
27. Uke Pullappa - Kommugudem

Expansion of the Armed Struggle in the villages

The Telangana armed struggle movement, which was erupting against the Nizam government, infiltrated the tribal villages in the Palwancha Manyam areas under the influence of the revolutionary hero Soyam Gangulu. Reassuring the tribals living in fear of the satanic actions of the Razakars in those days, Gangulu formed Village security forces in every village. The movement was intense in the villages at Lingalapally, Arlapenta, Balarajugudem, Jaggaram, Ankampalem, Thirumalakunta, Nandipadu, Jamedarubanjara, Thottipampu, Mogarallaguppa, Chavatigudem, Kampagudem, Gadrala and Annapureddipalli.

If the Razakar forces were to enter a village, all the children in the village, from the newborns to the 5 year old, would be tied up in the bushes and covered with their mouths to hide their babies. Not only was Razakars convicted of forcible conversions with religious affiliation. In addition to this, some selfish Velama Dora's started penetrating's into tribal areas, an attempt was made to suppress the movement and were supported Razakars for their survival. No matter how many conspiracies and obstacles were created by them, Gangulu led and continues the strong movement in the agency. With this, the cruel atrocities and tyrannical activities of the Razakars were brought under control in this area. Gradually,

the whole Manyam area completely has come under the control of Soyam Gangulu. Gangulu himself supervised each tribal village for 10 days and gave courage and assurance to the Adivasis.

In the dense forest area near Vinayakapuram Chilakalagandi, there was a fierce fight between the Koya warriors and the military forces. Despite effectively confronting hundreds of military forces, the military found a sympathizer named Satyam. At a moment when no one dared to rescue him, Soyam Gangulu with the help of a guider rescued him by pouring rain of bullets and grenades. That is why this event remains a great " Koya struggle"(Koya Samaram). Thus, Soya Gangulu succeeded in confronting the Union forces and Razakars in the Agency area were instrumental in raising the self-sufficient living standards of the aborigines.

Experiences of Korsa Jogayya (Yatalakunta: 88 yrs)

Korsa Jogayya was the closest to the tribal hero and the communist warrior Soyam Gangulu. Being a man of little literacy, Gangulu entrusted Jogayya with active duties in the Dalam. Under their leadership the distinctive courier system was strong. During the meeting with central leaders like Puchalapally Sundarayya, Nallamalla Giriprasad and Chandra Rajeshwara Rao, Jogayya was always next to Gangulu. Due to Gangulu's physique, the most sophisticated Guider (Which can load 60 bullets), a weapon was specially imported from Russia and given to Gangulu. If Gangulu, who has the extraordinary fighting ability, was by our side, we would have the strength of a thousand elephants.

On his way back from a meeting in Jagdalpur, according to information provided by a congressman named Kannam Singayya the military troops surrounded the Gangulu in the Ramavaram area. As Gangulu fought heroically with his guider, the military forces left their vans and fled into the jungle. He

then attacked a military camp near Thirumalakunta and shot and killed a section inspector. With this, Union forces were alarmed then they decided to attack Gangulu when he was found alone, as it was difficult to confront him with the troop. As Gangulu and Jogayya were returning from a party office in Ranguvarigudem, the military forces opened fire on them near Allipalli. Immediately Gangulu got alerted and counterattacked with his guider and Jogayya assisted him. Military forces fled at great cost. While the military forces noted that the Gangulu could not be confronted face-to-face even with guns, then the government wanted the military forces to take steps to address the Gangulu's social movement goals and bring them into the mainstream. But the landlords realized the government's idea and joined hands with some military officials to conspire to end Gangulu, believing that Gangulu should not survive under any circumstances.

Experiences of Regula Chennareddy (Achyuta Puram: 86 yrs)

Chennareddy first joined the Village Defence Force and later became an active member of the Gangulu's force at a time when the Soyam Gangulu was relentlessly waging the armed struggle in Telangana under the auspices of the Communists to save the Palvancha region from the clutches of the Razakars (Nizam's military guards), landlords and union forces. Gangulu started this movement against feudal lords and slavery, especially in the region. Gangulu chose an armed struggle to counter the anarchy of the military forces of Razakars. Gangulu was very brave and adventurous, that is why there must be hundreds of Razakars and military forces to deal with the Gangulu or flee like cowards. "Fighting with the Gangulu means fighting to the death." Many conspiracies were hatched by the landlords with the Razakars to kill Ganga, but their plots were in vain. Occasionally, when members of a guerrilla village force were found, they would kill them and

spread false propaganda that they had killed Gangulu, trying to demoralize the tribals.

After the year 1948, Telangana was annexed to independent India after a military operation in the Nizam's region. At that time Gangulu met Puchhalapalli Sundarayya while communist festivals were being held in all the districts. He described the situation to Puchhalapalli Sundarayya as an ongoing movement to save the tribal people. When Sundarayya brought to the notice of the state government the need for the Gangulu movement for the tribals, they responded positively and asked him to lift the ban on the Gangulu and meet the Gangulu in the mainstream. Gangulu also respected the government's decision and decided to surrender a few days later. But some of the landlords who demanded the death of the Gangulu along with the soldiers ended up conspiring with the worst.

Experiences of Kooram Chinamuthyalu (Arlapenta: 85 yrs)

By 1945 he was 15 years old, at a time when the anti-Razakars struggle was raging in the agency, by then Soyam Gangulu was already 25 years old. While the cruel Razakars were creating severe anarchy with their forces in Palwancha, Kottagudem etc, then Gangulu himself came to the village of Arlapenta; setting up troops in all the villages, Kuram Chinamutyalu joined in the gangulu's dalam and trained in various disciplines. Two or three from each village were certainly working with him as Weapons trainers. They were given weapons training under the supervision of a non-tribal trooper named Radha near Annapurnadipally. In the eyes of the Soyam Gangulu, there were no differences of opinion. Whoever commits injustice will be severely punished. As a part of this, some of the local Muslim rulers were killed by Gangulu who were creating atrocities. Soyam Gangulu was very straightforward and is popularly known as "Duv (tiger)."

Once Purem Singaraju, his mentor, who once betrayed the movement and profited greatly from Aswaraopeta Babu Garu, was expelled from the movement and ordered to be killed. That's the reason everyone in the troop behaved in a well-disciplined manner was made possible by the directions of the Gangulu.

Experiences of Soyam Kannappa (Gorregutta: 88 yrs)

A magnificent Koya warrior leader in the form of Soyam Gangulu saves the people of Manyam region during the worst and most horrific conditions that prevailed in the region. Kannappa became an active member of the guerrilla force with the Gangulu and Roams in the forest area. Gangulu had a large single wood pistol along with the guider and made of wood pistols for all other members. Gangulu was provided disciplined training to all. Gangulu is a hero who does not know defeat and is adept at cleverly avoiding any trooper in times of disaster. He was also well versed in making grenades. Once in a fierce fire in the Arlapenta forest, Gangulu fought with his guide with the army without causing any damage to his troops. Two members of the military were killed in the fighting. Thus, guarding his troopers, Gangulu struck back at the Union forces and the Razakars with lightning strikes. Nizam military, Razakars completely disappeared with military action. But the Union forces along with some landlords continued the atrocities, and hundreds of acres of land remained in their possession. Still, Vettichakiri and Slavery system continued in the region and was instrumental in the second movement of the Gangulu. The democratic government formed in the Telangana region in 1946 had a positive attitude towards the Soyam Gangulu from a social humanitarian point of view. But under pressure from landlords' union forces wanted to target and kill Gangulu.

One day there was a small dispute with the villagers of Marrigudem, Thigalapalli, Gattugudem and Palacharla over the marriage of a member named Mahalakshmi. Gangulu was

the only one who went to the village to resolve the dispute. All the village elders were afraid of Ganga and admitted their mistake, then he forgave them and from there went to Chandramma's house in Palacharla village. Sensing Gangulu's arrival, the military threatened Chandramma, and conspiratorially captured and brutally murdered him.

The Heroic Death of a Tribal Revolutionary

Despite the independence of India on August 15, 1947, the enslavement of the people of Nizam State was still entrenched. When the state of Nizam was not incorporated into India, the Ruler of Nizam issued a Farman declaring the status of the independent kingdom. By the time the Join India Movement was already in full swing in the Nizam's region ,many Hindus and Muslims involved in the Join India movement were brutally murdered by the Razakars. At this time the atrocities of the Nizam turned out to be terrible for independent India. The Government of India decided to take military action against the Nizam at the suggestion of Shri Sardar Vallabai Patel, the Home Minister of Independent India.

Indian forces led by Major JN Chowdhury surrounded the Nizam's area on September 13, 1945. Unable to resist the Indian forces the Nizam's army and Razakars surrendered on September 17, 1948. Although the Nizam's rule ended with this military action, some of the Indian army who had been encamped in the Palwancha forest area as part of the military operation were kept in camps in the area. Due to this, the second part of the Gangulu's war re-emerged in 1948.

The Indian Union forces strongly decided to suppress the movement leaders who led the movement in the agency, tempting all those who had waged the Telangana armed struggle against the Razakars. As part of this, some activists were recruited as home guards. Efforts were also made to keep Gangulu away from the movement. But some of the savages

in the army who came to the defence of the area sexually abused tribal women. Vettichakiri was arrogantly subjected to them; the tribal people were treated as slaves. On the other hand, some selfish aristocrats, who were the backbone of the Razakars, entered and made political gains in the National Congress soon after the end of the Nizam's rule. Unable to bear all this, Gangulu finally decided to launch a movement again on the atrocities of the Indian army and the aristocrats.

Despite the decline in troop numbers after surrendering to the Indian Army, Soyam Gangulu confronted the Indian Army, deciding to continue fighting for his territory and the survival of his race until he could once again hold his breath. After nearly 3 years of failed attempts, the Indian Army, frustrated at not being able to capture Gangulu, hatched a conspiracy.

The decision to capture Soyam Gangulu was made by his relatives, who were very close and loyal to Gangulu, and eventually used it as a pawn to intimidate a woman named Chandramma from Palacharla village in the present-day Jeelgumili zone of the West Godavari district. On May 11, 1951, Gangulu went to the village of Palacharla, where he was intoxicated by Chandramma. As soon as he got drunk, the army officers came and captured him. Later he was tied to a tree near a pond and tortured in the vilest and most vicious manner and his flesh was cut off at Rudrakshapalli near Sattupalli (at present Gandhinagar village). Then at last Gangulu asked to be shot in the heart if he had the courage, the soldiers shot him three rounds with a gun. With this, the great warrior fell to the ground. On May 12, 1951, Gangulu's body was brought to Nagupalli and cremated by the army. The loss of a great warrior from the tribal community plunged the entire region into a sea of mourning.

Conclusion

Gangulu led a great struggle at a time when the tribal people of the Manyam region were living in despair and depression due to looting and atrocities by the landlords and Razakars. As a result of the Gangulu's struggle, the appearance of the Palvancha had totally changed. He fought against the collection of illegal taxes and to increase the wages for the labourers. Soyam Gangulu, the great warrior who shed his blood and gave his life to protect the lives of the Adivasis and to save their land. His ideology which guided the revolt through many rules and regulations is ideal for all. Let us fulfil his aspirations and protect the survival of the Adivasi community.

References (Primary Sources) :

1. Soyam Srinivasa Rao, Soyam Gangulu Jeevitha Charitra, published by ATF (Adivasi Tiger Force), a revolutionary group in the Manyam region of Telangana and Andhra Pradesh.
2. Personal Interview through Telephone conversation with Kola Nehru on 8th April 2022.
3. Personal Interview through Telephone conversation with Soyam Veeranna on 10th April 2022.
4. Adivasi Revolt in Palvancha Estate by Tellam Ramarao and Jare Adinarayana.

References (Secondary Sources) :

1. Aiyappan, A 1948, Report on the Socio-economic Conditions of the Aboriginal Tribes of the Provinces of Madras, Madras Government Press.
2. A.R.Desai Peasant struggles in India, Oxford University press. Delhi. 1979.

3. Bardhan, A.B., (1973) The Tribal Problems in India. Communist Party Publication, Ajay Bhavan, New Delhi.

4. Chaudhuri B. (ed) (1992). Tribal Transformation in India, 5 Volumes (Vol. (I), 530 pp. Economy and Agrarian Issues; Vol. (II), 377 pp. Socio-Economic and Ecological Development; Vol. (III), 594 pp. Ethno-Politics and Identity Crisis; Vol. (IV), 306 pp. Education and Literacy Programs; Vol. (V), 262 pp. Religion, Rituals and Festivals). New Delhi: Inter-India Publications.

5. Das Gupta, Kalyan Kumar Tribal History of Ancient India, Nava Bharat Publications, Calcutta, 1974.

6. Furer-Haimendorf von C. (1982). Tribes in India—the struggle for survival, 342 pp. Delhi: Oxford University Press. [One of the fundamental texts in understanding the tribal situation in India in the period 1940–80.]

7. Guha, Ranajit. (1983) Elementary Aspects of Peasant Insurgency in Colonial India. Oxford University Press, Delhi.

8. Haimendorf, Chrostoph Von Furer, 1943, the Chenchus, Macmillan & Co. London.

9. Haimendorf, C.F. 1945, The Reddies of Bison Hills Macmillan & Co., London, p.33.

10. Haimendorf, C.F. 1979, The Gonds of Andhra Pradesh Vikas Pub.New Delhi. P.42, p.19, p.21.

11. MohanRao, K. Tribal People of Andhra Pradesh, popular series-I, TCR&TT, Andhra Pradesh, Hyderabad, May, 1988.

12. Narayan Reddy, Ravi Heroic Telangana : Reminiscences Experiences, Communist Party of India (CPI) Publications, New Delhi, (1973).

13. National Institute of Community Tribal Development Planning India, Integrated Development Hyderabad : Tribal Development Planning; Proceedings of a Seminar held at NICD, Hyderabad, 1975.

14. Pattnaik, N. (1972). Tribes and their Development: A Study of Two Tribal Development Blocks in Orissa, Hyderabad: National Institute of Community development.

15. Raghavaiah, : Vennalakanti - Tribal Revolts, Andhra Rastra Adimajati Sevak Sangh. Nellore (A.P), 1971.

16. Singh, K.S. (ed.) (1990)- The Tribal Situation in India, Indian Institute of Advanced Studies, Shimla.

17. Sundaraiah, R - Telangana Peoples Struggle and Its Lessons: Communists Party of India Marxist, Calcutta, 1973.

18. Sundaraiah, P - The Land Question, All India Kisan Sabha, New Delhi, 1976.

19. Thurston, Edgar - Caste and Tribes of Southern India, Vol. VII. p.416.

20. The Tribal Cultural Research The Koyas of Andhra Pradesh, TCRIT, Hyderabad, And Training Institute Andhra Pradesh, 1966.

21. Vidyarthi, L.P. (ed.), Tribal Development and its Administration, Concept Publishing Company, New Delhi.

***

Nizamabad district Iron, Wootz steel and Trading centres in Telangana State

Dr. S. Jaikishan*

It is the fact that India had the richest iron ore deposits since time unknown. The countries iron and steel production reached its peak in the early medieval period to the end of the 19th Century. The evidence was the production of wootz steel, which was used in the making of Damascus swords. Iron mining, smelting and manufacturing of wootz steel was very vigorous, in the medieval period, in many villages of Adilabad, Karimnagar, Warangal and Nizamabad districts in Northern Telangana. Several thousand people were employed, in various activities related to mining, smelting, processing, iron and steel and manufacturing of arms, to cater to the demands from the local buyers and external traders. The scientific techniques of mining of ores, smelting process and production of metals, were not fully developed. Yet, this period was characterized by full development. The large quantity of metal was produced by applying crude local methods used by an application of extraordinary partisanship while manufacturing wootz steel.

"Iron has both creative and destructive associations. If the iron has represented the sustenance of life through agriculture implements, its destructive potency has been amply demonstrated by the weapons of war."[1] In the words of the

* Chairman & Correspondent, Bhavans New Science College, Narayanguda, Hyderabad

famous Roman scientist, Pliny the Elder, said two thousand years ago; "Iron mines bring man a most harmful tool. It is by means of this tool that we cut into the ground, plant bushes, flourishing orchards and make grape vines younger every year by cutting off old vines with grapes. By this same tool, we build houses, break stones and use iron all purposes. However, it is also with the help of iron that we fight, battle, and rob. And we do it not only at close quarters but giving it wings we hurl it far into the distance now from embrasures now from powerful human hands, now from the bows in the form of feathered darts. The most great invention of the human brain. For in order to enable death to catch up with man faster, it has given it wings and armed iron with feathers. For that the blame rests with man and not with nature."[2]

This paper is focused upon the medieval iron wootz steel and arms manufacturing in the villages of Nizamabad (which was known as Indur) district of the Northern Telangana region. An attempt has been made to focus on adopted technology in processing and manufacturing of iron and wootz steel with the extraordinary work of the partisanship. This paper based upon the references in contemporary Telugu texts, translated Persian records, Travelogues besides monumental secondary sources. The author surveyed several medieval iron and wootz steel manufacturing villages in the district, and found ample evidences like the remains of heaps of slag and crucibles. The tools and objects made up of wootz steel are still used by the artisan community in the region. The information recorded by the author from the village smiths recalled their past memories regarding wootz steel smelting as told by their grandfathers.

The author's personal observation is that even this day there is enough iron ore available on the surface of the hillocks and hills. And also a stream by the side of the village was a source for the collection of iron ore in the shape of sand in

rainy season. But at present it is not known to the people who are living in the same village, even blacksmiths who are in the villages do not know anything about the smelting of iron ore and processing of wootz steel. People used to collect, the iron ore, in the shape of stones, granules and sand only on the surface of the earth, but they didn't dig the mines as mentioned by the travelers. Several times it is mentioned that the mines are mere holes at a depth of a man. There are a number of villages still unnoticed which have produced enough iron and wootz steel in the medieval period in this region. It is noticed that, in these villages, there are a good number of smiths working only with their old ancestral implements made up of wootz steel. Even they express their displeasure and discomfort in using modern steel implements. Not only smiths but also the carpenters, woodcutters, butchers, and toddy tapers are using the wootz steel implements. The author has collected a good number of iron objects, Crucible remains, wootz steel ingots and wootz implements from the villages of Nizamabad district.

Thelma Lowe's a researcher working in the archives of the Dutch East India Company in The Hague, Netherlands. She joined Ph D in USA to work on Telangana iron industry, and she has completed her field survey in 1979-80, for iron and wootz making sites in the region. She identified mapped and collected samples. She mentioned in her paper that as many as 94 deposits of iron smelting debris located at 74 production sites. Out of these 15 sites related to wootz steel making centers. ".. Lowe's pointed out that this area traditionally had an iron industry for the smelting of ores that dated back to the first millennium BC and that could have supported the Deccani wootz process."[3]

Iron is not usually found anywhere on the earth as usable metal, but it is generally found as iron ore. The common ores of iron are hematite (Fe_2O_3), magnetite ($Fe3O_4$),

goethite ($HFeO_2$), and limonite ($FeO(OH)_n H_2O$).[4] "Though the beginning of the Iron Age in India cannot be pinpointed, some conclusions can be drawn from archaeological data. Early excavations had indicated an early date for the iron age in south India than in north India."[5] Good numbers of iron implements were found in the Megalithic burials. Also, Good numbers of iron and steel implements were found in excavated early Shathavahana sites dated back pre Christian era.

Iron ore deposits were found in several places in the district and mining and manufacturing of iron and steel was very brisk in the medieval period. Several medieval travelers mentioned that there was abundance of good quality of iron ore mines existing in Golkonda region. The known places in Nizamabad district of the northern Telangana region are Konasamudram, Kammaripally, Basheerabad, Sunketa, Uppulur, Yerugatla, Konapuram, Narsapuram, Dammannapet, Athmakur, Thoompalli Kothapalli, Deme, Errapad, Ramannapet, Gudikal, Rautala, Sirikonda, Muchukur, Kalleda, Farapuram, Dindurthy, and Akkachanalgutta near Kampalli village. Most of the village names are etymologically identified in the regional language related to iron, iron slag, iron smiths and iron furnace. In Telugu '*Inumu*' means Iron, '*Chityamu*' means Slag or scum of melted metal, '*Kammari*' means Black smith, and '*Kolimi*' means Furnace. Now we can find several villages named after these related terms. For example, '*Dindurthi*', '*Inukurthi*' and '*Indurthi*' means iron village, *Kammaripeta, Kammaripally*', '*Kammarashala*' and '*Kammarala*' means the Village of Blacksmiths, '*Kolimkunta*', '*Kolimiyala*' or '*Kodimayala*' names related to Black smith's Furnace, and there are several numbers of villages named after slag, i.e. *Cityala* means the village remains of slag, '*Chittapuram*', '*Chttemula*'. We can strengthen the authenticity of the fact, that the names of these villages have been mentioned by medieval travelers and all these villages are still having huge quantities of slag.

Not only had the above mentioned villages, but also there several village names are etymologically identified with iron and metals. With firmness stressing that these villages belong to the early medieval period. In some villages, found the pieces of slag in the walls of mud fort. The people living in these villages at present are not known anything about the iron mining and manufacturing of wootz steel that was already known to the world. They don't have any metal remains either with the blacksmiths or with the general public in the villages. Simply, they say that they don't know anything about the iron smelting. Some people say that may be true, but we do not know anything. There are heaps of slags called as '*chittepu pentalu,*' and plenty of slogs spread over in the fields are called as *'Chityapu Chealkalu'* (fields of slag) belongs to the farmers of the same village. In some places now they are trying to plough these lands. Few places the land being cleaned up with the help of the Scrapers and few acres of land being ploughed with the help of Tractors. They sorted out the slag spreading all over the land kept in lots and using for the village roads. People are ignorant of its archaeological importance, the slag remains.

At first the iron ore was collected either in the shape of stones or granules or sand collected from streams. Stones and granules were pulverised and washed several times with water to remove the clay particles. This ore would be placed in the hearth between the charcoals, say one part of the ore smelted with four parts of charcoal i.e. 1: 4. The blasting furnace would run for about four to eight hours and resulting in the solid-state iron bloom. These kinds of furnaces are locally called as *'Mudda Kolimi'* (Lump iron furnace) the smiths were called as '*Mudda Kammrulu'*. Even this day we find this community in several villages of Telangana.

Venice traveller 'Marco Polo' said that "The iron at Hyderabad, at a very early period, obtained a wide renown,

being in fact the material which, when made into steel, afforded the source of supply for the manufacturer of Damascus blades, the raw material having been exported to Persia and the Punjab for that purpose"[6] Two villages, situated to the north of Golkonda, namely Nirmal and Indore, are specially mentioned in the *'Ain-I-Akbari'*[7] as producing excellent iron and steel. Thevenot on his way to Golkonda visited the above places and he described "… the town Indalwai of which nothing is to be said in particular but that great many swords, daggers and lances are made there, which are vended all over the Indies, and that iron is taken out a mine near the town, in the mountain of 'Calagatchi' (Kalaghat)."[8] According to Thevenot, "… at Indelvai, i.e. Yedalvoi, four leagues from Indur, quantities of swords, daggers, and the lances were made and distributed thence throughout India."[9]

While describing the Golkonda soldiers Tavernier said that "…the barrels of their muskets are stronger than ours, and the iron is better and purer; this makes them not liable to burst."[10]

LEGACY OF WOOTZ STEEL

'*Wootz*' is a word derived from the Telugu word '*Wokku*' means steel. Even in Kannada Language '*Wokku'* means steel. "*Wootz* is a corruption of Gujarathi word 'woos', '*Ukku*' although may have been a more general term for steel, wootz took on the quite specific meaning of the very high-carbon steel made in small clay crucibles, in India. The manufacture of wootz, a died art and this stopped gradually during the mid 19th century with the imposition of the British rule and the introduction of more modern and cheaper steel."[11]

Iron has been producing in these identified localities was processed into wootz steel. Moreover, implements would always have been made with wootz steel in the region. The wootz steel was made in specially constructed furnaces by the

local smiths. Wootz steel called as Crucible steel, which was produced, seems to have started in South India in 300 BC. "It appears that the *Rgvedic* Smith (Samhitha) manufactured steel from magnetic iron oxide in an open hearth made of mud, using bellows, after adding the dried medicinal plant *cassia auriculata* Linn. At the time of fusing, bird's wings were added for carbonization. Finally, the fused mass was hammered to get steel."[12] "The exact method of tempering which gave hardness and other qualities of the product is not known even today, though sophisticated scientific techniques have been tried to unearth it, using the crucible remains from historical sites. Archaeo-metallurgical field work in north Telangana has helped to identify 93 sites of iron-smelting based on rich magnetite and lateritic ores."[13]

"… The true age of steel is defined as beginning with the crucible steel process, which resulted in more homogeneous true steel. It is likely that the age of steel using crucible processes began in India around the pre Christian era leading to the wootz process. Thus, the period spanning 300 BC to AD 1856 is termed as the First Age Steel, whereby crucible steelmaking and cementation were two significant processes continued in the country."[14] The quantities produced were in fifty grams to twenty kilogram size ingots. There was high demand from the local buyers and an external trader was met with the producers of the wootz steel.

Dr. Voysey who described the wootz steel making as follows. "The mines are mere holes dug through the thin granite soil, and the ore is detached by small iron crowbars; it is then collected and broken by means of a conical shaped fragment of compact greenstone, and when too hard it is previously roasted. The sand thus procured is washed and the heavier parts separated by this process are smelted with charcoal in small furnaces four or five feet high and five feet in diameter, sunk two feet below the surface of the ground. The fire is kept

up by a blast from four bullock skins placed at right angles to each other, the muzzles resting on the upper edge of the furnace so as to force the blast downwards. The bellows are piled night and day, and during the operation the men are relieved every four hours, each working twelve hours out of twenty- four. The iron is obtained in a malleable state, and being cut into pieces of about one pound in weight is converted into steel by putting it into crucibles of various sizes, according to the purposes for which the steel is to be applied. The fire is then kept up for twenty-four hours with the dried branches of teak, bamboo, and green leaves of various shrubs, as the natives believe that the different kinds of woods employed in both processes have a decisive effect in producing different qualities of iron or steel. It is then allowed to subside, and the crucible is placed on the ground to cool gradually, so that the particles form crystals, from which 'jauhar' or beautiful combinations so much prized in the sword blades, are obtained. When cold it is opened, and a cake of great hardness is found, weighing on average about a pound and half. The cake is covered with clay and annealed in the furnace for twelve or sixteen hours; it is then taken out again and cooled, and the process is repeated three or four times till the metal is rendered sufficiently soft to be worked. Each sword generally is made of two small cakes, which are formed into bars and afterwards welded together. The 'jauhar' is generally distributed evenly over the whole blade, but in some of the most prized there is a horizontal or oblique band running across at intervals of about one or two inches, which is called Mahomet's ladder."[15] the process is called pattern welding. These blades were made with low carbon steel and forged with pieces of high carbon steel are known as pattern welding depicting the carbon bindings on the surface of the blade.

Best varieties of steel ingots were produced at Konapuram, Basheerabad, Dindurthy, Thoomaplly, Sirikonda

and Konasamudram near Armur in Nizamabad district. The borders of the two districts i.e. Karimnagar and Nizamabad are marked with a range of hillocks. The villages existing on both the sides of these hillocks were producing the iron which used in wootz steel making, was known as the Konasamudram crucible steel that was very famous in the medieval period. This steel was also widely used in the Nirmal industry of arms. Hyderabad iron was famous for its best quality (It was in *'Swetha-Varna'* white in color) "… since it was used as raw material for Damasin blades."[16] Dindurthi and Konasamudram mines were producing the best variety of steels marketed in Damascus.

Konasamudram, Dindurthy and Konapuram were distinguished wootz steel centers in the district in the medieval period. From here tons of wootz steel ingots were exported to central Asia and Europe. "Voysey described a process which was carried out at Konasamudram in the Nirmal district of Hyderabad on the Deccan plateau of central southern India."[17] "In his 1820 visit to the *wootz*-making site, Voysey met a trader, Haji Hosys of Isfahan, who was buying *wootz* ingots and who told him that this crucible-steel making process was familiar to the Iranians, who were unsuccessful at it."[18] The demand for the Konasamudram steel increased because of purity and without any fraud in measurement. "It seems that the Iranians learned this technique from this place only. The illustration from Jabir ibn Hayyan of 1686. Voysey described the making of wootz steel at Konasamudram. "Pinecone-shaped crucibles of different sizes were used depending on the object to be made swords or knives-and the crucibles were sealed with a clay lid with one hole in it, presumably for venting. The crucible charge consisting of a flux of a few small pieces of fused glass furnace waste together with two pieces of white cast iron from Mirtpally to three pieces of Bloomery iron from Kondapur. Firing lasted 24 hours, much longer than for the method of wootz production using wood. After firing the furnace contents

were cooled slowly and one crucible is described as producing a steel cake weighing approximately 680g (1 ½ lb). The cakes were covered in clay and annealed in the furnace for 24 hours, then taken out the hot crucibles broken and ingots kept for annealing and the annealing treatment repeated, two to three times until the metal was soft enough to be worked."[19]

"Wootz steel cakes were exported to Damascus for making sword-blades, which were valued for their sharp edges and beautiful, flowing water patterns on them. Wootz steel was mainly exported from Nizamabad and Nirmal to Cutch port in the west coast from there to Gulf of Hormuz. "The iron of Hyderabad is said to furnish the best steel exported to Persia. The Persian merchants who frequent the furnaces say that in Persia they have in vain endeavored to imitate the steel formed from it. It is found at Konasamudram and Dimdurti, twenty miles east of Nirmsal,[20] and it is made from a magnetic iron ore diffused in a sandstone-looking gneiss or miraculous schist, passing by insensible degrees into hornblende slate."[21]

"No flux is used, as the iron is obtained at once in a perfectly tough and malleable state, requiring none of the complicated processes to witch English iron must be subjected. The iron is converted directly into cast steel without passing through any intermediate stage analogous to that of blister steel. But in the manufacture of the best steel, three-fifths of this iron is mixed with two-fifths of that from Indore district, where the ore appears to be peroxide. The use of two different varieties of iron must have some effect on the crystallization of the steel, which probably produces the beautiful "water." Dr. Malcomson concludes that the superior quality of the Nirmsal iron depends on the ore being a comparatively pure protoxide…"[22]

It is very clear that there is no real work has taken up by the historians or the Archaeometallurgists of this country.

The antiquity and quality of wootz steel making and processing in Konasamudram, Dindurthy and Konapuram are clearly not known till this day. Especial Archaeometallurgical studies have to be taken up by the archaeology department or by the universities. The district administration should take interest to initiate the scholars to take up the research study in this region. Moreover, these historical sites must be protected by declaring as national heritage sites. Still some more work has to be done in this way to explore the new avenues in the study and science and technology of wootz steel in this region. The work of iron mining and manufacturing in this area was very renowned. Manufacturing of wootz in Konasamudram and Dindurthi was in demand from the foreign countries like Persia, Damascus and the Europe. The scattered references are found in the literature and foreign accounts. The transparent picture of iron ore deposits and remains of heaps of slag is evident that this region played a pivotal role in the economy of the Deccan kings.

Acknowledgements

The author like to express due acknowledgements to Late Prof. Balasubramaniam, Metallurgists, Department of Materials and Metallurgical Engineering, IIT Kanpur,

REFERENCES

1. Sharada Srinivasan and Srinivasa Rag haven; 'India's Legendary Wootz Steel' by IIS, Bangalore, 2004, p. 20.
2. Pliny the Elder;
3. Sharada Srinivasan and Srinivasa Rag haven; 'India's Legendary Wootz Steel' by IIS, Bangalore, 2004, p.123.
4. Ibid- p.21.

5. Rahman A: 'History of Indian Science, Technology and Culture, AD1000-1800' -Edit. & published by Oxford University Press, p.137.
6. Journal of Asiatic Society of Bengal, Vol. XVI, pp. 417- 666.
7. 'Ain-I-Akbari'- Bloch man English Translation- Pub. By Oriental Books Reprint Corporation – New Delhi - Vol – II, p.230.
8. Thevenot: 'Indian travels of Thevenot'- Eng. Translation S. N. Sen – Pub. From the National Archives of India – New Delhi, 1949, p.112.
9. Ibid- p.112. (Indur & Adilabad were in Nanded *Sarkar* – Indoor is present Nizamabad, the district headquarters and Adilabad also the district headquarters in northern Telangana, are in Andhra Pradesh State and now Nanded is a district headquarters in
10. JB Tavernier: 'Travels in India', Vol-I, RP-2001. p127.
11. James Allan and Brian Gilmour: 'Persian Steel the Tanavoli Collection', published by Oxford University Press-2000, p.69. Konasamudram is in Nizamabad district in Armour Davison.
12. 'History of Indian Science, Technology and Culture, AD1000 – 1800' - Edit. By A. Rahman and published by Oxford University Press) p. 137.
13. Ibid- p. 139.
14. Sharada Srinivasan and Srinivasa Rag haven: 'India's Legendary Wootz Steel' by IIS, Bangalore, 2004, p. 20.
15. Egerton of Tatton: A Description of Indian and Oriental Armour, New Edition, Published by Asian Educational Services, NewDelhi-2001, p58. Quoted

from 'Journal of Asiatic Society of Bengal, VolI' p. 245-253

16. Bride wood G: 'Industrial Arts of India' -Pub. In 1880, p.170.
17. James Allan and Brian Gilmour: 'Persian Steel the Tanavoli Collection', published by Oxford University Press-2000, p.72. Konasamudram is in Nizamabad district in Armour Davison.
18. Ibid- pp. 73-74. (The author quoted from the article by HW Voysey 'description of the native manufacture of steel in Southern India' published in 'Journal of the Asiatic Society of Bengal' I (1832) pp. 245-47.
19. Ibid- fn-111, pp73-74. The author quoted from Voysey.
20. Nirmsal is a wrong spelling of Nirmal in Adilabad district in AP. But the villages Konasamundrum (Konasamudram) and Dimdurti are from Armour Davison in Nizamabad district, at a distance of more than 30 Kim's from Armour. And it is more than 60 Kim's from Nirmal.
21. Egerton of Tatton: 'A Description of Indian and Oriental Armour'- New Edition, Published by Asian Educational Services, NewDelhi-2001, p57.
22. Ibid-pp. 57-58. Nirmsal or Nirmal was famous for the best arms production centre in the medieval period. The surrounding areas of Nirmal and Nizamabad were best iron producing centres in this period. This iron was sent to wootz steel producing centres like Nirmal, Dindurti, Konapuram and Konasamudram.

***

Baked wootz crucibles
Konapuram

Used blow pipe
in crucible furnace

'*Saram'* or blowpipe collected from asheerabad in Nizamabad

Wootz steel sword from Konasamudram in Nizamabad

Wootz steel watered blade Konasamudram Nizamabad

Banded Magnetite Iron ore

The maize crop in slag field in Konapuram in Nizamabad

SECTION - 2

RESEARCH PAPERS

ROCK ART AT ONTIGUNDU IN NALLAMUDI FOREST IN TELANGANA

Dr. B. Muralidhar Reddy*,
Mr. K. Gopi Varaprasad Rao,**
Mr. Katta Srinivasa Rao*,**
Mr. Sriramoju Haragopal** and**
Mr. Katta Gnaneswar Rao*****

In Telangana, the first rock art belonging to Mesolithic period was reported in 1934 at Sanganonipalli in Makhtal mandalam of Mahabubnagar district (Munn 1934:121-135; Sastry (ed.) 1990:1; Chandramouli 2001:14). Since then, scholars and individuals have been working extensively on rock art and over the years have explored about 75 sites of pictographs and petroglyphs so far in the State.

Location:

The present rock art site is located on top of a hillock locally known as ONTIGUNDU (means 'single rock') which stands in a reserved forest near the village Nallamudi in Mulakalapally mandalam of Bhadradri Kothagudem district situated on the eastern side of the Telangana State (Fig.1). The site is in the southeast direction from the village at about 3 kms and located at 17° 29' 26" N longitude and 80° 50' 52" E latitude. It was brought to light in July 2019 by Shri K. Gopi

---

* Freelance Archaeologist, Hyderabad, Telangana.
** School Assistant in Mathematics, Govt. High School, Bhadrachalam, Bhadradri Kothagudem.
*** History enthusiast and School Assistant in English at ZPHS, Tirumalayapalem, Khammam.
**** Convener, Kotha Telangana CharitraBrundam, Hyderabad.
***** Assistant Director at Telangana Forensic Science Laboratory, Hyderabad.

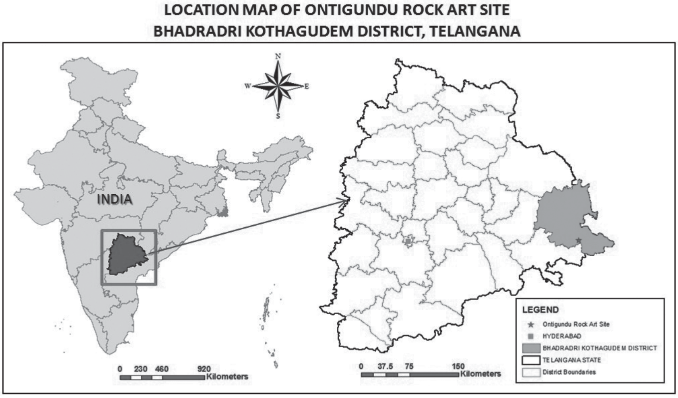

Fig. 1 Location of Site

Fig. 2 View of Rock shelter on sandstone hillock

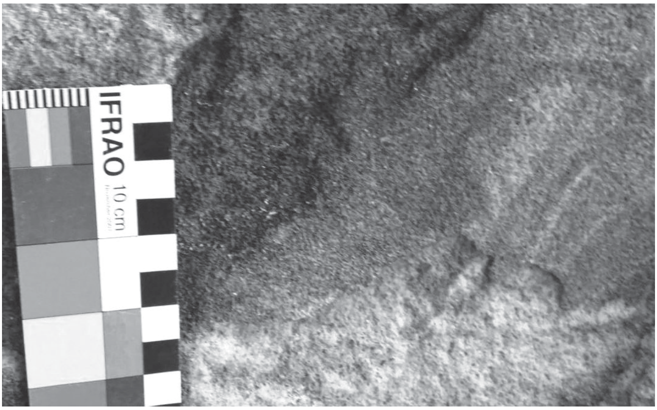

Fig. 3 Figure of Languor

Varaprasad Rao and Shri Katta Srinivasa Rao (co-authors) with the initiation and help of Shri N. Jaganmohan Rao.

This small hill of sandstone escarpment (Fig.2) is about 30 meters in height from the ground with a radius of about 16-18 meters at the base. It stands amidst sandy soil wherein Eucalyptus and Bamboo plants were grown by the forest department. There are two rock shelters on this hillock – the bigger one in the middle and the other smaller at the top of the hill. The middle shelter opens to north without any painting. While the top shelter facing towards northwest contains paintings on its wall and ceiling. The shape of this small shelter looks like half circle measuring 8 meters in width (opening length of shelter) and 2.75 meters in depth at the center and the outside height varies from 0.83 meters on north to1.56 meters in the center and to 1.24 meters on the west side having gentle slope downwards. No soil deposit found on the floor of this top rock shelter. These naturally formed rock shelters might have served the pre-historic man as ideal locations to watch surroundings from here and to get themselves protected from rain and sun and wild animals also. So might have become most suitableshelters for them for many years.

Rock Art:

The paintings depicted here are interesting and have unique features. Some figures are superimposed over the earlier ones indicating drawn in different times and overlapping also noticed at some places. There is a distinct use of red and red ochre colors and white color for decoration purpose. There are about 100 painted figures mostly in good condition besides several faded ones in this small shelter. The figures include monitor lizard, anthropomorphic, snake, languor, bone and bone like motifs, human form and stick type human with feathers on head, many panels of vertical lines, vertical lines forming boxes in a row, spider or flower design, honeycomb, palm type, Sun, half circles and reverse half square/rectangular

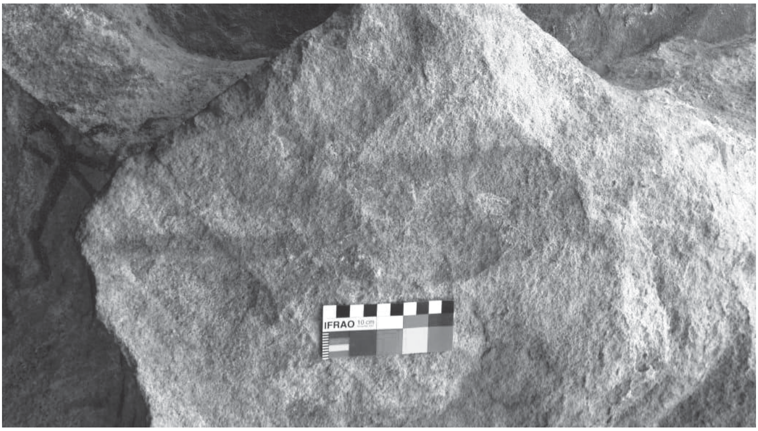

Fig. 4 Monitor Lizard and Anthropomorphic figures

Fig. 5 Anthropomorphic, Bones and Human figures and box type vertical lines

flower like design of different shapes, four cubes in outline and several indeterminate animal and other figures of different sizes but typical ones.

A peculiar and single figure of languor is painted separately and realistically in jumping posture (Fig.3). It is in flat wash red ochre colour. There are many monitor lizard figures of different sizes, and all are in flat wash hematite red colour. The big size lizard figure measures 40 cms (Fig.4) while the smaller one is 9 cms in length. An incomplete lizard figure without tail and back legs is also found in flat wash red with decorated dots (Fig.5). The figures of anthropomorphic (Figs.4,5,6) are represented in flat wash red and red ochre and measures the bigger one 40 cms approximately in length, some have been decorated with white pigment also. Six bone figures in different sizes also in flat wash red and red ochre colour (Figs.5,7,8,9), the bigger one measures 17.9 cms while the smaller is 10 cms in length, some are decorated with white colour.

At ten places the panels of single lines are noticed consisting of 60, 14, 12, 7, 7, 7, 7, 5, 5 and 5 lines respectively (Figs.9,10). The length of longest panel of 60 lines is 1.22 meters and at its one end found a circle of 15 x 20 cms of thick outer line (Fig.10). The size of lines varies from 8.3 cms to 5 cms as per the panel. Also, we have vertical lines joined at both ends to form boxes containing 7 and 4 in each series and measure 8 cms and 7 cms in length respectively (Fig.5). They are in both hematite red and red ochre colour.

The flower like design with half square/rectangular vertical lines of 4 in each panel are placed in reverse direction at two places, at one place the panels' outer line clubbed at the middle of inner line (Fig.11). Another design has 8 half circles while 6 and 3 each half circles at one place side by side, one above the other line also noticed. The out-line painting of spider or flower design appear naturalistic. A long but typically

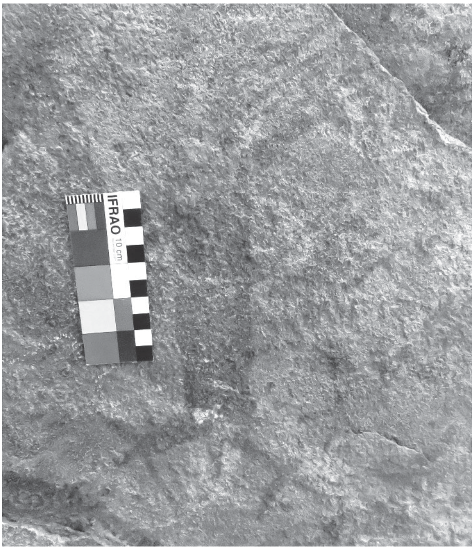

Fig. 6 Anthropomorphic figure

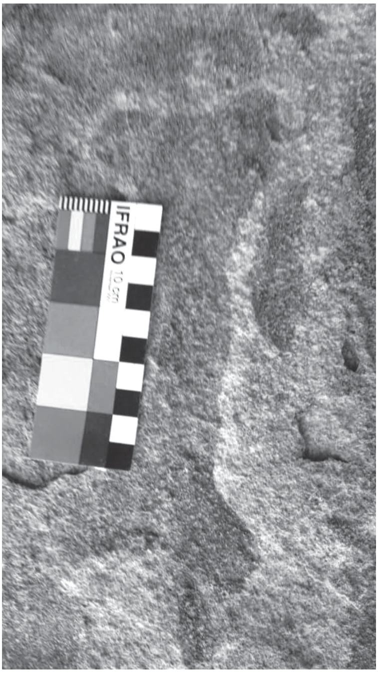

Fig. 7 Bone figure

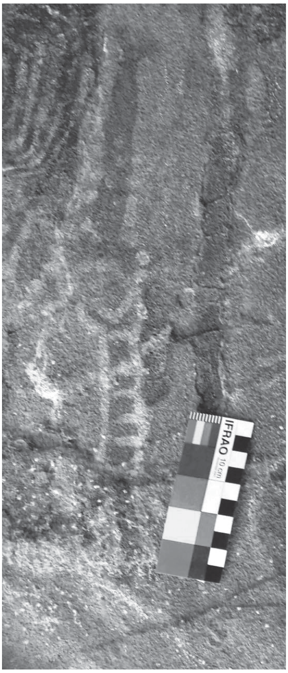

Fig. 8 Bone figures with and without white decoration

zigzag lined snake measure 0.55 cms in length (Fig.12). Another snake figure in round form also found but very small. A Sun motif depicted with a circle in the center and twelve lines (rays) around it. A figure drawn vertically in outline of four cubes looks like an object or represent geometrical figure. Also, there are several unidentifiable figures of which some have been well preserved (Figs.13,14). All these are in red colour. A stick type human figure with feathers in headgear is stylistically drawn in red ochre, having white pigment outline (Fig.15).

Observation :

In Telangana, Ontigundu is the third biggest rock art site after Pandavulagutta in Jayashankar Bhupalapalli district and Ramachandrapuram (Neeladrigullu-Bainetibanda) in Khammam district. Here most of the paintings are in good state of preservation besides some faintly visible motifs as the site is in a remote forest area and not easily assessable to human being. For the safety and security point of view the pre-historic man might have selected this shelter and carried on artistic activity.

Some paintings at Ontigundu have exclusive similarity with the figures depicted at Ramachandrapuram (*Rock Art Sites in Telangana*, 2015: 119-125). The bone figures are frequently occurred at Ramachandrapuram like the motifs found at this site, but they are not with white pigment as at Ontigundu. Paintings of monitor lizard, palm, honey comb, human, anthropomorphic figures – excluding all decorated ones; figures of bones and bone like motifs and even some undetermined figures are also similar at both these sites. Even the colour scheme of the paintings is also same. Whereas some figures at Ramachandrapuram are painted petroglyphs i.e., bone like figures and undermined figures which are absent here. Both the sites are about 16 kms away from each other. Since certain motifs at these two sites have close affinity in depiction, their authors might have close association with each other.

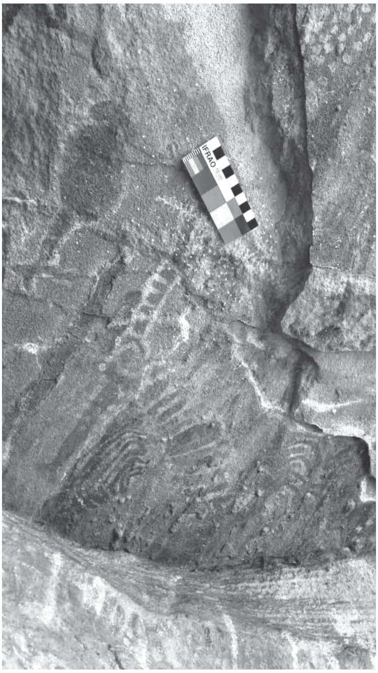

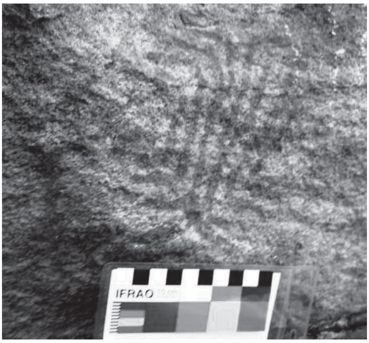

Fig. 11 Flower like design of half square/rectangular vertical lines

Fig. 9 Figures of Bone, vertical lines, flower like design (spider), half circles and unidentified motif

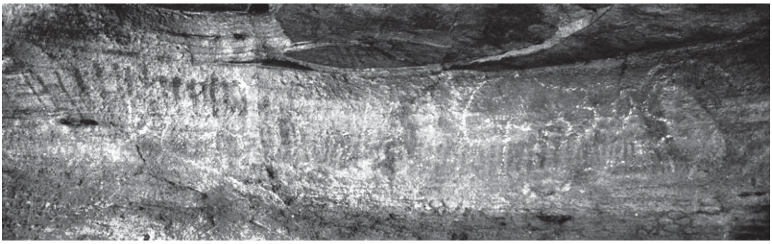

Fig. 10 Vertical lines - 60 with a circle at right end (de-stretched)

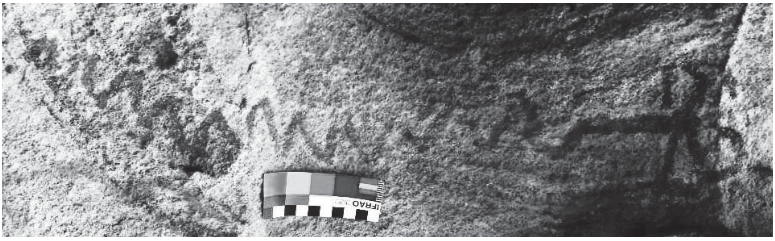

Fig. 12 Long Snake figure

A similar figure of monitor lizard in flat wash like here has been discovered at Peerollaloddi, near Kothuru village on Bayyaram - Thadavai road in Bhadradri Kothagudem district itself (Keseva et al. 2018: 83-84, 4). Another monitor lizard figure was found at Pothanapalli in Devarakadra mandalam of Mahabubnagar district (Srinivas Chari 2018: 90-91). But it is drawn in dark red colour in thick out line with beautifully decorated body like realistic one and not in flat wash as at Ontigundu. Some finished microliths also found in the vicinity of the shelter at Pothanapalli (*Rock Art Sites in Telangana*, 2015:76 -77).

The vertical line panels are drawn at ten different places containing variant number of lines in each. Such motifs in a series also found at Gurralagutta, near Rachakonda in Nalgonda district in the same pattern at three places having 19, 7 and 32 lines each and they have been assigned to Neolithic period *(Rock Art Sites in Telangana* 2015:134-135). The exact purpose of depiction of such lines in a series at different places is unexplainable at the present stage, but they seem to be some symbolic representations.

At Ontigundu, the figures of anthropomorphic and bone in flat wash are represented variously with and without decoration. Some anthropomorphic figures have been decorated with white pigment at outline and with dots, vertical lines sometimes, and dots and X--type (crisscross) marks on the body. Similarly, some bone motifs also found decorated with the white colour at outline, dotted outline and both outline and vertical lines on the body. Surprisingly a semi or incomplete monitor lizard (without tail and back legs) figure has decoration of white dots at the body and its outline. This figure rather more looks like an anthropomorphic lizard and not so far noticed such type in rock art (Fig.5). A lizard motif is overlapped by the leg part of anthropomorphic figure in flat wash whose hands are drawn downwards. A reminiscent of an

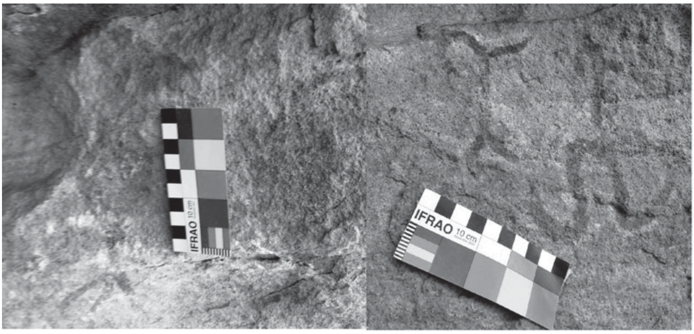

Fig. 13 Unidentified figures (2)

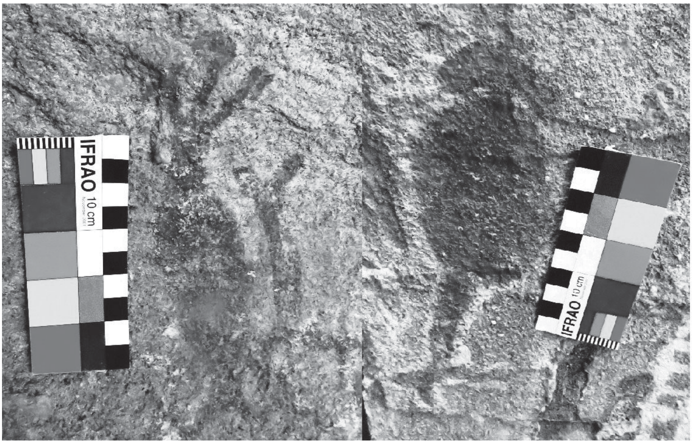

Fig. 14 Unidentified figures (2)

Fig. 15 Stick type human figure with feathers

anthropomorph is typically depicted with wider legs, up raised hands and phallus in flat wash red ochre colour (Fig.6).

The significance of this site lies in adding another color for decoration purpose while using mainly red color in flat wash to the figure. Some red figures have been decorated with white colour at outline border. The body of bone and anthropomorphic figures have been drawn in flat wash red and ochre and outlined the border with the white colour in symmetric manner. The same white color was used for vertical/ X-type (crisscross) lines on the body besides out line decoration on some of these figures. No full white colour figure is found.

All most all the figures here are in flat wash red colour and some are drawn in thick lines. Some are white out lined decorated, some are decorated with dots and some figures are half portion outlined decorated. This style of white out line and dotted decoration of figures we find for the first time in Telangana. With this discovery it is evident that the usage of white colour along with red started in pre-historic times and makes Ontigundu a unique rock art site in Telangana.

The bird figures are absent here. Some figures look like small animals but cannot be determined with the available information as such species must have been vanishedbecause of Zoological developments in the environment. However, most of the figures at the present site appear symbolic and associated with hunter-foragers as cattle domestication figures are totally absent.

It is noticed that the rainwater seepage resulted in the deposition of white accretion layer over the paintings on the ceiling. At the outer side of the shelter the white layer formation is thick and gradually becomes thin towards inside.

Tentative Chronology:

Chronology is a complicated issue. However, the superimposition, the distinctive pattern of figures and the

maintenance of colour scheme indicates the execution of painting activity here in different phases.

The interesting point of paintings depicted here is the superimposition. The earlier paintings are totally invisible sparing traces of red colour or small faded parts of motifs at some places, except very few figures. They appear super imposed by well-preserved paintings. As such these fragments may be ascribed to the phase earlier than Mesolithic times i.e., Paleolithic. A stick type human figure with feathers in headgear in red ochre (Fig.15) and some indeterminate figures which are faded may well go into this phase based on their pattern.

At Ontigundu we do not find figures of domesticated animals i.e., bull, horse etc., an important point to be noted in these paintings. Surprisingly at Ramachandrapuram also domesticated animal figures are absent. It is believed that the appearance of domesticated animal began in the Neolithic period. Whereas a solitary figure of wild cattle (*Bos gaurus*) has been identified in the rock paintings at Pandavulagutta and assigned to Mesolithic phase (Chandramouli 2012:52-53). These facts may lead the present paintings to place before the domestication of animals i.e., in Mesolithic times. This may be corroborated with the comparison and depiction of similar pattern and style of paintings at Ramachandrapuram (Neeladrigullu-Bainetibanda) (Neumayer 1993:46,170-171) as discussed above, and attribution of paintings of Pandavulagutta (Chandramouli 2001:16), both in Telangana itself, which have been assigned to Mesolithic period (tentatively of Ramachandrapuram) because of non-representation of domesticated animal figures and other factors. However, the rock art of Ramachandrapuram has been grouped in Megalithic/early Historic period (Chandramouli 2010-11:63) which relatively not coordinating with the present paintings of Ontigundu in the light of certain above factors. It is pertinent to mention that Prof. Thomas E. Levy from

University of California (USA) has attributed the paintings of Pandavulagutta to Upper Paleolithic period based on representation of deer figures and use of red ochre colour, during his visit to the site (Rangacharyulu 2017).

At one point it appears that the white pigment outline was drawn later for decoration purpose, at least, to some figures. Such practice of representation of decoration with white color, uneven density of pigment, at outlines and sometimes inner body with vertical lines besides outline or without, placing dots and sometimes without decoration indicates to some extant different phases to these paintings. The evidence from other sites and the stylistic pattern and later addition of decoration to some figures allows to take some of them to place in Megalithic period too, which yet to get confirmed.

In view of above, all the figures appear painted certainly in different phases by different people occupying this shelter possibly generation after generation i.e., Paleolithic to Megalithic times, excluding Neolithic. This way of missing a phase between two cultural phases has become a common factor as observed at some sites. However, the exclusion of Neolithic phase in continuation is a mystery here because the very closest site Aksharaala Loddi contains the petroglyphs of beautiful bull figure of this phase.

The body of monitor lizard figure at Peerollaloddi is in flat wash red like at present site and can be taken in Mesolithic phase in the present state of knowledge. Both the sites are far away from each other and situated at aerial distance of 69 kms. The depiction of short lines vertically in a series at present site and Gurralagutta seems to have done at the same time because of close affinity between them, but their period appears to be earlier.

Another rock art site AksharaalaLoddi (Aksharaloddi) (Mulakalapally mandalam and now in Bhadradri Kothagudem

district) is located at about 01 km towards southwest from the present site and depicts separate style of paintings and petroglyphs assigned to Mesolithic, Neolithic and Megalithic phases (*Rock Art Sites in Telangana* 2015:127-131; Satyanarayana 2015:15-17). Interestingly the content of these paintings is totally different than the motifs drawn at Ontigundu, despite both the places being very close to each other. The motifs of Ontigundu seems to be earlier than the paintings at Aksharaala Loddi because of their stylistic pattern and variant representation of the figures.

Other Findings:

We have collected some microliths and red colour pigments at the foot of the hillock.

In the middle rock shelter, the local tribal people (*Nayakapodu* and *Koya* tribes) living in the surrounding area of the site have placed five rectangular sized stones and a carved stone of male head along with shaped wooden stick and worshiping them, as told, with the name *Pandavas.*There is an inscription written in modern Telugu script reading *Mahabharatam Aiduguru Pancha Pandavulu* (means 'Mahabaratam Five (*Aiduguru/Pancha* - both same meaning) Pandavas') at the bottom on the wall of top painted rock shelter. All these are very latest additions.

At the ground level of the hillock also goddess locally called as *Ammadevara*is being worshipped by putting a stone at the foot of a tree. Other findings such as an unfinished six and half feet stone of female figure (only face complete) and markings on some stones to shape them probably for a structure have been noticed, of very later times.

RAMAN SPECTRA ANALYSIS:

Raman Spectroscopy is a non-destructive chemical analysis technique which provides information about material used for paintings. It is commonly used to provide a structural

fingerprint by which molecules can be identified. Further it relies upon inelastic scattering of photons, known as Raman scattering. We have used handheld Raman Spectrometer to collect spectra at the site. The instrument has 785nm wavelength laser and auto adjustment of laser power.

At the site Ontigundu Raman spectra analysis is somewhat typical and interesting due to its combination of two colours/materials i.e., red and white. The spot from where the spectrum collected is marked with a yellow arrow on the images. The instrument tagged a number to each scan of spectrum and the same number is mentioned below the concerned figure (Figs.16,18,20).

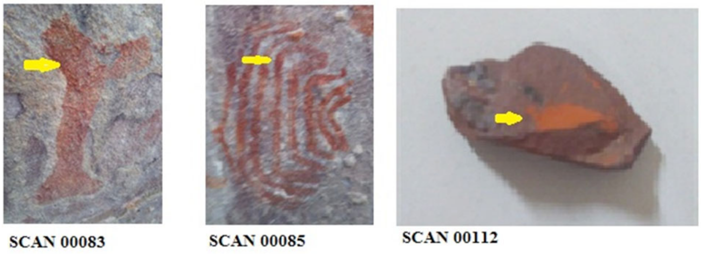

Fig. 16 Spectrum collection markings

We have collected Raman spectra of red colour material from rock art of first two figures and both compared with the spectrum of red colour pigment (Fig.16).

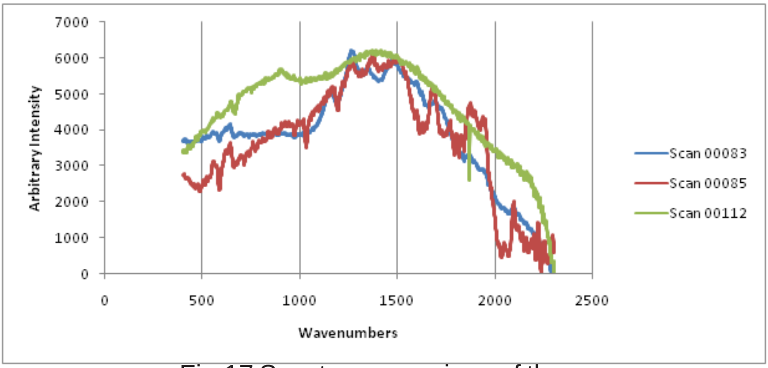

Fig.17 Spectra comparison of three

Scan 00083 and Scan 00085 are spectra of red colour material in rock art sample. Scan 00112 is spectrum of red stone collected from the surface at the site. Since the peaks are not tallying both the spectra are not same when compared to the spectrum Scan 00112 (Fig.17).

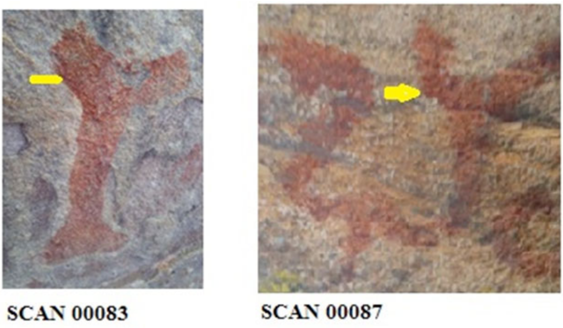

Fig. 18 Spectrum collection markings

Further, Scan 00083 is compared with the spectrum collected on red colour of Telugu letter '*cha*' of scan 00087 (Fig.18).

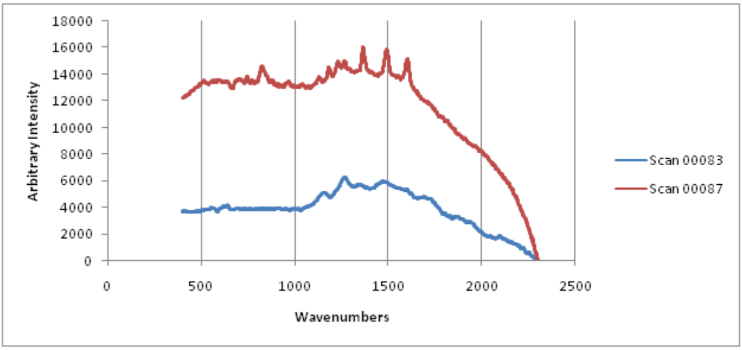

Fig. 19 Spectra comparison of two

Scan 00083 is spectrum of red colour material in rock art and Scan 00087 is spectrum of red colour material of letter '*cha*' in Telugu script. Both appears to be two different materials

(Fig.19). It is obvious, as there was a long gap between the execution of rock painting and the script as mentioned above.

Fig. 20 Spectrum collection markings

Also, we have collected spectra of white colour material from the ceiling of rock shelter (scan 00081) and at outline decoration of rock art (scan 00084) andcompared with the spectrum of white colour material found on the rock of hillock (scan00088)(Fig.20).

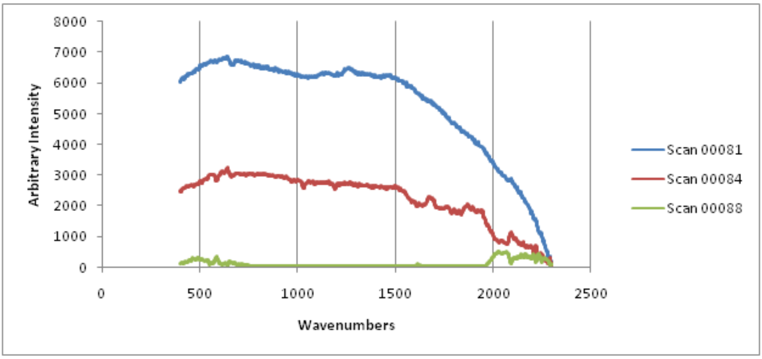

Fig. 21 Spectra comparison of three

Scan 00081 is white layer formation on the ceiling, Scan 00084 is white colour in rock art and Scan 00088 is white colour mineral collected from the rock. They appear to be similar (Fig.21).

Both, the red colour and the white colour materials in rock art yielding Raman spectra as they are Raman active. If

they are not active, they impart only fluorescence instead of spectra. But both colours/materials found in mixed form i.e., either the red colour material on white colour background or the white colour material layer formed on red colour. Hence, the spectra of rock art neither like red colour material nor white colour material. For such type of materials some other examination method called mixture composition analysis or micro-Raman analysis will be suitable.

References

1. Chandramouli, N, An Early Mesolithic Rock Art Site at Pandavula Gutta, Warangal District, *Proceedings of the Andhra Pradesh History Congress*, 25th session, 19-21 January, Hyderabad: 14-16, 2001.

2. Chandramouli, N, Archaeology of Rock Art in Peninsular India, *Purakala* 20-21: 43-72, 2010-11.

3. Chandramouli, N, Beginning of Cattle Domestication in Andhra Region: Perspectives of Rock Art and Archaeology, *Purakala* 22: 47-60, 2012.

4. Keshav V. Gentala, Aravind Kumar and K. John Milton. A Study of Rock Art Sites at Devarlamorey and Peerolla loddi in Lower Godavari Valley, Telangana, *Purakala* 27-28: 82-85, 2018

5. Munn, Leonard, Prehistoric and Proto-historic Finds, *Journal of Hyderabad Geological Society* 2, 1934.

6. Neumayer, Erwin, *Lines on Stone: The Prehistoric Rock Art of India*, New Delhi, Clayman Archive /Manohar Publishers, 1993.

7. Rangacharyulu, S. S, Glimpses of Rock Art Sites and Chamber Tombs in Warangal and Khammam districts, Telangana State, a paper presented in Rediscovering Telangana: An International Seminar on the Recent Trends in Archaeology, Art History and Conservation organized by Department of Archaeology and Museums, Govt. of Telangana at Hyderabad from 16-17 January (Typed

papers) 2017.

8. *Rock Art Sites in Telangana: Art Galleries from the Paleolithic & Neolithic Era*, 2015. Hyderabad, Department of Archaeology and Museums, Govt. of Telangana.

9. Sastry, V. V. Krishna (ed.) *Annual Report – 1986-87*, Hyderabad, Department of Archaeology and Museums, Govt. of Andhra Pradesh, 1990.

10. Satyanarayana, Dyaavanapalli *Telanganalo Kotha Chaarithraka Sthalalu* in Telugu (New Historical Places in Telangana), a collection of published articles/information, Hyderabad, Telangana Resource Centre - Deccan Academy, 2015.

11. Srinivasa Chari, K. Recent Discoveries of Rock Art in district Mahabubnagar, Telangana, *Purakala* 27-28: 88-91, 2018.

Acknowledgments:

Our sincere thanks to Shri N. Jaganmohan Rao, retired from ITDA, Bhadrachalam for his initiation and help during the visit to the site. We thank Shri I.V.V.S. Prasad, Geologist for preparing the site map. Thanks also due to Shri S. S. Rangacharyulu, retired from Telangana State Archaeology Department for his information.

* * *

MEGA LITHIC AGE CULTURED – RAKASI GULLU DISCOVERY IN EDUCHERLAPALLI GUTTALU, MULUGU DISTRICT, TELANGANA

Kondaveeti Gopi Vara Prasada Rao

Introduction:

Dolmens are called locally “Rakshasa goollu” or “Rakasi goollu” or “Pandava goollu” in telugu. Whatever the name, it is a stone-built structure andan ancient tombs or monuments of memory of soul. These are typically man-made structures of life event in time. Depending on the time and region, there may be differences in their structure and style. Most of believe Rakasi goollu are just graves, but there are different opinions on whether they are used for anything else. It is believed, the world Rakasi goollu are belongs to the stone age. The Archaeologists estimate the Indian dolmens belongs to the New Stone Age or Megalith period or Brihat Shila period from year 3000 BC to 300 BC.

Rakasi goollu in various shapes and forms reflect their culture of the Brihat Sila Age. Rakasi goollu are indication the origin of human civilization, and it plays a unique role in the development of human civilization. These Rakasi goollu are said to be traces of ancient human culture in this area.

Death became a question in the evolution of thought, there is no answer what happens after death. The return of the dead person, spiritual concepts and started creation of memorials to the departed souls or death persons. Dolmens (Tombs) construction started during the stone age. No tomb structures were found in the Modern Stone Age, but a large

* Gazetted HM, Mallelamadugu, Bhadradri Kothagudem Dist.

number ofDolmens (tombs) construction were found in big stone age and are still being found. Rakshasa goollu are revealed, evidence of ancient human habitation in the area.

Fig 1: Well-Represented Rakasi Gudu in the study area.

Description of place (Location):

These dolmens or Rakasi goollu which we are currently being identified and studied were found in the forests on top ofPlateau hills on the way to Kothuru Bommana Palli from Edgerlapalli village in Mulugu district, Venkatapuram mandal. They are located at 18.3823 latitude, 80.4843 longitude at an altitude of 156.3 meters above sea level.

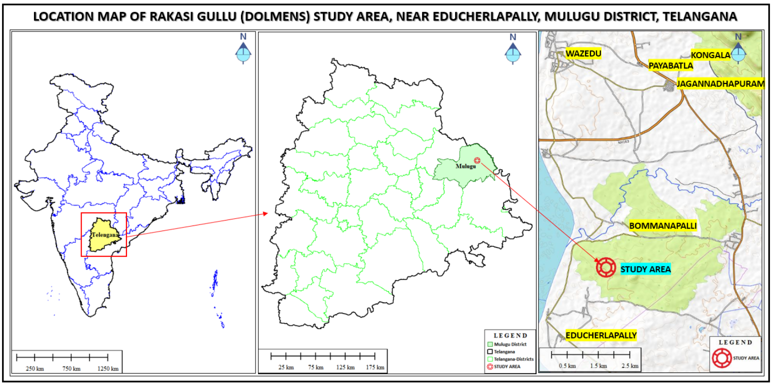

Fig 2: Study area location map

This place which reflects the culture of Brihat Sila age, and was discovered with the help of Chennam Sammaiah, Koram Poorna and Jadi Venu (forest guides).

Observations:

In this area about 40 acres, there are hundreds of Rakasi goollu occupied, but most of them have been ruined, and some of local people surrounding area have used these stones for their needs. The remaining 40 to 50 different types of Rakasi goollu has examined.

Various types of Rakasi goollu:

These stone structures and goollu are built in different shapes and sizes ranging from 2 feet to 5 feet in height. The roof is built with large stones of various sizes like 9X11, 11X8, 5X6, 4X3. The shapes of these are also structured as goollu, canopies, shelters with stones, and some other shapes. By examining up to 40 Rakasi goollu, not all of them were of the same size, but were of different sizes and shapes. Some are ruined and others are destructed. Some of these structures are well-arranged like rooms with entrances. The top stones of these structures have a maximum thickness of 2 feet.

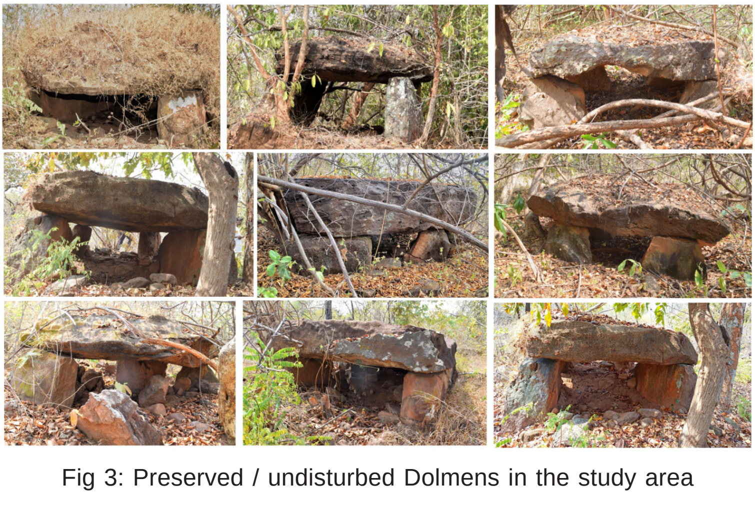

Fig 3: Preserved / undisturbed Dolmens in the study area

Fig 4: Ruined / Disturbed Dolmens in the study area

Rare Human Shaped Stones:

Very rare man-shaped vertical stones were also observed in the place of these Rakasi goollu. These man-shaped stones are visible 2 to 3 feet above the ground and the rest is sunken into the ground, so we could not estimate the total height. Some vertical human shaped stones believed as god idles by the people of the surrounding villages. Somehave been relocated and some have collapsed.

Fig 5: Rare Anthropomorphic shaped stones in the study area

Primitive stone tools:

Stone tools have also been found in this area. One looks like a stone axe and the other looks like a sharp blade. If researched further more of such tools, are likely to be identified.

Fig 6: Identified rock tools in the study area

Some more Rakasi goollu sites in the vicinity of this area:

In our research, some more Dolmens sites have been identified in the vicinity of this area. These Rakasi goollu sites are located on the east bank of Godavari river at a distance of 20-25 km in a systematic manner.

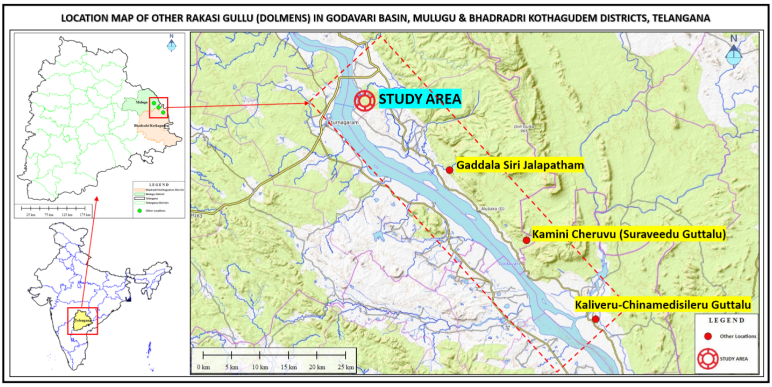

Fig 7: Other locations identified East bank of Godavari river

Important places are given below.

1. Kamini Cheruvu
2. Gaddalasiri Falls
3. Kaliveru and Chinamidisileru mounds

Fig 8: Kamini Cheruvu Dolmens (Suraveedu Guttalu)

Fig 9: Gaddala Siri Jalapatham Dolmens

10: Kaliveru Dolmens (Kaliveru-Chinnamedisileru Gattalu)

Apart from the above three areas mentioned, these Rakasi goollu have been seen in many other surrounding areas. Following this observation, it is clear that the eastern region of Godavari up to Chhattisgarh may have been occupied by ancient people.

Other Considerations:

Rock arts and stone tools have also been found in these areas, and still some primitive groups in Chhattisgarh and Madhya Pradesh practice this dolmen culture. Small dolmens (miniature dolmens) were observed in the place of after death rituals among the migrant *adivasis* of Chhattisgarh.

Fig 11: Miniature dolmens existing present days in Chhattisgarh area

Conclusion:

Dolmens culture had been flourished in many parts of the world. There are about 3500 dolmens in Korea alone (40% of the world total), and there are also dolmens made in the UK, France, Germany, Netherlands, Portugal, Russia, Bulgaria, Spain, Indonesia and China. In our country especially in Karnataka, 3000 years old 400 Megalithic Structures observed. Similar sites have been found in Kerala, Tamil Nadu, Andhra Pradesh, Telangana, Madhya Pradesh, Maharashtra states.

Telangana state also has large number of dolmens, but only a few of them have come to light, there may be many more that are yet to be discovered.

These primitive evidences were the key to knowing the sequence of human evolution, places like these should be considered as an incredible treasure. The rock paintings, caves,

goollu, and other findings are a rich heritage for today's generation. There is a need to identify such areas as heritage assets and it is our responsibility to preserve this ancient culture and pass it on to the next generations.

References:

1. The monster goollu (2009). Archaeological series-79. KSB Keshav, p. Brahmachary. State Archaeology Presentation Halls Department, Hyderabad, Andhra Pradesh.
2. Burial practices in ancient India (1970), (A study in the eschatological beliefs of early man as revealed by archaeological sources) by Purushottam Singh, Banaras Hindu University.
3. Iron Age in South Asia, Edited by Akunuri UESUGI, Published by Research group for South Asian Archaeology for Archaeological Research Institute, Kansai University, Suita,Osaka, Japan.

Acknowledgments:

1. Thanks to Mr. I.V.V.S.V. Prasad for preparing the site map and information support.
2. Thanks to Dr. B.M. Reddy Garu for his guidance.
3. Thanks to Mr. Katta Srinivas for his support and information.

* * *

ANCIENT TEMPLES ON THE NORTHERN MOUTH OF RIVER KRISHNA IN NALGONDA DISTRICT: A GLANCE FROM INSCRIPTIONAL SOURCES

Prof. N. Kanakarathnam* &
Dr. A. Subash**

The Telangana region exhibits a number of holy temples that are known for their architectural magnificence and intriguing historical tales. The temples, like rest of India seem to have been constructed according to *Vastu-Sashtras* on the banks of rivers, on mountain tops or in forests and in the towns. Strong mythological beliefs have rendered this place as one of the religious hubs of the country. Shri Laxmi Narasimha Swamy Temple, Yadagirigutta, Shri Sita Ramachandra Swamy Temple, Bhadrachalam, Saraswati Temple, Basara, Bhadrakali Temple, Hanamakonda, Navabrahma Temples, Alampur, Thousand Pillar Temple, Hanamakonda, Ramappa Temple, Palampet, Raja Rajeshwara Swamy Temple, Vemulawada and Ghanpur Group of Temples etc. are some of the famous temples in Telangana. Number of festivals and fairs organized near these temples which are attended by the devotees in huge numbers. These temples are thronged by their pilgrims, owing to the rich heritage and cultural significance these places carry. Historically, early temples start from the Gupta Period. (5th - 6th CE) and in the Deccan region particularly in Telangana,

* Dept of History and Tourism Management, Kakatiya University, Warangal.
** Assistant Professor, Centre for Deccan Studies, Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad

temple building activity was traced from 6th CE during the period of Chalukyas of Badami and continued during the period of Rashtrakutas, Chalukyas of Kalyani and Vemulawada, Kakatiyas, Kanduru Chodas, Velama Chiefs, Mansuri Nayakas and Vijayanagara period. Though many dynasties ruled the state, most of the temples are constructed during the period of Kakatiyas. The Kakatiyas who were the first independent rulers of the region established new towns, constructed irrigation tanks and built temples for the economic development and welfare of the people. Hence, they are fondly remembered by the people even today. The paper titled "*Temples at Northern mouth of River Krishna in Nalgonda DistrictI*" looks into some historical temples of Nalgonda district.

Vadapalli Inscription[1]

Vadapalli is famous for Sri Meenakshi Agasteswara Swami temple and Sri Lakshmi Narasimha Swami temple present on the confluence of two rivers Krishna and Musi. The Vadapalli inscription of 1377 CE states that, while that Ana Vemareddy was ruling the region, his servant Kadiyam Polinayudu donated money to the construction of sanctum of the temple of Agastyesvara constructed formerly by Pillalamarri Bethireddy. He also caused a bell and doors to the sanctum to be made; presented three eating plates, silk clothes, and a copper boiler for bathing, neck ring, copper jug, sent powder; offered worship to the deity and set up the pillar inscription.

Vadapalli, as it is situated on the confluence of rivers Krishna and Musi, served as harbour town and throughout the historical period products were transported by small and big boats. As this served as a halting place for *vodalu* (ships), the town received the Vadapalli. The place was famous in religious, political and trade activities. The Vaisyas and Munnur Kapu community was involved in this trade. The *Koamatis* used to pay tax to the Lord Narasimha as was mentioned by another Vadapalli inscription dated 1608 CE.

An Undated Vadapalli inscription refers to the installation of Goddess Meenakshamma at the confluence of two rivers at Vadapalli around 11th century CE. During the medieval period some kind of Tamil religion and its practices showed more influence on the Andhra and Telangana areas. Meenakshi[2] is a Tamil Sanskrit term meaning fish-eyed, derived from the word *meena* (fish) and *akshi* (eyes), according to another theory, the name of the goddess literally means rule of the fish, derived from the Tamil word *meena* (fish) and *aatchi*, (rule). Meenakshi *ustava* is conducted every year in the month of April.

Another Vadapalli inscription dated 1852 CE says that some of the Marathi intellectuals namely Tanaji, Changaiah Panthulu, whose son Puji Konda Panthulu, Ambaji whose mother Bayamma came over to the holy place of Vadapalli and visited Lord Narasimha, to fulfil their desires. They praised the sacredness of the place and compared the two rivers with those of Ganga and Yamuna. The same inscription also refers to visitors coming from all over the *Jambudveepa* (India) and states that the place is like sacred Kasi for south Indians. Irrespective of languages, regions, religions, tourists, pilgrims, rulers, soldiers, all locals visited this place.

When we come to the medieval and modern period this place achieved name and fame as a trade centre, goods storehouse centre, commodities exporting and importing headquarters and also as an army rest place. It is place for Telugu and Non-Telugu people transporting from both sides of river Krishna and Musi by boats, *putti* (wooden baskets), and *vodalu* (ships). The Musi river was also utilized for transporting commodities from Hyderabad to Vadapalli port and again back; from Vadapalli port the commodities loaded ships reached Hamsaladeevi which is at the mouth of the Bay of Bengal. The British East India Company collected commodities from different corners of Andhra and Vadapalli village was used as a station for ships.

An inscription discovered in Bathu-keswara sthanam, a trikuta (triple-peak) temple at Vadapalli reveals that Bathukamma Ghat was constructed eight centuries ago. According to archaeologists, the inscription was found in the temple where the River Krishna meets the River Musi, which indicates that people at the time of the Kakatiya king Ganapati Deva, used to immerse local flowers for a period of nine days. The inscription of 1211 AD was found in the temple constructed by a family of the name of Meluguntu, in memory of their parents Kode and Mylasani who lived during Ganapati Deva's time. The inscription speaks about donation of the land for the temple.

Another Vadapalli inscription dated 1211 CE says that few Nayakas[3] namely Gorema Nayaka, Devare Nayaka, Ade Nayamka, Bethe Nayaka and Rudra Nayaka built a *trikuta sthana* called Bratukeswaramu in the name of the sovereign Kakatiya king Ganapathi deva, their father Konde Nayamka and their mother Mailasani and granted for the *anga bhoga* and the *ranga bhoga* (decoration and beautification of God).

Vellatur Inscription[4]

Present day's village Vellatur and its surrounding areas looks like greenery. Recently constructed Pulichintala dam might be the reason to become this area very greenery. This place is blessed by nature, so that mines are located here. During Nizam period diamonds were discovered from this area. World famous diamond Kohinoor discovered from Kolluru village, which is locating southern lip of river Krishna and its northern lip locating Vellatur village. The region is also famous for production of cement as it is famous for lime stone belt, which is extending nearly 50 km from Pulichintala to Miryalaguda.

Other Vellatur inscription states that at the mouth of river Krishna, a *Sivalayam* was constructed, very near to *Papavinaseswara*. Here a small kind of duck pond is formed by

river Krishna water and the pond is considered sacred which washes human sins. This inscription records installation of golden images of Virupaksha, Ganapati, Basava and Nagas by Sri Nityananda, a Mahayogi. To the northern side of this, a village was formed namely Vellatur, which is praised as a spiritual place, people who are suffering by various kinds of diseases, couple who are not blessed with children, etc, come here for seven Mondays and take bath in the pond regularly and get cured of diseases and blessed with children.

During medieval times this place was flourished as a health tourism site, non-Telugu people also used to come over here to get relief and cure from their painful bodies and also pain full minds. This could be one of the health curing centres at that times. This kind of great health informatics inscription donor was Duggirala Ayyappa, son of Murthy Suramma. She wearied male name in the memory of her husband name. Suramma single woman took family burdens, lead life with so many problems and overcome all those by her good hard work and right character, her son Ayyappa became a good person, and got big position under her immeasurable guidance. In the *sudra* communities a few female persons were reached to this kind of heights. This credit goes to the shaivite and vaishnavite preachers of those days..

Exactly opposite side of Vellatur is located village of Kollur, which is famous for production of diamonds. Between these two villages people have been doing good contacts in all aspects till date, we could not find out any kind of variations, because of geographically one, both are influenced by water Krishna. *Puttis* (baskets) and boats were used by people for their travel. The name Kollur was mentioned in foreign literature, regarding gold mines. So many Muslim and European officers, have visited these places. According to literature ten thousand people have worked here in diamond mines. Local people especially women were used wear gold and diamonds

as their ornaments. Even the idols of gods were decorated with gold, example include *suvarna virupaksha lingam*, *suvarna ganapathi*, *suvarna bhairavudu* as mentioned in the inscription.

Murupunuthula Inscription[5]

The Murupunuthula inscription of 1399 CE says that, *Velama* chief Vedagiri (son of Madava) from Recharla family ruling the country lying between Srisailam and Vindhya mountains. He had made grant Murupunuthula as *agrahara* to the God Mallari (Shiva). *Brahmanapalle* means habitation place of Brahmins which was located in little bit height land. In eastern south scheduled caste habitation is located, at North western side the backward castes habitation is located, canal in Northern side, in western side two or three Vaishyas houses were there.

Mangalapalli inscription[6]

Mangalapalli inscription dated 1602 CE in Nakrekal mandal of Nalgonda district states that, while Muhammud Quli Shah was ruling the Golconda kingdom, Narasanayaka was administering Panagallu as a *faujdar*, the latter's servant Chama Venkatayya caused well to be dug near the Siva-Kesava temple and installed Vinayaka pillar and a garden. The garden is exempted from the tax and *koru* (the share of produce usually paid as a gift to the temple granary). Certain Kasa Ainavolu Potana is said to have made the Vinayaka pillar.

Mangalapalli village located at the mouth of a *vagu* (stream from Udaya samudram) is continuously watered and looks green. Paddy is the main crop. Ainavolu Pothana may be head of this village. During medieval and later medieval times Qutb Shahis and Asaf Jahis ruled this region. But rulers have followed religious tolerance, so that idol worships, animism, nature worships went on well. They also encouraged all kinds of ceremonies, rituals. The local ruler Narasanayanim garu donated *inam* (some land) to the Siva-Kesava temple.

Utukuru Inscription[7]

Utukuru inscription dated 1087 CE (Miryalagudem taluq) states that on the occasion of solar eclipse gifts were issued by the rulers to holy priests and received their blessings in return. Local chieftain Matturi Malla Nayaka who has donated some land, which has been producing seven *puttis* of paddy, to certain Gangarasi pandita who is intellectual, is nothing but advisors of rulers in their governance. Even though dry land donated to god Malleswara, Samkadeva four bags paddy come out in every crop. For Uttareswara God prayer worship purpose two bags paddy producing land was donated. Gangarasi pandita also received paddy who was an expert in Shaivism, and acted as a good teacher and preacher for the spreading of Saivism.

Another Utukuru inscription dated 1089 CE says that some land and a tank of Dubagunta were gifted to Kesava Bhatta on the occasion of solar eclipse by Matturi Sabbi Nayaka. The grant made at Eleswaram which is at mouth of river Krishna in Devarakonda area for services of Saivism. He was invited to Utukuru by Sabbi Nayaka for the spreading of Lord Siva message in his territory. During those days there flourished combined families culture. Kesava bhatta family was living with his parents at Eleswaram.

Another Utukuru inscription dated 1089 CE states that gift of grove in Gollanigunta[8] (near to Utukuru) to the temple. Under this *kunta*, small bits of cultivation by few families. Chieftain Matturi Prola Nayaka donated some land to Kesava Bhatta Nayaka. Above mentioned two chieftains allotted some land to Kesavabhatta at Mallikarjuna (Srisailam/Sriparvatha) which is noted name for Saivism. Sriparvatha and Eleswaram are located along the river Krishna on two sides.

References

1. *Inscriptions of Andhra Pradesh*, Nalgonda District, Volume I, Department of Archaeology and Museums, The Government of Andhra Pradesh, Hyderabad, 1992.
2. Meenakshi generally means goddess Parvati or one with beautiful eyes. According to myth, Meenakshi is said to have a dusky complexion, an indication of her Dravidian origin. And when dusky women apply turmeric on their faces, they get greenish tint. This is why Meenekshi is shown green in colour.
3. Nayaka means a title indicating the holding of *nayamkara.*
4. *Inscriptions of Andhra Pradesh*, Nalgonda District, Volume I, *op.cit*.
5. *Inscriptions of Andhra Pradesh*, Nalgonda District, Volume I, *op.cit*.
6. *Inscriptions of Andhra Pradesh*, Nalgonda District, Volume I, *op.cit*.
7. *Inscriptions of Andhra Pradesh*, Nalgonda District, Volume I, *op.cit*.
8. *Kunta* or *gunta* means water stored in a small tank; rain water travel and reach down a narrow place called *gunta*.

* * *

EVOLUTION OF DOLLS CULTURE

Ramesh Ramanathan*

Nature was integral part ofprimitive human lifestylein a well-balanced manner. In this process they evolved highly sustainable procedures and methodologies with lasting impact, yet simple in nature. The first thing that revolutionised the society was to ignite fire. That is the reason the first sukta in *Rigveda* that guide our lifestyle start with a *Sloka* – *"agni milepurohitam yajnyasya devamrt vijam* I *hotaramratnadhaatmam* I I".

What is ART? Art is an expression of surroundings, situations, events of humans with respect to time. Cave paintings are a testimony to the first expressions by humans. We have numerous references to the same and we keep finding new location quite often. Then the crafts (Dolls) evolved in progression.People's relation / association by deep rooted ritual / custom with meaningful reflection in the society will only keep a "CRAFT ALIVE"

Refernce to CRAFTS in VEDAS

1. Work on Wood: Taksan and Tastr – for Carpenter

   Rathakara – for Chariots and Wagons enjoyed high social status.

   Reference to Boats and Ships – Plavas and N Vas of Navus.

2. Weaving: Tantum, Otum and Vayanti

   Ve and Tan - Weaving and Streaching.

   Vaya - Weaver,

* Crafts revivalist, SME Handooms and Handicrafts, Ph: 94400 55266

Tasan - Weaving Shuttle,

Vaman – Loom

3. Pottery: Kulala / Martpaca – Potter
4. Tanning Hide: Carmamna – Tanner
5. Work on Metal: Lohitayasa, Syama

    a. Gold: Hiranya, Harita, Suvarna, Jatarupa, Candra

    b. Silver: RajataHiranya or Rajata

    c. Iron / Copper / Bronze: Ayas or Lohayasa

    d. Copper Loha

    e. Iron or Steel: AyasSama, Karsnayasa

    f: Lead: Sisa

    g. Tin: Trapu

The material used primarily in making dolls as follows:

a. Mud Dolls

b. Dung Dolls

c. Wood Dolls

d. Bone Dolls – (Ivory Dolls, Horns)

e. Pottery Dolls

f. Stone Dolls

g. Metal Dolls

Primary historical evidences of the dolls / idols / objects,shows the relevance to ones made using mud / clay. The people involved in making these dolls had clear scientific idea of different types of soils, their characteristics in their respective areas and their behaviour to different treatments it is made to undergoto attain required results. This knowledge was passed on from one generation to other hereditarily making

them specialise in their work efficiently over a period of time. We have many old temples still existing with mud idols which are few centuries old.

Mud Idol of 3-day annual procession in Venkatagiri, Nellore.

Centuries old **Mud Idols** worshiped in many temples across the country. The Mud Idols from two temples in Telangana

Once the humans started domesticating the animals for different purposes, they found importance of cow to be more potential. They also started making dolls using cow dung as a part of social practice that is evident even today.

B. Dung Dolls:

As a customary practice people in rural areas make cow dung cakes on / for special occasions and fire them on the eventful day. In few pockets they make some shapes to represent certain characters – Gobbemmalu for laxmi, Narakasura etc.

Wood has made its way into making dolls to provide extra strength and bigger sizes. They started making a wooden structure and covering it with mud / clay etc. We have temples as references to this.The next step was covering the wood frame

with particles of wood to attain a shape. After that it is followed by total wood toys. Till the beginning of 21st century use of different wood toys by young toddlers was very much in practice.

C. Wooden Dolls: Shigir Idol – Russia - oldest known wooden Idol in the world.

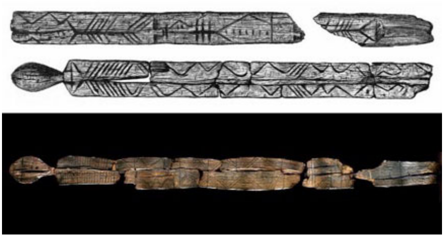

Shigir idol

A wooden Idols worshiped by tribal of Khammam

Cheriyal Doll

Then they started using animal horns, bones, Ivory etc. Till the beginning of the 19th century we have even large tusks of mammoths' being exported from Siberia, Alaska as it was easy to find a carcass of this giant animal in a proper condition. The people in the region even built houses with the same.

D. Bone Dolls – (Ivory Dolls, Horns): These are still practiced in remote tribal areas in India and other parts of the world.

E. Dolls made of POTTERY – Terracotta Idols You find numerous temples with terracotta idols being worshipped

During the metal age humans started making dolls using – copper, brass, iron etc, for which we have numerous references available.

F. Metal Idols being worshipped:

Ultimately they could find their way into making idols with different stones that is more stable and vibrant.

G. Stone idols being worshipped:

Once the dolls have got established in the society they started decorating them primarily with colours that are made naturally with locally available raw material. Here we take reference of cave paintings. They have used locally available stones for making colour (white, red and yellow). The practice still exists in few tribal areas across INDIA and also the world. Then they started using other natural elements from forests.

The input material like volume creating products, adhesives, bonding agents, colours, polishing agents and polishes are all made using locally available raw material in a most sustainable manner that would balance the environment.

* * *

FAIRS AND FESTIVALS IN TELANGANA

Dr. D. Jayasree*

When compared to other Telugu-speaking regions, the Telangana state has a culture that is quite distinct and is a separate. The festivals of Telangana are marked with well-defined rituals, legends, veritable customs, and characterized by colours. Consequently, the calendar in Telangana has a multi-hued tapestry of celebrations with innumerable festivals and fairs.

The celebrations of Telangana are unique to themselves as they are customized per the lore and legend of the region.

Main Festivals Celebrated in Telangana:

The festivals of Telangana create equal and uniform fervor of festivities as it encompasses people of all castes and faiths. The two things that are unique to the state are the exceptional veneration of female deities and the universality of the festivities.

1. Bathukamma Festival:

Bathukamma festival is a festival of Colorful flowers, one of the famous festivals of Telangana, and is celebrated before the onset of winter during half monsoon. It is a 9-day festival that starts with *Engili Pula Bathukamma* on Mahalaya Amavasya and ends with *Saddula Bathukamma* on *Durgashtami*. During these nine days, Bathukamma is attractively decorated by placing various types of flowers in cone shape on wide plates and offering various types of food items (*naivedyam*). Then, women and children dressed in traditional costumes identify the Bathukamma in the center and sing songs moving around it, rhythmically clapping their hands. Then, at last, the

* Asst professor [C], Dept of AIHC& Archaeology, Osmania University.

Bathukamma is immersed in the waters. The reason for this celebration is that the flowers can cleanse the rivers and lakes naturally.

- Key attraction: Young girls and Women sing beautiful songs and dance around the Bathukamma arrangement.
- When: September-October.
- Where: All over Telangana.
- Duration of Festival: Nine days.

2. Bonalu Festival:

Bonalu is one of the regional festivals of Telangana celebrated in the twin cities of Secunderabad and Hyderabad and other parts of Telangana during the Telugu month of *Ashadha* (July or August). During this festival, women prepare *Bonam* (Bhojanam in a pot) filled with milk, jaggery and cooked rice and perform special *pujas* for *Ammavaru*. The pot is decorated with turmeric, neem leaves, kumkum and is offered to Goddess as a thanksgiving by carrying on their heads.

In Hyderabad, the Bonalu celebrations start in the old city during the telugu month *Ashaadham* at the Golconda fort on the first Sunday, the second Sunday at the Ujjaini Mahakali Temple in Secunderabad and Balkampet Yellamma temple in Balkampet. The third Sunday is at the Pochamma and Katta Maisamma temple and Matheswari temple of Lal Darwaza. Other temples such as the Akkana Madanna temple in Haribouli and the *Muthyalamma* Temple in Shah Ali Banda are famous venues for Bonalu. Millions of devotees flock to the temples to visit Goddess Mahakali.

- Key attraction: Women prepare a Bonam and offer it to the Goddess by carrying it on their heads, *Pothuraju, Rangam, Ghatam*.
- When: July-August.
- Where: Twin Cities and other parts of Telangana.

- Duration of Festival: Four Sundays of *Ashadham* where two days are celebrated in different areas.

3. Dussehra (Navaratri):

Dussehra (Dasara) also known as Navratri is a Hindu festival celebrated in Telangana and across India. The festival is celebrated for ten days, and each day is dedicated to a different avatar of the Goddess such as Bala Tripura Sundari, Gayatri, Annapurna, Kamakshi, Lalitha, Lakshmi, Saraswathi, Durga, and Raja Rajeswari. 8th day is called as Durgastami. On Mahanavami, the ninth day of Navaratri, ayudhapuja is conducted, where people offer prayers to all the instruments in their life. On Vijayadasami, the tenth day of Dasara, the Goddess is decorated as Maa Durga. On Dussehra, an effigy of the demon king Ravana is set off with firecrackers to celebrate the victory of good over evil.

- Key attraction: The Goddess is dressed up in different avatars for the nine days, and on the tenth day, she is decorated as Durga Devi.
- When: September-October.
- Duration of Festival: Ten days.

4. Ganesh Chaturthi:

Although Ganesh Chaturthi is celebrated with great enthusiasm all over India, the Ganesh Chaturthi in Telangana has its unique charm. This festival marks the birth of Lord Ganesha, and devotees perform pooja with different leaves and flowers with utmost devotion. Several pandals across the state host the idols immersed in water either on the third, fifth, or ninth day. Several dishes which are considered the favorites of Ganesha, like Undrallu, Modaka, are prepared.

- Key attraction: Lord Ganesha's large pandals, Nimarjan procession.
- When: August or September.

- Where: All over the state, but popularly in Hyderabad.
- Duration of Festival: 11 days.

5. Holi:

Holi is yet another festival celebrated all over the country and is enjoyed by kids and adults alike. It is a fun-filled festival where people, irrespective of religion, shed their inhibitions and have fun. The love story between Radha and Krishna is why a tradition of throwing bright colors has come to the fore. The Holi in Telangana brings everyone together for a fun-filled experience.

- Key attraction: Kids and adults enjoying by playing with colors.
- When: March.
- Where: All over the state.
- Duration of Festival: One day.

6. Sankranti:

Sankranthi is a harvest festival celebrated with great pomp in Telangana. This festival is celebrated for three days; the first day is *Bhogi*, the second is *Makara sankranthi*, and the last day is *Kanuma*. On *Bhogi*, people burn old things eliminating the negativity from their lives. The front area of the houses is beautifully decorated with colorful rangolis and *gobbemma* (dung balls). People wear new clothes and greet each other, offering respect to the harvest produced. In addition, the Telangana government organizes an international kite festival on the necklace road on the banks of Hussain Sagar lake.

- Key attraction: Beautiful rangolis in front of the houses, people of ages enjoy flying kites.
- When: January.
- Where: All over the state.

- Duration of Festival: Three days.

7. Diwali:

Diwali or *Deepavali* in Telangana is celebrated beautifully and is a depiction of the victory of good over evil. Also called the festival of lights, it is one of the most important Hindu festivals celebrated on the new moon day. The moonless sky is lit with brightness with firecrackers, and the houses look bright with *diyas*.

- Key attraction: Firecrackers and brightly lit houses.
- When: October or November.
- Where: All across Telangana.
- Duration of Festival: One day.

8. Ugadi:

The *Ugadi* or *Yugadi* festival in Telangana is marked as the Telugu new year per the Hindu solar calendar. It is also called *Samvatsaradi*, meaning the beginning of a new year. People prepare *Ugadi pachadi* (pickle) combines six tastes *shadruchulu* such as spice, sweet, and two types of sour, bitter, and salt. This pickle signifies the way life is, and we should stand tall during happiness and adversities.

- Key attraction: *Ugadi pachadi* (pickle) is prepared with a combination of six types of tastes, *Panchanga shravanam*.
- When: March or April.
- Where: All over Telangana.
- Duration of Festival: One day.

9. Ramzan:

Ramzan is celebrated with great enthusiasm and zeal in Telangana. It is celebrated as per the Islamic calendar, according to the visibility of the moon. Muslims fast from dawn to sunset, avoiding any food or drink, including water. Instead,

Muslims eat a pre-fast meal called *suhur* before sunrise. *Halim* is one of the special dishes you can find during the holy month of Ramzan.

- Key attraction: Charminar is a place where you can find beautiful things to buy all day, but during the holy month, the beauty increases, Halim, A variety of sweet dishes.
- When: April-May.
- Where: All over the state.
- Duration of Festival: 29 to 30 days.

10. Muharram or Peerla Panduga:

Muharram is an important festival for Muslims as well as hindus and is called Peerla Panduga in Telangana. People go on processions during this festival by chanting *Ya Hussain*, representing a group of Sufi Shrines. *Peerla Panduga* is an occasion of great sorrow for the Muslims as they mourn the death of Imam Hussein.

- Key attraction: Muslims pray for forgiveness in a gathering.
- When: August.
- Where: All over the state.
- Duration of Festival: One day.

11. Medaram *Jatara*:

Medaram *Jatara* is the biggest tribal festival in Telangana and is popularly known as Sammakka Saralamma *Jatara*. This fair is celebrated in the village of Medaram every two years, and it honors the mother, daughter goddesses Sammakka, Saralamma, who died during an epic fight. On the evening of the full moon, the Saralamma goddess is brought from the *Kanne boyinapalle* village. This is followed by people

getting the Sammakka goddess from the town of *Chilukalagutta*. It is estimated that almost 1.3 crore people attend this *Jatara*, which is second to *Kumbh mela*.

- Key attraction: Exhibitions.
- When: February.
- Where: Medaram.
- Duration of Festival: Four days.

12. Peddagattu *Jatara*:

Peddagattu Jatara is the second biggest religious gathering in Telangana, which is celebrated every two years. It is a *Jatara* celebrated in the name of Goddess Choudamma and Lord Lingamanthulu, the presiding deities. During the five-day fete, various pujas are offered to the gods as people believe they are the incarnation of Lord Shiva and his sister Choudamma. This *Jatara* has an attendance of an estimated 10 to 15 lakh devotees.

- Key attraction: Several rituals are performed.
- When: February.
- Where: Durajpally.
- Duration of Festival: Five days.

13. Edupayala *Jatara*:

Nagasanpalli is a small region in Medak district that comes to life with the celebration of the *Edupulapaya Jatara* (seven parts) during the time of *Maha Shivaratri* every year. The name means the confluence of seven rivers of the *Manjeera* river, and it has gained religious significance over the years. Devotees from all over Telangana come to remove their sins and pay their respects to the deities, and it attracts almost five lakh pilgrims. People sacrifice chickens and sheep to please the Goddess and ask for the fulfillment of their wishes. Since

most devotees spend at least one night in this place, this *Jatara* becomes even more special.

- Key attraction: Shops and stalls selling a variety of things.
- When: February.
- Where: Edupulapaya, Medak district.
- Duration of Festival: Three days.

14. Kurumurthy Swamy *Jatara*:

Kurumurthy Swamy *Jatara* is celebrated by the people of Telangana during November, lasting seven days. The oldest temple in Telangana, Sri Kurumurthy Swamy temple is considered the Tirupathi of the poor, and many devotees attend this *Jatara* to offer prayers and *darshan* of the deity of Lord Vishnu. The *Sri Vari Uddava Seva* is the essential part of the *Brahmotsavalau* celebration, where the footwear of the lord is presented to the Kurumurthy Swamy with a procession with the attendance of thousands of devotees.

- Key attraction: *Brahmotsavalu* celebrations.
- When: November.
- Where: Kurupathi hills, Mahbubnagar district.
- Duration of Festival: Seven days.

15. Komuravelli Mallanna*Jatara*:

Komuravelli Mallikarjuna Swamy *Jatara* is celebrated in the temple with the same name in the Komuravelli village of Siddipet district. Devotees offer prayers to Lord Shiva at this *Jatara*, and it is observed during *Maha Shivaratri*. Another attraction of the *mela* is the drawing of a special rangoli in front of the temple balcony by the *Oggu Pujari* group. This *Jatara* is attended by a minimum of 10000 people from all over Telangana.

- Key attraction: Special rangoli (*Patnam*) in front of the temple balcony, *Oggu Katha*.
- When: January-April.
- Where: Komuravelli, Siddipet district.
- Duration of Festival: Two-Three months.

16. Chittaramma*Jatara*:

Chittaramma *Jatara* is celebrated in the temple with the same name, located in Gajula Ramaram village in Hyderabad, and it is considered one of the famous festivals in the state. It is celebrated as per the Telugu calendar during the *Pushya* month. Chittaramma is the *grama devata* or the village deity of the Gajula Ramaram village. People from all over the state come to this temple to offer prayers approximated to over three lakh devotees.

- Key attraction: Huge gathering of people to offer prayers to the Goddess.
- When: January.
- Where: Gajula Ramaaram.
- Duration of Festival: One day.

17. Sadar Festival:

The Yadav community of Hyderabad celebrates the *Sadar* festival in Telangana with great enthusiasm. It is celebrated on the second day of Deepawali, and it is also called *Dunna pothula Panduga* (He buffaloes festival). The owners of buffaloes celebrate this festival with vigor. First, the most robust buffalo is paraded and later rewarded, which is selected by the head of the *Yadav* family. Subsequently, all the buffaloes are decorated beautifully and taken for a parade on the streets of Hyderabad by repeating the chants *Wah Wah Yadav*.

- Key attraction: Parade of beautifully decorated buffaloes, tricks performed by the buffaloes.

- When: October or November.
- Where: Kachiguda, Hyderabad.
- Duration of Festival: One day.

18. Numaish (Exhibition):

Numaish or *Numaish Masnuat-e-Mulki* is an annual consumer exhibition held in Telangana in Hyderabad. The permanent venue for this Exhibition is in Nampally, and it is one of its kind in the world it lasts for 46 days with tens of thousands of people visiting in a single day. This Exhibition has a display of products from every nook and corner of India. It also provides entertainment and food for the people who come to shop here.

References

1. https://www.outlookindia.com/traveller/ot-getawayguides/festivals-of-telangana/
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Ugadi
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Holi
4. https://te-m-wikipedia-org.translate.goog/wiki/diwali. International Journal of Multidisciplinary Research and Development www.allsubjectjournal.com 55
5. https://www.hindu-blog.com/2019/04/bhadrachalamsri-rama-navami-importance.html
6. https://www.telanganatourism.gov.in/partials/about/festivals-of-telangana/dussehra.html
7. https://te-m-wikipedia-org.translate.goog/wiki/bakrid
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Peerla_Panduga
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Banjara
10. https://www.vedantu.com/english/essay-on-christmas

* * *

LIVES OF THE TRIBAL WOMEN IN TANDAS OF TELANGANA: AN ANALYSIS

Prof Bennabhaktula Lavanya*

Telangana's extensive array of cultural groups renders it one of the most demographically heterogeneous states in India. Hyderabad, the capital city of the state, is a vibrant centre for the information technology and industrial sectors, as well as other firms. In contrast, the rural regions of Telangana have a significant population of tribal communities. Their economy has been predominantly sustained on agriculture and the gathering of minor forest produce. An individual's capacity for social and behavioural empowerment is greatly impacted by the socio-economic circumstances. To understand the development of empowerment among the Tribal Women, it is essential to analyze their socioeconomic context and the dynamics of their relationship with the local environment.Research studying the enhanced economic and social autonomy of indigenous women might unveil their progress.This paper is based on an extensive field work and interviews with carried outin several districts especially in the tandas in Nalgonda, Mahabubnagar, Adilabad, Khammam, Nizamabad, Warangal, and Vikarabad districts of Telangana. The aim of the paper is to analyze the socioeconomic conditions of tribal women in Telangana, focusing on the difficulties and barriers they face in areas such as education, career opportunities, and social inclusion. Additionally, the paper will address issues connected to family dynamics, healthcare, and marriage, among other relevant aspects.Moreover, achieving

* Head, Department of History, University College of Arts and Social Sciences, Osmania University, Hyderabad

social development requires prioritizing the well-being of individuals in the development process. This becomes particularly significant when we direct our attention towards the transformative impact on the lives of indigenous women.There have been few government initiatives that concentrate on the advancement of tribal populations. It is essential to evaluate the precise impact these programmes have had on indigenous women and their advancement in terms of social development and empowerment.

Telangana is home to more than 35 lakhs of indigenous people, comprising more than nine percent of the state's total population. The state harbours numerous indigenous communities, each characterized by its distinct social mores, traditions, and ceremonial practices. Although women do make economic contributions to tribal economies and family finances, they experience social isolation and are vulnerable to exploitation and violence.Their social presence depends on the political dynamics of the tribal tandas (habitations or hamlets), as well as the economic and cultural norms of the tribal community domicile or hamlet. The ethnic groups comprise Chenchus, Gond-Kolam, Koya-Konda reddi, Naikpods, Pardhans, and Thotis. The Kolams, Andhs, Bhils, Lambadas or Sugalis, Banjaras, Yerukala, and Yanadi tribes have distinctive customs and practices in the areas of marriage, religious life, beliefs, worship, and ceremonies.In order to gain a complete understanding of the position and status of tribal women in society, it is essential to take into account the cultural background and the impact of historical, political, and economic factors on the culture over time. The status of tribal women has experienced gradual changes as a result of the process of urbanisation. Although there have been notable advancements in the realm of education, a substantial majority of indigenous women continue to adhere to customary and traditional traditions.

Tribal communities are commonly characterized as egalitarian, especially in contrast to the hierarchical structure of caste groups. Traditionally, families socialise their children by assigning them distinct responsibilities and statuses according to their gender, which are shaped by circumstances such as family, sexuality, employment, marriage, and age. Tribal women hold a somewhat higher status within their society. The questions posed to evaluate the overarching premise on the significance of tribal women in the Telangana Region.The also assesses the social position of women of all ages, including girls, unmarried women, married women, widows, divorcees, and childless women. The tribal women have an important role in the local economy, working alongside male members of their society on subsistence labour.

In the field work of various tandas of Telangana like of Nalgonda, Warangal, Adilabad, Mahabubnagar, Karimnagar, Khammam, Vikarabad, like in Devarakonda Tanda,Ramunigundla Thanda,[1]Palugumeedi Tanda, Balanagar Mandal, Tirumalai Kunta tanda, Nela Banda Tanda,Meetya Tanda,[2]Bibipur Tanda, Indalwai, Sampally Tanda, Nadipally Tanda, Yanampalli Tanda, Mittapalli Tanda.[3] Devalunaik Tanda [4] it was found that, according to the Telangana Tribal welfare residential Degree College that within 5 to 6 years number of colleges for girls increased in these regions. National awareness and competitive exams are conducted for the girl students which enabled them to get ranks in IIT and other exams. Competitions are conducted at regional and district level for the girl students. Awareness camps are conducted regularly for the students regarding competitive exams. Extra-Curricular activities like sports and games facilities are also provided to the students.

Every year, many cultural activities like dance, singing, painting, etc are conducted for the tribal girl students where they exhibited traditional art forms, dance styles and works.

Principals of these residential degree colleges said that, that one can see the concept of modernity in their appearance and life styles. There is drastic change in the life of girls belonging to tandas. Only in their language, customs they are following traditions but adopted a new life style in tune with modern education and technology.Organizations like Lions club conducts Health Camps, eye camps once in two months for the girl students to address gynecological problems. Free medicines, free spectacles are distributed during such camps. Sports Kits are also distribute for the students every year.[5]

Frequent motivational classes are conducted for the students particularly for the 10th and plus 2 level students.Government supports them in form of provision of funds, uniforms,books shoes, towels, beds, plates, glasses. Frequent water and power supply is there. Regular inspections are done by D.EO regarding the providing proper facilities for the students. Scholarships to girls' upto 25,000 to one lakh are given by the present BRS Government of Telangana. In 2015, Tribal welfare colleges were upgraded into Telangana Tribal Welfare Residential Junior Colleges in Devakonda. Nearly 635 girl students are studying in this college. Inqui-lab Foundation which believes to build a new world that is socially inclusive, economically vibrant, and environmentally sustainable, we need to nurture future leaders, change makers, innovators, and entrepreneurs who can transform their communities and the world also gives them training.

The main courses offered in these colleges are MPC, BPC; English is the medium of instruction. Placements are generally in IIT, NIIT, IIIT. Students are getting good rankings after the training. Computer facilities are also available in the college and students are given training in different computer programming. Natco Pharmaceutical Private Limited company and Lions club (Anji Reddy, Dhanunjaya and others) gave many donations for the development of the institution like labs, free

coaching, etc.Primary Schools from 1 -5 classes are under Tribal societies control(Gurukulam Tribal Society Department). Among them Mini Gurukulas are only for ST students(Primary schools)and (TTWRDC) are upto plus level 2 (1-12 classes)Few PG colleges are going to be established in this region which will cater to the needs of higher education among tribal girls· Regular payment of salaries and pensions are given to retired college staff.Interview with the staff members in various colleges revealed that Central government NEP policy and schemes are going to be implemented from next academic year in many tribal welfare residential colleges.Much importance is also given to vocational and skill development training.

Major general threats and challenges faced by the institutions are security, Supporting staff are minimum, Communication in English Language, Child marriages in Tandas preventing girl students to higher education. Few Degree colleges due to which girls are joining in vocational courses after Inter. They are moving to Vocational education. DOST admissions in these college are less which have to be increased. There are no proper infrastructural facilities also for plus 2 education. Few parents in the tandas are not allowing the girl children to pursue higher education. SHE teams are addressing the safety issues but the security personnel at the residential colleges have to be increased.Regular meetings are conducted with the regional coordinating officer at Nalgonga and Suryapet by the principals of residential colleges in Tandas to implement variouss welfare schemes for the girl students.These Schools and colleges are acting like Mini Gurukulas in imparting knowledge.

Festivals like Thej, holi, dasara and other jataras are celebrated with lot of decoration, pomp and gaiety. Traditional lambada dresses are worn only by elderly women in the tandas and there is significant change in dress pattern in most of the

tandas in this region. Here are 300 to 400 women in each tanda. Cultural festivals are frequently conducted in these tandas where they follow ancient cultural practices and traditions. For example Pochamma festival is conducted periodically every year. In Pujari tanda they have our own tribal lord and temple. The celebration of temple bramosthav takes place once every two years. The funding for this festival comes from three different states' governments. This festival was held in November of every other year. In Pochamma Tanda people pray for health and luck. Coconuts, flowers, hens, goats, lambs, and more are offered to the Goddesses at Pochamma Temple during Bonalu and festivals. Nagoba is the famous tribal festival in adilabad, where women and girls from various tribal communities like Kolams and Gonds,etc participated in particular.[6]

The main languages spoken are Lambada and telugu. The main problems found are the tandas are widowhood, financial problems due to debts, child marriages and women having less age are looking older due to health issues. The main occupations of the women in most of the tandas in and around this area are agriculture and Liquor making. Elder women in tandas are educated only upto 5th standard only in contrast to the present generation girls who are pursing higher studies.35-43 % of girl students are there in the Mandal Parishad Primary Schools. There are restrictions on private schools in Tandas. However, 2 percent of the tanda students pursue studies in private schools located in the districts. These students mainly belong to the wealthy families of the tandas like sarpanch, etc. for maintenance of each school approximately 12,000 is needed every month.

The majority of the schemes of former government were implemented in this tandas like Ryto bandhu, Rytho Bheema, Kalyani Lakshmi, Shadhi Mubharak, Free education, Twenty hours Electricity, Health camps, Mission

Bhagiratha. Health camps for every two months Provision of loans to women for their profession like liquor making, wells, borewells, etc. Due to proper education facilities with English as medium of instruction children are able to communicate in English language with others very effectively.

In most of the Schools of Tandas, English is made mandatory as medium of instruction in all schools due to which the communication skills in English increased among the school girls in tandas, which is going to have tremendous impact in their career in future.[14]Most of the tandas are also self-sufficient with agriculture as the main occupation

The lives of tribal women in Telangana is contingent upon various aspects, including their literacy levels, the gender ratio, the average age at marriage, the fertility rate, and their level of employment. The involvement of women in both economic and non-economic activities has great importance.Developing women's capacities is essential to engage them in productive endeavors, promote family and social change, involve them in decision-making processes, enhance political representation, foster entrepreneurial growth, and encourage social leadership. A significant discovery has revealed that women have beyond the limitations of solely engaging in reproduction and are now actively involved in productive endeavors.Women empowerment encompasses women's knowledge of their rights, self-assurance, autonomy in their personal and public life, and their capacity to affect societal transformation.[7]

The majority of the indigenous people of Telangana is primarily located in Khammam, Adilabad, Mahabubnagar, and a few isolated areas in Warangal and Karimnagar.Tribal societies are characterized by disparities, exploitations, and deprivations. An individual's capacity for social and behavioral empowerment is significantly influenced by their socioeconomic circumstances. In order to comprehend the

development of empowerment among tribal women, it is crucial to examine their socioeconomic context and the dynamics of the relationships between tribal women and the local environment. Indian society exhibits notable disparities in living conditions, culture, and social status across various groups, which are influenced by caste and paternal authority. The progress of women can be measured by examining their enhanced economic and social autonomy.[8]

Tribal women experience significant marginalization and are systematically excluded from participating in developmental initiatives, particularly in comparison to other women, especially those living in rural areas. The implementation of Self-Help Groups (SHGs) can enhance the empowerment of indigenous women, leading to an increase in their ability to generate revenue, improve efficiency, and foster entrepreneurship.[9]

Tribal women in Telangana face many social, cultural, and political challenges.Females have limited access to information, technical expertise, and other services compared to males in this process. Women are subjected to sexual and economic exploitation in factories, mines, and construction sites. Due to deforestation and land displacement caused by the influx of non-tribal individuals, tribal women are increasingly vulnerable to assimilation and therefore more susceptible to wage exploitation and even human trafficking. A significant number of tribal women have initiated protests against various forms of violence, societal problems, and the drinking of alcohol within their communities. There are problems infew tandas like no proper government support to handicapped children, no provision of land to, electricity and water problems in few tandas.[10]

Within indigenous groups, there are significant gender disparities shown in literacy data. These differences may arise from the incorporation of cultural biases against women that

are widespread in the general population. Moreover, there have been noted alterations in tribal marriage customs, possibly affected by the persistent acceptance of the traditional Hindu marriage ritual. Moreover, tribal cultures have developed a noticeable tendency to show preference for male kids. [11]

The Telangana Government offers a range of welfare programmes for tribal communities, which encompass educational initiatives such as financial assistance for the functioning of educational institutions, hostels, integrated hostels, ashram schools, post-matric hostels, tribal welfare primary schools, teacher education colleges, and coaching programmes for competitive exams.

Frequent projects are given to the students to improve their ability skills.After being educated in the same tanda upto primary education she received higher education and completed her degree at Nizamabad. Interview with the management revealed that there is lot of change in the attitude of the girls in the tanda where everyone in trying to get a job after their Degree.When interacted with the students most of them said that they would like to become doctors and Engineers and would like to take coaching in NEET.Anganwadi and Ekalavya schools are there in which girls' percentage is nearly 60 % to 70%.[12]

The study in Adilabad tandas showcased a completely different picture.The schools in are facing many problems like the students are not provided with books, bags from the government. Only 50% of the total funds from the government are received by them.there are no provisions of higher education in most of the tandas due to which children are going in buses for high school education to cities. Children are also finding difficult to cope with English medium of education.Dowry system,bride price, child marriages, are still prevalent in these tandas.[13]

Conclusion:

Thusthe rapid transformation of Telangana's social and economic environment, driven by extensive urban and tier-II development, has significantly affected the traditional tribal way of life. A strategic action or a sequence of deliberate steps have been undertaken with the aim of enhancing one's current or future quality of life. The most optimal approach for individuals and groups is to enhance their resources, capabilities, overcome obstacles, and enhance their chances of achieving long-term success. Expanded educational opportunities can greatly enhance the economic and social status of Scheduled Tribes. A significant part of indigenous populations are currently migrating to urban areas in pursuit of better living opportunities. The state of Telangana today embodies a fusion of contemporary and traditional elements, with Hyderabad acting as the hub for information technology and other industries, while the rural districts are home to significant tribal communities. The study shows that despite many facilities in various fields such as education and healthcare, Tribal women in tandas are still have challenges as child marriages, consumption of liquor and tobacco, financial exploitation in the form of lower wages for their work, domestic violence among others.

While underscoring access to development for the tribal women of Telangana in some aspects, there is still scope for improving their lives. Complete roll-out of development schemes with adequate funding and constant monitoring of the implementation of various programs will contribute to further improvement of their lives.

References:

1. Field work in tandas of Nalgonda
2. Field work intandas ofMahbubnagar
3. Field work intandas ofNizamabad

4. Field work intandas ofAdilabad
5. Field work intandas of Nalgonda
6. Field work in tandas of Adilabad
7. Dr. B. Suresh Lal, *Economic Empowerment of Tribal Women: A Study in Telangana State*, Social Sciences International Research Journal: Volume 2 Issue 1 (2016), 2016,p.407.
8. Bhukya Amarsingh, An Overview of Tribal Demography and Issues – AStudy,Vol-40-Issue-77-March-2020,p.29
9. Devath Suresh, Empowerment of Scheduled Tribe Women:, Role of the Self Help Groups, Atharv Publications, Delhi, p.110,2021.
10. Field work in tandas of Vikarabad, Khammam.
11. Arjan de Haan, Tribal Demography Demographic Perspectives on India,Tribal Demography,Vol. 41, Issue No. 04, 28 Jan, 2006(Boo Review), p.85.
12. Field work in tandas of Nizamabad
13. Field work in tandas of Adilabad

FIELD STUDY TO TANDAS OF TELANGANA STATE

NALGONDA DISTRICT TANDAS

ప్రాథమిక పాఠశాల

MAHABOOB NAGAR DISTRICT TANDAS

NIZAMABAD DISTRICT TANDAS

ADILABAD DISTRICT TANDAS

WARANGAL DISTRICT TANDAS

TANDAS OF KARIMNAGAR

TANDAS OF KHAMMAM

Govt. PRIMARY SCHOOL (T.W)

GOVERNMENT OF TELANGANA. Dist: VIKARABAD
OFFICE OF THE DISTRICT TRANSPORT OFFICER

TANDAS OF VIKARABAD

* * *

HISTORY AND DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM IN INDIA

M. Bhoopathi*

Introduction

In connection with India, indigenous people emerged as businessmen and leaders who influenced the country's economic, political, and educational systems. they gradually changed the customs of India. Consider teaching in English and see what's next. Colonization in the British Empire hindered the development of science. Europeans developed an educational system to help them.

The Educational Policies in India were adopted in the British Era.

The Treaty of 1813 played an important role in early British Indian history. Article 43 of the Constitution of 1813 was the first constitution in India to recognize the right to education for the goodness of the public benefit. The aims of the educational program were stated to be: "Imagination and Promotion of Literature," "Encouragement of Indian Teachers," and "Promotion and Diffusion of Scientific Knowledge in British India." I don't know how to stop it.

Lord Bentinck's Resolution of March 7, 1835

Sir William Bentinck was an English politician and minister. they was the Governor of India from 1828 to 1835. "I wholeheartedly support the spirit of this Constitution," they wrote after his assassination. In 1835, they introduced the British government's first education bill in India in March 1835.

---

* Research Scholar, Department of History, Osmania University, Hyderabad,

they said it was the duty of the British Government to promote Western science and technology to the Indian Government. Bentinck's view has lessons in India.

The British determined the aims of education in India.

1. He criticized Western European artistic development. Travel to the East is prohibited.
2. End Eastern College's future grants and student loans. This city is Aymara.
3. The report promised to provide English-speaking personnel to the Government of India.
4. No test results. Two new groups were created: Broken City, an Aymara group, and a non-English group.

The Policy of Downward Filtration Theory

In the early 19th century, the British government realized they needed to expel the rulers' main supporters to maintain British rule in India. They were curious and wanted to dominate the elders. Learning must come from people, and they know this well. Eventually, the nomadic lifestyle of the Himalayan Indians led to the discovery of Land Rivers.

Reasons for Adopting Filtration Theory:

Employers in the UK need skilled professionals to manage their business and operations. The government needs more money to educate people.

In addition to teaching English, teachers were given more positions in the government, and their influence prevented rebellion.

This group shaped the education system in India. A centralized selection process for administrative posts has begun. It also helped him become a professional actor. However, this did not happen due to a workforce shortage, and the government

could not recruit skilled people in India. In 1835, the Governor of India, Sir William Bentinck, appointed William Adams (1789-1868) to study and supervise the state of education in Bengal and Bihar. Adam lived for three years (1838-1835). President Macaulay presided until Adams's third report. Macaulay adopted Western values.

Wood's Despatch, 1854

In 1853, the East India Company Treaty was debated in the British Parliament. The British Parliament has set up a special parliamentary committee to formulate education policy in India. The Commission made a comprehensive review of the Indian education system. Based on this study, the Indian education system prepared an education policy statement. When Charles Wood became President of the Indian Society, the Pipe became an Indian school.

The Indian Education Commission (1882)

It was the subject of two important publications between 1854 and 1902, the 1854 Survey and the 1882 Report of the Indian Board of Education. The development of the state system and the general's understanding of policy development and, for the first time, their age. Then the President realized it with the same serious consequences as before. ".".

Thus, on February 3, 1882, Viceroy S. Mr. Ripon appointed William Hunter as a senator. Ten months later, in 1854, the Committee received another book donated by Charles Woods. There are many other situations.

The most important recommendations of the Commission include:

- The power of public education strengthens public schools to help to improve children's education and public education.

- Public institutions have the right to choose the local language of instruction according to local customs.
- Establish English medieval-style townships and primary schools for the benefit of residents.
- A shift from public to private sector responsibility for establishing and maintaining educational standards in all secondary schools.
- Higher education consists of two parts: examination and professional and vocational education.
- In developing the plan, the organization identified two main strategies.
- The government banned not only schools but also businesses.

The main activities are as follows:

- Develop regional and rural development plans.
- The government has a policy of only reopening schools and universities once public schools are privatized.
- The Commission plays an important role in the country's education system.
- On the recommendation of the Education Council of India, the government decided to organize higher education and vocational education at the secondary level. 1882-1983 and 1901-1902. Lord Curzon, Governor of India, considered this question.

Lord Curzon's Educational Policy

Lord Curzon invited Simla University to pass 150 resolutions in all disciplines. On January 27, 1902, a committee was formed under the chairmanship of Mr. Thomas Raleigh. The object of the Committee was to "inquire into the principal

Governments and agencies under the jurisdiction of British India" and to consider and recommend any amended measures or policies proposed by the Council with the permission of the President. The center aims to improve the academic and higher education environment. After an inquiry, the Committee submitted its report and recommendations on the Universities Act of 1904 to the Government of India.

New problems in Lord Curzon's Educational Policy

The September 1901 Simla Conference ushered in an era of modernization and educational reform. This was followed by the Indian Universities Act (1902), amended in 1904 by the Indian Universities Act. Education has evolved over the last 20 years.

Government Resolution on Education Policy, 1913

The British government ignored the advice of Gopal Krishna Gokhale and stopped compulsory education due to lack of funds. they contributed greatly to the development of public education, and on February 21, 1913, they introduced a bill on the education system. This theory shares three curricular goals:

Calcutta University Commission (1917-19)

In 1917, the Government of India set up the Calcutta University Committee to examine the work and prospects of the Calcutta University Committee. Michael Sadler, Vice-Chancellor, University of Leeds. This law applies to all colleges, universities, and universities, and practical advice:

The major recommendations were –

The institute conducts the final examination after the completion of advanced courses. National tests (at least in high schools) were conducted two years later. Then came the first week of testing. The court considered this issue and

concluded that middle school students are already better off in the school system than their high school counterparts. The middle class should change from middle class to upper class. Education system in India during British rule

After the school term, primary education was extended to three years.

The Office of Continuing Education has proposed new courses, entrance exams, and changes in some studies.

Education under the Dyarchy system (1921 -1937)

In 1918, Edwin Montagu and ex-king Lord Chelmsford turned their attention to politics. In 1919, the Government of India Act of 1919 was also known as the Montagu-Chelmsford Amendments. The British government established the first democracy in India. The Constitution of India, 1919, introduced the concept of dual powers in the states. State governments in India have both public and private resources. Gaps in leadership roles must be addressed. Members of Parliament and Ministers have two titles. The so-called "Commercial Organizations" representatives were the "Ministers of Commerce" of Britain and India. Education is the responsibility of Indian Ministers. The ministers could not move anything because the money was in the hands of the British ministers, who refused to go to the Indian ministers. The Montagu-Chelmsford Amendment of 1919 made the Ministry of Education a separate provincial body.

Central Advisory Board of Education (CABE), 1921

In 1921, the Central Education Council (CEC) was established at the request of the Ministry of Education (1919-1917). It aims to "assist the Government of India in setting global education goals, advice and assist local governments and universities" and "develop a national framework for evaluating national education systems." Otherwise, it is used

everywhere except India. The Government of India has a National Board of Education, and various ministries, local bodies, and NGOs play an important role in shaping India's development agenda. At the suggestion of a strict provincial government, local governments were stripped of parental responsibility, Parliament was dissolved, and education departments were closed. Between 1929 and 1935, the Indian Bureau of Biology and Agriculture (CABE) was reorganized on the recommendation of the Duke's Commission.

The Hartog Committee, 1929

The Indian Constitution of 1919 gave special powers to the states. In 1921, the President of India transferred the university to Parliament. The government took what it wanted from these ministers. Efforts at educational reform led to establishing the Hartag Commission (May 1928), whose chairman, Sir Philip Hartag, made further recommendations. In September 1929, the Commission published its report.

The main findings of the Hartog Commission were the following.

Studies show that secondary education is declining. Industry knows that the quality of education is declining due to the rapid rise in unemployment and wastage. they highlighted the country's importance in primary education but criticized development and education policies. The Commission recommends legislation to encourage and prevent violence and genocide effectively. The book states: "Primary education is ineffective without increasing literacy. In primary school, children under four cannot read or write.

The department later included colleges and universities. They said they was a good man. According to him, the biggest obstacle to participation in the exam is the loss of funds. they suggested creating a community college system where schools could send more students and provide technology and services

to more students. The Committee also criticized the university's graduation policy. Keeping this in mind, monitoring and improving the university's performance is necessary to provide quality education and ensure the university is enjoyable.

Education under Provincial Autonomy (Government of India Act 1935)

1935, the British Parliament passed the Government of India Act, dividing all educational activities into central (central) and local (state) departments. All are surveys or national or regional reports. And the law itself is entirely under the control of Parliament. This office oversees the activities of all ministries and councils in the provinces. In 1937, the new country was called the Commonwealth of Independent States.

Education Commission / Kothari Commission (1964-66)

In 1948, the government established the Ministry of Higher Education, and in 1952, the University Research Institute was established to promote educational development. The Committee's recommendations should be implemented. As a result, uncertainty remains. The Board of Education was established by the Government of India in 1964 to fill this gap. The Commission identified education as a major issue in the country. The study also found that education should be prioritized in all government development plans. Good news from school leaders:

- Social development issues, particularly human welfare, economic development, employment, and social inclusion.
- Affects people's lives, interests, and needs.
- Increase knowledge, skills, and productivity through investment in research and development.

- Social development is driven by change and integration.

National Education Policy

Norwegian school boards and national development. 1968, the Public Education Program was established to provide vocational education to serve our nation. It covers various issues like free and compulsory education, promotion and support of all Indian languages, education, gifted children, national service and development, importance of education and arts. Innovation in education, agriculture, and industry. Teaching - face-to-face, distance learning, primary and secondary education, sports and recreation.

The National Education System was established in 1968, and the Government of India has undergone many reforms in the last 20 years, bringing great changes. In 1986, the Government of India launched the New Education Policy of 1986, the National Education Policy. It aims to eliminate discrimination and provide equal access to education for disabled men and women, and equal education for disabled people and women. These issues have been addressed separately by the Institute for International Education Policy.

Janardhan Reddy Report, 1992

1992, the Janardhan Reddy Committee was set up to appreciate the teachers' reports. In 1990, they became Ramurthy Vidya's mentor. It is designed to monitor the progress of home and community education and to ensure that people have access to higher education according to their abilities and needs. The Reddy Committee recommended that each state government form a District Union Committee to investigate the names and families mentioned on the list thoroughly. The Committee decided to focus more on establishing primary schools to meet the needs of all local governments. The board provides free primary, secondary, and tertiary education, teacher

training, and economic development. they also announced the establishment of AICTE and the Indian Council of Professional Education.

Education's Current Scenario in India

Today, different states in India have their education systems. Although many national governments promote education in their countries, the education department. A 1976 constitutional amendment made it possible to consolidate several educational institutions. Higher education, and vocational training. It falls into the hands of the Department of Education. A university is a place of teaching and learning. The university also plans and implements higher education. Today, the best universities in India are B Universities, Government Universities, Private Universities, Agricultural Institutes, and National Institutes of Technology Groups can be found.

Technical Education

Vocational education programs in the country include engineering, construction, business, engineering, medicine, and more. The Ministry of Human Resources supports undergraduate, postgraduate, and research programs. The main platform for technical education is the Indian Institute of Technology (IIT). Indian Institute of Management (IIM), Indian Institute of Science (IISc) (India: Improving Education. (2017) MENA Report, N/A), National Institute of Technology (NIT) and All India Council of Technical Education AICTE), It works. They are used.

Professional Education

Universities also emphasize vocational training. For this reason, every public-private partnership is formed, organized, and guided. All India Council of Technical Education AICTE), Distance Education Council (DEC), National Council for

Teacher Education (NCTE), Medical Council of India (MCI), and recognized experts in the field. Colleges and universities offer many scholarships and grants.

Higher Education

Our government has chosen not to arrest innocent people. Educating children is not just about teaching and learning but an important social activity in a democratic society. The Growth Program was launched in 1973 and targets 30 million adults between 15 and 35. The purpose of pension plans is to help seniors improve their quality of life.

Adult Education

Its mission is to promote rural development and support the education of youth from abroad. The program has already started.

Educational Research and Training

In 1961, the Central Government established the National Council of Research and Education (NCERT) to implement the policies and objectives of the Ministry of Education. The district works with high schools and schools across the state to improve literacy in many areas. The company has four locations in Ajmer, Bhopal, Bhubaneswar and Mysore. Summer teacher training and general education are offered.

SC/ST and OBC

The government promotes SC/ST education at all levels. Various financial benefits and other concessions are given to SC/ST members. Many states have completely waived tuition fees for SC/ST students. IITs provide special treatment to SC/ST students who can clear the entrance exam easily. Other states like Tamil Nadu, Karnataka, and Andhra Pradesh maintain statutary bodies.

EDUCATIONAL POLICIES IN INDIA

How did education develop in India after independence? Education reform is one of the government's top priorities. Many programs and initiatives have been launched to build a balanced education system in India.

The first Indian Education Act was enacted in 1968 on the recommendations of the Education Commission (1966-64). The National Education Policy was launched in 1986, followed by the National Education Policy of the Government of India in 2019. After 1986, NEP implemented the implementation plan (1992). Some trends in India:

National Education Policy (1968).

As mentioned in the previous section, the Board of Education (1966-1964) was known as the governing body for primary and secondary schools. The first National Education Policy was formulated in 1968 based on the recommendations of the Kothari Committee. The National Council on Education (1966-1964) argued that cultural development and economic prosperity "require radical changes in education" (NPE 1968, p. 3). It supports social mobility, health, participation, and community cohesion.

National Policy on Education (1986).

In 1986, another attempt was made to implement learning standards.

Before the National Policy on Education, 1985 (1986), in May 1986, the National Policy on Education (NPE) adopted Major Recommendations on National Education Systems (1986).

National Education System:

In 1986, the NPE published the National Curriculum. The public education system introduced in 1968 was 10 + 2 +

3 for all. The national education system is an integrated and adaptive system of national education. Public housing represents other important urban autonomy, legitimacy, and well-being elements.

Highlights from NPE 1986:

- National curriculum: 10 + 2 + 3 system.
- Child care and early childhood education
- Racial and ethnic issues
- Other areas.
- Equality for all.
- Minimum number per class.
- Lifelong learning.
- Follow up
- Lack of knowledge about women.
- We are educating the youth.
- Education for people with disabilities
- General and complete documentation
- Bring children less than 14 years of age.
- Raising children
- Efficient villages, especially in rural areas.
- Teaching skills and knowledge

Child Protection and Education: Politicians focus on children's education and welfare. Youth, in particular, receive extensive state and local support through early childhood education, development, child welfare, and children's programs.

Effective and formal education: National education systems support three aspects of primary education:

- Diversity: Children under the age of 14 are not permitted anywhere. In this case
- Real improvement in learning

NATIONAL POLICY FOR ICT (2012)

Like other countries, India has recognized the importance of Information and Communication Technology (ICT) in education. The National Education Policy 1986 was revised in 1992 to introduce academic and placement tests. Which program started in mid-2004? Internet technology. The plan extended the new government offices to the second and third levels. Sarva Shiksha Abhiyan is a government program for integrated basic education with ICT. With the advent of modern technology, standards are needed to support the use of modern advanced science in education. That is why the Government of India adopted the National Information Framework in 2012 to help create, preserve, and protect information that benefits the global economy and the country's economic development. Global competition

Policy goals are as follows:

The following are guidelines for using information and communication technologies in classroom instruction:

1. Building scientific computer models.
2. To provide teachers and students with information technology to design and build information for states nationwide.
3. Facilitate acquiring information technology by creating an environment of collaboration, cooperation, and reflection.

4. Provide information and information programs to all students and faculty.

5. Email facilitates creative activities and supports the production and consumption of digital content by students and teachers.

6. We are developing resources and teaching materials with teacher training, student guidance, and learning support.

7. Through research and evaluation, G-ICT tools and resources are developed to improve the use of information in school education.

8. H- Identify effective communication skills and promote learning.

Skills define information capabilities and provide different technologies depending on the local context. These groups schedule meetings around the clock.

Level 1 (Basic level)

Level 1 Computer Skills Cover: B. Startup, Web Usage, Search Engines, Tools and Applications, Digital Tools, Open Office, Problem Solving, etc.

Level 2 (Intermediate)

This includes uninstalling software, downloading software, finding useful information online using search engines, and editing and editing information using digital tools.

Level 3 (Advanced)

As the name suggests, this tool allows users to access databases, retrieve information, monitor cyber threats, copy and paste commands, or browse the Internet. They can also donate, donate, and help with classes. In this regard,

information technology encourages learning in the following ways:

National Education Policy, 2020

In 1986, more recently (34 years ago), the Establishment and Organization of Indian Education - New Education policy was published. India also has an education system. In 2015, India adopted the Education Agenda 2030 to make progress towards Sustainable Development Goal 4 (SDG 4), "Income equity, quality education and promotion of education".

Keep everything, sir. TCR initiated the discussion and provided the study protocol. Subram 2015. The Commission considered the recommendations and made positive recommendations at regional and national levels. The first step is interviewing, brainstorming, and organizing stakeholders before presenting the roadmap. Several issues arose during the discussions on this Project - 2017 application. A new committee was formed in June. Some proposals are due by May 31, 2019. After reviewing the bill, the Committee passed the 2020 bill, and in July 2019, we launched the new 2020 Education Plan.

Conclusion

11th Plan and Implementation Prime Minister Manmohan Singh announced the 11th Indian Education Plan. It was approved by the 11th meeting of the National Development Council in December 2007, 20% of the target of INR 2.7 trillion and 6% of future GDP. The 11-year plan is a comprehensive program that encourages learning by integrating all pyramid parts. By developing education, training, and educational infrastructure, India will lead the world in achieving education and skills for all. These are my goals.

This chapter explains why the NPE (1968) was revolutionary in Indian education and how the Kothari Commission (1966-1964) tried to change its views. This Project has been working in Indian education for 20 years. Subsequently, the National Education Policy (1986) prepared India for the challenges of the coming century. National Education Policy (1986) Child Protection and Education, National Education Policy, Primary and Secondary Education, Non-Formal Education, Vocational Education, Open and Distance Education, Trade Unions, Colleges and Universities, IET and Regional Surveys: A Review., race, ethnicity, class, disability education, etc.

References

1. 2013 Commission Decisions – TCI Telecommunications Commission. https:// tc.webshoptci.com/ ?ae_global_templates=2013-commission-decisions

2. Hrstiæ, Ivan, et al. "National Curriculum Review Reports." 2019, https://core.ac.uk/ download/ 227451564.pdf. 1882-1883

3. Loan From Allocations For PBT Sports Facilities – Selangorkini. https://arkib.selangorkini.my/ 2013/03/ loan-from-allocations-for-pbt-sports-facilities/

4. Samacheer Kalvi 8th Social Science History Chapter 7 - Samacheer Books. https://samacheerbooks.com/ samacheer-kalvi-8th-social-science-history-chapter-7/

* * *

అశ్మక రాజ్య ఉనికి - ఆధారాలు

కందకుర్తి యాదవ్‌రావు*

భారత దేశానికి ఎంతో సుదీర్ఘ చరిత్ర ఉన్నది.శా.శ. పూర్వ 400 సమయంలో భారతదేశములో 16 మహాజనపదాలు ఉండేవి. వాటిలో దక్షిణ భారత దేశంలో ఉన్న ఏకైక జనపదం అశ్మక.

దొరుకుతున్న ఆధారాలను బట్టి అశ్మక రాజ్యం శా.శ.పూ. 1600 నుండి శా.శ.పు. 300వరకు ఉనికిలో ఉన్నదని చెప్పవచ్చు. అశ్మక అంటే రాయి అని అర్థము. ఈ ప్రాంతం గట్టి దక్కన్ పీఠభూమి పై ఉన్నందున అశ్మక పేరు వచ్చి ఉండవచ్చు. అశ్మకుడనే రాజు తొలినాళ్ళలో పాలించినందున అశ్మక పేరు వచ్చి ఉండవచ్చు.

నాటి అశ్మక రాజ్య పరిధి లోనే నేటి నాందేడ్,బీదర్,ఉమ్మడి నిజామాబాద్, జగిత్యాల జిల్లాలు ఉండేవి. విదేశీయులు దీనిని అసకాయ్ అన్నారు. బౌద్దులు దీనిని అస్సక అన్నారు. దీని రాజధాని బోధన్ నగరం.

ఆధారాలు:

1) అంగుత్తర నికాయ: ఈ బౌద్ధగ్రంథంలో కృష్ణ గోదావరి మధ్యలో అశ్మక రాజ్యం ఉన్నదని ప్రస్తావన ఉంది.

2) మహాగోవింద సుత్తాంత: మహాజనపదం అంతర్గతంగా కొందరు నాటి రాజుల పేర్లున్నాయి. అస్సక దేశానికి రాజు బ్రహ్మదత్తుడని, అవంతికి రాజు వరసేభుడు (పాలరాజు) అని, కళింగరాజు దత్తరథుడని విషయాలున్నాయి.

3) Encyclopedia of Ancient Indian Geography గ్రంథంలో కౌటిల్యుడు గోదావరి మధ్య ప్రాంతంలో అశ్మక రాజ్యం ఉన్నట్లు వర్ణించాడు (P.No. 82–83)

---

* **చరిత్రకారుడు, స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు, కందకుర్తి, నిజామాబాద్ జిల్లా**

4) సుత్తనిపాత గ్రంథంలో బావరి వృత్తాంతము ఉంది. ఈయన అశ్మక దేశస్థుడు. పైఠన్ వస్తూ పోతుండేవాడు. ఈయన శిష్యులు స్థానిక నాగజాతివారు.

5) మహాభారత ఆదిపర్వంలో అశ్మకరాజు పౌదన్యపురం నుండి కౌరవరాజును కలవడానికి వచ్చినట్లు కథనం ఉంది (బోధన్ నగరం).

6) మహాభారతంలోని కర్ణపర్వంలో గోదావరి, మహిష్మతి నదుల మధ్యన అశ్మకరాజ్యం ఉందని, దానిని కర్ణుడు జయించాడని, ధృతరాష్ట్రుడికీ విషయం చెప్పినట్లుగా ఉంది.

7) అదే కర్ణపర్వంలో అశ్మకరాజు కౌరవులు, పాండవులు ఇద్దరి తరపున యుద్ధం చేసినట్లుగా చెప్పబడింది.

8) భగవద్గీత లాగా 'అశ్మకోపాఖ్యానం' కూడా పురాణాల్లో ప్రసిద్ధి చెందింది.

9) భీష్ముడి అంతిమ సమయంలో అశ్మకుడి మంత్రి సిద్ధ సుమంతుడు అక్కడే ఉన్నట్లు వర్ణన ఉంది.

10) కుబేరుడి పుష్పక విమానం లంకకు పోతున్నప్పుడు కొన్ని రోజులు అశ్మక రాజ్యంలో ఉన్నట్లు ఒక ఐతిహ్యం ఉంది.

11) పోతన (బోధన్) నగరానికి చెందిన ఒక అశ్మకరాజుకు ఇద్దరు రాణులు. చిన్నరాణిపై ప్రేమతో చిన్న యువరాజును రాజుగా చేయగా పెద్దరాణి పుత్రుడు సుజాతుడు బౌద్ధభిక్షువుగా మారి ఇంటినుండి వెళ్ళిపోయి మహా కాత్యాయనుడనే గురువు దగ్గర గడిపాడని ఒక బౌద్ధ కథ ఉంది.

12) అస్సక జాతక కథలో ఒక కథ ఉంది. పోతన నగర అశ్మక రాజు బ్రహ్మదత్తుడు, యాత్రకు వెళ్ళాడు మార్గమధ్యంలో కోసలరాజు కలిసాడు. మాటల మధ్యలో కోసలరాజు, "ఇద్దరి మధ్యలో ఎవరు శ్రేష్ఠులు" అని వివాదాన్ని లేపాడు. కాని బ్రహ్మదత్తుడు నిరాకారంగా ఉండిపోయాడు. కోసలరాజుకు కనువిప్పు కలిగింది. అశ్మక రాజు బ్రహ్మదత్తుడిని ఘనంగా సన్మానించాడు.

13) చుల్లకలింగ జాతక కథలో దంతపురం రాజు కళింగుడు. ఒక ప్రకటన ఇచ్చాడు. తనను ఓడించిన వారికి తన నలుగురు కూతుర్లను ఇచ్చి పెళ్ళి చేస్తానన్నాడు. నాటి అస్సకరాజు, కళింగుడ్ని ఓడించి అతని నలుగురు కూతుర్లను పెళ్ళి చేసుకొని గోదావరి ఒడ్డున ఉన్న తన రాజధానికి తీసుకువచ్చాడు.

14) ఒక జాతక కథలో ఒక అస్సకరాజు భార్యా వియోగంలో హిమాలయాలకు వెళ్ళాడు. ఒక బౌద్ధభిక్షువు 'మరణించిన వారికి ఎవరిమీదా ప్రేమ ఉండదని నిరూపించి ఆ రాజును తిరిగి అస్సక రాజ్యం పంపినట్లుగా కథనం ఉంది.

15) అశ్మక రాజ్య ముద్రలు : శ్రీ కే. చిత్కళేగారని పరిశోధకులు 'శ్రీవత్స' మాసపత్రికలో 274వ పుటలో వృషభ ముద్రగల అసిక నగర ముద్ర గురించి వ్రాసాడు. ఈ ముద్ర పూర్వబ్రాహ్మి భాషలో వ్రాయబడి ఉంది. ఇది చాలా విశిష్టమైన ఆధారం.

16) శ్రీ సముద్రగుప్త పాటిల్ అనే పరిశోధకుడు అశ్మక నాణాలను నాందేడ్ నగరంలో వెలికితీసి, అంజనేరి నాణాల సంగ్రహాలయం యొక్క పత్రికలో అశ్మక నాణాలు వివరాల్ని ప్రచురించారు.

17) Cunnnigham అనే పరిశోధకుడికి అశ్మక నాణాలు దొరికాయి. వాటిని "పటాశ్మక నాణెలు"గా చెప్పాడు. రెండు. పర్వతాల మధ్య చంద్రోదయం, ఆజానుబాహు యోద్ధ బొమ్మలు కల నాణేలివి. ప్రాచీన చరిత్రకారుడు పరమానంద గుప్త తన వ్యాసం Ancient Indian Coins and Seals పేజిసంఖ్య 17–19లో పై కనింగ్ హెూమ్ నాణేల వర్ణన ఉంది. ఇవి నాటి వర్తక సంఘానికి చెందిన నాణేలుగాను, అవి శాతవాహన పూర్వం నాణేలని ఆయన వ్రాస్తూ వీటి ప్రస్తావన భాస్కరాచార్యుడి వ్రాతలో ఉందని చెప్పాడు.

18) గ్రీకు చరిత్రకారులు Aspasioi, Aspassi, Assakenoi గా సంబోధించారు.

19) Professor Rhys Davids రాసిన 'బుద్దిస్ట్ ఇండియా' గ్రంథంలో Sanskrit authors Speak both of Ashmaka and Asvaka, they called Assaka Tribes అంటే అస్సక పదమే మూలపదము.

20) నేటి భైంసా ప్రాంతం నాడు మహిషక రాజ్యంగా ఉండేది. వీరు అశ్మకుల సామంతులు. ఆదిలాబాద్ జిల్లా గుడిహత్నూర్ దగ్గరి అడవుల్లో ఒక మట్టికోట దొరికింది. కార్బన్ డేటింగ్ వల్ల అది నేటికి 4000 సం పూర్వందని తెలుస్తున్నది.

21) కరీంనగర్ జిల్లాలో 'కోటలింగాల' ద్వీపంలో శాతవాహన పూర్వపు

గోబద, నారన, సమవాయ, సమగోప రాజుల నాణాలు దొరికాయి మరియు శ్రీముఖుడివి కూడా నాణేలు దొరికాయి. ధాన్య కటకంలో సుమేరియన్, మరియు బృహత్ శిలాయుగం నాటి అనేక వస్తువులు దొరికాయి.

ఈ ఆధారాలను జాగ్రత్తగా విశ్లేషిస్తే శాతవాహనులకు పూర్వము అశ్మక రాజ్యం ఉండేదని, సుమేరియా, ఈజిప్టు, రోముకు వీళ్ళకు సంబంధాలున్నాయని అనేక నగరాలు వారివి ఉన్నాయని తెలుస్తున్నది. ఈ రాజవంశం బోధన్ ప్రాంతాన్ని పాలించిందని గట్టిగా చెప్పవచ్చు. అజంతా గుహల్లో అశ్మకవిహారం కూడా ఉంది. ప్రాకృతం వీరి రాజభాష, దక్షిణ భారతదేశంలో ఎంతో విశాల ప్రాంతంలో వీరి రాజ్యం నడిచింది.

* * *

కాకతీయుల పరిపాలన - మహిళల పాత్ర - శాసనాధారాలు

- డా. భిన్నూరి మనోహరి*

శాసనాలు అంటే ఆధునిక కాలంలో చేసే చట్టాల వంటివి. మన చరిత్ర, సంస్కృతి, భాషా సంబంధమైన అనేక అంశాలను తెలుసుకోవాలంటే మన పూర్వీకులు చేసిన కృషిని మనం గుర్తించి వారిని అనుసరిస్తే మన చరిత్ర మనకు బోధ పడుతుంది.

అసలు మన చరిత్రను ఎందుకు తెలుసుకోవాలి? మీ తాత అంత గొప్పోడురా అని అంటారు. అయితే నాకేంటి? దానివల్ల నాకు లాభమేంటి? అనే నేటి కాలంలో చరిత్రను గురించి ఆలోచించే తీరిక, అవకాశం తక్కువౌతున్నాయనే చెప్పాలి. గడిచిన నిమిషం భూతకాలమైనట్లు, గడిచిన సంఘటనలు అంతా చరిత్రే. అయితే అన్ని సంఘటనలు ముఖ్యమైనవిగా పరిగణించము ఏవైతే మనకు మార్గదర్శకంగా నిలుస్తాయో, ఏ సంఘటన భావి తరాలవారికి వెనకతరంవారి గొప్పతనాన్ని, ఔన్నత్యాన్ని తెలుపుతాయో అవే చారిత్రక సంఘటనలుగా పరిగణిస్తాం. ఆ సంఘటనలను ప్రత్యక్షంగా పరోక్షంగా గుర్తు చేసుకుంటాం. వాటిని చారిత్రక ఆధారాలు అంటాం. చరిత్రను గుర్తు చేసుకోవడంలో, పునర్నిర్మించుకోవడంలో ముఖ్య ఆధారాలుగా చారిత్రకులు శాసనాలను పరమ ప్రామాణికాలుగా అంగీకరిస్తారు.

తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని శాతవాహనులు మొదలుకొని ఆసఫ్‌జాహీల వరకు అనేక రాజవంశాలవారు పాలించిన కాలంలో వందల, వేల సంఖ్యలో శాసనాలు వేయించినారు. అందులో పరిష్కరించబడనివి ఇంకా ఉన్నాయి. లభించిన శాసనాలను పురావస్తుశాఖవారు, కొన్ని సంస్థలవారు వ్యక్తిగతంగా కొందరు శాసన పరిశోధకులు పరిష్కరించి శాసన సంపుటాలుగా ప్రచురించినారు. ఆయా కాలాల్లో రాజులు వేయించిన ఈ శాసనాలు దాదాపు 90శాతం దాన శాసనాలే. దాన

* **సహాయ ఆచార్యులు (పి.టి.), కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయం, వరంగల్.**

శాసనాలే కాకుండా ప్రశస్తి శాసనాలు, ధర్మ శాసనాలు, ఒప్పంద శాసనాలు, భూ, గ్రామ పొలిమేరలకు సంబంధించిన శాసనాలు ఆర్థిక సంబంధమైన శాసనాలు, యుద్ధ శాసనాలు, ప్రజోపయోగ నిర్మాణాలకు సంబంధించిన శాసనాలు అని విషయపరంగా శాసనాలను విభజించుకోవచ్చు.

భాషాపరంగా గమనించినట్లయితే మొదట ఇక్కడి శాసనాల్లో ప్రాకృత భాష ఉంది. ఆ తర్వాత క్రమంగా శాసనాల్లో సంస్కృతం ప్రవేశించింది. ఎక్కువ ప్రాకృతం – తక్కువ సంస్కృతం నుండి తక్కువ ప్రాకృతం – ఎక్కువ సంస్కృతం ఉన్న శాసనాలు వచ్చినవి. కాల క్రమంలో ప్రాకృతం పూర్తిగా అదృశ్యమైంది. సంస్కృతం – కన్నడం, కన్నడ – సంస్కృతం, కన్నడ – తెలుగు, తెలుగు – కన్నడ, సంస్కృతం – తెలుగు, తెలుగు – సంస్కృతం... ఈవిధంగా శాసనాల్లో ఆయా రాజుల అధికారభాషానుగుణంగా భాష స్థిరపడింది. కొన్ని మరాఠీ, పర్షియన్, ఉర్దూ శాసనాలు కూడా ఈ ప్రాంతంలో లభించాయి.

కాకతీయుల శాసనాలు వచనంలో, పద్యరూపంలో, గద్యపద్యాత్మకంగా, సంస్కృత శ్లోకాలతో కూడి ఉన్నాయి. సుమారుగా 500 పైగా శాసనాలు కాకతీయులు, వారి సామంత మాండలికులు, వారి పాలనాకాలంలో ఇతరులు వేయించిన శాసనాలు ఉన్నాయి. ఇవన్నీ దక్షిణభారతదేశ శాసన సంపుటాల్లో, తెలంగాణ శాసన సంపుటాల్లో, ప్రభుత్వ పురావస్తువాఖవారి ప్రచురణ గ్రంథాల్లో, జిల్లాలవారిగా వెలువడిన గ్రంథాల్లోను, వ్యక్తులు వ్యక్తిగతంగా ప్రచురించిన శాసన సంపుటాలలోను ప్రచురితమై ఉన్నాయి. కొన్ని కొత్త శాసనాలు ఇటీవల వెలుగులోనికి వచ్చినవి పుస్తకరూపంలో ప్రచురణ కాలేదు కానీ ఆయా దినపత్రికల్లో వాటి వివరణలు ప్రచురించబడ్డాయి.

కాకతీయుల పాలనాకాలంలో వచ్చిన శాసనాల్లో స్త్రీలు వేయించినవి, స్త్రీలకు సంబంధించిన ఆయా అంశాలను ప్రస్తావించడమే ప్రస్తుతం నేను చెప్పదలచుకున్నది. ముందుగా మైలమాంబ

మైలమాంబ

కాకతీయుల చరిత్రకు ఆకరమైన మూల శాసనాల్లో బయ్యారం చెరువు శాసనం ప్రధానమైనది. శాసనం వేయించిన మైలమాంబ చాలా విశిష్టమైన వ్యక్తి.

నతవాడి బుద్ధరాజు రెండవ కుమారుడైన వక్కడిమల్ల రుద్రుడి భార్య. (ఈమె వేయించిన క్రీ.శ. 1209 నాటి త్రిపురాంతకం శాసనం) ఈమె బయ్యారం చెరువు శాసనమే కాక ఇనుగుర్తి, త్రిపురాంతకం శాసనాలు కూడా వేయించింది. ఆ రెండు శాసనాల్లో తన భర్త, తండ్రి, సోదరుడు, కుమారుడి పేర్ల మీదుగా దేవతామూర్తులను ప్రతిష్టించి, ఆలయాలను నిర్మించి ఆ సందర్భంలో బ్రాహ్మణులకు భూదానం చేసిన విషయం తెలుపబడింది. ఇక బయ్యారం చెరువు శాసనం మాత్రం తన తల్లి బయ్యమాంబ పేరు మీదుగా చెరువును త్రవ్వించి శాసనం వేయించినట్లు మనకు తెలుస్తుంది.

మైలమాంబ వేయించిన ఇతర శాసనాలు దేవాలయ నిర్మాణం, బ్రాహ్మణులకు దానాదులకు సంబంధించినవైతే ఈ శాసనం ప్రత్యేకంగా సామాన్య ప్రజలకు, వ్యవసాయ సంబంధిత నీటి వసతులకు ఉద్దేశించబడిన ధర్మ కార్యాన్ని గూర్చి వివరిస్తుంది. శ్రీశైలం మొదలైన క్షేత్రాల్లో శివప్రతిష్టలు చేయడం, తండ్రిపేరు మీదుగా మహదేవపురం, తల్లిపేరుమీద బయ్యవరం, తన పేరున (ధర్మకీర్తి అనే బిరుదనామంతో) ధర్మవరం గ్రామాలను ప్రతిష్టించినట్లు తెలుస్తుంది. ఇక్కడ ఒక విశేషం చెప్పబడింది. ధర్మవరం గ్రామంలో నానా దేశాల నుండి వచ్చిన రోగులకొరకు చికిత్సా విధానాలు, దీనులకు వస్త్రదానం చేసే వస్త్రశాలలు, మరొకచోట అశ్వారోహణ ప్రక్రియలు, ఇంకోచోట కావ్యగోష్ఠులు, సంగీత గోష్ఠులు నిర్వహింపబడుతున్నాయట. ఇవి ఆనాటి కాలంలో సాధారణంగా జరిగేవే కాబట్టి అతిశయోక్తి అని భావించనవసరం లేదు.

తన తల్లి పేరుమీదుగా బయ్యారం అనే చెరువును నిర్మించి వేయించిన శాసనంలో ఆ చెరువు చాలా విశాలమైనది, లోతైనది చెప్పడానికి చాలా విశేషణాలు వాడినారు. అక్కడ అతిశయోక్తి ఉన్నా చెరువు యొక్క విస్తృతిని తెల్పడానికే అని మనం అర్థం చేసుకోవాలి. కాకతీయ వంశం పుట్టుక వారి వంశానుక్రమం చాలా వివరంగా తెలియజేస్తుంది. ఇందులో నతవాడి వంశీయుల ప్రస్తావన ఉంది. 71 సంస్కృత శ్లోకాల్లో ఉన్న ఈ శాసనం తెలుగు, కన్నడ లిపిలో ఎనిమిది అడుగుల ఎత్తులో ఉంది.

కుందమాంబ

గణపతిదేవుని జ్యేష్ఠసోదరి కుందమాంబ. ఈమె నతవాడి రుద్రుని భార్య. (దొడ్డప్పాదరి గండభైరవుడుగా) ప్రసిద్ధి చెందినాడు.

కుందమాంబ వేయించిన ఆదిలాబాదు చెన్నూరులోని కుందవరం శాసనం (క్రీ.శ. 1213), జనగామ జిల్లాలోని కుందవరం (క్రీ.శ. 1219), నిడిగొండ శాసనకాలం క్రీ.శ. 1219. కుందమాంబ తన భర్త రుద్రుని పేరుమీదుగా, తండ్రి మహాదేవుని పేరుమీద, సోదరుడు గణపతిదేవుని పేరుమీద లింగాలను ప్రతిష్ఠించి ఆలయాలను నిర్మించింది. కుందవరంలోని కొంత భాగాన్ని ఆలయాల పూజాదికాలకు, కొంత భాగాన్ని బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారంగా ఇచ్చి శాసనం వేయించింది. కుందమాంబ చేసిన ధర్మకార్యాలకు సంబంధించిన సమాచారం తెలుస్తుంది. ఈమె కాళేశ్వరంలో, జీడికల్లులోని హిడింబాచలంపై, శ్రీశైలంలో, మంత్రకూటంలోను శివాలయాలను నిర్మించింది.

ఈ మూడు శాసనాల రచయిత బాలభారతి అనే కవి. శాసనంలో కుందమాంబ యొక్క గుణగణాలు, ఆమె విశిష్టతలను గమనిద్దాం. కుందమాంబ సుగుణాలు ఎట్లా ఉన్నాయంటే ఆమె సుగుణాలనే మంచిదారాలతో కూర్చబడిన హారం బాలభారతి కవి యొక్క సూక్తులనే ముత్యాలహారంలాగా ఉండి భూదేవికి హృదయభాగంలో ధరించేవిధంగా ఉన్నదట. ఇంకా ఈమె గణపతిదేవుని తర్వాత ఎట్లా జన్మించిందట అంటే చంచల స్వభావం గల లక్ష్మీదేవి స్థిర స్వభావం కలిగి పుట్టినట్లుగా ఉందని, లక్ష్మీదేవిలాగా ఉందని పేర్కొనబడింది.

స్త్రీలందరిలో మిక్కిలి సౌందర్యం కలిగి ఉన్నది కుందలదేవి. ఆమె పాదాలకు సామంతరాజుల పత్నులు మొక్కగా ఆమె రెండు పాదాల నుండి వెలువడే కాంతులు వారి సీమాన్తములందున్న (పాపిడ చివరిభాగం) సిందూరం యొక్క శోభను ఇనుమడింపచేస్తుందట. ఇంకా కల్ప మహీజ పల్లవాలతో, చింతామణి శ్రేణులతో కూడి అలంకరించబడిన నూతన శిరోభూషణంగా ప్రకాశిస్తుందట. ఇది ఆమెను గురించిన వర్ణన.

ఆమె కుందపురంలో త్రవ్వించిన కుంద సముద్రం(పెద్ద చెరువు) ఏవిధంగా ఉందంటే : క్షీరసాగరమథనంలో సముద్రం నుండి పుట్టిన చంద్రుడు క్షయం

పొందుతాడు (శుక్ల, కృష్ణపక్షాలు), ఇంకా కళంకం ఉన్నవాడు. కానీ ఈ కుంద సముద్రంలో పుట్టిన కీర్తిచంద్రునికి ఆ రెండు దోషాలు లేవు. కాబట్టి సముద్రం కంటే ఈ తటాకమే శ్రేష్టంగా ఉందని, తటాకం అంత విశేషమైందని చెప్పబడింది.

రుద్రమదేవి

కాకతీయ సామ్రాజ్యాన్ని మహోజ్జ్వల దిశగా నడిపిన వీరనారి రుద్రమదేవి. గణపతిదేవుని కూతురిగా పట్టాభిషేకం చేసుకొని రుద్రదేవమహారాజుగా ప్రజల మన్ననలను పొందింది. ఈమె వేయించిన అనేక శాసనాల్లో మనకందరకూ తెలిసిన ప్రసిద్ధ శాసనం మల్కాపురం. అది తెలంగాణకు సంబంధించినది కాకపోయినా ఆ శాసనం రాజగురువైన విశ్వేశ్వర శివాచార్యులకు గోళకీమఠ నిర్వహణకు, అందులో ఉండే ఆలయానికి, సంస్కృత పాఠశాల నిర్వహణ, ఛాత్రులకు విద్య ఇతర వసతులు, అన్నసత్ర నిర్వహణ, చికిత్సాలయం వంటివాటి నిర్వహణకు వెలంగపూడి గ్రామాన్ని దత్తం చేస్తూ శాసనం వేయించింది.

విరియాల సూరభూపతి వేయించిన కోటగిరి తామ్రశాసనంలో కాకతి రుద్రమ కాకతి గణపతి దేవుని కూతురు రుద్రమాంబగా, ప్రపంచంలో ఒకే ఒక విజేతగా, చంద్రునికి మచ్చలేని నెలవంకగా పేర్కొనబడింది. శత్రురాజులు మృత్యువనే భయంతో ఉంటుండగా, తన భయంకరమైన మెరుపుల వంటి అధికారంతో ఈ భూమండలాన్ని పరిపాలిస్తున్నట్లు పేర్కొనబడింది.

క్రీ.శ. 1280 నాటి చాళుక్య ఇందుశేఖరుని కొలనుపాక శాసనంలో గణపతిదేవునికి "సర్వ రాజన్య కిరీట రత్నాలతో నివాళులు అందుకొనే పాదాలు కలదిగా, దశదిశల్లో తన కీర్తి వ్యాపించేదిగా, ధనంలో కుబేరునిగా, బలంలో అర్జునుడిని మించినదిగా, సముద్రంలో జన్మించిన లక్ష్మీదేవిలాగా వీరిందరి లక్షణాలతో రుద్రమదేవి జన్మించినదట. అట్లా జనించిన రుద్రమకు "ప్రపంచంలోనే భాగ్యమైనట్లు సౌందర్యంలో చంద్రుడు, ప్రతాపంలో సూర్యుడిని కించపరిచేవిధంగా వీరభద్రుడు పతిగా లభించాడు. అని ఉంది.

వీరనారి రుద్రమ మరణ ధృవీకరణ శాసనం నల్లగొండ జిల్లా చందుపట్లలో ఉంది. ఈ శాసనం శ.సం. 1211 = క్రీ.శ. 1289 విరోధి సంవత్సరం, మార్గశిర శుద్ధ ద్వాదశినాడు రుద్రమదేవి సైన్యాధ్యక్షుడు మల్లికార్జున నాయుడు భృత్యుడైన పువుల ముమ్మడి అనే అతడు రుద్రమదేవి, మల్లికార్జున నాయుడుల శివలోక

ప్రాప్తి కొరకు చందుపట్ల సోమనాథ దేవునికి ఆ గ్రామంలో ఉన్న రాసముద్రం వెనక కొంత భూమిని దానమిచ్చి శాసనం వేయించినాడు. ఒక సామ్రాజ్యానికి అధినేత, సర్వ సైన్యాధ్యక్షుడు ఒకే సమయంలో మరణించిన విషయం ఇతర మండలాధిపతులు, సామంతులు పేర్కొనలేదు. కానీ ఒక సామాన్య భృత్యుడు రుద్రమదేవిపై ఉన్న అభిమానాన్ని ప్రకటించుకుంటూ వారి పుణ్యలోక ప్రాప్తికి తనకు తోచిన దానం చేయడం అనేది ఒక అద్భుతమైన విషయం.

శాసనాలలో రుద్రమదేవి రుద్రదేవమహారాజుగా, రాయగజకేసరిగా, పట్టోద్ధతిని పొందినదిగా పేర్కొనబడింది. శాసనాల్లో ఆమె చేసిన యుద్ధాలు, ఓడించిన రాజులు, సాధించిన విజయాల గురించిన అనేక అంశాలు పేర్కొనబడ్డాయి. సామ్రాజ్యంలో రుద్రమదేవి ఒక మహిళగా, తల్లిగా, సామ్రాజ్యాధినేతగా, పరిపాలనా దక్షురాలిగా, శాసనాధికారిగా సర్వ రంగాలల్లో తన నైపుణ్యాన్ని చూపి సమకాలీన సమాజంలో ఆదర్శమహిళగా, తరువాతి తరాల వారికి మార్గదర్శకురాలుగా చరిత్రలో నిలిచిపోయింది.

కోట గణపాంబ

గణపతిదేవుని మరో కూతురు గణపాంబ. ఈమె కోట బేతరాజు సతీమణి. కోట వంశీయుల ధరణికోట రాజధానిగా పరిపాలన చేసినారు. గుంటూరు జిల్లాలోని ఎనమందల శాసనం ప్రకారం కోట బేతరాజు, ధర్మపత్ని గణపాంబ ఇద్దరూ కలిసే రాజ్యపాలన చేసినట్లు, బేతరాజు మరణం తర్వాత గణపాంబ ఒక్కతే కోటరాజ్యపాలన నిర్వహించినట్లు తెలుస్తుంది. భర్త మరణానంతరం అతనికి శివలోక శాశ్వత సుఖావాసార్థం ధాన్యకపురంలోని అమరేశ్వస్వామి దేవాలయ విమాన గోపురానికి బంగారు తాపడం చేయించి, భర్త పేర బేతేశ్వరాలయం నిర్మించింది. 12 మంది బ్రాహ్మణులకు 12 ఇండ్లను 12 ఆదిత్యులకు ప్రతీకగా సమర్పించింది. తన తండ్రి పేర గణపేశ్వరాలయాన్ని నిర్మించి చింతపాడు గ్రామాన్ని దానంగా సమర్పించింది.

విరియాల కామసాని

కాకతీయ వంశాన్ని నిలబెట్టిన ఒక అసామాన్య వనితను గురించిన ప్రస్తావన ఉన్న శాసనం ఈ గూడూరు శాసనం. ఈ శాసనం కాకతి రాజ్యం

మహాసామ్రాజ్యంగా వెలుగొందడానికి మూలమైందిగా తెలుస్తుంది. శాసనం జనగామ జిల్లాలోని గూడూరు గ్రామంలో ఉంది. శాసన కాలం చా.వి. 49 = క్రీ.శ.1124. శాసనం పశ్చిమ చాళుక్యరాజైన త్రిభువనమల్ల ఆరవ విక్రమాదిత్యుని కాలంనాటిది. ఇతని కొడుకు కుమార సోమేశ్వరుడు. కొలనుపాక 7000కు మహామండలేశ్వరుడుగా ఉన్న సమయంలో అక్కడి మహాప్రధాని, దండనాయకుడు అయిన సావిపయ్య విన్నపం మేరకు (గుముడూరు) గూడూరులోని మల్లేశ్వర దేవుని అంగరంగభోగాలకు సర్వబాధా పరిహారం కొరకు బమ్మరిగె అనే గ్రామాన్ని దానమిచ్చిన సందర్భంలో వేయించినట్టిది. కుమార సోమేశ్వరుని గుణగణాలు, అతని విజయాలు, దాతృత్వం, అతని అందం వర్ణించబడినాయి.

శాసనం నాలుగవ ప్రక్క తెలుగు లిపిలో ఉంది. ఇది కూడా విరియాల వంశ చరిత్రను తెలుపుతుంది. ఎఱ్ఱభూపతి కుమారుడు భీమ. ఇతనికి మాండలిక భూషణుడైన ఎఱ్ఱనరేంద్రుడు జన్మించాడు. ఎఱ్ఱనరేంద్రుని భార్య విరియాల (కామవసాని) కామసాని.

ముదిగొండ చాళుక్య వంశీయుడైన బొట్టుబేతరాజు కాకతి నాల్గవ గుండరాజుకు కొఱవి సీమకై పోరాటం జరిగే సందర్భంలో బొట్టు బేతరాజు చాళుక్య తైలపుని ఆశ్రయించినాడు. బొట్టుబేతరాజుకు సహాయం చేయదలచి తన సేనానాయకుడైన ఎఱ్ఱ నరేంద్రుడిని కాకతి నాల్గవ గుండరాజుపైకి యుద్ధానికి వెళ్ళమని ఆజ్ఞాపించెను. రాజు ఆజ్ఞను అనుసరించి ఎఱ్ఱనరేంద్రుడు కాకతి నాల్గవ గుండరాజును ఓడించి కొఱవిసీమలో బొట్టు బేతరాజును ప్రతిష్ఠించినాడు. ఆ సందర్భంగా బేతరాజు ఎఱ్ఱనరేంద్రుడికి మొగుడుపల్లితో కూడిన పన్నెండు గ్రామాలను కానుకగా ఇచ్చినాడు.

తండ్రి మరణించడంలో బేతరాజు అనాథయైనాడు. పిల్లవాడికి సహాయపడవలనే కాంక్షతో తన భర్తతో కలిసి పల్లవరాయని నియోగానికి వెళ్ళి అతని ద్వారా చక్రవర్తిని సందర్శించింది. చాళుక్యచక్రవర్తికి దంపతులిద్దరూ పరిస్థితిని వివరించినారు. ఎఱ్ఱనరేంద్రుని స్వామి భక్తి తెలిసిన చక్రవర్తి వారికి సహాయం చేసెను. గరుడ బేతరాజుకు అనుమకొండ విషయాధిపత్యం ఇప్పించడంలో భార్యాభర్తలిరువురు చేసిన కృషి భావి కాకతీయ సామ్రాజ్య నిర్మాణానికి పునాదులు వేసిందని చెప్పవచ్చు.

పరబ్రహ్మశాస్త్రి, బి.ఎన్. శాస్త్రిల అభిప్రాయం ప్రకారం కామవసానికి కాకతీయులతో ఏదో గాఢమైన అనుబంధమే ఉండి ఉంటుంది. ఆ కారణంగానే కాకతీయ రాజ్యం నిలబెట్టాలనే కాంక్షతో చాళుక్య చక్రవర్తిని ఒప్పించిందనే భావన వ్యక్తం చేసినారు.

శాసనంమూడవ ప్రక్క విరియాల వంశం యొక్క క్రమవర్ణన ఉంది. విరియాల వంశీయుడైన సూరకు బేతన అనే కొడుకు ఉన్నాడు. బేతన భార్య బెజ్జమాంబిక. వీరి కొడుకు మల్ల. ఇతడు గుముడూరులో తన పేరుమీదుగా శివాలయం నిర్మించి మల్లేశ్వర దేవుడిని ప్రతిష్టించెను. ఇంకా ప్రజోపయోగార్థం ఊరిలో చెరువులు, బావులు త్రవ్వించినాడు.

ఇక ఈ శాసనం కామసాని గూడూరు శాసనంగానే ప్రసిద్ధి చెందింది. శాసనం కామసాని వేయించిందని చెప్తున్నారు. అసలు శాసనాన్ని గమనిస్తే ప్రస్తుత కాలంలో ఉండి పూర్వ విషయాలను పునశ్చరణ చేసుకోవడం కనిపిస్తుంది. విరియాల కామసాని మల్లనికి తాత తల్లి అవుతుంది. అంటే కామసాని తరువాత మూడవ తరంవాడు మల్లడు. శాసనకాలం క్రీ.శ. 1124. కామసాని సహకరించిన గరుడ బేతరాజు కాలం క్రీ.శ. 992 – 1052. ఒకవేళ కామసాని ఈ శాసనం వేయించి ఉంటే తన తరువాత జరిగిన సంఘటనలకు సంబంధించిన అంశాలు శాసనంలో చెప్పలేదు కదా. ఇంకా చిత్రంగా కామసానిని కవయిత్రిగా కూడా పేర్కొంటున్నారు. మొదటి అంశం శాసనం వేయించింది కామసాని కాదు. శాసనం వేయించినవాళ్ళందరూ రచయిత/ రచయిత్రులు కారు. శాసనం వేయించేవారు వేరు, వ్రాసేవారు వేరు, దాన్ని శిలమీద చెక్కేవారు వేరు. దీనికి ప్రత్యక్ష నిదర్శనం ఈ శాసనమే. గూడూరు శాసనంలో చివర సూత్రధారి కొమ్మోజు అని ఉంది. ఈ శాసనాన్ని లిఖించినవాడు కొమ్మోజు.

విరియాల నాగసానమ్మగారు

సువిశాల కాకతి సామ్రాజ్య విస్తరణలో బలవంతులైన సామంతులు, మాండలికులు, చిన్న చిన్న రాజ్యాధినేతలు ఇతోధికంగా కృషి చేసినారు. సామంతాధిపతులుగా పురుషులే కాక పలువురు స్త్రీలు కూడా ఆ పదివిని సముచితంగా చేపట్టినారు. అందులో శ్రీమన్మహా సామంత విరియాల

నాగసానమ్మగారు ఒకరు. ఈమె స్త్రీ అయినా ఆ పదవిని సమర్థవంతంగా నిర్వహించినారు. నాగసానమ్మగారు వేయించిన పమ్మి శాసనం పూర్వపు వరంగల్లు జిల్లాలో, ప్రస్తుతం ఖమ్మం జిల్లాలోని పమ్మి గ్రామంలో ఉంది.

క్రీ.శ. 1236 శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కాకతీయ గణంరుద్ర దేవమహారాజుల పరిపాలనా కాలంలో పమ్మిలో ప్రసన్న వల్లభుని తిరుప్రతిష్ఠ దేవన ప్రగడ చేయించినాడు. ఆ సమయంలో విరియాల నాగసానమ్మగారు ఆమ్రరాజు, ముమ్మడిరాజులతో కలిసి రేంబర్తినుండి పమ్మికి వచ్చి ప్రసన్నవల్లభునికి దండం పెట్టుకొన్నది. దేవన ప్రెగడను దేవుని కైంకర్యములకు నెలసరి అయ్యే ఖర్చును అడిగి తెలుసుకుంది.

ఈ శాసనంలో అనేక విశేష అంశాలు ఉన్నాయి. శాసనం వేయించిన సమయంలో గణపతిదేవుడు రాజ్యపాలన చేస్తున్నాడు. ఈ శాసనంలో గణం రుద్ర(దే)వ మహారాజులుగా పేర్కొనబడ్డాడు. అదేవిధంగా విరియాల నాగసానమ్మ శ్రీమన్మహా సామంతగా పేర్కొనబడింది.

రేచర్ల ఎఱకసాని

ఈమె రేచర్లరెడ్డి వంశీయుడైన బేతిరెడ్డి పెండ్లము. రేచర్ల రెడ్లు కాకతీయుల దండనాయకులుగా, సేనాధిపతులుగా, సామంతులుగా కీర్తి గడించారు.

ఎఱకసాని వేయించిన పిల్లలమర్రి శాసనం చారిత్రకంగా, సామాజికంగా ఎంతో ప్రముఖమైనది. ఈ శాసనం నల్లగొండ జిల్లాలోని పిల్లలమర్రి గ్రామంలోని ఎఱకేశ్వరాలయం ముందు ఎత్తైన అరుగులపై మూడు ప్రక్కల పూర్తిగా, నాల్గవ పక్క 4 పంక్తులతో ఉంది. శాసన కాలం శ.సం. 1130 = క్రీ.శ.1208.

పిల్లలమట్టి గ్రామంలో ఎఱకసాని తనపేరుమీద ఎఱకేశ్వర దేవుడిని ప్రతిష్ట చేసి, గుడి గోపురానికి, బావికి, పరివారానికి, మఠానికి, అంగరంగభోగాది సమస్త పూజలకు భూమిని దానమిస్తూ శాసనం వేయించింది. తన తండ్రిపేర ప్రతిష్ఠ చేసిన శ్రీ కోమరేశ్వర దేవునికి, తల్లి పేర ప్రతిష్ఠించిన శ్రీ ఎఱకేశ్వర దేవునికి, గుడులకు, సమస్త పూజలకు ఎఱకపురంలో అనేక భూములను దానంగా సమర్పించింది.

ఎఱకసానమ్మ చరిత్ర సర్వ లోకాల్లోకెల్లా పవిత్రమైంది. అన్ని జగత్తులలోని జనులందరికీ నేత్రోత్సవంగా ఆమె తన రూపం చేత వెలుగుతుంది. రూపంలో ఆమె తేజస్సును చూసి రంభ తన రూపం తీసిపోతుందని ఈర్ష్య పడుతుందట. అదేవిధంగా పతివ్రతాధర్మంలో అరుంధతి ప్రసిద్ధమైంది. ఆమె ఎఱకసానమ్మ పతివ్రతాధర్మంతో సరిపోల్చుకోలేకుండా ఉందట. సర్వ ధర్మాలలోను, పతివ్రతా ధర్మాన్ని పాటించడం వంటి ఈ పై గుణాల చేత అందరికీ ప్రీతిపాత్రురాలయింది.

పరిపూర్ణ చిత్తంతో తన పదభక్తిచేత శివుని భార్యయైన గౌరిదేవి మనస్సును చూరగొన్నదిగా, కల్పవల్లితో సమానమైనదిగా, వేదాలలో చెప్పబడినటువంటి అన్ని సంపదల సమృద్ధి కలదిగా కీర్తించబడింది. ఇంకా ఆరామాలు, ఉపనయనాది కార్యాలు, సాగరాలు (పెద్ద చెరువులు), తటాకాలు (చిన్న చెరువులు) పెద్ద పెద్ద గుట్టలతో సమానమైన అనేక రకాల సురభవనాల వంటి భవనాలను నిర్మించినది. సూర్యుని వెలుగుల చేత ఎల్లప్పుడు బంగారం వంటి అనేక రకాల ధాన్యాలు సమృద్ధిగా పండేటటువంటి భూమిని, చాలా ఎక్కువగా పాలిచ్చే ధేనువులను, భూమిని వివిధ రంగాల్లో విబుధులైన ప్రసిద్ధులకు దానం చేసినది.

పండితులను ఆదరించి వారికి భోజనం పెట్టేది. ఆ భోజనంలో క్షైరేయాణి (పాలతో) చేసిన అన్నం, అప్పాలు, చంద్రుని కాంతి వలె తెల్లగా ఉండే శ్రేష్ఠమైన బియ్యంతో వండిన అన్నం, అనేక శాకములతో కూడిన మృష్టాన్నం పండితుల భోజనంలో ఉండేవి. తన మంచి గుణాలచేత అప్పటికే కవీంద్రులచేత కీర్తించబడిన ఆమె అనేక భాషల్లో కుశలత్వం కలిగినట్టిదిగా వర్ణించబడింది.

ఇంకా విద్యార్థుల కొరకు, వారి విద్యాభ్యాసానికి ఒక సత్రాన్ని నిర్మించింది. ఆ సత్రం 15 మందికి సరిపోయేవిధంగా ఉంది. ఆ సత్రానికి, 2 మర్తుర్లు, వండివార్చేవారికి 1 మర్తురు, విద్యార్థుల గ్రాస (భోజనాదులు), వాస (వస్త్రాలకు) 4 మర్తుర్లు, చలివేంద్రంలో నీరు పోసేవారికి అరమర్తురు భూమి ఎఱకసముద్రం కింద దానమిచ్చింది.

కుప్పాంబిక

మల్యాల గుండన కాకతి గణపతిదేవునికి, రుద్రమదేవికి సామంతునిగా, దండనాయకుడిగా ఉన్నాడు. ఇతడు బూదపురంలో రెండు శాసనములను

వేయించినాడు. గుండయ మరణానంతరం ఇతని భార్య అయిన కుప్పసానమ్మ (కుప్పాంబిక) క్రీ.శ. 1276లో బూదపురంలో ఒక శాసనం వేయించింది. అంటే గుండయ క్రీ.శ. 1272- 1276 మధ్య కాలంలో మరణించి ఉండవచ్చని అర్థమవుతుంది.

కుప్పాంబిక గోన వంశోద్భవ. బూదపురంలో తన భర్తకు పుణ్యలోక ప్రాప్తి కొరకు అతని పేరుమీద ఆలయాన్ని నిర్మించి గుండేశ్వరస్వామిని లింగప్రతిష్ఠ చేసి అనేక దానధర్మాలు చేసి శాసనం వేయించింది. కుప్పాంబిక కట్టించిన ఈ క్షేత్రం అతుల్యమైనదిగా, అధిక ఫలాన్నిచ్చేదిగా చెప్పబడింది. కుప్పాంబిక తన కొడుకులు బాచయ బొప్పండు, గణపతిదేవుండు, పర్వతము మల్లయ, తమ్ముడు గోన బుద్ధయ, గోన విఠయ కుమారుడు గుండయలతో కలిసి గుండేశ్వర దేవునికి అనేక మర్తురుల భూమిని దానంగా సమర్పించింది.

శాసనంలో కుప్పాంబికకు గురించి చాలా గొప్పగా వర్ణించబడింది. సకల గుణగణాలంకృత, పతివ్రత. కల్పంలో చెప్పిన ప్రకారంగా లక్ష్మీనారాయణ, జలశయన, అశూన్యశయ్య, అనంత, అరుంధతీయ, ద్వాదశీ వంటి అనేక వ్రతాలను ఆచరించిన వనితగా కీర్తించబడింది.

ఇంకా కుప్పసానమ్మ అనేక నూతులు త్రవ్వించింది, పశువులకు నీటి కుంటల వంటి అనేక నీటి వసతులు కల్పించి భూతదయను ప్రదర్శించింది. అనేక శివాలయాలను నిర్మించింది, తోటలు వేయించి, చెరువులు త్రవ్వించి, విష్ణు విగ్రహాలను, శివలింగాలను ప్రతిష్టించింది. ఇటువంటి సత్కార్యాలు అనేకం చేసి ప్రజల ఆదరాభిమానాలు పొందింది.

ఇంకా శాసనంలో కుప్పసానమ్మ చేసిన మంచి పనులను గురించి వర్ణన ఉంది. ఈమె అనేక భూ, గో, సువర్ణ (బంగారం) దానాలు, రథములు, గుఱ్ఱములు, ఎల్లప్పుడూ అన్నదానం, నీరు,గృహదానం చేసినట్లు చెప్పబడింది. ఆయా కన్యలకు అన్నివిధాల శ్రేష్టులైన వరులను వెతికి పతిదానం (వివాహాలు జరిపించింది), ఛత్రదానం (గొడుగు), చక్కగా అలంకరించబడిన శయ్యాదానం, శాస్త్రాల్లో చెప్పినవిధంగా విధిపూర్వకంగా అన్నింటిని దానం చేసినట్లు తెలుస్తుంది.

నాగాంబిక

కాకతీయులకు సామంతులుగా ఉన్న రాజవంశాలలో రేచర్ల పద్మనాయకులు ప్రముఖులు. రాచకొండను పరిపాలించిన అనపోతా నాయకుని కుమారుడు రెండవ సింగన. అతని కుమారుడు రావు మాధవుడు. ఇతని భార్య రాణి నాగాంబిక. ఈమె దేవలమ్మ నాగారంలో తన పేరుమీద నాగసముద్రం అనే బృహత్ తటాకాన్ని త్రవ్వించి శాసనం వేయించింది.

శాసనాన్ని వేయించిన నాగాంబిక కడిపికొండ వంశంలో జన్మించిన పతివ్రత. రావు మాధవరావు ధర్మపత్ని. దానగుణం కలిగినది. నాగాంబిక పేరుమీదుగానే నాగారం గ్రామం ప్రసిద్ధి చెందింది.

నాగాంబిక ప్రజల సంక్షేమార్థం, వ్యవసాయాది కార్యకలాపాల కొరకు అతి పెద్ద చెరువును త్రవ్వించింది. ఈ బృహత్తటాకానికి సంబంధించిన వర్ణన శాసనంలో ఉంది. ఈ చెరువు సారవంతమైన, లోతైన నీటిని కలిగి ఉంది. రఘుపతి ప్రేరణతో నిర్మించబడిన ఈ సముద్రం ఓడలతో కూడి ఉంది. నాగాంబిక చేత నిర్మించబడిన ఈ నాగసముద్రానికి కొత్తగా సేతువు నిర్మించబడింది. భూమిలో నాగాంబిక చేత ప్రతిష్ఠితమైన ఈ చెరువులోని నీళ్ళు చాలా మధురంగా ఉండేవట.

ఈ సముద్రాన్ని చూసి నాగకాంతలు మిక్కిలి అభినందిస్తున్నారట. ఎందుకంటే అందులోని ఓడల్లో విహరిస్తూ సముద్రపు సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదిస్తున్నారట. ఇంకా చేపలు, తాబేళ్ళు కూడా స్వచ్ఛమైన ఆ నీటిలో స్వేచ్ఛగా, ఏ ఉపద్రవాలు లేకుండా సంచరిస్తున్నాయట.

అడవి ఎంత దట్టంగా ఉంటుందో ఈ సముద్రంలో కలువలు, కమలాలు అంత దట్టంగా ఉన్నాయట. వాటిని చూసి కలహంసలు క్రీడించడానికి అనుకూలంగా శోభాయమానంగా ఉందట. నాగాంబిక ఈ తటాకాన్ని త్రవ్వించిన సంవత్సరం సౌమ్య సంవత్సరం, మీన చైత్ర శుభతిథినాడు వేయించినట్లు తెలుస్తుంది. శ.సం. 1351 = క్రీ.శ. 1429.

ఈ నాగసముద్రం అందరిచేత శ్లాఘించబడింది. ధర్మవృద్ధి కలిగించడానికి ఈ తటాకం ప్రతిష్ఠిచబడింది. ఈ నాగలమ్మ చెరువు సాగరాలు ఉన్నంతవరకు,

చంద్రుడు ఉన్నంతవరకు, జగత్తులో రాముని చరిత్ర ఉన్నంతవరకు, జగన్మిత్రుడైన రాముడున్నంతవరకు శాశ్వతంగా జీవించి ఉండుగాక. అంటే సర్వకాల సర్వావస్థలందు ఈ తటాకం ప్రజలకు ఉపయోగకరంగా ఉండుగాక అని ఆశిస్తూ తటాక నిర్మాణం జరిగినట్లు తెలుస్తుంది.

మైలమ

మైలమ విరియాల వంశంలో అన్నయ – ఐతమ దంపతులకు పుట్టిన గొప్ప స్త్రీ రత్నం. ఈమె మల్యాల వంశానికి చెందిన వీరుడైన చౌండసేనానిని పెండ్లాడినది. ఈమె తన భర్త గణపతి దేవ చక్రవర్తి ఆజ్ఞను అనుసరించి యుద్ధాల్లో పాల్గొని, కాకతీయ సేనలకు నాయకత్వం వహించి చోడెరాజును జయించిన సందర్భంలో ఒక శాసనాన్ని వేయించింది. అదే కటుకూరు శాసనం. శ.సం1124 = క్రీ.శ. 1202లో దుందుభి నామ సంవత్సరంలో వేయించబడిన ఈ శాసనం పూర్తిగా సంస్కృతశ్లోకాలతో నాలుగువైపుల 204 పంక్తుల్లో చెక్కబడి ఉంది.

శాసనంలో ముఖ్య అంశం మైలమ కటుకూరులో ఏకోత్తరాం భవన వింశతి (21 శివాలయాలు) నిర్మించి అందులో పూజాదికాలు నిర్వహించడానికి భూమిని, తటాకాన్ని దానమిచ్చి విషయం పేర్కొనబడింది. 21 శివలింగారు ప్రతిష్టించి 21 శివాలయాలు కట్టకూరు గ్రామంలో కట్టించింది. ఎక్కడైనా శివాలయాలు అష్టమూర్త్యాత్మకంగా 8 ఉంటాయి. కాని భూమి మీద 21 శివాలయాలను చాలా మహిమాన్వితంగా మూడు మంటపాలతో త్రికూటాత్మకంగా మైలమ నిర్మించింది. ఈ ఆలయాల్లో శివలింగాలు ఏవిధంగా ఉన్నయంటే నిర్మలమైన నివాసంలో ఎదురుగా అద్దంలో స్పష్టంగా కనిపించే శివలింగం ప్రత్యక్షంగా శివుడిని సాక్షాత్కరిస్తున్నట్లుగా ఉన్నాయట.

కటుకూరు గ్రామంలో మైలమ రెండు తటాకాలను త్రవ్వించింది. ఆ తటాకాల్లో దేవగంగను తలపించేవిధంగా ఆకాశగంగా తీర్థంగా భావించి హంసజంట విహరిస్తున్నాయట. అంటే ఆ తటాకాల్లోని నీరు అంత స్వచ్ఛంగా, తేటగా ఉ న్నాయని అర్థం.

ఈ ఆలయాలను నిర్మించిన సందర్భంలోనే కట్టకూరు గ్రామంలో నిగ్రహానుగ్రహాలతో ఆమె రెండు అగ్రహారాలను బ్రాహ్మణులకు దానం చేసింది.

ఆ సందర్భంలోనే శయ్యను, గోవును, భూమిని, బంగారాన్ని, అన్న వస్త్రాదులను జీవితకాలానికి సరిపోయేవిధంగామళ్ళీ మళ్ళీ దానంగా సమర్పించి పండితులందరు తమ ఆమోదాన్ని తెలిపినారు. ఆమె వారిచే ఎన్నడూ నిందించబడలేదు.

"గంగా వక్రగతిర్వ్విమార్గ్గగమనా సారుంధతీ సర్వ్వదా
భూరేషాచ భుజంగభోగ నిరతా సీతా కుజన్మా తథా ।
పాంచాలీ బహువల్లభా ప్రనితా జాతా జడాదిందిరా
నిర్ద్దోషా గుణినీచ యస్య గ్రిహిణీ తాసూపమేయాకయా ॥

గంగాదేవి పవిత్రమైనదైనను వక్రమార్గంలో పయనిస్తుంది. పతివ్రతా శిరోమణి అయిన అరుంధతి ఆకాశగమనగా ఉంటుంది. భూమి క్షమా గుణం కలిగినదైనా శేషుని ఫణములపై ఉంటుంది. పతివ్రత అయిన సీతాదేవి భూజాతాగా ఉంది. ద్రౌపదీదేవి ఐదుగురు భర్తలను కలిగి ఉంది. లక్ష్మీదేవి జడమైన సముద్రంలో పుట్టింది. పురాణాల్లో పేర్కొనబడ్డ ఈ పతివ్రతలందరూ ఏదో ఒక దోషాన్ని కలిగి ఉన్నారు. కానీ ఎటువంటి దోషాలు లేకుండా మైలమ సకల గుణాలంకృతగా ఉండి, వారితో పోల్చడానికి వీలు లేకుండా ఉందని వర్ణించబడింది.

మైలాంబిక

తెలంగాణ ప్రాంతంలో గల మహబూబ్‌నగర్, నల్లగొండ, ఖమ్మం మండలాలతో తెలుగు చోడ వంశీయులలో ఒక శాఖవారైన కందూరిచోడులు విశాల సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించి పరిపాలన చేసినారు. వీరు కళ్యాణీ చాళుక్యులకు సామంతులుగా ఉన్నారు. కాకతీయులు కూడా చాళుక్యుల సామంతులే. కొంత కాలం కాకతీయులకు కూడ సామంతులుగా ఉండి ఆ తర్వాత స్వతంత్ర రాజన్యులైనారు.

రెండవ ఏఋవ తొండయ చోడుని (తొండరస చోడుడు) భార్య మైలాంబిక. ఈమె ద్రాక్షారామంలో ఒకటి, పానుగల్లులో రెండు శాసనాలు వేయించినది. పానుగల్లు శాసనాలు రెండింటిలో ఒకటి శాసన కాలం లేదు. మరొకటి శ. సం. 1046 = క్రీ.శ. 1124 నాటిది. క్రోధి సంవత్సరం సూర్యగ్రహణ సమయంలో వేయించబడినది.

ఈ శాసనం పానుగల్లు పచ్చల సోమేశ్వరాలయంలో ఉంది. మైలాంబిక తొండరస మహారాజు దంపతులకు ముగ్గురు కొడుకులు. ఉదయాదిత్యుడు, భీమదేవుడు, గోకర్ణుడు. మైలాంబిక తన రెండవ కుమారుడైన భీమదేవ చోడుని క్షేమం కాంక్షించి అష్టోత్తర శత (108) మంది బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారమును ఇచ్చి శాసనం వేయించింది. ఈ అగ్రహారానికి చోడ భీమ నారాయణపురం అని పేరు పెట్టడం జరిగింది.

శాసనంలో ఈ అగ్రహారంలో ఉండే నకరంలో (వ్యాపారసంస్థలు) చెల్లించవలసిన సుంకాలు పేర్కొనబడ్డాయి. శాసనంలో మైలాంబిక "మేనకా హిమవంతులకు పార్వతీదేవి జన్మించినట్లు తల్లి బెడంగదేవికి, మహారాజైన తన తండ్రికి జన్మించిందట. విష్ణుమూర్తిని లక్ష్మీదేవి పరిణయమాడినట్లు తొండరసచోడుని మైలాంబిక పెండ్లి చేసుకున్నదట. ఇంకా ఈమె విద్యావంతులచే అపర సరస్వతిగా కొనియాడబడింది. సేవకులు ఆమెను తమ కులదేవతగా భావించి పూజించేవారట. ఆమెను ఆశ్రయించిన వారికి అన్ని సంపదలను ఇచ్చే కరుణామూర్తిగా, వీరపత్నిగా, వీరమాతగా కీర్తించబడింది.

కాకతీయుల కాలంలో స్త్రీలు అన్నిరంగాల్లో తమ ప్రతిభను చాటుకున్నారు. దానాలు చేయడంలో కాని, రాజ్య వ్యవహారాలు ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా నిర్వహించడంలో కాని, దేవాలయాలు, మఠాలు నిర్మించడంలో, చెరువులు త్రవ్వించడంలో అంతటా తామే అయి రాజకీయ, సామాజిక, ఆర్థిక, ఆధ్యాత్మిక వ్యవస్థలో తమ స్థానం సుస్థిరపరచుకున్నారు. తమ దాతృత్వంతో ప్రజలకు అనేక సౌకర్యాలను కల్పించారు.

* * *

ఆధ్యాత్మిక సంస్కృతి – అచలం

డా॥ వి.త్రివేణి

మనిషి ఆలోచన సరణికి సంబంధించిన ప్రతి పార్శ్వం సాంస్కృతికం. ఆధ్యాత్మిక తత్త్వ బోధను తనదైన అంతర్ముఖంతో ఆవిష్కరించిన అచలతత్త్వం సాంస్కృతిక ఉద్యమంలో ఒక భాగం. తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందిన శ్రీమద్రామడుగు శివరామ దీక్షితుల చేత ఆవిర్భవించబడి, దాదాపు దక్షిణ భారతదేశమంతా వ్యాపించబడిన అత్యున్నత తత్త్వం అచల సిద్ధాంతం. ఇది తెలంగాణ ఆధ్యాత్మిక సంస్కృతిలో భాగమైన ఒక విశిష్ట శాఖ.

అద్వైతం, విశిష్టాద్వైతం, ద్వైతం, శుద్ధాద్వైతం, సత్యాద్వైతం, నింబాద్వైతం, త్రైతం, కర్మ జ్ఞాన ధ్యాన భక్తి యోగాలు, ప్రాణాయామాదులు, యమనియమాదుల వంటి సాధనలు, పరాశక్తి, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మ, జీవబ్రహ్మైక్యం, ఆత్మదర్శనం వంటి జ్ఞానమార్గాలు ఆధ్యాత్మిక సాంస్కృతిక సమాజానికి నూతనమైన శమచైతన్యాదులను అందించాయి. అందులో అచలతత్త్వం పాత్ర అత్యంత కీలకం.

అచల పరిపూర్ణధ్యానంలో అచలం 'సనాతనం' అని తెలుస్తుంది.

శ్లో ॥ **పూర్వమేవ నిరాలంబం । ఆగ్నేయం నిర్గుణం తథా ॥**
దక్షిణే నిత్య శుద్ధంచ । నైఋుత్యో నిరుపద్రవం ॥

శ్లో ॥ **పశ్చిమం నిష్కళంచైన । వాయవ్యేచ నిరంజనం ॥**
ఉత్తరేచ నిరాకాస । మీశాన్యోనిర్మలో భవేత్ ॥

శ్లో ॥ **ఊర్ధ్వమేవ నిరాకారం । అధశ్చ నిర్వికారక ॥**
అంతర్బహిశ్చ సర్వత్ర । అచలోయం సనాతన ॥

పూర్వం – నిరాలంబం, ఆగ్నేయం – నిర్గుణం, దక్షిణం – నిత్యశుద్ధం, నైఋుతి – నిరుపద్రవం, పశ్చిమం – నిష్కళం వాయువ్యం–నిరంజనం ఉత్తరం – నిరాకాసం ఈశాన్యం – నిర్మలం ఊర్ధ్వం – నిరాకారం, అధశ్చం –

* **అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్, తెలుగు అధ్యయన శాఖ, తెలంగాణ విశ్వవిద్యాలయం, నిజామాబాద్**

నిర్వికారం అంతరం – బహిరం, సర్వత్రం–అచలం. సర్వదిక్కులలో ప్రతిబింబించేది అచలం. ఈ అచలం సనాతనం.

'అచలం' పద వివరణ అక్షరాన్వయంలో తెలుపబడింది.

అ– అభావం శివం అశివం నవిశ్యతే

చ– చలాచల శరహొత కేవలాత్మః

ల– లక్ష్యాలక్ష్య రహితాతీతం కేవలం

ము– మూలాలీల రహితమె పరిపూర్ణం

అచలం పదస్వరూపంలో గాని, స్వభావంలో గాని పూర్తిగా మిగతా దార్శనిక సిద్ధాంతాలతో విభేదిస్తుంది. అచల తత్త్వం ప్రకారం జీవుడికి గుణాలుంటాయి. తాను చేసుకొన్న కర్మల వల్ల మరల జన్మ ఉపాధులను పొందుతున్నాడు. జనమరణాదులను అనుభవిస్తున్నాడు. ప్రకృతిని అనుసరిస్తున్నాడు. అందువల్ల జీవుడు పరబ్రహ్మం కాదు. గుణములు లేనివాడు, జన్మాదులు పొందనివాడు, మూల ప్రకృతిని అనుసరించనివాడు పరబ్రహ్మం. ఈ పరబ్రహ్మమే అచలం.

అచల తత్త్వాన్ని ప్రతిపాదించిన వారు శ్రీమద్రామడుగు శివరామ దీక్షితులు. వీరు క్రీ.శ. 18వ శతాబ్దంలో తెలంగాణా ప్రాంతంలోని నల్లగొండ జిల్లాసమీపంలో సూర్యాపేట గ్రామ శివారులో ఒక బ్రహ్మణ కుటుంబంలో జన్మించారు. బాల్యం నుంచి చతుర్వేదసారాన్ని క్షుణ్ణంగా అధ్యయనం చేశారు. అందులో గల 1. ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ 2. అహం బ్రహ్మాస్మి 3. తత్త్వమసి 4. అయమాత్మాబ్రహ్మ – అనే నాలుగు మహా వాక్యముల సారంతో తృప్తి చెందక, వీటికి అతీతంగా బ్రహ్మమొకటి ఉండి ఉండవచ్చుననే ఉద్దేశంతో సద్గురు అన్వేషణ కోసం దేశాటనను ప్రారంభించారు. అదే సమయంలో పండరీపుర క్షేత్రంలో సద్గురు శ్రీధరస్వామిని సేవించి, ఆ స్వామి కృపచేత 'సర్వం అచలం, అది నిరాకారం, నిరామయం' అని తెలుసుకొన్నారు. పరబ్రహ్మ స్వరూపం బట్టబయలని, పరమపదం స్వచ్ఛమైందని గ్రహించి అచల సిద్ధాంతమనే ఆధ్యాత్మిక తత్త్వాన్ని రూపొందించారు. పండిత పామరులకు సైతం అందుబాటులో ఉండేటట్లుగా, అతి సామాన్యులకు సైతం అర్థమయ్యే విధంగా శ్రీమద్రామడుగు శివరామదీక్షితులు గురు స్థానాన్ని వహించి, శిష్యకోటికి జన్మరాహిత్యానికి సంబంధించిన అచల తత్త్వాన్ని బోధించారు. నాటినుంచి అచల

తత్త్వం బహు ప్రాంతాల్లో విస్తరించి సాంస్కృతిక చైతన్యంతో పాటు సామాజిక పరివర్తనను కలిగించింది. స్వచ్ఛమైన దార్శనికతత్త్వాల్లో ఇది ఒక ఆధ్యాత్మిక ఉ ద్యమం.

తత్త్వశాస్త్ర ఆవిర్భావానికి భారతదేశం ఆదిగురువు. ప్రపంచ దేశాలన్నింటికి మార్గదర్శనం భారతదేశం. భారతీయ దార్శనిక తత్త్వాలు సాంస్కృతిక శాఖల్ని పరిపుష్టం చేసి మానవులందరికి అచంచలమైన ఆధ్యాత్మిక భావనలను ప్రేరేపించాయి. కాని విదేశీయుల పాలన సామాజిక సాంస్కృతికాంశాల్లో అనేక మార్పులు సంభవించాయి. భక్తితత్త్వ ఆధ్యాత్మిక బోధనలపైన ఆంక్షలు విధించబడ్డాయి. ప్రచారాలపై నిషేధాలు ఏర్పడ్డాయి.

తెలంగాణలో అసఫ్‌జాహి పాలనలో తాత్త్విక విషయాలను యోగులు సాధువులు బహిరంగంగా వెల్లడించలేక పోయారు. అందుకోసం అంతర్ముఖమైన సాధనా ప్రవృత్తిని అనుసరించారు. గృహస్థ జీవనంలోనే ఉండి యోగులుగా తమ జ్ఞానాన్ని సమాజపరం చేయడానికి ఎందరో ప్రయత్నించారు. వారిలో భక్త రామదాసు, రాకమచర్ల వెంకటదాసు, మన్నెంకొండ హనుమద్దాసు, బీబీపేట హనుమద్దాసు, చిదానందయోగి వైశ్యరత్న శ్రీబాగయ్య గారు చెప్పుకోదగ్గవారు. వీరందరు సమాజ శ్రేయస్సునాకాంక్షించి భక్తి తత్త్వసంకీర్తనలను అందించిన వాగ్గేయకారులు. వారు రచించిన సంకీర్తనల్లో గానీ, శతకాల్లోగానీ, కావ్యాల్లో గానీ, జానపద ప్రదర్శన కళల్లో గానీ తమ భక్తిని, తత్త్వాన్ని అంతర్లీనంగా అందించటానికి అనేక ప్రయత్నాలు చేశారు. తత్త్వప్రచారానికి తమకు అనువైన మార్గాన్ని అనుసరించారు.

తెలంగాణలో నిజాం పాలనలో అష్టకష్టాలు పడి కూడా మట్టిలో మాణిక్యంలా వెలుగొందిన ఆధ్యాత్మిక గురువులు తమ తత్త్వ బోధతో నాటి ప్రజల్లో ఆత్మానందాన్ని కలిగించారు. కడగండ్ల లాంటి గ్రామీణ జీవితం, తిండి గింజలకు నోచుకోని దౌర్భాగ్యం, రజాకార్ల దాష్టీకం, ప్రజల అవిద్య, అజ్ఞానం వంటి తెలంగాణ జీవన శైలిని అధ్యయనం చేసిన తత్త్వబోధకులు లౌకిక జీవన పోరాటాల నుంచి ముక్తిని పొందే శాంతి మార్గాన్ని ఉపదేశించారు. తెలంగాణా విభిన్న రాజకీయ, చారిత్రక, సామాజిక పరిస్థితుల కారణంగా అచల తత్త్వం, మిగతా ప్రాంతాల కంటే తెలంగాణా ప్రాంతంలో అధికంగా ప్రచారాన్ని పొందింది.

అచల తత్త్వం ప్రతిపాదనకు బీజం పడింది తెలంగాణ ప్రాంతంలోని నల్లగొండ సమీపంలోనే, ఎందుకంటే శ్రీమద్రామడుగు శివరామదీక్షితులు సూర్యాపేట ప్రాంతానికి చెందినవారు కావడం. అక్కడే అతని వంశీకులు నివాసం ఉన్నట్లుగా, అతని సమాధి కూడా అక్కడ ఉన్నట్లుగా తెలుస్తుంది. అటు తర్వాత హైద్రాబాదు, రంగారెడ్డి, మహబూబ్‌నగర్, మెదక్, కరీంనగర్, నిజామాబాదు, వరంగల్లు, అదిలాబాదు, ఖమ్మం వంటి తెలంగాణా జిల్లాలన్నింటిలో ఈ తత్త్వం విస్తరించింది. క్రమంగా అచల ఆధ్యాత్మిక ఉద్యమం దక్షిణ భారతదేశమంతా వ్యాపించిందని తెలుస్తుంది. తెలంగాణా జిల్లాల్లో చాలా పల్లె ప్రాంతాల్లో, చాలా కుటుంబాల్లో ఈ అచల తత్త్వాన్ని అనుసరిస్తున్నారు. మా తాతగారు శ్రీవంగరి వెంకయార్యులు, మా పెద్దనాన్నగారు శ్రీనారసింహార్యులు, మా నాన్నగారు శ్రీ నారాయణార్యులు అచల పరిపూర్ణ బోధను స్వీకరించి, గురు పీఠాన్ని అధిష్టించారు కూడా.

యాజ్ఞవల్క్యుడు, జనకుడు, శుకుడు, సాందీపనీ, ఈశ్వరుడు, అంబికాశివయోగి, వేమనయోగి, శ్రీధరస్వామి, శివరామ దీక్షితులు, కంబలూరు అప్పబ్రహ్మం… ఇలా వీరందరూ అచల తత్త్వవాదులు, అచల వేదాంతులు, అచల పరిపూర్ణయోగులు. వీరితో పాటు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి, సిద్ధప్ప ఈ కోవలోకే చేరుతారు. ఇస్లాంలో భాగమైన 'చిస్తీ' లు కూడా అచల పరిపూర్ణులే అని కొందరు భావిస్తారు.

మొదట అచల పరిపూర్ణానికి అర్థం చెప్పుకుంటే 'అచలం' అనగా చలనం లేనిది, కదలనిది, చలించనిది, స్థిరంగా ఉండేది. 'పరిపూర్ణం' అనగా నిండుగా ఉన్నది. అంతటా పూర్ణమైనది. పూర్ణం కంటే కూడా దృఢంగా ఉన్న నిండుదనం. స్పష్టమైన అర్థ వివరణతో గల అచల సిద్ధాంతం ఒక భ్రాంతిరహిత సిద్ధాంతం. లేని మాయా/ఎఱుక అనేది భ్రాంతి సహిత సిద్ధాంతం. గురుతులేనిది గురుపదం. గురుతు సహితమైంది లేని మాయా/ఎఱుక. సూర్యోదయం అయితే చీకటి ఎలా లేకుండా పోతుందో గురుబోధ వల్ల లేని మాయా/ఎఱుక లేకుండా పోతుంది. సచల మతాలు సచల సిద్ధాంతాలు గురుతు సహితమైనటువంటివి. అచల తత్త్వం గురుతులేనిది. సాధనారహితమైంది.

అచల ఋషి సంప్రదాయక

|

నిజగురు పరంపర

|

శ్రీమన్నారాయణుడు

|

సూర్యభగవానుడు

|

యాజ్ఞవల్క్యుడు

|

జనకుడు

|

శుకుడు

|

సాందీపని

|

శ్రీకృష్ణుడు

అర్జునుడు　　ఉద్ధవుడు

అచల సిద్ధాంతం నిజగురు పరంపర

- శ్రీధర స్వాములు
  - శ్రీమద్రామడుగు శివరామదీక్షితులు (అచల సిద్ధాంత స్థాపకులు)
    - శ్రీమత్ కంబలూరి అప్పయ్య మంత్రి
      - శ్రీమత్ పరశురామ నారసింహస్వామి
      - శ్రీమత్ పరశురామ సీతారామస్వామి (భద్రాద్రి రామశతకం)
        - శ్రీమత్ భాగవత కృష్ణదేశిక ప్రభువులు (శుద్ధ నిర్గుణ తత్త్వ కందార్థ దరువులు)
          - శ్రీమహాయోగిని శేషమాంబ
          - శ్రీమత్ పీల్ఖాన లక్ష్మణదేశికులు
          - శ్రీమత్ పీల్ఖాన శంకర దేశికులు
            - శ్రీ అమర లింగయార్యులు
              - శ్రీ బత్తిని పోచయార్యులు
                - శ్రీ బత్తిని లక్ష్మణార్యులు
                  - శ్రీసామల సదానంద బాల్‌రాజార్యులు (సదానందాశ్రమ స్థాపకులు)
              - శ్రీ వనమాల దశరథ
              - శ్రీ అచల పరిపూర్ణ వంగరి వెంకయార్యులు
                - శ్రీ నిర్మలానంద వంగరి నారసింహార్యులు
                  - శ్రీవంగరి నారాయణార్యులు

అచల సిద్ధాంతం మూడింటిని గూర్చి తెలియజేస్తుంది 1. అచలం 2. ఎఱుక 3. జగత్తు. ఎప్పటికీ ఉన్నది అచలం. ఎప్పుడూ లేనిది ఎఱుక, కల లాంటిది జగత్తు.

1. అచలం : ఎప్పటికి ఉన్నది అచలం. చెప్పడానికి, చూపించడానికి వీలు కానిది. అనుభూతికి, ఊహకు అందగరానిది. తాను లేకపోవుట, లేనని జాగ్రత్త నొందుట మాత్రమే పరిపూర్ణ స్థితి. అదే అచలం.

'పుట్టుట గిట్టుట లేకను

పుట్టెటి గిట్టెటి యెఱుక పోడిమియు యెఱుకన్

చట్టువలె కదలకుండును

బట్టబయల్ యిట్టి దెరిగి భావింపదగున్' (శుద్ధ నిర్గుణ తత్త్వ కందార్థము)

జనన మరణాలు లేనిది పరమ పదం. జనన మరణాలు పొందేది ఎఱుక. ఏమి ఎఱుగక ఎఱుగడానికి రూప నామాలు లేక ఉండేది అచలం. అది స్థిరమైంది. పరిపూర్ణమైంది. ఏమి లేనిది, ఏమి కానిది, గ్రహించేది లేనిది, తెలిసిందంతా లేనిది, లేనిదంతా తెలుసుకొనేది అచల పరిపూర్ణ తత్త్వం. అందుకే 'లేనిది' అనగా ప్రకృతి. అది అసత్యం, అనిత్యం. 'ఉన్నది' అనగా బ్రహ్మం. అది సత్యం, నిత్యం. ఇంద్రియాలకు ఏదైతే తోచటం లేదో, పంచతన్మాత్రలకు ఏదైతే అందటం లేదో అదే అంతటా ఉంది. అదే పరిపూర్ణం.

సంకల్ప భ్రాంతిలో ఉన్న మానవులు సమస్త రూప నామాలతో ఎఱుకను కలిగి మరుపు చేత ఈ ప్రకృతి అంతా సత్యమని భావిస్తున్నారు. కాని మానవులు అనుసరిస్తున్న సంకల్ప భ్రాంతి అంతా కల. కల నుంచి మేల్కొంటే, కల అనుభవం ఏమీ ఉండదు. కలలో తోచే జగత్తు, కలలో తోచే శరీరాలు మేల్కొన్న తర్వాత ఏమీ ఉండవు. అలాగే ఈ కనిపించే జగత్తు, ఈ కనిపించే శరీరాలు కూడా కల. ఈ కల ఎలాంటిదంటే సర్వభ్రాంతి అధ్యారోపం వంటిది. భ్రాంతి సహిత విధానమంతా లేనిది. భ్రాంతి రహిత విధానమంతా ఉన్నది. ఉన్నది ఉన్నట్లు, లేనిది లేనట్లు, ఉలుకు లేక పలుకు లేక ఉన్నదే అచలం. సమస్త రూప నామాలన్ని భ్రమ, మాయ, మరుపు. మరుపు నుంచి మేల్కొని చూస్తే అంతా ఏమీ లేదు. అదే అచలం.

2. ఎఱుక : ఎప్పుడూ లేనిది ఎఱుక. ఎరిగేది, వినేది, చూచేది, తెలిసేది ఎఱుక. ఎఱుకంటే సంకల్పం. సంకల్పమంటే కల్పన. కల్పన అంటే లేనిది. ఎప్పుడూ లేనిది, కాని ఉన్నట్లుగా అనిపిస్తుంది. ఉన్నట్లు అనిపించేది ఎప్పుడూ లేనిది. అదే మాయ. ఈ మాయ ఎండమావుల వలె, కుందేటి కొమ్ములవలె, గొడ్రాలి బిడ్డవలె, రజ్జుసర్ప భ్రాంతివలె, ఆకాశ పుష్పాల వలె లేకనే ఉన్నట్లు అనిపిస్తుంది. ఈ మాయ కలలో తోచే శరీరాల వంటిది. కలలో తోచే శరీరాలకు ఎలా మూలంలేదో, ఈ కనిపించే శరీరాలకు అలా మూలం లేదు. ఈ కనిపించే శరీరంలో ఉన్న చైతన్యం కలశరీరం వంటిది. ఈ గుర్తెరిగే చైతన్యం కలశరీరం వంటిది. అందుకే కల శరీరాలకు, ఈ శరీరాలకు భేదం లేదు.

'నేను' అన్నదానిని అద్వైతం 'ఆత్మ' అని, విశిష్టాద్వైతం ' ఈశ్వరుడు' అని, ద్వైతం 'జీవుడు' అని పేర్కొన్నాయి. ఇన్ని నామములతో ఉన్న నేను అన్నదానిని అచలం 'మాయా/ఎఱుక' అంటుంది. ఈ మాయా స్వరూపులే అందరూ. సమస్త లోకాలు, లోకేశులు, లోకస్థులు అన్నీ మాయా ఎఱుక. ఇవన్నీ సమస్త రూప నామములు కలవి. శాశ్వతం కానివి. అయినా ఇవి ఉన్నట్లు అనిపిస్తున్నవి. ఈ ఎఱుకయే మాయ. ఈ ఎఱుక స్వజాగ్రత లేక అజాగ్రత అన్న మరుపులో నిలిచి ఉంటుంది. ఈ మరుపుతోనే తన్ను తాను మరిచి, ఈ మరుపుతోనే సమస్త కర్మలు చేసి, ఈ మరుపుతోనే ఒక శరీరాన్ని వదిలి, ఈ మరుపుతోనే వేరొక శరీరంలో జన్మించి, మళ్ళీ ఈ మరుపుతోనే కర్మలను అనుభవిస్తూ ఉంటుంది. ఈ మరుపు ఎంతవరకు ఉంటుందంటే ఎఱుకకు స్వజాగ్రత్త కలుగనంతవరకు ఉంటుంది. ఇది నిజమని ఎవరు భావిస్తారో అట్టివారికి జన్మరహితం కాదు.

చింతల తోటన నెఱుకే

వింతల పుట్టిల్లనంగ వెలసిన దెఱుకే

తంతుల పేటన నెఱుకే

పంతములకు చూడ మూల బలమది యెఱుకే ।

(జగజ్జనన స్థలమన్ననెఱుకే । భ్రాంతులకెల్లన్।) (శుద్ధ నిర్గుణ తత్త్వ కందార్థము)

ఎఱుక విధానం – సంకల్పాలకు మూలమైంది, వింతలకు పుట్టినిల్లు, పంతములకు కారణంగా సర్వరూపులతో జగత్తు అంతా తానేనని, మరియొకటి లేదని, తనకు కలిగిన మరుపుతో తాను సత్యమని భావిస్తూ ఉన్నదే లేని మాయా/ఎఱుక.

ఎఱుక ఉత్పత్తి – టెంకాయలోకి నీరు వచ్చినట్లుగా మనకు తెలియకుండానే మరుపులో ఎఱుక ఉత్పత్తి అవుతుంది.

ఎఱుక లయం – ఏనుగు మ్రింగిన వెలగకాయలను గుజ్జు లేకుండా విసర్జించినట్లుగా ఎఱుక అనుభవంతో లయం అవుతుంది. ఏదైతే కనిపిస్తుందో, అది లేనే లేదనే నిరసన వ్యక్తం అవుతుంది. సర్వభ్రాంతిని తొలగిస్తుంది. ఈ భావనను అచల సిద్ధాంతం కలిగిస్తుంది.

ఎఱుక స్వరూపం – అరటి స్తంభం పొరలన్నీ తీసివేస్తే చివరకు మూలమే ఉండదు. అలాగే లేని మాయా ఎఱుక మన మరుపుతో అరటి స్తంభం వలె అనిపిస్తుంది. అచల బోధ భ్రమ అనే బీరచిక్కును విడదీసి, ఎఱుకను ఏమీ లేనిదని తెలిపి, సంకల్పమనే కూకటివేళ్ళను పెరికివేస్తుంది. ఇలాంటి విచారణ అచలేతర సిద్ధాంతాలకు లేదు.

3. జగత్తు : జగత్తు ఉన్నట్లు, ఇది సత్యమని, ఇది నిత్యమని అనిపిస్తుంది ఈ లేని జగత్తు కేవలం భ్రమల చేతనే సత్యంగా ఉన్నట్లు అనిపిస్తుంది. ఈ కనిపించే శరీరాలకు మూలం ఉన్నట్లు చెప్పడం కేవలం భ్రమ. స్వప్నంలో దేహాలకు మూలం లేనట్లు, ఈ గుర్తెరిగే దేహాలకు మూలం లేదు. దేహి(ఆత్మ) కలది మేడిపండు వంటిది. దేహిని కలిగిన దేహం పరాప్రకృతికి చెందిన వేపకాయ వంటిది. దేహి దేహములు సత్యమని భావించటం భ్రమ. అలాంటి వారు ఎన్నటికీ గురుపదం ఎరుగరు.

ఈ జగత్తు కల జగత్తు. ఈ గుర్తెరిగే దేహాలు కలలో కనిపించే మూలంలేని దేహాలు. అంటే కలలో కనిపించే జగత్తుకు జాగ్రత్తలో గుర్తెరిగే జగత్తుకు తేడా లేదు. ఈ పూర్ణ సిద్ధాంతం తెలియని వారందరు నిద్రావస్థలో కనిపించిన జగత్తు మేల్కొన్న తర్వాత ఏమీ లేదని గ్రహించి కూడా ఈ గుర్తెరిగే జగత్తును మాత్రం సత్యమని భ్రమిస్తారు. కాని కలలో కనిపించే జగత్తు బాహ్య జగత్తు. బాహ్య జాగ్రత్తలో గుర్తెరిగే జగత్తుకు తేడా ఏమీలేదని తెలుసుకోవాలి. కల జగత్తు వంటిదే ఈ గుర్తెరిగే

జగత్తు. కాని ఈ జగత్తు సత్యంగా అనిపిస్తుంది. ఈ మరుపునే అజాగ్రత్త వల్ల సమస్తం సత్యమని అనిపిస్తుంది. అందుకే ఎరుక భావాన్ని తెలుసుకొని భ్రాంతి రహితం కావాలని అచల తత్త్వం బోధిస్తుంది.

భ్రాంతి : సమస్తం లేకనే తోచేది భ్రాంతి. ఇది అధ్యారోపం. రజ్జుసర్పభ్రాంతిలో రజ్జువు (తాడు) మీద సర్పం అధ్యారోపితమౌతుంది. దీనినే భ్రాంతి అంటారు. ఈ లేక తోచే లేని మాయా/ ఎఱుక ఎండమావుల వలె భ్రమరూపంగా తోచుతుంది. ఎండమావులు లేనివి అయినా నీళ్ళవలె ఏ విధంగా ఉన్నట్లు అనిపిస్తుందో, ఆ విధంగా సర్వజగత్తు సర్వరూపు నామాలు లేనిది అయినా ఉన్నట్లు అనిపిస్తుంది. పరిపూర్ణం మినహా సమస్త రూప నామాలు మాయే. అట్టి మాయే భ్రమ. భ్రమ లేనిది బ్రహ్మం (అచలం)

బ్రహ్మం : భావింపరానిది బ్రహ్మం. అది అవాఙ్మానస గోచరం. మనస్సుకు, వాక్కుకు, జ్ఞానానికి అగోచరం. సమస్త రూప నామాలు లేని పరిపూర్ణం తెలుసుకొన్నప్పుడే జన్మరాహిత్యం పొందగలం. బ్రహ్మం చేరగలం.

అచల తత్త్వం ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతాలకు అతీతమైంది. జీవుడిని, బ్రహ్మను– ఒకటిగా చూపేది అద్వైతం. జీవుడిని, బ్రహ్మను –భక్తితో చూపేది విశిష్టాద్వైతం. జీవుడిని, బ్రహ్మను–రెండింటిని వేరుగా చూపేది ద్వైతం. జీవుడిని గాక, బ్రహ్మను గాక కేవలం 'అచలం' మాత్రమే చూపేది అచలతత్త్వం.

అచలతత్త్వం త్రిగుణాతీతమైంది. త్రిగుణాలు త్రిమూర్త్యాత్మక స్వరూపమైనవి. ఆ స్వరూపం ఓంకారం. ఓంకారంలోని అకార–ఉకార–మకారాలే గుణత్రయం. రజో గుణం బ్రహ్మ, తమోగుణం రుద్రుడు(శంకరుడు), సత్వగుణం విష్ణువు. త్రిగుణ రూపనామాలతో ఉన్న ఈ సమస్తం అచలం కాదు. గుణ రూప నామాదులు లేనిదే అచలం. అఖిలం అచలం. అదే పరిపూర్ణం.

అచలతత్త్వం సాంఖ్యానికి అతీతమైంది. పిండబ్రహ్మాండాల ఉత్పత్తి సాంఖ్యంలో చెప్పబడింది. 'బ్రహ్మరో అవ్యక్తం ।అవ్యక్తో మహత్ । మహత్ మదాహంకార।మదాహంకారో పంచతన్మాత్రాని। పంచతన్మాత్రో పంచభూతాని। పంచ భూతేభ్యో సర్వం జగత్।' ఇది జగత్తు ఆవిర్భావ క్రమం. బ్రహ్మం నుంచి అవ్యక్తం (మూల ప్రకృతి). అవ్యక్తం నుంచి మహత్తు. మహత్తు నుంచి అహంకారం,

అహంకారం నుంచి పంచతన్మాత్రలు, పంచ తన్మాత్రల నుండి పంచభూతాలు, పంచభూతాల నుంచి జగత్తు సృష్టించబడిందని సాంఖ్యం చెబుతుంది. శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములనే పంచతన్మాత్రల నుంచి ఆకాశం, వాయువు, అగ్ని, జలం, పృథివి అనే పంచభూతాలు సృష్టింపబడ్డాయి. శబ్దం నుంచి ఆకాశం, స్పర్శ నుంచి వాయువు, రూపం నుంచి అగ్ని, రసం నుంచి జలం, గంధం నుంచి పృథివి ఆవిర్భవించాయి. జగత్తు ఆవిర్భావం, జగత్తుయందు గుణక్రియ రూప నామబేధాలతో జీవుడు ఉద్భవిస్తున్నాడు. ఆ జీవుడు ఏదో ఒక దేహాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని నిలయమై ఉంటాడు. జీవుడు దేహంలో ఉన్నంతవరకు అతడు చైతన్య స్వరూపుడు. అందుకే జీవుడు ఎఱుక. జీవుడికి దేహానికి మధ్య సచ్చిత్ సంబంధం ఉంటుంది. సత్–జీవుడు, చిత్–దేహం, జీవుడు–చైతన్యుడు. దేహం–జడం. చైతన్యం లేనిదే దేహం లేదు. దేహం లేనిదే చైతన్యంలేదు. చైతన్యం కానీ, జడం కానీ ఈ రెండునూ అచలం కాదు. అచలం నిర్గుణమైంది. నిరాకారమైంది. స్వచ్ఛమైంది. శుద్ధమైంది. అనిర్వచనీయమైంది. 'పల్కులేనిదే బ్రహ్మమూ। బ్రహ్మమని పలికేదే – ఇక శూన్యమూ' అని అంటారు అచల తత్త్వవేత్తలు.

కర్మ, జ్ఞాన, భక్తి, యోగాలకు అతీతమైంది అచల తత్త్వం. కర్మయోగానికి అతీతమైంది అచలం. ఆగామి, సంచిత, ప్రారబ్ధ కర్మల వల్ల కర్మబంధాలు ఏర్పడుతాయి. అచలానికి కర్మలే లేనప్పుడు కర్మబంధాలు ఏర్పడటం అసంభవం. జ్ఞానయోగానికి అతీతమైంది అచలం. ఈ తత్త్వంలో జ్ఞానం అంటే ఎఱుక. అందుకే అచలం జ్ఞానరహితమైంది. నవవిధ భక్తిమార్గ యోగానికి అతీతమైంది అచలం. భక్తియోగమంతా మనఃస్థితికి చెందింది. ఈ భక్తి సాధనతో కూడింది. కాని అచలం అనుభవంతో కూడింది.

ఇవే గాక ముద్రలు, ధ్యానం, రాజయోగంలో తారకం, సాంఖ్యం, అమనస్కం వంటి భావనలు అచల తత్త్వ పరిధిలోకి రావు. అచలతత్త్వం సాధనచతుష్టయ సంపత్తిని గ్రహించగలగాలి. అవి –

1. నిత్యానిత్య వస్తువివేకం – రూప నామక్రియలు గల అంతర్ బాహ్యా ప్రపంచమంతా అనిత్యం. రూప నామాలు లేక సర్వవిలక్షణమై ఉన్న బ్రహ్మం నిత్యం.

2. ఇహాముత్రార్థ ఫల భోగ విరాగం – ఇహపర భోగాలిచ్ఛగింపక పాప పుణ్యముల యందు పడకుండా ఉండటం. స్త్రీలను, ధనధాన్య వస్తు వాహనాది గృహారామ క్షేత్రాదులను, పరలోక మందుగల స్వర్గ వైకుంఠ కైలాసాదుల యందలి, సాలోక్య సామీప్య సాయుజ్య విదేహాది పదవుల యందు గల భోగాలపై ఇచ్ఛ లేకుండా ఉండటం.

3. శమాది షట్కసంపత్తి – శమం, దమం, శాంతి, తితీక్ష, శ్రద్ధ, ఉపరతి వంటి సాధనలను అనుసరించటం.

శమం – ఆంతరింద్రియ నిగ్రహం

దమం – బహిరింద్రియ నిగ్రహం

శాంతి – అరిషడ్వర్గాలను అణచడం

తితీక్ష – సుఖ దుఃఖాలను సహించడం

శ్రద్ధ – గురు వాక్యనిష్ఠ, గురు భక్తి కలిగి ఉండటం.

ఉపరతి – కర్తృత్వం లేని కర్మ ద్వారా ఆత్మ నెరుగడం.

4. ముముక్షుత్వం – మోక్షాపేక్ష తప్ప ఇతరాపేక్ష లేకుండుట. ముముక్షత్వం. సర్వకాల సర్వావస్థల యందు జనన మరణ భ్రాంతి రహిత మోక్షమందు ఇచ్ఛ కలిగి ఉండటం ముముక్షత్వం.

అచల తత్త్వవేత్తలు చతుష్టయ సాధన సంపత్తిని కలిగి భ్రాంతి రహిత స్థితిని పొందాలని అచల తత్త్వం బోధిస్తుంది.

అచల వాదులు గురువును దైవంగా భావిస్తారు. గురువుకు దేహముండదు. రూపముండదు. గుణముండదు. అఖిలానికి ఆత్మ గురువైతే, ఆత్మకు అచలమే గురువు. గురువులకు గురువైంది పరిపూర్ణ బ్రహ్మం. పరిపూర్ణ పరబ్రహ్మాన్ని నిరూపించే ప్రయత్నంలో తమకు అచల తత్త్వాన్ని బోధించిన గురువులను పూర్తిగా విశ్వసించి, వారినే అచల పరిపూర్ణులుగా స్వీకరిస్తారు. అచల పరిపూర్ణ యోగులు ఆచరణలో అన్నీ ఆదరిస్తారు. కాని అన్నిటా ఉంటూనే ఆ నిరాకార గురు (పరిపూర్ణ) తత్త్వంలో జీవించడమే అచల పరిపూర్ణ ఆచరణాత్మక జీవనయోగం.

అచల పరిపూర్ణులు అన్నిటా ఉండి, అందరితో కలిసి ఉండి కూడా తామరాకు మీద నీటి బొట్టుగా, అద్దమందు రూపంగా, బురదలో కుమ్మరి పురుగుగా,

నాలుకకు నెయ్యిగా, బొబ్బరకు చింతపండుగా, చల్లలో వెన్నగా ప్రపంచంలో సకల వ్యవహారాలు చేసి కూడా కల జగత్తుకు అంటడం లేదు. సత్సంగంలో నిస్సంగం అంటే ఇదే. క్రింది ఉపనిషద్వాక్యం పరిశీలిద్దాం.

సత్సంగత్వే నిస్సంగత్వం। నిస్సంగత్వే నిర్మోహత్వం।

నిర్మోహత్వే నిశ్చల తత్త్వం। నిశ్చల తత్త్వే జీవన్ముక్తిః॥

సత్సంగత్వం వల్ల నిస్సంగత్వం, నిస్సంగత్వం వల్ల నిర్మోహత్వం, నిర్మోహత్వం వల్ల నిశ్చల తత్త్వం ఏర్పడుతుంది. ఈ నిశ్చలమే 'అచలం'గా భావించవచ్చునేమో!

చావు పుట్టుకలు లేక, తనకు తాను స్వతస్సిద్ధమై ఉన్న, ఈ ఉత్త బట్టబయలు తప్ప ఏమీ లేదు. సకల కాలాలు లేవు. సకల దేశాలు లేవు. సకల వస్తువులు లేవు. కలలో కనపడిన గజము మేల్కొని చూడగా ఎలా లేదో మూలం లేని ఈ గుర్తెరిగే శరీరం ఏమీ లేదని గురు ముఖంగా విచారించాలని అచల తత్త్వం బోధిస్తుంది.

'ఈ ఉత్త బట్టబయలు ఏమి లేదు' అనే ద్వాదశాక్షరిని చక్కగా అవగాహన చేసుకొని, తర్వాత కలలో తోచిన శరీరాలు ఏవిధంగా కనిపిస్తాయో, ఆ విధంగానే 'మూలం లేని ఈ గుర్తెరిగే శరీరమేమీ లేదు' అనే షోడశాక్షరిని సదా మరువకుండా ఉండవలననే గురు వాక్యాలను తప్పక ఆచరించవలెనని ఈ తత్త్వం తెలియజేస్తుంది. ఇదే జనన మరణ భ్రాంతి రహితమైన అచల సూత్రం. ఇదే పరిపూర్ణం. చివరగా పరిపూర్ణాన్ని ఉపనిషదుదాహరణంతో ముగిద్దాం.

శ్లో॥ ఓం పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్ పూర్ణముదచ్యతే
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమే వావశిష్యతే॥

అర్థం : అది పూర్ణమే, ఇది పూర్ణమే, పూర్ణం నుంచి పూర్ణమే పుడుతుంది. పూర్ణానికి పూర్ణం కలిపినా, పూర్ణం నుంచి పూర్ణం తీసివేసినా పూర్ణమే మిగులుతుంది. అదే అచలం.

* * *

సాహిత్య పత్రికల విశ్లేషణ - జయంతి పత్రిక చరిత్ర

డాక్టర్. మండలోజు నర్సింహస్వామి*

భారతదేశము బ్రిటిష్ పాలకుల పాలనలో ఎంతో దెబ్బతిన్నది. వివిధ సంస్థానాల్లో ఎటు చూసినా నియంతృత్వమే కనపడేది. బ్రిటిష్ వారిని విమర్శించిన పత్రికలను పగబట్టి వాటి ప్రచురణను అడ్డుకునేవారు. సంస్థాన పాలకులు ఈ విషయంలో మరింత కఠిన వైఖరితో ఉండేవారు. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఆనాడు పత్రికలకు స్వేచ్ఛ లేనేలేదు. తెలుగు భాష సాహిత్య సంస్కృతులకు సర్కార్ ద్వారా ఇసుమంతైన సాయం అందకుండేది.

ఆనాడు 'తెనుగు' దినపత్రిక తేట తెనుగు పదాల మూట అని ఈనాటి తెలుగు పత్రికలకు అది ధీటుగా ఉండేదని చెబితే అతిశయోక్తి కాదు. ఒద్దిరాజు సోదరులు తమ 'తెనుగు' (వార) పత్రికలో తెలంగాణ సాంస్కృతికోద్యమాన్ని ప్రచారం చేశారు. గ్రంథాలయోద్యమానికి పత్రికల్లో స్థానం కల్పించారు. కొత్తకొత్త కవుల్ని, రచయితల్ని ప్రోత్సహించారు. అక్షర తపస్వి సురవరం ప్రతాపరెడ్డి "గోలకొండ" పేరుతో 1926లో వారానికి రెండురోజులు వెలువడే పత్రికను స్థాపించారు. పత్రికను నడిపించుటలో భాగ్యనగర్ కొత్వాల్ గా పేరుపొందిన రాజాబహద్దూర్ వెంకట రామారెడ్డి పాత్ర ఎంతో ఉంది. ఈ పత్రిక 1948లో దినపత్రికగా మారింది.

తెలంగాణ సాహిత్య పత్రికల చరిత్రలోనూ తెలంగాణకు పెద్దపీట ఉంది. ఈ ప్రాంతంలో ఎన్నెన్నో సాహిత్య పత్రికలు ప్రారంభమయ్యాయి. భారతికి సమాన స్థాయిలో సాహిత్యానికి ఇవి హారతి పట్టాయి. సాహిత్య పత్రికలు లేని లోటును తీర్చేందుకు "సుజాత" మాసపత్రిక ఆవిర్భవించింది. 1927లో బలమైన సంకల్పంతో హైదరాబాద్ కేంద్రంగా ఈ పత్రిక ప్రారంభమైంది. చాలామంది పరిశోధకులు తమ ప్రతిభకు పదును పెట్టుకునే వేదికగా "సుజాత" నిలబడింది. ప్రామాణికమైన చారిత్రక, సారస్వత వ్యాసాల ప్రచురణకు కేంద్రస్థానము అయింది.

*** జూనియర్ లెక్చరర్ ఇన్ తెలుగు, ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, భీంగల్, నిజామాబాద్.**

మెదక్ జిల్లాలోని వడ్డేపల్లి నుండి నరసింహాచార్యులు అనే పండితుడు " దేశబంధు " (1926) లో మాసపత్రికను నిర్వహించారు. "దేశబంధు" నాలుగు ఏళ్లు ప్రచురణను పొందింది. కొన్ని వ్యాసాలు ఆనాటి తెలంగాణలో వికసించిన వచన రచనా వికాసానికి దర్పణాలుగా ఉన్నాయి. 1940లో హైదరాబాదు నుండి ఒక సాహిత్య మాసపత్రిక "తెలుగుతల్లి"గా ప్రారంభమైనది. ఈ పత్రిక తెలంగాణలో అభ్యుదయ సాహిత్యానికి చక్కని బాట వేసింది. ఈ పత్రిక రాచమళ్ల సరస్వతీదేవి సంపాదకత్వంలో నడిచింది. తెలుగు భాషా సాహిత్య వికాసాల కోసం నిరంతరము కృషి చేయాలని దీనికి తగ్గట్టుగా దేవులపల్లి రామానుజరావు "శోభ" అనే పేరుతో సాహిత్య పత్రికను స్థాపించారు. ఈ పత్రిక ఎంతోమంది యువకవులు, రచయితల్ని, ప్రసిద్ధ సాహితీవేత్తలుగా తీర్చిదిద్దింది.

హైదరాబాదు సంస్థానం భారతదేశంలో విలీనమైన తరువాత పలు పత్రికల స్థాపన జరిగింది. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి "ప్రజావాణి" పేరుతో దినపత్రికను స్థాపించారు. ప్రసిద్ధ పరిశోధకులు వెల్దండ ప్రభాకరామాత్య 'జయభారత్' అనే పేరుతో ఒక మాస పత్రికను ప్రారంభించారు. "ఆంధ్రకేసరి" పేరుతో మరొక పత్రిక ప్రారంభమైంది. గుండవరపు హనుమంతరావు సంపాదకత్వంలో వచ్చింది.

1953లో బోయినపల్లి వెంకట రామారావు సారథ్యంలో కరీంనగర్ కేంద్రంగా "సారస్వత జ్యోతి" పేరుతో మాసపత్రిక ప్రారంభమైంది. ఇందులో కరీంనగర్ ప్రాంతపు ప్రతిభావంతులకు చోటు కల్పించారు. బుక్కపట్టణం రామానుజాచార్యులు "తెలంగాణ" పేరుతో ఒక దినపత్రికను స్థాపించారు. ఇది కొద్ది మాసాలు మాత్రమే నడిచింది. తెలంగాణలో ఇది తొలి తెలుగు దినపత్రిక. బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి అడవి బాపిరాజు సారధ్యంలో హైదరాబాదు నుండి 1943లో వెలువడిన "మీజాన్" దినపత్రిక వచ్చింది. వార్తా శీర్షికల విషయంలో, వ్యాసాలలో భాషాపరంగానూ "మీజాన్" పత్రిక క్రొత్త రీతిని చూపించింది. ఈ పత్రిక ఎంతోమంది అజ్ఞాత ప్రతిభావంతుల్ని ప్రోత్సహించింది.

ఈ దినపత్రికల్లోనూ సాహిత్య ప్రచురణ ఉండేది. సాహిత్య పత్రికలెన్నో వెలువడి తెలంగాణలో ప్రచురణను పొందాయి. సాధారణ పత్రికలు సామాజిక రంగానికి చెందినవైతే మరికొన్ని రాజకీయ పత్రికలుగా పేరుగాంచాయి. సాహిత్య

పత్రికలు మాత్రము పాండిత్య వ్యక్తిత్వాల –తోనూ, సాహిత్య వ్యాసాలతోనూ ఎంతో కృషి చేశాయి. ఇంకా ఆ కృషి కొనసాగుతున్నది.

ప్రత్యేక సంచిక – విశిష్టత :

ప్రత్యేక సంచిక (స్పెషల్ ఇష్యూ) ఇది ముందే నిర్వచించిన షెడ్యూల్లో, విస్తృతమైన సమాచారాన్ని కలిగి ఉంటుంది. వ్యాసాలు, కథలు, ఇంటర్వ్యూలు, సమీక్షలు, సర్వేనివేదికలు, ప్రకటనలతో పాటు ఏదైనా నిర్దిష్ట అంశం కీలకమవుతుంది. ప్రత్యేక సంచికలో తరచుగా పాఠకులను ఆకర్షించడానికి ఆలోచన కలిగించే కథనాలు, చిత్రాలు ఉంటాయి. ప్రత్యేక సంచికలు సాధారణంగా నాణ్యమైన కాగితాలపై ముద్రించబడతాయి. వీటిని సర్వసాధారణంగా చందాలపై పంపిణీ చేస్తారు.

ప్రత్యేక సంచికల్లో దీర్ఘమైన మరియు వివరణాత్మకమైన ప్రామాణిక వ్యాసాలను ప్రచురిస్తారు. వ్యాసాలలో సామాజిక, సాంస్కృతిక మరియు రాజకీయ సమస్యల గూర్చి విశ్లేషణాత్మకంగా లోతుగా చర్చించి ప్రచురిస్తారు. ప్రత్యేక సంచికలు అంశాన్ని ఆత్మాశ్రయంగా, సృజనాత్మక రీతిలో వ్యక్తీకరించే స్వేచ్ఛను కలిగి ఉంటాయి. ప్రత్యేక సంచికలు చిరకాలం పాటు పదిలపరుచుకోదగినవి.

జయంతి పత్రిక – నేపథ్యం

కవి సమ్రాట్టు విశ్వనాథ సత్యనారాయణ రస సిద్ధులు. భర్తృహరి సుభాషితాలలోని “జయన్తితే సుకృతినో రససిద్ధా: కవీశ్వరాః నాస్తి తేషామ్ యశః కాయే జరామరణజం భయమ్!!” అనే శ్లోకాన్ని తాను నడిపిన “జయంతి” పత్రికకు మకుటంగా అలంకరించారు విశ్వనాథ. ఆయన కొనసాగించిన సాహిత్య కృషిలో జయంతి పత్రికా నిర్వహణ పేర్కొనదగినది.

“భారతి” పత్రికను ప్రారంభించిన పలు సంవత్సరాలకు విశ్వనాథ ‘జయంతి’ పత్రిక ప్రారంభమైంది. “భారతి” పత్రిక తెలుగు సాహిత్య రంగంలో అప్పటికే మంచి పేరు తెచ్చుకున్నది. అదొక్కటే కాక ఎన్నో సాహిత్య పత్రికలు అప్పటికే ఉన్నాయి. అయినా ‘జయంతి’ పత్రికను ఎందుకు ప్రారంభించారనే ప్రశ్న తలెత్తుతుంది. ఈ ప్రశ్నకు జవాబుగా విశ్వనాథ సత్యనారాయణ తొలి

సంపాదకీయంలో "ఎవరి మట్టుకు వారికి పత్రిక పెట్టేందుకు తగినవి కాకపోయినా కారణాలు కనబడుతూనే ఉంటవి". అలాంటి కారణాలలో ఒకటిగా "భావం బ్రతుకు మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ప్రతి ఆంధ్రుని బ్రతుకు ఇంగ్లీష్ ఆక్రమిస్తూ" "ఆంధ్రభావం ఎక్కడ ? ఏ జగత్తుకైనా జీవితానికయ్యే భాష కావాలి. తక్కినవన్నీ తర్వాతనే".

ఇది కేవలం కారణం కాదు, అది ఆయన ఆశయం. అదొక మహోన్నత భావన. తన ఆశయం ఏదైనా ఆయన రచయితల మీద ఎలాంటి ఆంక్షలు పెట్టలేదు. వారికి స్వేచ్ఛను ఇచ్చారు." ఏ కవికి , ఏ రచయితకైనా ఏది అందముగా కనిపిస్తే అది వ్రాస్తాడు. అది రమ్యం కాదూ అని తోస్తే కాలం తోసేస్తుంది. ఒకప్పుడు రమ్యమైన దాన్ని రమ్యంగా లేదు అని కాలం అనుకోని వదిలేస్తే అదే మళ్లీ కొంతకాలానికి దాన్ని పునరుద్ధరిస్తుంది". అన్నారు విశ్వనాథ. ఇట్లా భాషపై కాల ప్రభావాన్ని విశ్లేషించారు. ఆ రోజులలో సాహిత్య వనరులే పత్రికలు పెట్టడానికి ప్రేరణను కలిగించేవి. దీనిలో భాగంగా విశ్వనాథ జయంతి పత్రికను నిర్వహించారు.

తొలి "జయంతి" పత్రిక ఆరంభం - నిలిపివేత

"జయంతి" పత్రికకు విశాలమైన గతం ఉంది భారతి, శారద, సుజాత వంటి అత్యున్నతశ్రేణి సాహిత్య పత్రికల వరుసలో నిలబడగలిగే 'జయంతి' పత్రికను తొలుత 1927 వ సంవత్సరంలో ద్వైమాసిక పత్రికగా కవి సమ్రాట్టు విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ఆరంభించారు. బహుభాషా పండితులు పంచాఙ్ఞల ఆదినారాయణ శాస్త్రి పత్రికకు ఎంతో సహకరించారు.

ఇదివరకే తెలుగులో పలుపత్రికలు ఉన్నాయి. ఇంకా కొత్త పత్రికలు ఎందుకు? అన్న ప్రశ్నతోనే 'జయంతి' పత్రిక ప్రారంభించబడింది. ఒక సంవత్సరం పాటు కొనసాగింది.

'జయంతి' పత్రిక శబ్ద చర్చలు , అముద్రిత గ్రంథ ప్రకటన, స్వాతంత్రోద్యమ కాంక్ష కలిగిన పద్యాలు, కవిత్వం , గ్రాంధిక వ్యవహార వాదాల రచనలతో నిర్వహించబడింది. ప్రచురణకర్తలు ఎన్నో ఇబ్బందులు పడ్డారు. ఆర్థిక బాధలతో తొందరలోనే 'జయంతి' ' పత్రిక ఆగిపోయింది. కానీ సాహితీ లోకంలో మంచి గుర్తింపు వచ్చింది.

రెండవసారి "జయంతి" పత్రిక ఆరంభం – నిలిపివేత

"జయంతి" పత్రిక జ్ఞాపకాలు సాహిత్యాభిమానుల మనసుల నుండి తొలగిపోయిన 30 సంవత్సరాల తరువాత 1958వ సంవత్సరంలో విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గౌరవ సంపాదకులుగా జువ్వాడి గౌతమరావు సంపాదకత్వంలో "జయంతి" మాసపత్రికగా రెండవసారి వెలువడింది. ఈసారి పత్రికను నడిపినంత కాలము అది సకాలంలో వెలువడేటట్టు చేశారు.

సమకాలీనమైన రచనల మీద, సహపత్రికల మీద, ఆఖరికి తమ "జయంతి" పత్రిక మీద కూడా నిర్మోహమాటమైన సమీక్షలు విమర్శలు చేశారు. అయితే 20 మాసాలు వరుసగా వచ్చిన తరువాత "జయంతి" పత్రిక ఆకస్మికంగా నిలిచిపోయింది.

"జయంతి" పత్రిక సోషలిస్టు ధోరణితో కూడిన వామపక్ష దృక్పథమున్న రచనల్ని, స్వతంత్ర భావాల రచనల్ని ప్రచురించింది. "జయంతి" పత్రిక నిలిచిపోవడానికి ప్రధాన కారణం ఆర్థిక వనరులు లేకపోవడం . నిర్వహణకు సరిపోయేది ఆర్థిక వనరులే.

మూడవసారి "జయంతి" పత్రిక ఆరంభం – నిలిపివేత

"ఈనాడు సాహిత్యం ఏదో ఒక రాజకీయ సిద్ధాంతాలకు / పక్షానికి / కులమత వర్గాలకు/ వివిధ వాదాలకు అనుబంధంగా ఒక ప్రచార సాధనంగా సాగుతున్నది. కాని తన స్వంత వ్యక్తిత్వంతో తాను పురోగమించే తీరు కానరావటం లేదు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో సాహిత్యాన్ని పరిరక్షించుకోవాల్సిన అవసరాన్ని సాహిత్యం కోసం తపన పడే వారందరూ గుర్తిస్తున్నారు". అంటూ 'జయంతి' పత్రికను ప్రారంభిస్తున్నామని త్రైమాసిక పత్రిక రూపంలో వెలువరింపజేస్తూ డాక్టర్,, వెలిచాల కొండలరావు సంపాదకీయం రచించారు. ఆయన సంపాదకత్వంలో 'జయంతి' 2003 సెప్టెంబర్‌లో ఆరంభమైంది.

మూడవ పర్యాయం ఆరంభమైన 'జయంతి' పత్రికకు సారథ్యం వహించిన డాక్టర్ వెలిచాల కొండలరావు పత్రికను పునరుద్ధరిస్తానంటే జువ్వాడి గౌతమరావు వద్దన్నారట. అయినా ఆయన వినలేదు. మావాడు కార్యసాధకుడు 'ఐ హేవ్ ఏ గ్రేట్ ఫెయిత్ ఇన్ హిమ్' అని ఒక ఇంటర్వ్యూలో చెప్పారు జువ్వాడి గౌతమరావు.

జువ్వాడి గౌతమరావు కొండలరావు కార్యకర్తృత్వ శక్తిమీద పెట్టుకున్న విశ్వాసం వమ్ము కాలేదు అని నిరూపించింది 'జయంతి' పత్రిక విజయం. "ఈసారి మొదలవుతున్న 'జయంతి' సాహిత్యానికి సంబంధించిన అనేక అనేక అంశాల విషయంగా స్పష్టమైన దేశీయతా దృక్పథంతో ఇంతకు ముందువలెనే పురోగమిస్తుంది. రచనలే మాకు ప్రధానం" అంటూ తమ అంకితత్వాన్ని, దృష్టి కోణాన్ని చాలా స్పష్టంగానే తెలిపారు కొండలరావు. గతంలో సాహిత్య పత్రికల్ని నిర్వహించటం కంటే ఈ కాలంలో వాటిని ప్రచురించటం ఎంతో క్లిష్టతతో కూడిన పని. ఈ సత్యం అందరికీ తెలిసిందే. మునపటి- వలె విరివిగా రచనలు చేసే రచయితల సంఖ్య ఇప్పుడు లేదు. అప్పటి ప్రమాణాలు కూడా ఇప్పుడు కనిపించటం లేదు. సాహిత్య పత్రికలను డబ్బులు వెచ్చించి కొనే వారి సంఖ్య తగ్గిపోయింది . ఈ నేపథ్యంలో ప్రతి సంచిక ప్రచురణ ఒక గండం వంటిదే. అయినా మొక్కవోని పట్టుదలతో 'జయంతి'నిని దిగ్విజయంగా నిర్వహించడం ఎంతో గొప్ప సంగతి.

గతంలో కేవలం సాహిత్య విమర్శ - పరిశోధనలకే "జయంతి" పరిమితమయ్యేది. ఇప్పుడు సమకాలీన భాష, సాంస్కృతిక అవసరాలకు అనుగుణంగా డాక్టర్ వెలిచాల కొండలరావు "జయంతి" పత్రికను మార్చివేశారు. మానవీయ సంబంధాల్లో ఆరోగ్యకరమైన సమన్వయాన్ని ప్రేమ అభిమానాలను పెంచుతూ దేశీయతా భూమిక మీద సానుకూల ఆలోచన విధానాన్ని పెంపొందించటానికి సంబంధించింది. ఆలోచనా విధానానికి శాస్త్రం - సాహిత్యం రెండు పక్షాలు. ఈ రీతులలో ఏది ఉత్తమమైందనే ప్రశ్నకు అవకాశం లేదు. అన్నింటిని ఆహ్వానించ- వలసినదే అని ప్రకటించి "జయంతి" పత్రిక ముందుకు సాగుతున్నది.

మొదటి "జయంతి" ద్వైమాసికం, రెండవ "జయంతి" మాసపత్రిక, ప్రస్తుతం నడుస్తున్న "జయంతి" త్రైమాషికం అయినా ఇందులో విశేషం ఉంది. తెలుగుతో పాటు ఇంగ్లీషులో కూడా పత్రిక రావడానికి కారణం వర్తమాన కాలంలో ఆంగ్ల ప్రాధాన్యం విస్మరించలేనిది కావడమే. అయినప్పటికీ తెలుగు భాషాపరిరక్షణ ఈనాడు తక్షణ అవసరమని డాక్టర్ వెలిచాల కొండలరావు గారి ప్రగాఢమైన అభిప్రాయం.

నేడు వస్తున్న మూడవ "జయంతి" పత్రికలో కవితలు, భిన్నభిన్న వ్యాసాలతో ఒకటి రెండు విశ్వనాథ సత్యనారాయణకు సంబంధించినవి ఇంక అదనంగా నాలుగు, ఐదు వ్యాసాలు, ఇంటర్వ్యూ లతో ఒక ప్రముఖ కవిని పరిచయం చేస్తూ వెలువ- రించడం, ఇట్లా "జయంతి" పత్రిక క్రమం తప్పకుండా నడుస్తున్నది అంటే డాక్టర్ వెలిచాల కొండలరావు గారి కృషికి మరియు పట్టుదలకు నిదర్శనం.

* * *

ధనుర్విద్యా విలాసం - కొండవీడు చారిత్రక విశేషాలు

డా. కల్యాడపు రమేశ్*

పరిచయం: ధనుర్విద్యావిలాసం క్రీ.శ. 1775 కాలంలోరచించిన కృష్ణమాచార్యులుతెలుగు ప్రాంతాన్ని పరిపాలించిన పద్మనాయక రాజులలో ఒకరైన తిరుపతిరాయని కాలంలో (1774 – 1798) జీవించాడు. ఈయన పూర్వీకుల గురించి, కులగోత్రాల గురించి ఈ గ్రంథంలో చెప్పబడింది. ఈ గ్రంథం గుంటూరు జిల్లాలోని తెనాలి దగ్గర ఉన్న ఈవనిపురం కోదండరామునికి అంకితం ఇచ్చిన విషయం ప్రారంభపద్యంలో తెలుపబడింది.

శా. శ్రీవాణీగిరిజావిలాసనిధియై చెల్వొందు సీతామహా
దేవిం దక్షిణభాగమం దనుజు నర్థిన్ వామభాగంభునన్
ఠీవిం గైకొని చాపరోపధరుఁడై ఠేవన్ బిసాళించుల
క్ష్మీవంతు న్గుణవంతు నీవనిపుర శ్రీరాఘవుం గొల్చెదన్.

(ధనుర్విద్యావిలాసం. 1950: 1–1)

అని ఇష్టదేవతా ప్రార్థన చేసారు. ఇక్కడ మనం గమనించవలసిన ముఖ్య విషయం ఏమిటంటే రామునికి అంకితం ఇవ్వడం. పద్మనాయక రాజులు వైష్ణవ మతావలంబికులు కాబట్టి వారి మెప్పు కొరకే శైవుడైన ఈ కవి వైష్ణవునిగా మారి తన గ్రంథాన్ని రామునికి అంకితం చేశాడు.

ధనుర్విద్యావిలాసం ముఖ్యంగా ధనుర్నిర్మాణం నుండి శర ప్రయోగం వరకు ఉండే అనేక లక్షణాలను తెలియజేస్తుంది. అంతేగాక ఈ రచన సమకాలీన చారిత్రక నేపథ్యాన్నితెలుపుతుంది.

ఈ కావ్యం మూడు ఆశ్వాసాలతో రచించబడింది. ఇందులో ధనుస్సుకు సంబంధించిన లక్షణాలున్నాయి. మొదటి ఆశ్వాసంలో ఇష్టదేవతారాధన, సుకవిస్తుతి,

---

*** సీనియర్ ఫెలో, ప్రాచీన తెలుగు విశిష్ట అధ్యయన కేంద్రం, నెల్లూరు**

కుకవినింద, కృతిపతి, కృతి ప్రేరకులు, ధనుర్నిర్మాణం మొదలగు అంశాలను తెలియజేసారు. రెండవ ఆశ్వాసంలో ధనుస్సుకి సంబంధించిన విషయాలు, తూణీరం, అమ్ములపొది, మేఖలాబంధం, గుణం (మౌర్వీ) మొదలగు వర్ణనలు చేసాడు. మూడవ ఆశ్వాసంలో లక్ష్య శుద్ధిలాభం, స్థాన ప్రతిష్టానం మొదలుకొని దివ్యాస్త్ర మంత్ర తంత్రప్రయోగోపసంహారం వరకు గల విషయాలను వివరించాడు.

ధనుర్విద్యావిలాసం కావ్యం యుద్ధ తంత్ర శాస్త్ర కావ్యం. ఎందుకంటే యుద్ధంలో ఏవిధంగా ధనుస్సుని ప్రయోగించాలి, ఈ విద్యను ఎలా నేర్పించాలి, నేర్చుకోవాలి అనే విశేషాలను తెలిపేది. దీని పేరులోనే విద్య అనేది ఉంది కాబట్టి ధనుస్సు పట్టుకోవాలి దానికి అనుసరించవలసిన పద్ధతులను గురించి వివరించింది. అంతేగాక ధనుర్విద్యను నేర్చుకునే విధానాన్ని ఇందులో విపులంగా వర్ణించాడు.

ధనుస్సును ఎన్ని విధాలుగా ప్రయోగించవచ్చో, ఏ సమయంలో ఎలా ప్రయోగించాలో అనే సూక్ష్మమైన అంశాలు కూడా ఇందులో ఉన్నాయి. విలుకాడు, రథ, గజ, అశ్వ మొదలగు వాహనాలను అధిరోహించినపుడు విల్లంబులను ప్రయోగ మెళకువలను ఈ గ్రంథంలో వివరించబడింది. మరియు దివ్యాస్త్రమంత్ర తంత్రప్రయోగోపసంహారం సంధించిన అస్త్ర విశేషాలు వివరించబడింది.

మధ్యయుగకాలంలో తెలుగు నేలను పరిపాలించిన రాజులలో వెలమ వంశం ఒకటి. వీరినే పద్మనాయక రాజులని పిలుస్తారు. వీరు మొదట కాకతీయుల వద్ద సామంతులుగాను ఆ తర్వాత సేనాపతులుగాను ఉండి క్రీ.శ. 1323లో కాకతీయుల సామ్రాజ్యం పతనమైన తర్వాత క్రీ.శ.1336లో దేవరకొండ, రాచకొండలలో స్వతంత్ర రాజ్యాలను స్థాపించి క్రీ.శ. 1470 వరకు తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని పరిపాలించారు. వీరు తర్వాత కొంతకాలం విజయనగర రాజులకు సామంతులుగా, కటకాధీశులైన గజపతులకు సామంతులుగా ఉన్నారు. గజపతి సామ్రాజ్యం పతనమైన తర్వాత వీరు కుతుబ్‌షాహీల నుండి సన్నదులు (Orders) పొంది జాగీరుదార్లుగా రెవిన్యూ వసూలు దార్లుగా పనిచేస్తూ కుతుబ్ షాహి సుల్తానుల మన్ననలను పొందడమే కాకుండా బిరుదులను కూడా పొందారు. వీరి వంశంలో మొత్తం 75 గోత్రాలవారున్నట్లు వెలుగోటివారి వంశావాళి తెలుపుతుంది.

వీరిలో కుతుబ్ షాకు ఆశ్రితుడైన మాణిక్యరాయుడు, కోవెలకొండ, మెదకు, పెదకొండపల్లి, కొండవీడు దుర్గములను రక్షించినందుకు కుతుబ్ షాహి సుల్తాన్ బిరుదులిచ్చాడని ధనుర్విద్యావిలాసంలో తెలుపబడింది.

సీ. తనయాజ్ఞ నౌదల దాలిచి కోవేల
కొండ యేలిన యట్టి నిండుదనము,
పదిలుడై తా బంప మెదకు మ(వ?) లంగర
దుర్గంబు గాచిన దొడ్డతనము,
తనముద్ర జెల్లించి ధనికుడై పెదకొండ
పలి దుర్గమున జేయు ప్రాభవంబు
తనపంపు గని పెంపు దనరారగా గొండ
వీటి దుర్గము నేలు విక్రమంబు
భావమున మెచ్చి కుతుపశా ఠీవి నొసగె
తెలనిశానీ నగరా ప్రదీప్తధవళ
చామరద్వంద్వమును జగంపుగొడుగు
పంచఘంటాతలాటంబు భద్రగజము॥

(ధనుర్విద్యావిలాసం. 1950 : 1–21)

పై పద్యంలో మాణిక్యరావు పాలించిన ప్రాంతాలతో పాటు ఆయన గుణగణాలను తెలుపుతూ, ఏనుగులలో ఉత్తమమైన ఏనుగు వంటి వాడని, ఉన్నతమైన గుణాలు కలవాడని ప్రశంసించాడు.

శా. ఆజానేయము రత్నకుండలయుగం బాందోళికారత్నముం
ప్రజాపత్యము ముర్తుజాన్నగర సామ్రాజ్యంపుమన్నెర్కమున్
రాజామానికరా వటంచునభిదానం బిచ్చినం బ్రీతుడై
భ్రాజిష్ణుం డగుచున్ దగున్ గుతుపశాపాచ్చాసమక్షంబుగన్॥

(పైదే: 1–23)

కుతుబ్ షాకు అత్యంత ప్రీతిపాత్రుడిగా ఉండి ముర్తుజాన్నగరాన్ని (కొండవీడు ప్రాంతంలోని రాచూరు సంస్థానం) పరిపాలకుడుగా కొనసాగాడు. “ఈ సంస్థానాధీసులు కొండవీటి రెడ్డి సామ్రాజ్యపతనానంతరము కుతుబ్‌షాహి

ప్రతినిధులుగా కొండవీటి పాలకులైరి. మాణిక్యారావు కుతుబ్‌షాహి యనుగ్రహంబుననే నూటయెనుబది నాలుగు గ్రామములఉ బ్రసిద్ధంబగు మూర్తుజా నగరంబను రాజ్యంబును మన్నెటీకంబును, దిక్కుల సన్మానంబులు వడసి యెప్పెను. వీరి వంశ కీర్తి తెల్పు పేరు మాణిక్యారావు గోల్కొండ సుల్తాను కుతుబ్ షాహి ఇచ్చిన గౌరవ బిరుదులు". (వెంకట నరసింహ సత్యనారాయణ రావు, కోటగిరి. 1981:317) దీన్ని బట్టి చూస్తే వీరు స్వయం పరిపాలకులుగా కాకుండా కుతుబ్ షాహిలకు ప్రతినిధులుగా ఉన్నారనే విషయం స్పష్టమవుతుంది.

"శా.శ. 1608 క్రోధన (క్రీ. శ. 1685) సుల్తాను అబ్దుల్ హాసన్ తానీషా మంత్రులైన అక్కన్న, మాదన్నల సహకారంతో పున్నెపల్లి గోత్రోద్భవులైన క్రిష్ణానేని రఘుపతి మాణిక్యారాయణం గారు పూర్వానురీతి కొండవీటి ఖిల్లా నాయక్వారీగా అనుభవిస్తూ యుండిరి, కనుక ఆయన కుమారుడు జంగమయ్య మాణిక్యారావు దక్షిణామూర్తి సోమయాజులవారిని వెంటబెట్టుకొని గోల్కొండ తరలి వెల్లిరి. కనుక అక్కడ అక్కన మాదన్న వారి సహకారంతో పాదుషా వారి దర్శనం చేసుకొని కొండవీటి దేశానికి దేసాయిలుగా మన్నెరికం ఫరుమానా వ్రాయించుకొనిరి" (L.R. 20. కొండవీటి కైఫియత్ (వెంకట నరసింహ సత్యనారాయణ రావు, కోటగిరి. 1981 : 318)

పై పద్యంలో మన్నెరికం అని చెప్పడంతో వీరు కొడవీటి ప్రాంతాన్ని మన్నెరికం ఫర్మానా వ్రాయించుకున్నట్లు కొండవీటి కైఫియత్ ద్వారా తెలుస్తుంది.

కొండవీటి వర్ణన:

ధనుర్విద్యా విలాసంలో కొండవీడు వర్ణణ

సీ. పసమించు భీష్మక ప్రముఖావనీపాల
కులకు వజ్రపుజోడు కొండవీడు,
శత్రురాజాధిరాజవిరాజదైశ్వర్యజి
కుదిరంబు ముకుద్రాడు కొండవీడు,
అఖిల యాచక రాజహంస యూధములకు
క్రొందామరలకాడు కొండవీడు

దేవతాయతనమై దీపించు కల్యాణ
కుధరంబు సైదోడు కొండవీడు,

తే. హరిహర విరించి ముఖదేవతావతంస
సంపదభిరామహేమవిశాల సాల
జాగ్రదగ్రముహుర్ముహుశ్చటుల పటహ
ఘుమఘుమధ్వానములగూడు కొండవీడు.

(ధనుర్విద్యావిలాసం: 1-25)

కుతుబ్‌షాహీల కాలంలో కొండవీడు అత్యంత ప్రాముఖ్యమైన ప్రాంతం. ఇక్కడ ఎన్నో యుద్ధాలు జరిగినట్టు తెలుస్తుంది. ఇలాంటి కొండవీడు ప్రాంతంలో జీవించిన కవి కృష్ణమాచార్యులు. ఈ రచనలో కొండవీటి విశేషాలను అక్కడి ప్రాముఖ్యతని తెలిపాడు. శత్రురాజులు కొండవీడు పేరు వింటేనే బెదిరిపోయేంత శక్తివంతమైందిగా, పాలకులకు అది వజ్రపుజోడు లాంటిదిగా, అక్కడ పశు పక్షాదులకు కొరత లేకుండా ఉండేదని అంతేకాకుండా ఎప్పుడు ఆనందపరిచే ఆహ్లాదకరమైన వాతావరణం కలదని నిత్య దేవతా కళ్యాణాలకు పెట్టిన కోట కొండవీడు అని తెలుస్తుంది.

కోటవర్ణన:

గీ. పుట్టకోటగాక పొలుచుపైకోట
దండి బురుజులుండు రెండుపదులు
కొమలు రెండు నొక్కకొత్తడం బనదగు
నట్టికొత్తడంబు లాఱువేలు.

(ధనుర్విద్యావిలాసం: 1-26)

ఎత్తైన కొండపైన ఉన్న కొండవీటిదుర్గం కోట గోడ మధ్య మధ్యలో శత్రుసైన్యాలు రాకుండా కాపుకాయడానికి బలమైన 20 బురుజులు, వీటిపై ఫిరంగులు మరియు శత్రువుల రాకను కనిపెట్టి అప్రమత్తం చేసేవారు. బురుజులు ఎన్ని ఎక్కువగా ఉంటే అంత సంపన్నమైన కోటగా చరిత్రకారులు భావిస్తారు.

ఈ కోటను కాటయవేముడు అన్నవరదానశాసనంలో ఇలా తెలిపాడు.

శ్లో॥ సకొండవీడుం నిజరాజధానీ మకల్పయ త్కల్పయితవ్యదక్షః
త్వష్టాపి దృష్ట్వాప్రతిమం యదీయం నిర్మాణవైచిత్రి మభూ ద్విలక్షః
నాగైర్నగ భ్రాంతి విధాయభిశ్చ వనాయుదేశ ప్రభవైశ్చ వాహైః
యోధైశ్చ యుద్ధేషు సమృద్ధ శౌర్యర్యావూద్దురాపా మనసాప్యమిత్రైః॥

శత్రువులు మనసార స్మరించుటకు వీలులేనట్లు, సైన్య సమీకరణకు వీలైనట్లు, శిల్పకళా విలాసము చూచు వారికి అబ్బురపర్చు కొండవీటి రాజధానిని అనపోతారెడ్డి నిర్మించెనని తెలుపబడింది.

రాజధానిని అద్దంకి నుండి కొండవీటికి మార్చిన అనపోతారెడ్డి (క్రీ.శ. 1353 – 1364) కోట నిర్మించినట్లు ఈ శాసనం తెల్పుతుంది. అప్పటికే విశాలంగా ఈ రాజధాని నిర్మాణం జరిగినట్లు తెలుస్తుంది. ఆ కాలంలో అనేక శత్రు దాడులు జరుగుతుండటంతో రాజధానిని అద్దంకి నుండి కొండవీటికి మార్చినట్లు ఈ కింది శ్లోకం తెల్పుతుంది.

"శ్లో॥ కొండవీడుం రాజధానీం స విచిత్ర మకల్పయత్
దృష్ట్వా త్వష్టాపి వైచిత్ర్య మభూద్యస్యాస్స విస్మయః.

అద్దంకి సమతల ప్రదేశం కాని కొండవీడు గిరిదుర్గం అవడంతో శత్రు దుర్భేధ్యమని భావించి ఇక్కడికి మార్చి యుండవచ్చు." (ప్రభాకర శాస్త్రి, వేటూరి: 1985: 45)

కొండవీటి నగరాన్ని శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారి విజయనగరాన్ని పోలిన విధంగా వర్ణన చేసాడు. విజయనగరంలో అయితే ఏవిధంగా రత్నాలు రాశులుగా పోసి అమ్మేవారో అదేవిధంగా ఇక్కడ కూడా అమ్మేవారని తెలిపాడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల తన పరిపాలన కాలంలో కొండవీడును సందర్శించి ఇక్కడి వేణుగోపాల స్వామి దేవాలయంలో ఒక ధ్వజ స్తంభాన్ని నిలిపినట్లు చారిత్రక ఆధారాలున్నాయి. ఇతని ప్రభావమే తర్వాత రాజుల కాలంలో కొనసాగింది.

అంతేగాక ఇక్కడ ఎక్కడ చూసిన మదపుటేనుగులు, ఏదిక్కు చూసిన బంగారంతో చేయబడిన రథాల వరుస కనులపండువగా కనబడుతాయని, ఇక్కడి పరిపాలకుల గురించి నగరంలోని ప్రజలను ఎవరిని అడిగిన బంగారు పలుకులు పలికి వారి ఔన్నత్యాన్ని చాటి చేప్పేవారని కొండవీడును ఒక అద్భుతమైన నగరంగా వర్ణించబడింది.

ఉ. ఎక్కడ జూచిన న్మదపుటేనుగుగున్నలు చెన్నుమీఱు నే
దిక్కున జూచినన్ బసిడి తేరులబారులు సౌరుదేరు నే
వక్కమునం గనుంగొనిన వాజులరాజుల రాజిలున్ సిరుల్
గక్కెడు కొండవీటినగరంబున నద్భుతమావహిల్లగన్

(ధనుర్విద్యావిలాసం: 1950: 1–27)

శా. అందుం దీర్పరి పెద్దయై ముకురనీహారామరహ్రోదినీ
కుందోరస్సరరాజరాజ కలశాకూపారహారావళీ
మందారద్రుమగంధసార లవలీమాద్యద్యశశ్శాలి మే
లందున్ మానికరాయభూవిభుడు బాహావిక్రమా వక్రుడై

(పైదే: 1–28)

కొండవీడును పరిపాలించిన రాజులందరిలో మాణిక్యరావుగారికి ప్రత్యేక స్థానముంది. ఈయన న్యాయ విషయంలో అద్దంలాంటి వాడనీ, ఎలాంటి అరమరికలు లేకుండా ప్రజలకు తీర్పు చెప్పేవాడనీ, భారతదేశానికి ఆరావళి పర్వతాలు ఏవిధంగా పెట్టని కోటవలె రక్షణ కల్పిస్తున్నాయో అదేవిధంగా ఈయన న్యాయాన్ని కాపాడుతాడనీ, బహుముఖ ప్రజ్ఞశాలనీ, పరాక్రమవంతుడనీ, పుష్పాలలో మందారానికి, పారిజాతానికి ఎలాంటి స్థానం కలదో కొండవీటి రాజులలో అంతే ప్రత్యేక స్థానం ఉందని తెలిపినాడు. మాణిక్యరావుని కొండవీటి పాలకుడుగా పేర్కొన్నప్పటికీ ఇతను ఖిల్లాదారుగా, కుతుబ్‌షాహీల రెవిన్యూ వసూలుదారుగా మాత్రమే బాధ్యతలు నిర్వర్తించాడు.

మాణిక్యరావు కుతుబ్‌షాకు అత్యంత ప్రీతిపాత్రుడై, అతని నుండి బిరుదులు పొంది తన వంశానికి పేరు ప్రఖ్యాతులు తెచ్చి తన తరువాత వారికి అన్వయించే విధంగా కోదండరామస్వామిని భక్తితో కొలిచినట్లు తెలుపబడింది.

సీ. తనకునై కుతుపశా దయనిచ్చు విజయాంక
    బిరుదముల్ దనయింట బెనుపుసూప
తనపేరు తన సంప్రదాయంబు వారల
    కన్వయాంకంబుగా నతిశయిల్ల
తా భక్తి గొలుచు కోదండరామస్వామి
    తనవారి కులదైవతంబు గాగ,

తన భుజాబలసముత్థానంబుచే గొండ
వీటి దుర్గంబు భావితము గాగ,

తే. నమరె మూర్తుజాన్నగర సింహాసమున
చామరచ్ఛత్ర వేణునిస్సాణ పణవ
ముఖ నిఖిల రాజచిహ్నముల్ మ్రోలదనర
ప్రధనజయశాలి మానికరాయమౌళి.

(ధనుర్విద్యావిలాసం. 1950: 1–29)

మాణిక్యరావు కులదైవమైన కోదండరామస్వామి దయతోను, తన భుజబలంతోను కొండవీటి దుర్గాన్ని పరిపాలించాడు. అంతేగాక ముర్తుజానగరాన్ని (కొండవీడు దానిచుట్టు గల ప్రాంతాలు). జయించి ఏకఛత్రాధిపత్యంగా తన రాజచిహ్నలతో విజయవంతంగా రాజ్యపరిపాలన చేసినట్లు తెలుపబడింది.

వంశవర్ణన: మాణిక్యరావు తర్వాత అతని కుమారుడైన కొండలరాయడు ప్రభువైనాడు. ఈ కొండల రాయడు గురించి తెలుగు ప్రాంతాల్లో అనేక వీర గాథలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. ఇతడు అబుల్ హాసన్ తానీషాకు ఆశ్రితుడిగా ఉండి పరిపాలన కొనసాగించాడు.

ఉ. పండితమూర్తియై తనకు మానికరాయినికిం దనూజుఁడై
కొండలయభూవిభుఁడు కుండలిరాజశశాంక శంకరా
ఖండలదంతి పాండుర వికాస వికస్వరకీర్తి కీర్తి తా
జాండకటాహుఁడై తనరు నాశ్రితకల్పమహీరుహంబనన్.

(పైదే. 1950:1–30)

మొఘల్ రాజైన ఔరంగజేబు గోల్కొండను వశపరుచుకున్న తర్వాత (క్రీ.శ. 1687) రాజ్యాలన్ని ఔరంగజేబు పరిపాలనలోకి వచ్చింది. కొండలరాయుని మునిమనవడైన అప్పభూపతి ఔరంగజేబుకి ఆశ్రితుడిగా ఉన్నట్లు తెలుపబడింది.

చ. అతనికిఁ దిర్మల ప్రభుఁడుదారయశుం డుదయించేఁ దిర్మల
తిర్మల క్షితిపతి గాంచె నప్ప నృపసింహుని నప్పవిభుండు గాంచె వ
ర్ధితబలుఁ దిర్మల ప్రభునిఁ దిర్మలరాయుడు............”

(ధనుర్విద్యావిలాసం: 1–32)

కం. తానుం దేశాహీపర
మానా కౌరంగజేబు మహిమ బఫార
తా?నునిచే రోహిల్లా
ఖానునిచే నప్పవిభుడు గనియెన్ ఘనుడై.

(పైదే: 1-33)

మ. ప్రమదాపాదకమౌ ముహూర్తమున నప్పారాయ మాణిక్యరా
య మహారాయనికిన్ రహిం దిరుపతి క్ష్మాధీశ మాణిక్య రా
య మహారాజ కులావతంసుఉ డుదయంబైయేలె నజ్జానకీ
రమణుం గొల్చుచు మూర్తుజాన్నగరసామ్రాజ్యంబుపూజ్యంబుగన్.

(పైదే: 1-34)

అప్పభూపతి కుమారుడు తిరుపతిరాయడు గోల్కొండ నగర నవాబుకు ఆప్తుడిగా ఉండి రాజ్యపాలన చేసినట్లు ఈ క్రింది పద్యంవల్ల తెలుస్తుంది.

ఉ. హుమ్మని సంగరమ్ముల సముద్ధతిఉజూపిన మెచ్చియిచ్చె రా
రమ్మని గొలకొండ నగరమ్ము నవాబు మెఱుంగు లీను వా
హమ్మును నాల్గునేనుగులు నాప్తులపాలి సుధాంబుపూరపుం
దెమ్మగదా మహిం దిరుపతిక్షితిపాలుఉడు రాజమాత్రుఉడే.

(పైదే: 1-36)

తిరుపతిరాయుడిని నవాబే స్వయంగా పిలిచి ఉత్తమమైన నాలుగు ఏనుగులను బహుమానంగా ఇచ్చి తన నగరానికి పంపినట్లు చెప్పబడింది. ఇంతటి కీర్తి పొందిన తిరుపతిరాయుడు కూడా రాజ సమానుడే!

తిరుపతిరాయని భార్య చక్రమాంబ గుణవంతురాలు, ధర్మపత్నిగా, ఉత్తమ ఇల్లాలిగా పేరు ప్రఖ్యాతలు పొందింది.

గీ. భవ్యగుణపేటి చక్రమాంబావధూటి
ధర్మపత్నిఉగాఉబడసి యత్తన్వి వలన
కడిమి నార్వుఋఉ దనయులఉబడసె నవ్వి
భుండు సంపత్పరంపరాపూర్ణుఉడగుచు

(ధనుర్విద్యావిలాసం: 1950: 1-40)

చక్రమాంబ ఆరుగురు పుత్రులకు జన్మనిచ్చినది. వారు –

సీ. అందగ్రజుండు సాహస విక్రమార్కుఁడై
రాణించు వెంకటరాయ విభుడు,
అతనితమ్ముఁడు సమూర్జిత కళాపరిభూత
మదనుండు కృష్ణమావిభుండు,
అతని సోదరుఁడు బాహాబలాభీలుడై
భాసిల్లుచుండు నప్పప్రభుండు,
అమ్మహాభాగున కనుగుఁ దమ్ముఁడు మహా
బలశాలి రమణభూపాలకుండు,

గీ. ఆయన అనుంగుఁ దమ్ముడై యలరుచుండు
రసికజనమౌళి వల్లభరాయమౌళి
తలప నందఱకును ముద్దుఁదమ్ముఁ డగుచు
ప్రబల సీతన్న మాణిక్యరాయ శౌరి.

(పైదే: 1-41)

వీరిలో పెద్దవాడు వెంకటరాయుడు, ఇతని తమ్ముడు కృష్ణమరాయుడు, ఇతని తమ్ముడు అప్పప్రభు, ఇతని తమ్ముడు రమణ, ఇతని తమ్ముడు వల్లభరాయుడు, చివరివాడు అందరికి ముద్దులతమ్ముడు సీతన్న మాణిక్యరాయుడు.

పై విధంగా వరుసగా వీరు రాజ్యపాలన చేసారు. ఈ క్రమంలోనే చివరివాడైన సీతన్న మాణిక్యరాయుని రెండవ కుమారుడే ధనుర్విద్యా విలాస రచనకు ప్రేరకుడు. తిరుపతిరాయుడు క్రీ.శ 1775 వరకు పరిపాలించినట్లు చారిత్రక ఆధారాల ద్వారా తెలుస్తుంది. ఈయన దాతృత్వంలో, శౌర్యంలో చిరకీర్తిని పొందారు. శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు ధనుర్విద్యావిలాసం పీఠికలో వీరి వంశ వృక్షాన్ని ఈ క్రింది విధంగా తెలిపాడు.

కొండవీటిని పరిపాలించిన పద్మనాయకుల వంశవృక్షము

పద్మనాయకులు – పుణ్యపలి గోత్రము – కృష్ణానేనివారు, కుతుబ్‌షాహి ఆశ్రితులు

మాణిక్యారావు

కొండలరాయుడు– అబ్దుల్లాఫాదుషా

తిర్మలప్రభుడుజి

అప్పలరాయప్రభుడు

తిర్మలప్రభుడు

అప్పప్రభుడు (ఔరంగజేబు, బఫరతాఖాను, రోహిల్లాఖాను)

తిరుపతి (చక్రమ,భార్య)

వెంకటరాయ　కృష్ణ　అప్ప　రమణ　వల్లభ　సీతన్న (లక్ష్మమ్మ భార్య)

రఘుపతి　తిరుపతి నరసింహ　జగ్గన్న　తిరుపతి (గ్రంథరచనా ప్రేరకుడు 1774)

సీతన్నా రావు　భావన్నారావు (అచ్చమాంబ భార్య)　అప్పారావు　సీతన్నారావు(1798 A.D)

వెంకటగోపాలరావు (22–11–1883 లో గతించారు)

మార్కండేయరావు

వెంకటహయగ్రీవరావు (A.D. 1918 లో ఉన్నారు).

ముగింపు: ధనుర్విద్యావిలాసంలో పద్మనాయక రాజుల కాలానికి సంబంధించిన చారిత్రక విశేషాలతోపాటు, కుతుబ్ షాహీల చారిత్రక విశేషాలు మరియు కవి కాలానికి సంబంధించిన విశేషాలు, కొండవీడు కోట వర్ణనలు, రాజుల వంశవర్ణన మొదలైన ఎన్నో విశేషాలతోపాటు 18వ శతాబ్దం నాటి ఎన్నో చారిత్రక విశేషాలు తెలుస్తున్నాయి.

ఉపయుక్త గ్రంథ సూచి :

1. కృష్ణమాచార్యులు, ''ధనుర్విద్యావిలాసము'', ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము, మద్రాసు, 1950.
2. వెంకట నరసింహ సత్యనారాయణ రావు,కోటగిరి, "పద్మనాయక చరిత్ర", అప్పారాయ గ్రంథమాల, నూజివీడు, 1981.
3. మాధవ రాయలు, సురభి, "చంద్రికాపరిణయం", ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాద్, 1982
4. ప్రభాకర శాస్త్రి, వేటూరి, "ధనుర్విద్యావిలాసము పీఠిక", ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము, మద్రాసు,1950.
5. వెంకటరావు, నిడదవోలు, "దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము", మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం, మద్రాసు, 1978.
6. భూపాలరావు, కె.వి., ''మాదన్న మహామంత్రి'', సావిత్రి సదనము, హైదరాబాదు, 1982.
7. ప్రభాకర శాస్త్రి, వేటూరి, "శృంగార శ్రీనాథము", మణిమంజరి ప్రచురణలు, 1985.
8. ప్రతాపరెడ్డి, సురవరం, "ఆంధ్రుల సాంఘీక చరిత్ర", ఓరియంట్ ల్యాన్, హైదరాబాద్, 2007.
9. Nilakanta Sastri, K.A. (Ed)., "Velugotivari Vamshavali", University of Madras, 1939.

* * *

బాసర చరిత్ర - క్షేత్ర పరిశోధన

బలగం రామ్ మోహన్ *

భారతదేశంలో అరుదుగా కనిపించే సరస్వతీ ఆలయాలు కలిగిన క్షేత్రాలలో ఒకటిగా అదేవిధంగా దక్షిణ భారతదేశంలో పుణ్యక్షేత్రాలలో పురాతనమైనదిగా ప్రసిద్ధమైనది బాసర. గోదావరి నదీతీరంలో ఉన్న బాసర చారిత్రకంగా కూడా చాలా ముఖ్యమైన ప్రదేశం.

బాసర ప్రస్తుతం నిర్మల్ జిల్లాలో ఉన్నది. ఇది ఇపుడు మండల కేంద్రం కూడా. బాసరను పర్యాటక ప్రదేశంగా ,పుణ్యక్షేత్రంగా తెలంగాణ తో పాటు పొరుగు రాష్ట్రాల వారు కూడా ఎరుగుదురు కానీ బాసర చారిత్రక ప్రదేశం అని ఎక్కడా ప్రతిబింబించకపోవడం గమనార్హం. ఔత్సాహిక చరిత్ర పరిశోధకులకు బాసర ప్రాంతం స్వర్గధామం. చరిత్రలో బాసర ప్రాంతానికి ఉన్న ప్రత్యేకతను తెలుసుకోవడం, ఇతరులకు తెలియజేయడం కోసం ఇటీవలి కాలంలో ఈ ప్రాంతం మీద ప్రత్యేక శ్రద్ధతో, ఒక ప్రత్యేకమైన కుహలంతో క్షేత్రస్థాయిలో చేసిన ఈ పరిశోధనలో ఇదివరకే తెలిసిన విషయాలే కాకుండా మరిన్ని ఆసక్తికరమైన కొత్త విషయాలు, కొత్త శాసనాలు, కొత్త చారిత్రక అంశాలు వెలుగుచూసాయి.

బాసర జ్ఞాన సరస్వతి ఆలయం

*** సెకండరీ గ్రేడ్ టీచర్, ఎమ్.పి.యు.పి.ఎస్, కిర్‌గుల్ కె, బాసర (మం), నిర్మల్ జిల్లా.**

బాసర పరిచయం :

బాసర క్రీ.శ. 1905 కు పూర్వం నిజామాబాద్ జిల్లాలో అంతర్భాగంగా ఉండేది. క్రీ.శ.1905 లో జిల్లాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చేసినపుడు ముధోల్ తాలూకా ను నాందేడ్ జిల్లాలో కలిపేయడం జరిగినది. దాంతో ముధోల్ తాలూకాలో ఉన్న బాసర కూడా నాందేడ్ జిల్లాలో కలిసిపోయింది. 1956 లో భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు జరిగినపుడు అప్పటిదాకా మహారాష్ట్రలో ఉన్న బాసర ఆంధ్రప్రదేశ్ లో భాగమైపోయింది. 2014 లో తెలంగాణ రాష్ట్రం ఏర్పాటు కావడంతో బాసర ప్రాంతం మరోసారి రాష్ట్రం పేరు మార్చుకోవాల్సి వచ్చింది. 2016 లో తెలంగాణ రాష్ట్రంలో జిల్లాల పునర్వ్యవస్థీకరణ చేసినపుడు అప్పటిదాకా ఆదిలాబాద్ జిల్లాలో ఉన్న బాసర ఆ జిల్లా నుండి వేరుపడిన నిర్మల్ జిల్లాలో చేరింది. అంతేకాకుండా ముధోల్ మండలంలో ఒక గ్రామంగా ఉన్న బాసర మండలకేంద్రం గా కూడా మారింది.

ప్రస్తుతం ఉన్న బాసర గ్రామం 6 గ్రామాల కలయిక.

అవి 1. బాసర 2. మైలాపూర్ 3. రవిందాపూర్ (రైనాపూర్) 4. రేణుకాపూర్ 5. మహదాపూర్ 6. రత్నాపూర్. ఈ 6 రెవెన్యూ గ్రామాలతో కూడిన బాసర ఒక మేజర్ గ్రామ పంచాయితీ. వీటిలో మొదటి 3 అయిన బాసర, మైలాపూర్, రవిందాపూర్ లలో జనావాసం ఉన్నది. మిగిలిన 3 గ్రామాలు రేణుకాపూర్, మహదాపూర్, రత్నాపూర్ లలో జనావాసం లేదు. సాంకేతికంగా వీటిని బేచిరాగ్ గ్రామాలు అంటారు. జనావాసం లేకపోయినా ఈ గ్రామాలకు రెవెన్యూ రికార్డులలో శివారు భూములు ఉన్నాయి. ఈ గ్రామాలు కలిసిపోవడానికి వెనుక ఉన్న కారణాలలో స్పష్టత లేదు కానీ 17 శతాబ్దపు చివరలో మొఘలుల, అసఫ్జాహీల పాలన కాలాల సంధికాలంలో ఈ ప్రాంతంలో జరిగిన ముస్లింల దండయాత్రలను ఒంటరిగా ఎదుర్కోవడం కష్టం అన్న కారణంగా ఈ గ్రామాల ప్రజలు బాసరలో స్థిరపడిపోవడంతో అవి బేచిరాగ్ గ్రామాలుగా మారాయి అనేది ఒక వాదన. గోదావరి నదికి వచ్చిన వరదల కారణంగా ఆయా గ్రామాల ప్రజలు సురక్షిత ప్రాంతంగా బాసరను ఎంచుకోవడం వల్ల అవి బేచిరాగ్ గ్రామాలుగా మారాయనేది మరో వాదన. ఈ విషయమై మరింత పరిశోధన అవసరం ఉన్నది.

ఈ గ్రామాలలో జనావాసాలు ఉండేవి అనడానికి గుర్తుగా హనుమాన్ ఆలయాలు ఉండడం, ఇనుప చిట్టెములు లభించడం గమనార్హం.

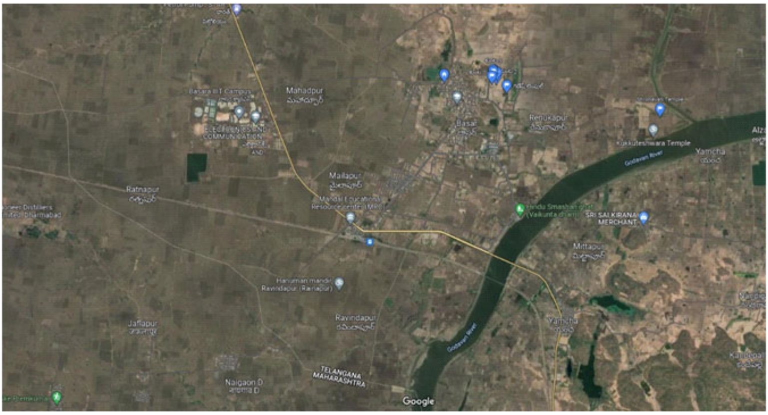

బాసర ఉపగ్రహ చిత్రం

బాసర పేరు – భిన్న వాదనలు :

బాసరకు ఆ పేరు రావడానికి వెనుక కారణాల మీద భిన్న వాదనలు ఉన్నాయి.

మొదటి వాదన : శ్రీ శేషాచల సూరి రచించిన స్థలపురాణం ప్రకారంవ్యాసుడు తన శిష్యగణముతో సహా దక్షిణాపథానికి వచ్చి గోదావరి తీరమున బస చేసి ఇక్కడ మహా సరస్వతి, మహా లక్ష్మి, మహా కాళి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించాడని అటు పిమ్మట కొంతకాలం ఇక్కడే నివసించిన కారణంగా ఆయన పేరు మీద వ్యాసపురము గా ఏర్పడి ఆ పిమ్మట వ్యాసర, వాసర, బాసర గా మారిందని ఓ ఐతిహ్యం.

రెండవ వాదన : మరాఠీలో వాసరూ అంటే ఆవుదూడలు ఉండే స్థలమని ఆరోజుల్లో ఇక్కడ ఆవులు అధికంగా ఉండడమే కాకుండా అవే ప్రధాన జీవనాధారంగా ఉండడం వల్ల దీనిని 'వాసరూ' అని పిలిచేవారని అది క్రమంగా 'వాసర్' అయి 'వాసర' తరవాత 'బాసర'గా మారిందని మరో వాదన.

మూడవ వాదన : బాసర ఒకప్పుడు గొప్ప జైన మత కేంద్రమని ఇక్కడి విగ్రహాలు,శాసనాల ద్వారా తెలుస్తున్నది. జైనంలో సరస్వతి,గణపతి ఆరాధన ఉన్నవి. బాసరలోని బొర్రగణేష్ ఆలయంలో ఐదున్నర అడుగుల ఎత్తు ఐదడుగుల వెడల్పు ఉన్న జైనశైలి గణపతి ఉన్నది. బి.ఎన్. శాస్త్రి గారు బాసరలోని సరస్వతిని జైన సరస్వతి గా ఆదిలాబాదు జిల్లా సర్వస్వం లో పేర్కొన్నారు. ఇదేగాక 1961 సెన్సస్ రికార్డుల్లో సరస్వతి ఆలయంలో ఆలయద్వారానికి లలాటబింబముగా 'గజలక్ష్మి' ఉన్నదని పేర్కొన్నారు. సాధారణంగా జైన ఆలయాలలో ద్వారాలకు గజలక్ష్మి తోరణం ఉంటుంది. దీనిద్వారా ఇది ఒకప్పుడు జైనాలయం అని జైనమత ప్రభావం బాసరలో ఉన్నదని స్పష్టంగా తెలుస్తున్నది. పాపహరేశ్వర ఆలయం ముందు జైనమాన స్తంభం ఉండడం,అతి పొడవైన భారీ ఆసన పీఠాలు ఇక్కడే ఉండడం కూడా వీటికి బలం చేకూర్చేదే. బాసర సమీపంలోని భైంసా, బోధన్, మాహూర్, బినోల, ఆర్మూర్, కంధార్ (మహారాష్ట్ర) జైనమత కేంద్రాలే. ఈ వాదనలు ఎలా ఉన్నా బాసరకు పూర్వనామము వ్యాసాపురము అనే ఇక్కడి శాసనాలు తెలుపుతున్నాయి. క్రీ. శ. 9 శతాబ్దం నాటి ఈ శాసనాలలో 'వ్యాసాపురద' అని స్పష్టంగా పేర్కొనబడినది. కాబట్టి వ్యాసాపురం క్రమంగా బాసరగా మారినట్టు తెలుస్తున్నది.

బాసర చరిత్ర – అంశాలు, ఆధారాలు :

శాతవాహనుల పూర్వకాలము : క్రీ.పూ. 6 వ శతాబ్దం నాటికల్లా భారతదేశమంతటా వైదిక నాగరికత విస్తరించి ఉంది. చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థ దక్షిణాపథంలోకి కూడా వ్యాపించింది. యజ్ఞ యాగాల పేరు మీద జరిగిన ధన వ్యయం, పశుహింస లను భరింపలేక ఈ వర్ణ వ్యత్యాసాలను చూసి ఆవిర్భవించిన బౌద్ధ, జైన మత సిద్ధాంతాలు చాలా వేగంగా ప్రజలను ఆకర్షించాయి. బాసర సమీపంలోని భైంసా (మహిషాపురము) ప్రముఖ జైన మతకేంద్రంగా భాసిల్లింది. నేటికీ అక్కడ భారీ ఆకారంలో ఉన్న జైన విగ్రహపు పాదాలు ఉన్నాయి. మౌర్యుల కాలంలో భైంసా ఒక ప్రసిద్ధ వ్యాపారకేంద్రం కూడా. తూర్పు తీరం నుండి వ్యాపారులు పశ్చిమ తీరానికి వెళ్ళడానికి గోదావరి నది ఒక మార్గంగా ఉపయోగపడింది. గోదావరి తీరంలో బాసర ఉండడం భైంసా కు సమీపంలో ఉన్న నదీ తీరం కూడా

కావడం గమనార్హం. మౌర్యుల అనంతరం ఈ ప్రాంతాన్ని మహిషకులు పాలించారు. వీరు జైన మతారాధకులు. ఆ సమయంలో భైంసా తో పాటు బాసర కూడా జైన కేంద్రంగా ఉన్నది. ఈ మహిషకులను ఓడించి శాతవాహనులు వారిని సామంతులుగా చేసుకున్నారు.

భైంసా లోని జైన విగ్రహ పాదాలు

శాతవాహనుల కాలం : మొదటి శాతకర్ణి తో ప్రారంభమై రెండవ శాతకర్ణి కాలం నాటికి బాసర ప్రాంతం పూర్తిగా శాతవాహనుల ఆధీనంలోకి వచ్చింది. శాతవాహనుల కాలంలో గోదావరి నది ప్రధాన నదీ మార్గంగా ఉన్నది. వారి పాలనా కాలానికి ఆధారాలుగా గోదావరి నదీతీరంలో ఉన్న కుక్కుటేశ్వర ఆలయం వద్ద ఇంకా బాసర గ్రామ శివారులో ఉన్న పాపహరేశ్వర ఆలయం వద్ద భారీ పరిమాణంలో ఉన్న ఇటుకలు లభించాయి. వీటి పరిమాణం 30 శ 18 శ 7 సెం.మీ. గా ఉంది. పైగా ఈ రెండు ఆలయాల నిర్మాణం కూడా ఒకే శైలిలో ఉ ండడం గమనించతగినది. శాతవాహనులు దక్షిణాపథాన్ని ఏలిన తొలి తెలుగువారు కావడం మరియు వారి కాలంలో బాసర ఒక గొప్ప ధార్మిక కేంద్రంగా అభివృద్ధి చెందడం జరిగినది.

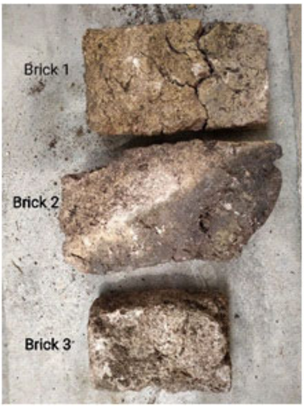

ఇటుకలు

కుక్కుటేశ్వర ఆలయం

పాపహరేశ్వర ఆలయ గర్భాలయం

వాకాటకులు, బాదామి చాళుక్యుల కాలం : శాతవాహనుల అనంతరం ఈ ప్రాంతం వాకాటకుల ఆధీనంలోకి వచ్చింది. క్రీ.శ. 5 శతాబ్దం వరకు ఈ ప్రాంతం వీరి ఆధీనంలోనే ఉంది. వీరి అనంతరం ఈ ప్రాంతం బాదామి చాళుక్యుల పాలనలోకి వెళ్ళింది. క్రీ.శ. 750 వరకు వీరి అధీనంలో ఉన్న బాసర లో వీరి కాలానికి సంబంధించిన గుర్తులు,ఆధారాలు ప్రస్తుతానికి లభించలేదు.

రాష్ట్రకూటుల కాలం : బాదామి చాళుక్యుల అనంతరం బాసర ప్రాంతాన్ని రాష్ట్రకూటులు పాలించారు. బాసరలోని పాపహరేశ్వర ఆలయం వద్ద ఉన్న

శిథిలాలయ స్తంభాలు, సరస్వతీ ఆలయ స్తంభాలు, గ్రామంలోని హనుమాన్ ఆలయాల వద్ద ఉన్న స్తంభాలు రాష్ట్రకూట శైలిలో ఉన్నాయి. వీటితో పాటు రాష్ట్రకూట శైలి నాగశిల్పాలు, సరస్వతి ఆలయంలోను బాసరలోని మరో రెండు చోట్ల లభించాయి. ఈ విగ్రహాలు, స్తంభాలకు అదనంగా మరో బలమైన చారిత్రక ఆధారం అయిన రాష్ట్రకూటుల కాలం నాటి ఒక శాసనాన్నిఇటీవల క్షేత్ర పరిశోధనలో భాగంగా గుర్తించడం జరిగినది. బాసర బస్టాండ్ సమీపంలో ఉన్న దస్తగిరి గుట్ట మీద ఒక పెద్ద రాతిగుండు మీద ఈ శాసనాన్ని గుర్తించడమైంది. ఇది రాష్ట్రకూట రాజవంశ పాలకుడు కన్నారదేవునిగా పిలువబడే మూడవకృష్ణుడు కాలంలో రామస్వామి అనే దాత వేయించిన శాసనం. తెలుగన్నడ లిపిలో కన్నడ భాషలో 11 పంక్తులలో రాయబడి ఉన్నది. పరాంగనా పుత్ర ప్రశస్తి గల కన్నారదేవుడు (మూడవ కృష్ణుడు) పాలనా కాలంలో వాసర (బాసర) లోని మహారాజ సెట్టి దేవాలయాన్ని, వసది (జైన బసది) ని కట్టించాడు. దానికి రామస్వామి వ్యాసాపురమైన బాసరలో దానాలు చేశాడు అని శాసనం చెప్తున్నది. ఈ శాసనంలో వ్యాసాపురము అనే పేరు ఉన్నది. 9 వ శతాబ్దం నాటి ఈ శాసనం ఆధారంగా బాసరకు పూర్వనామం వ్యాసాపురం అని స్పష్టం అవడం తో పాటు బాసర రాష్ట్రకూటుల పాలనలో ఉన్నది అని చెప్పుటకు ఆధారం కూడా లభించినట్లయినది.

రాష్ట్రకూటుల కాలపు శాసనం, దస్తగిరి గుట్ట బాసర

కళ్యాణి/పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం : రాష్ట్రకూటుల అనంతరం బాసర ప్రాంతం పశ్చిమ చాళుక్యుల ఆధీనంలోకి వెళ్ళింది. బాసరలో వీరి పాలనా కాలానికి సంబంధించి విశేషంగా ఆధారాలు దొరికాయి. వీటిలో శాసనాలు అతిముఖ్యమైనవి. బాసరలో ఉన్న శాసనాలలో వీరి పాలనలోనివే అధికం కావడం గమనార్హం. బాసరలోని శాసనాలు ఇప్పటిదాకా రికార్డు అయినవి, కానివి కలిపి మొత్తం 16 శాసనాలు ఉండగా అందులో 15 శాసనాలు ఒక్క పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం నాటివే కావడం, అందులో ఆ వంశ వ్యవస్థాపకుని శాసనం కూడా ఉండడం విశేషం.

పశ్చిమ చాళుక్యుల వంశ స్థాపకుడు అయిన ఆహవమల్ల బిరుదాంకితుడు రెండో తైలపుని మరియు అతని కుమారుడు సత్యాశ్రయుని గురించి పేర్కొనే

శాసనం పాపహరేశ్వర ఆలయం ముందర ఉన్నది[2]. నాలుగు పలకలతో ఉన్న ఈ శాసనం మీద 4 భాగాలుగా 3+29 పంక్తులలో తెలుగన్నడ లిపిలో కన్నడ భాషలో రాసి ఉన్నది. ఈ శాసనం శక సంవత్సరం 916 జయ నామ సంవత్సరం మార్గశిర బహుళ ద్వాదశి రోజున అనగా క్రీ.శ. 994 నవంబరు 18 ఆదివారం నాడు వేయబడింది. ఆహవమల్ల బిరుదాంకితుడు పశ్చిమ చాళుక్యుల వంశ స్థాపకుడు అయిన రెండో తైలపుడు పాపహర దేవమయ్యకు చేసిన భూదానం గురించి వివరిస్తున్నది. ఇందులో కొందరు వర్తక శ్రేష్ఠులు, గావుండల పేర్లు ప్రస్తావించబడ్డాయి.

బాసరలో ఉన్న శాసనాల్లో అత్యధికం ఈ పాప హరేశ్వర ఆలయం వద్దే ఉన్నాయి. ఈ ఆలయంలో పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం నాటివే అయిన మరో 7 దాన శాసనాలు ఆలయ స్తంభాల మీద చెక్కబడినవి. వాటిలో దాతల పేర్లు ,కొన్నింటిలో వారిచ్చిన ధనమొత్తం వివరించారు.దాతలు ఇచ్చిన ధనం ద్రమ్మములలో పేర్కొనడం జరిగినది. వీటిలో ముఖ్యంగా మహారాజ సెట్టి శాసనం లో 'వ్యాసాపురద' అని గ్రామం పేరు, 'పాపవినాస దేవర' అని ఆలయంలోని ప్రధాన దేవుని పేరు ఉన్నాయి. ఈ దాన శాసనాలు వాస్తవానికి 8 ఉండవలసి ఉండగా ప్రస్తుతానికి 7 మాత్రమే అందుబాటులో ఉన్నాయి. వీటన్నింటినీ ఎపిగ్రఫి శాఖ 1958-59 లో, 1966 లో తమ వార్షిక నివేదికలో పేర్కొంది.

పాప హరేశ్వర ఆలయం బాసర

రెండో తైలపుని కాలపు శాసనం

బాసర గ్రామ మధ్యలో ఉన్న పాతాళేశ్వర ఆలయం వద్ద ఉన్న శాసనం ఎపిగ్రఫీ శాఖ ద్వారా 1958–59 లో 1966 లోనూ రెండుసార్లు తమ వార్షిక నివేదికలో పేర్కొనబడింది. వీటిలో కాలనిర్ణయం,సారాంశం వేర్వేరుగా నమోదు అయింది. కానీ ఈ శాసనం పశ్చిమ చాళుక్యుల రాజు అయిన జగదేక మల్లుని కాలం నాటిదేనని రెంటిలోనూ పేర్కొన్నారు. 1958–59 నివేదిక ప్రకారం పశ్చిమ చాళుక్య రాజైన జగదేక మల్లుని కాలంలో దండనాయకుడు మల్లిదేవర ఐదుగురు గావుండల సమక్షంలో తన తల్లి నాగలదేవి ద్వారా వ్యాసపుర అగ్రహారం లో ప్రతిష్టించిన 'అభినవ కేశవ దేవ' ఆలయానికి భూమి, వరి మరియు నూనెలను దానంగా ఇస్తున్నట్లు శక సంవత్సరం 1070 ప్రభవ భాద్రపద శుక్ల పాడ్యమి శుక్రవారం అనగా క్రీ.శ. 1147 ఆగస్టు 29 (నిజ భాద్రపద మాసం) నాడు ఈ శాసనం వేయించినట్లు తెలుస్తున్నది.

1966 నివేదిక ప్రకారం పశ్చిమ చాళుక్య రాజు అయిన జగదేక మల్లుని కాలంలో దండనాయకుడు మల్లిదేవర వ్యాసపుర అగ్రహారంలో నాగిదేవి మరియు త్రికూటనాథ లను ప్రతిష్టించారు. ఈ త్రికూటనాథ లోని దేవుడైన కేశవునికి స్థానికులైన వర్తకులు,గావుండలు పూజాది అర్చన కార్యక్రమాల కోసం భూమిని దానంగా ఇచ్చినట్లు పేర్కొనబడింది.

బాసర లోని శాసనాలలో శాసన సమయం ఖచ్చితంగా పేర్కొంటూ వేయబడిన శాసనాలు రెండే రెండు. ఒకటి పాప హరేశ్వర ఆలయంలోని రెండో తైలపుని శాసనం కాగా రెండోది ఇది. కాగా ఇంతటి విలువైన శాసనం ప్రస్తుతం అందుబాటులో లేదు. ఇది ఎపిగ్రఫీ శాఖ ద్వారా రికార్డ్ చేయబడి ఉండడం వల్ల అందరికీ శాసన వివరాలు తెలుస్తున్నాయి. ఈ శాసనం ద్వారా బాసర కు వ్యాసాపురం అనే పేరు ఉన్నట్లు తెలియడమే కాకుండా ఐదుగురు గావుండలు అనగా గ్రామాధికారులు అని శాసనంలో పేర్కొనడం ద్వారా బాసరకు అనుబంధంగా మరో 5 గ్రామాలు ఉన్నట్లు రుజువు అవుతున్నది. నేటికీ కూడా బాసర ఆరు గ్రామాల కలయిక అని పేర్కొనడం అవి అనుబంధంగా ఉండడం గమనార్హం.

బాసరలోని గాదె హనుమాన్ ఆలయం ముందర ఉన్న శాసనాన్ని ఎపిగ్రఫీ శాఖ 1958-59 వార్షిక నివేదికలో,1966 వార్షిక నివేదికలోనూ పేర్కొంది. ఈ శాసనం 4 పలకలతో ఉంది. 4 వైపులా శాసన పంక్తులు చెక్కబడి ఉన్నాయి. ఈ నాలుగు వైపులా 9 మంది జైనుల చిత్రాలు చెక్కబడి ఉన్నాయి. ఈ శాసనం జైన గురువు ఛత్రదేవ మునీంద్రుని ప్రశస్తి శాసనం. శాసనం 4 భాగాలలో 2 వైపులా ఆయన గురించే ఉండగా మరో రెండు వైపులలో ఒకవైపు బలదేవ భట్టారకుని గురించి, మరో వైపు అటుపయసెట్టి అనే వైశ్యుని గురించి ఉన్నది. బాసర లో జైనం ఆనవాళ్లకు ఇది కీలక ఆధార శాసనం.ఇది కూడా పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం నాటి శాసనమే.

బాసరలో ఉన్న నల్ల హనుమాన్ ఆలయం వద్ద తెలుగుకన్నడ లిపిలో కన్నడ భాషలో రాయబడిన పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం నాటి ఒక దాన శాసనాన్ని నేను గుర్తించగా కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం తరపున శ్రీ శ్రీరామోజు హరగోపాల్ గారు దాన్ని పరిష్కరించడం జరిగింది. 'యమనేమ స్వాధ్యాయ ధ్యాన మోనానుష్టాన జపనేమ హెూమ సమాధి సంపన్నుడైన శ్రీమతు తామదత్తి కి దాత రామస్వామి తాను బాసరలో కట్టించిన బసది చేసిన ధర్మ దాన శాసనం ఆచంద్రార్కతారంబరాలు ఉండేంతవరకు 364 దినాలు నిలిచి ఉండాలని కోరుకుంటున్నట్లు శాసనంలో చెప్పబడింది. శాసన పంక్తుల కింద ఆవు,దూడ బొమ్మలు చెక్కబడి ఉన్నాయి. ఈ శాసనం బైరాన్ పల్లి శాసనాన్ని పోలి ఉన్నది. ఇది జైన శాసనం. బాసర లో జైనం ఆనవాళ్లను బలోపేతం చేస్తున్న మరో ముఖ్యమైన శాసనం ఇది.

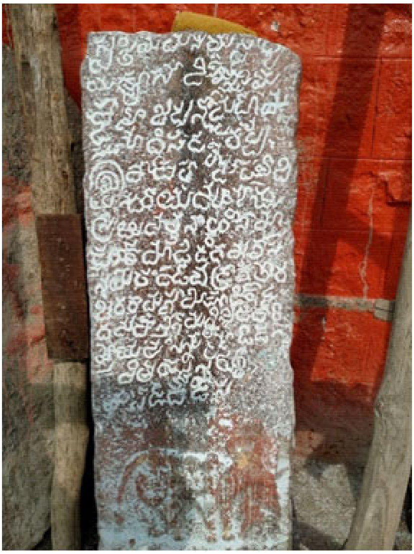

రామస్వామి శాసనం

వ్యాసేశ్వర ఆలయం వద్ద పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం నాటి ఒక అరిగిపోయిన శాసనాన్ని గుర్తించినట్లు ఎపిగ్రఫీ శాఖ తన 1966 వార్షిక నివేదికలో పేర్కొంది. ఇది ప్రస్తుతం కనిపించడం లేదు. కాగా ఈ శాసనం బాసర లో ఉత్సవ నిర్వహణ కోసం వేయించిన దాన శాసనం గా భావిస్తారు. ఈ శాసనం వల్లనే బాసరలో మహాశివరాత్రి ఉత్సవాలు ఘనంగా 3 రోజుల పాటు నిర్వహించడం ఆనవాయితీగా వస్తున్నట్లు తెలుస్తోంది[3]. ఈ ఉత్సవాలు ఘనంగా జరిగేవి అని 1961 ఆదిలాబాద్ జిల్లా సెన్సస్ హ్యాండ్ బుక్ లో, ఫెయిర్స్ అండ్ ఫెస్టివల్స్ పుస్తకం లోనూ పేర్కొన్నారు.

పదిహేను శాసనాల వల్ల పశ్చిమ చాళుక్యుల పాలన కాలం నాటి అధికారుల వివరాలు, వారు ఉపయోగించిన ద్రవ్యమానము, దానాలు, నిర్మించిన బసదుల గురించి తెలుస్తున్నది. వీరి వల్ల బాసరలో జైన బసదులు నిర్మించబడినవని శాసనాధారాలు లభించినట్లు అయింది. బాసరలో జైన మతం ఉచ్ఛ స్థితిలో ఉందనడానికి ఇవి రుజువులుగా ఉన్నాయి.

కాకతీయులు వారి సమకాలీకుల కాలం : కాకతీయులకు ఆద్యుడైన వెన్నరాజు రాష్ట్రకూటుల సామంతునిగా నాందేడ్ ప్రాంతమును,బాసర పరిసరాలను

పాలించెను. కాకతి రుద్రదేవుడు రాజుగా ఉన్న సమయంలో పశ్చిమ చాళుక్యుల రాజ్యమును కాలచూరి బిజ్జలుడు తన పాలనలోకి తెచ్చుకునే ప్రయత్నం చేశాడు. బాసరలో కాకతీయుల పాలనా కాలానికి గుర్తుగా వారి కాలంలో అధికంగా వేయించిన సమలింగాలలో ఒకటి బాసర లోనూ ఉంది. క్రమంగా బాసర ప్రాంతం వరకు కాలచూరి బిజ్జలుని ప్రాబల్యం ఏర్పడినది. ఇతని మంత్రి బసవేశ్వరుని వల్ల వీరశైవం విజృంభించింది. అనేక జైన ఆలయాలు, బసదులు కూల్చబడ్డాయి. జైన ఆలయాలు శైవ ఆలయాలుగా మార్చబడ్డాయి. బాసరలో కొన్ని ఆలయాలు ఆ క్రమంలోనే శైవ ఆలయాలుగా మారాయి. శైవం లోనూ కాలాముఖ, పాశుపత శాఖలు వ్యాప్తిలోకి వచ్చాయి. మైలారదేవుని ఆలయాలు వెలిశాయి. ఆ కాలంలో ఏకవీర, మైలారదేవుని ఉత్సవాలు ఘనంగా నిర్వహించేవారు. బాసరలో కూడా ఈ ఉత్సవాలు జరిగేవి అనడానికి నిదర్శనంగా ఏకవీర ఆలయం ఉండడం, బాసర అనుబంధ గ్రామం మైలాపూర్ లో మైలారదేవుని (ఖండోబా) విగ్రహాలు లభించడం జరిగింది. ఇక్కడ వీరశైవం వ్యాప్తిలో ఉందనడానికి ఇవి నిదర్శనం. అంతే కాకుండా ఇక్కడ అధిక సంఖ్యలో సతిశిలలు లభించాయి. ఇక్కడ సతి ఆచారం ఉండేదనడానికి ఇవి ఆధారం గా ఉన్నాయి. వీటితో పాటు మహిషాసుర మర్దిని విగ్రహాలు లభించడం జరిగింది. ఇవి తాంత్రిక పూజల కోసం చెక్కిన శైలి లో చెక్కబడి ఉన్నాయి.

సతీ శిల

మైలార దేవుడు (ఖండోబా)

సమ లింగం

మహిషాసుర మర్దిని

కాకతీయుల అనంతర కాలం – వివిధ సాంప్రదాయాల వ్యాప్తి : కాకతీయుల అనంతరం ఈ ప్రాంతం బహమనీ సుల్తానుల పాలన కింద ఉంది. వారి పాలనా కాలంలో ఇక్కడ 15 వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో రెండవ దత్త అవతారం గా భావించబడే శ్రీ శ్రీ నృసింహ సరస్వతి తన శిష్య బృందంతో సహా బాసర వచ్చి ఇక్కడ రేణుకా మాత ఆలయం వద్ద ధ్యానం చేసినట్లు గురుచరిత్ర లో పేర్కొనబడింది. ఈ ఆలయం క్రమంగా దత్తాత్రేయ ఆలయంగా మారి ప్రస్తుతం కూడా అదే పేరుతో పిలవబడుతోంది. నృసింహ సరస్వతి రాకతో బాసరలో దత్త సంప్రదాయం నెలకొల్పబడింది. చాలామంది వీర శైవులు దత్త సంప్రదాయం లోకి మారారు. నృసింహ సరస్వతి ఇక్కడకు వచ్చినపుడు ఇక్కడ బహమనీ సుల్తానుల తరపున పనిచేస్తున్న అధికారి సాయందేవుని అధికారిక నివాసం నేటికీ బాసర లో ఉంది.

బహమనీ సుల్తానుల పాలన అనంతరం ఈ ప్రాంతం కుతుబ్ షాహీల పాలనలోకి వెళ్ళింది. కొన్నాళ్లపాటు మొఘలుల పాలన కూడా చవిచూసిన పిదప ఈ ప్రాంతం అసఫ్జాహీల పరమైంది. ఈ సంధి సమయంలో బాసర ప్రాంతంలో ముఖ్యంగా గుడి మీద దండయాత్ర జరిగింది. ఆ సమయంలో బాసర అనుబంధ గ్రామం అయిన రేణుకాపూర్ ఘడి అధికారి అయిన మక్కాజి పటేల్ ధైర్య సాహసాలు ప్రదర్శించి దండయాత్రను అడ్డుకుని ఆలయం పూర్తిగా ధ్వంసం కాకుండా

కాపాడాడు. కానీ ఈ దండయాత్ర లో సరస్వతీ, కాళిక విగ్రహాలు స్వల్పంగా ధ్వంసం కాగా మహాలక్ష్మి విగ్రహం పూర్తిగా ధ్వంసం అయింది. దాని బదులు జైపూర్ నుండి మరో విగ్రహం తెచ్చి ప్రతిష్టించారు. ఈ మక్కాజీ పటేల్ విగ్రహం నేటికీ సరస్వతీ ఆలయం లో చూడవచ్చు.

మక్కాజి పటేల్ విగ్రహం

18 శతాబ్దపు ప్రారంభంలో బాసర గ్రామ వాసి అయిన నరహరి మాలు అనే వ్యక్తి నవనాథ భక్తిసార్ అనే గ్రంథాన్ని మరాఠీ లో రచించాడు. ఇది 40 అధ్యాయాల గ్రంథం గా రాయబడింది. ఈయన ఈ పుస్తక రచన చేసిన గుహ నేటికీ బాసరలో సరస్వతీ ఆలయ సమీపంలో గుట్ట మీదే ఉంది. దీన్ని నరహరి మాలు గుహ అంటారు. ప్రస్తుతం వ్యాస గుహగా పిలువబడుతోంది. ఇతని సమాధి నేటికీ గోదావరి ఒడ్డున శివాలయం ఎదురుగా ఉంది. ఇక్కడ నాథ సంప్రదాయం కూడా ప్రాచుర్యం పొందినట్లు ఈ పుస్తకం ద్వారా తెలుస్తోంది.బాసర కు సమీపంలో ఉన్న కోస్లి గ్రామం వద్ద నాథ సంప్రదాయానికి చెందిన నవనాథులలో ఒకరైన కానిఫ నాథుడు ఇక్కడకు వచ్చినట్లు శాసనం ఉన్నది. ఈ శాసనాన్ని శ్రీ కందకుర్తి యాదవరావు గారు గుర్తించడం జరిగింది.

బాసరలో శాసనాలు,శిల్పాలు మాత్రమే కాకుండా సాహిత్యం ద్వారా కూడా చారిత్రక అంశాలు తెలుస్తున్నాయి. బాసర స్థలపురాణం గురించి శేషాచల సూరి అనే విద్వాంసుడు 18 శతాబ్దం చివరలో శ్రీ వాసర మహాసరస్వతి క్షేత్ర మాహాత్మ్యం అనే గ్రంథం రాశాడు. ఇందులో ఇక్కడి అష్ట తీర్థాలుగా పిలువబడే ప్రదేశాల గురించి రాయబడి ఉంది. ఈ గ్రంథం చేతులు మారి బాసర వాసి సరస్వతీ ఆలయ ప్రధాన పూజారిగా ఉండిన శ్రీ శేషుబువా గారి ఇంటికి చేరింది. ఇది ప్రస్తుతం శిథిలావస్థలో ఉంది. ఈయన వంశీకులు దాని ప్రతిని సంరక్షిస్తున్నారు. దీనితో పాటు నృసింహ సరస్వతీ రాక గురించి ఆయన శిష్యుడు నాటి స్థానిక అధికారి అయిన సాయందేవుని వంశీకులు రాసిన గురుచరిత్ర ద్వారా కూడా ఇక్కడి ఆలయాల వివరాలు తెలుస్తున్నాయి. నరహరి మాలు రాసిన నవనాథ భక్తిసార్, విష్ణుదాసు దేవి స్తుతులు, దాసగణు దేవి స్తుతులు కూడా మరిన్ని వివరాలు ఇస్తున్నాయి.

ముగింపు: బాసర లోని శాసనాలు బయటపడిన శిల్పాలను గమనిస్తే బాసర గ్రామం అతి పురాతనమైనదని తెలుస్తున్నది. బాసరకు వెయ్యి సంవత్సరాల పూర్వమే వ్యాసపురం అనే పేరు ఉన్నదని కూడా తెలుస్తున్నది. బాసర ఒక గొప్ప జైన మత కేంద్రం అని, జైన బసదులు ఇక్కడ ఉన్నట్లు ఇక్కడి శ్రేష్ఠులు వాటిని నిర్మించి పోషించినట్లు శాసనాల ద్వారా తెలుస్తోంది. దీని ద్వారా బాసర ఒక జైన బసది అని అత్యంత స్పష్టంగా తెలుస్తున్నది. ఇక్కడ కొత్తగా దొరికిన రెండవ సరస్వతీ విగ్రహం, గోదావరి తీరంలో విద్య కు అధిదేవత గా భావించబడే జైన యక్షిణి విగ్రహం లభించడం ద్వారా బాసర ఒకప్పుడు విద్యాకేంద్రం గా భాసిల్లింది అని భావించవచ్చు. ఇది బసదులు,జైన శైలి సరస్వతీ విగ్రహాలు ఉండడం ఆధారంగా ఒకప్పుడు సరస్వతీ గచ్ఛ గా ఉండి ఉండవచ్చు అని అనిపిస్తున్నది. ఈ కోణంలో మరింత పరిశోధన జరగాల్సిన ఆవశ్యకత ఎంతైనా ఉంది. రాష్ట్రకూటుల కాలం నుండి పశ్చిమ చాళుక్యుల కాలం వరకు బాసర ప్రాంతం ఒక భవ్యమైన ప్రదేశంగా వెలుగొందినట్లు ఇక్కడి శాసనాలు చెప్తున్నాయి. శాతవాహనుల కంటే ముందు నుండి మొదలు పశ్చిమ చాళుక్యులు, కాలచూరి రాజులు, కాకతీయుల వరకు సాగిన ఘనమైన చరిత్రకు ఇక్కడి ఆనవాళ్లు సజీవ సాక్ష్యాలు గా నేటికీ నిలిచి ఉన్నాయి.

బాసర లో ఉన్న పలు ఆలయాలు వాటికంటూ ఉన్న ప్రత్యేకతల వల్ల ఈ ప్రాంతం ఆధ్యాత్మికంగా, ధార్మికంగా విశిష్టత సంతరించుకుంది. అయితే బాసరకు ఉన్న చారిత్రక వైభవం అంతకన్నా గొప్పది. ఈ ఘన చరిత వారసత్వాన్ని భావి తరాలవారికి అందించవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. అందుకు ఇక్కడి చారిత్రక ఆనవాళ్లు కాలగర్భంలో కలిసిపోకుండా చూడవలసిన మరియు వాటిని కాపాడవలసిన గురుతర బాధ్యత మన చరిత్ర సాంస్కృతిక వారసత్వ శాఖ మీదా ఉంది.

కృతజ్ఞతలు : ఈ క్షేత్ర పరిశోధనలో వెన్నుతట్టి ప్రోత్సహించిన శ్రీ కందకుర్తి యాదవరావు గారికి, అన్నివిధాలా ముందుండి నడిపించిన కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం కన్వీనర్ శ్రీ శ్రీరామోజు హరగోపాల్ గారికి, ప్రాథమిక సమాచారం ఇచ్చిన శ్రీ కోవెల శ్రీనివాసచార్యులు గారికి, రిఫరెన్సు పుస్తకాలు అందించిన శ్రీ బంగారు రామాచారి గారికి నా కృతజ్ఞతలు.

References:

1. తెలంగాణలో క్షేత్ర స్థాయి ఔత్సాహిక పరిశోధకులకు ఊతం ఇస్తూ ప్రోత్సహిస్తున్న “కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం” లో ఒక సభ్యునిగా బాసరలో ఒక విస్తృత స్థాయిలో క్షేత్రపరిశోధన చేయడం జరిగినది.
2. ఈ శాసనాన్ని నేను గుర్తించగా మా బృందం తరపున శ్రీ శ్రీరామోజు హరగోపాల్ గారు పరిష్కరించడం జరిగింది.
3. ఈ శాసనాన్ని పి.వి. పరబ్రహ్మ శాస్త్రి గారితో కలిసి పరిశీలించినట్లు ప్రముఖ చరిత్రకారులు శ్రీ కందకుర్తి యాదవరావు గారు తెలిపారు.

ఆధార గ్రంథాలు :

1. ఆదిలాబాద్ జిల్లా సర్వస్వం – బీ.ఎన్. శాస్త్రి, మూసి పబ్లికేషన్స్, హైదరాబాద్, 1990.
2. ఆదిలాబాద్ జిల్లా గెజిటేర్ – ఎం.వి. రాజగోపాల్, గవర్నమెంట్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, 1976.

3. నిజామాబాద్ జిల్లా గెజిటేర్, ఎం.వి.రాజగోపాల్, గవర్నమెంట్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, 1973.

4. ఆర్కియోలాజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా, ఆన్యువల్ రిపోర్ట్ ఆన్ ఇండియన్ ఎపిగ్రఫీ ఫర్ 1958–59, ది మేనేజర్ ఆఫ్ పబ్లికేషన్స్, ASI, ఢిల్లీ, 1963.

5. ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నమెంట్ రిపోర్ట్ ఆన్ ఎపిగ్రఫీ ఫర్ 1966 – డా. వెంకట రమణయ్య, గవర్నమెంట్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, 1966.

6. డిస్ట్రిక్ట్ సెన్సస్ హ్యాండ్ బుక్, ఆదిలాబాద్ 1961 – ఏ. చంద్రశేఖర్, గవర్నమెంట్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, 1968.

7. ఫెయిర్స్ అండ్ ఫెస్టివల్స్ ఆఫ్ ఆదిలాబాద్ 1961 – ఏ. చంద్రశేఖర్, గవర్నమెంట్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, 1968.

8. కన్నడ ఇంస్క్రిప్షన్స్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్, డా. సీ.ఎస్. వాసుదేవన్, ప్రసరంగ కన్నడ యూనివర్సిటీ, హంపి, 1999.

9. శ్రీ వాసరక్షేత్ర శ్రీ సరస్వతి మహాత్మ్యం, కొదుగుమళ్ళ పరాంకుశాచార్యులు, దేవాదాయ ధర్మదాయశాఖ, వాసర క్షేత్రము, ఆదిలాబాదు జిల్లా, ఆంధ్రప్రదేశ్, 1981.

10. బాసర సరస్వతీ క్షేత్ర సాహిత్యం–పరిశీలన, డా.కోవెల శ్రీనివాసచార్యులు, పరిశోధన గ్రంథం, ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ, హైదరాబాద్, 2005.

11. శ్రీ వాసర జ్ఞాన సరస్వతీ క్షేత్ర మాహాత్మ్యమ్, శేషాచల సూరి, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయం మరియు పరిశోధనాలయము, హైదరాబాద్, 2008.

12. వ్యాస ప్రతిష్ఠిత శ్రీ జ్ఞాన సరస్వతి సంపూర్ణ చరిత్రము, యోగేష్ బాసరకర్, స్వీయ ప్రకాశనము, 2011.

13. గురుచరిత్ర గంగాధర సరస్వతి – శ్రీ స్వామి సమర్థ్, స్టెర్లింగ్ పేపర్ బ్యాక్స్, న్యూఢిల్లీ, 1855. పునర్ముద్రణ 2009.

* * *

TELANGANA HISTORY CONGRESS

LIST OF LIFE MEMBERS

1 Prof. G.Venkatarajam
2 Mallam Veerender
3 Prof.Arjun Rao K
4 Dr.Jaikishan S
5 Prof. K. Vijaya Babu
6 Naresh Kumar K
7 Saraswathi S
8 Dr.D.Jayasree
9 Ramakrishna Rao KV
10 Prof. Rekha Pande
11 Dr. Suresh Pande
12 Dr. Aravind Kumar
13 Dr. (Ms) Indira
14 Anand Kandakurthi
15 Dr.A.Harishankar
16 Badru A
17 Samson C Watson
18 Narahari R
19 Kishore Sigamalla
20 Dr. G. Tirupati
21 Nagendra Sharma S
22 Dr.Venkatehwarlu K
23 Dr.Kistareddy C
24 Ravi Kumar M
25 Prof. Chandrasekhar Reddy
26 Srinivas Tokala
27 Meeta Joshi
28 Dr. Kumara swamy Akulapelli
29 Dr.Ram Swaroop
30 Abdul Taha
31 Dr.E.Saidulu Goud
32 Dr.Fazalullah Khnan
33 Murali, K
34 Ms.M.Jyothi
35 Dr.Subhash A
36 Dr.Dasari Ranga
37 Sudhakar, K
38 Chandraiah, Ch
39 Raghu Kidambi
40 Srinivasan MA
41 Lalitha K
42 Shiva Prasad K
43 Narsing Rao J
44 SDV Aziz
45 Dr. Bade Saheb K
46 Dr.Srinivas Rao Kotte
47 Dr.Pandaiah K
48 Krishna P
49 Prof. Danish Moin
50 Sampath G
51 Mahesh Guguloth
52 Dr.MD Kareem
53 Aqthar Sulthana
54 Srinivas Boora
55 Babu Rao M
56 Srinivas MA
57 Balu Nayak
58 Vijay Kumar K
59 Balakrishna Goud V
60 Bhanu Prakash U
61 Sunitha Manda
62 Ramdhan G
63 Nageshwar Rao P
64 Pawan Kumar CV
65 Nasreen Begum
66 Dr.Nagalaxmi B
67 Ashok Kumar P
68 Kavitha Cherupalli
69 Abdul Sajid
70 Vinoda L
71 Dr.Anjaiah S
72 Dr.Nagendra P
73 Revathi V
74 Vishnu Ramavath
75 Hemavathi B
76 Dr.Srinivasa Rao M
77 Dr. Jayaram G
78 Dr.Sadanandam P
79 Prof. Manohar Thallapalli
80 Dr. Narra Ekambram
81 Dr. Yakaiah
82 Dr. Konda Srinivasulu
83 Tulasi K

84 Raju Vemula
85 Vijay Tummu
86 Dr. Raheem Mohd
87 Bukya Ushan
88 Gugulothu Ramesh Babu
89 Gopaldas Sampath
90 Dr. Shivakumar J
91 Sreenivas Theegala
92 Etikala Aruna
93 Dr. Ginjala Yadhava Reddy
94 Dr. Osman Pasha
95 Jayapal Kadari
96 Parasharamulu V
97 Dr. Raju Balgoori
98 Dr. T. Dayakar rao
99 Mallesh V
100 Veeranna Kommineni
101 Dr. D. Surya kumar
102 Vasanta Etikala
103 Mallikarjuna Sasala
104 Dr. G.V Ramakrishna Rao
105 Dr. B.Srinivas
106 Dr. KVS Narender
107 Minhaz Noorin
108 Dr. Rajkumar Chiliveru
109 Dr. D.Srinivas
110 Eslavatu Chandu
111 Dharavath Venkanna
112 Dr. A. Raghuvender
113 Dr. Boda Hathiram
114 Dr. Gopalaxmi Kanapathi
115 Dr. P. Ramakrishna
116 Dr. B. Erya
117 Dr. K. Rajaiah
118 Dr. R. Venkatrajam
119 Anandakumar Undeti
120 Dr. Guguloth Ravi
121 Dr. Banoth Somulu
122 Dr. Kolipaka Srinivas Somaiah
123 Dr. Srinivas Rao Vaddanam
124 Dr. G. Anjaiah
125 Dr. Md. Sharif
126 Dr. NR Giridhar
127 Prof. Adapa Sathyanarayana
128 Dr. L Indira Devi
129 Sudhakar Rayila
130 Dr. B. Lavanya
131 Prof. N. Kanakaratnam
132 Prof. B. Babu Rao
133 Srilaxmi K
134 Prof. K.P.Rao
135 Dr.S.K. Aruni
136 Kanneboyina Venkateswarlu
137 Dr. N. Amrutha Rani
138 Anuradha Reddy P
139 Damodhar Rao Musham
140 Suresh Bandari
141 Dr. B. John Robert
142 Dr. A. Renuka Devi
143 Kandakurti Yadava Rao
144 Sajjad Shahid
145 Prof. Deepak Kumar
146 Dr. M. Madan Babu
147 Srisailam M
148 Prof Ramakrsihna P
149 Dr NS Ramachandra Murthy
150 KVL Narsimha Rao
151 Dr. Sanganabhatla Narsaiah
152 Dr. Bandi Kalyani
153 Dr. N. Venkateswarlu
154 Dr. Gandra Mahesh
155 Dr. Patha Ashok
156 Sreelatha G
157 Dr. B. Brahmaiah
158 Dr. Kommula Sharath
159 Thirupathi Potharaveni
160 Dr. Mandala Sambaiah
161 Dr. Nalla Mallaiah
162 Dr. G. Dayakar
163 Dr. Ch. Ravindra Babu
164 Dr. S. Jayakumar
165 Dr. Boorla Chandra Shekhar
166 Vidyasagar S
167 Kondaveeti Gopi Varaprasad Rao
168 Dr.N.Gopal
169 Dr.Saidulu Bhukya

170 Balagam Ram Mohan
171 Sreenu M
172 Dr.Bhinnuri Manohari
173 Dr.Md.Mubeenuddin
174 Dr.Nageshwar Joolu
175 Ahobilam Karunakar
176 Md.Naseeruddin
177 Dr.Bandi Srinivas
178 Vittal S
179 Ramachary B
180 Ganta Vijayalaxmi
181 Nagajyothi Bakki
182 Prabhakar Potharaju
183 Meenaiah Chaganti
184 Shekhar G
185 Hussain M
186 Syed Meer Abul Hassan
187 Kusuma Suryakiran
188 Ramesh Ramanatham
189 Dr.Bandi Muralidhar Reddy
190 Udaya Bhanu S
191 Narsingu Kotaiah
192 Prasad KSN
193 Chandrakanth M
194 Nagendra Kumar T
195 Dr. Ms. A. Shyamala
196 Sreekanth T
197 Mudavath Saida
198 Srinivasa Rao Kasni
199 Anitha E
200 Ramarao Halavath
201 Dr A. Bhaskar Rao
202 Srinivas Jakoju
203 Krishna Pagidipally
204 Sravan Kumar M
205 Saumalatha Bandi
206 Haribabu Arepalli
207 Maloth Devender
208 Boini Srinivas Rao
209 K.Badesaheb
210 E.Somla
211 Kadem Sathish
212 Dr. B.John Robert
213 I.Neela
214 B.Sharada
215 P.Ashok Kumar
216 Bhupathi M
217 Abdul Sajid
218 Ramachary T
219 Radhika P
220 Shaik Syed Miya
221 Narsaiah, B
222 Dharavat Venkanna
223 Prabhakar P
224 Dr. Gopalaxmi Janapati
225 Shekhar G
226 Ranjith Kumar A.
227 Dr. B. Erya
228 Dr. K. Rajaiah
229 Sri Syed Meer Abul Hussain
230 Dr. Katta Srinivasa Rao
231 M. Shravan Kumar
232 Prof. A. Vijaya kumar Babu
233 Dr. Madan Babu Muppidi
234 Prof. Y. Sudershan Rao
235 Dr. Kasani Srinivasa Rao
236 Dr. N. Venkateswarlu
237 Vijay Kumar Tumu
238 Dr. Raheem Mohd
239 Prof. R. Chandrasekhar Reddy
240 Dr. Yadhava Reddy Ginjala
241 Dr. Osman Pasha
242 Parasu Ramulu V
243 Geetha Kurumelli
244 Dr. Raja Reddy
245 Ashwini K
246 Prasada Rao T
247 Minhaz Noorin
248 Dr. Rajkumar Chiliveru
249 Dr. Srinivas
250 Islavatu Chandu
251 Anitha Kumari K
252 Dr Shaik Mahaboob Pasha
253 Dr Nagaraju P
254 Ganga Devi B
255 Dr.Sudakshina Bollepally

With Best Compliments from

Smt. ANURADHA PINGLE REDDY

Daughter of Sri Chilam Sreeram Bhoopal &

Smt Snehalatha Bhoopal

&

Great Grand Daughter of Maharani Chilam Janaki Bai

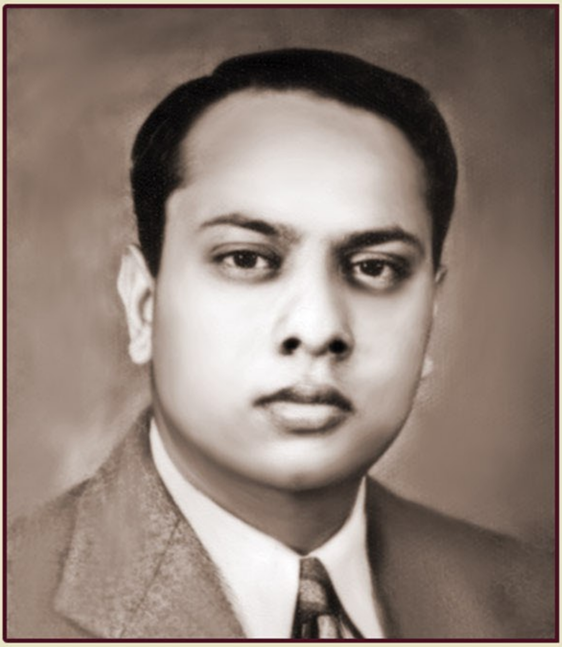

Sri Chilam Sreeram Bhoopal

Hyderabad Civil Service - IAS

Samasthan Sirnapally

Smt Chilam Snehalatha Bhoopal

D/o Bollampally Ranga Reddy

Samasthan Sirnapally

WITH BEST COMPLIMENTS

From:

T. VENKAT RAMDEV

Managing Director

RHYLONS

COROMANDEL INDUSTRIAL GASES PVT. LTD.

MANUFACTURE OF COMPLETE RANGE OF INDUSTRIAL GASES

Regd.Off : 8-2-338/5, "Sharada Kripa", 2nd Floor,
Panchavati Colony, Road No.3,
Banjara Hills, Hyderabad – 500034. Telangana.

Factory: Plot No. 10&13, 'D' Block Expansion, I.D.A, Autonagar,
Visakhapatnam – 530012., A.P.

Plot No. 1&2, APIIC Industrial Area, 5th Cross Road, Ramanayyapeta,
Kakinada – 533005., A.P